

Uredniki:

dr. Tomaž Pušnik

dr. Marinko Banjac

dr. Špela Razpotnik

mag. Klavdija Šipuš

dr. Darja Tadič

Manca Šetinc Vernik

Zbornik učnih aktivnosti: aktivno državljanstvo

Uredniki:

dr. Tomaž Pušnik, dr. Marinko Banjac, dr. Špela Razpotnik,
mag. Klavdija Šipuš, dr. Darja Tadič, Manca Šetinc Vernik

Zbornik učnih aktivnosti: aktivno državljanstvo

Zbornik učnih aktivnosti: aktivno državljanstvo

Uredniki: dr. Tomaž Pušnik, dr. Marinko Banjac, dr. Špela Razpotnik,
mag. Klavdija Šipuš, dr. Darja Tadič, Manca Šetinc Vernik

Recenzenti: dr. Špela Razpotnik, dr. Darja Tadič, mag. Klavdija Šipuš,
Manca Šetinc Vernik, dr. Marinko Banjac, dr. Tomaž Pušnik

Lektor: Andraž Polončič Ruparčič

Oblikovanje: Simon Kajtna

Fotografija na naslovnici: Shutterstock

Izdala in založila: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
in Fakulteta za družbene vede – Univerza v Ljubljani

Predstavnika: Jasna Rojc, dr. Iztok Prezelj

Urednica založbe: Zvonka Kos

Grafična priprava: Cicero, Begunje, d.o.o.

Spletna izdaja
Ljubljana, 2024

Publikacija je dosegljiva na:

www.zrss.si/pdf/BEAT_zbornik_ucnih_aktivnosti.pdf

FDV

UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za družbene vede

Sofinancira
Evropska unija

ZAVOD
REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA ŠOLSTVO

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

CIP in Kataložni zapis o publikaciji

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 217498371

ISBN 978-961-03-0867-6 (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, PDF)

KAZALO

ZBORNIKU NA POT	4
1. <i>Zymryte Ademaj</i> : VOJNE V NEKDANJI JUGOSLAVIJI IN SODOBNE MIGRACIJE	5
2. <i>Katarina Bittner Gerželj</i> : MLADI IN EVROPSKA UNIJA: MEJE, MOŽNOSTI IN PRILOŽNOSTI	10
3. <i>Jasmina Bornšek</i> : MLADI SOUSTVARJALCI TRAJNOSTNE PRIHODNOSTI	16
4. <i>Eva Cvitanič Moličnik</i> : KAKO LAHKO PREDSEDEK VODI DO NASILJA?	21
5. <i>Suzana Černe in Danica Aščič</i> : KAJ RUŠI DOM IN KAKO GA PONOVRNO GRADIMO	25
6. <i>Miha Gartner</i> : NAŠ DOM, NAŠA PRIHODNOST, TUDI MOJA ODGOVORNOST	30
7. <i>Žan Grm</i> : OD »VEGI MENIJA ZA VSE« DO NOVE MELODIJE ŠOLSKEGA ZVONCA – ŠOLSKI REFERENDUM V TEORII IN PRAKSI	36
8. <i>Maja Jevtić</i> : VRSTNIŠKO NASILJE NA SPLETU	43
9. <i>Luka Kelc</i> : RAZISKAVA SREDNJEŠOLSKEGA NASILJA	48
10. <i>Matjaž Klasinc</i> : VKLJUČEVANJE MLADIH V ODLOČANJE NA LOKALNI RAVNI	52
11. <i>Renata Knap</i> : PREUDARNA AKTIVACIJA DRŽAVLJANA	62
12. <i>Bojan Lipovec</i> : KDO SO ROMI?	65
13. <i>Nives Lužar in Nina Čižman</i> : RAZBIJAM STEREOTIPE IN PREDSODKE TER GRADIM VKLJUČUJOČO DRUŽBO	71
14. <i>Barbara Malej Kunaver</i> : RAZGOVOR Z NOVINARJEM O ALTERNATIVNIH VIRIH ENERGIJE	76
15. <i>Ingrid Šuber Maraspin</i> : »KAKŠEN JE MOJ DOLG?«	82
16. <i>Renata Mavri</i> : POUČEVANJE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA IN VARSTVA OKOLJA S PRIMERI AKTIVNEGA DELOVANJA PIONIRJEV BOJA S PODNEBNO KRIZO	95
17. <i>Ana Orešnik</i> : (NE)ENAKOST ZA VSE?	101
18. <i>Vesna Planinc</i> : OKOLJEVARSTVO – MOJI, TVOJI, NAŠI ODPADKI	106
19. <i>Žan Potočnik</i> : JAZ KOT MLAD (NE)PISMEN DRŽAVLJAN?	111
20. <i>Sandra Ružičič</i> : (NE)ENAKOPRAVNOST SPOLOV	114
21. <i>Darja Skopec</i> : CERKNIŠKO JEZERO VEČ GENERACIJ	121
22. <i>Tit Starc</i> : GLOBALNI KAPITALIZEM IN MIGRACIJE	126
23. <i>Sabina Stipanovič</i> : MEDVRSTNIŠKO NASILJE: IZZIVI, RAZMISLEKI IN REŠITVE	130
24. <i>Polona Strnad Bensa</i> : REFLEKSIJA IZKUŠNJE HENDIKEPIRANOSTI	134
25. <i>Erika Šavron</i> : POMEN RAZUMEVANJA IN URESNIČEVANJA DEMOKRACIJE IN ČLOVEKOVIH PRAVIC V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU	139
26. <i>Anja Tintor</i> : SPOZNAJ MOJO ZGODBO	144
27. <i>Nina Trojner</i> : POMEN VOLITEV V EVROPSKI PARLAMENT	151
28. <i>Tanja Tušek</i> : SMISEL PROSTOVOLJSTVA	156
29. <i>dr. Maja Vehar</i> : REPRODUKTIVNE PRAVICE IN SPOLNA VZGOJA NA PRESEČIŠČU PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI	160
30. <i>Tim Verstovšek</i> : SPODNJE POSAVJE – SPOJ DRUŽBENIH IN NARAVOVARSTVENIH POLEMİK	172
31. <i>Roman Založnik in Zvone Meža</i> : DRŽAVLJANI REPUBLIKE SLOVENIJE – KAKO DOBRO POZNAM POMEMBNEJŠE POLITIČNE IN KULTURNE INSTITUCIJE SVOJE DRŽAVE?	183
32. <i>Lea Zupanc</i> : ODDAJ SVOJ GLAS IN PRISPEVAJ	188

ZBORNIKU NA POT

Pridobivanje idej in navdiha za nove, posodobljene in izboljšane učne aktivnosti je vsaj v družboslovju kontinuiran ter nenehen proces. Spreminjajo se namreč družbenopolitične okoliščine, v katerih živimo in na katere se moramo odzivati tudi s (formalnim) izobraževanjem. Z novimi znanji in interakcijami se spreminjamo tudi sami; tisti, ki poučujemo, pa to prenašamo v učni proces. Ne nazadnje se sočasno z družbo spreminjajo tudi generacije mladih in zato je še toliko pomembnejše, da so učne aktivnosti zanimive in aktualne ter da mlade nagovorijo in spodbudijo k premislekom, preizpraševanju ter h kritikam obstoječih krivic in neenakosti ter da jim omogočijo (p)ostati aktivni posamezniki in posameznice¹ ter graditi nove skupnosti.

Hkrati pa sta spreminjanje in aktualizacija učnih aktivnosti, ki jih izvajamo, tudi izziv. Pričujoči zbornik je namenjen ravno pridobivanju novih idej za izvajanje učnih aktivnosti v srednješolskem izobraževanju in z nekaterimi prilagoditvami tudi v osnovni šoli. Podstat zbornika so bila usposabljanja za učitelje v šolskih letih 2022/2023 in 2023/2024, v okviru katerih je bilo izvedenih šest dvodnevni usposabljanj na krovno tematiko aktivnega državljanstva. Prav tako so bili pomembni številni pogovori med in ob izobraževanjih ter individualne konzultacije in neformalni pogovori, s katerimi smo se učili drug od drugega in zgradili skupnost srednješolskih pa tudi nekaterih osnovnošolskih učiteljic in učiteljev. Učne aktivnosti, predstavljene v tem zborniku, so ustvarili učitelji in učiteljice, primarno pa so namenjene njihovim stanovskim kolegicam in kolegom, da bi se ideje in skupnost, ki smo jo zgradili, še razširile.

Rdeča nit predstavljenih učnih aktivnosti je pedagoški pristop oziroma izobraževalna filozofija izkustvenega učenja. Ta v središče postavlja učeče se posameznike, v našem primeru dijakinje in dijake, saj izhaja iz njihovih predznanj oziroma preteklih izkušenj ter jih oplaja z novimi izkušnjami. Učitelj torej ni v vlogi tistega, ki poseduje znanje in ga predaja dijakom, kot da so zgolj pasivni prejemniki informacij in znanja, temveč ima nalogo, da prepozna že pridobljene izkušnje, omogoča nove in jih pomaga osmisлити. Izkustveno učenje se tako odmika od tradicionalnega frontalnega pouka in dijakinje in dijake spodbuja, da nove koncepte, teorije, veščine in vrednote usvojijo tako, da v učnem procesu nekaj doživijo in pridobijo novo izkušnjo. S tem lahko učenje postane zanimiva avantura, pri kateri lahko celo pozabimo, da se učimo, četudi zagotovo se. Pomemben del izkustvenega učenja pa je tudi refleksija, pri čemer dijakinje in dijaki skupaj z učiteljem premislijo in osmislijo doživetje. Del tega procesa zagotovo predstavlja tudi aktivacija dijakinj in dijakov ter njihov angažma za boljšo družbo in skupnost.

Učne aktivnosti obravnavajo izjemno raznolik spekter tematik, od okoljevarstva, aktivnega državljanstva in participacije mladih do socialne izključenosti, vključevanja ter medvrstniškega nasilja, če naštejemo zgolj nekatere. Čeprav je bil zbornik primarno namenjen pomoči pri poučevanju obveznega vsebinskega sklopa aktivno državljanstvo, pa razpon tematik in način obravnave omogočata njegovo uporabo tudi pri drugih predmetih: pri sociologiji, zgodovini, geografiji, filozofiji idr.

Na tem mestu bi se rada zahvalila učiteljicam in učiteljem za angažma pri pripravi učnih aktivnosti in za aktivno sodelovanje na izobraževanjih. Prav tako iskrena hvala Klavdiji Šipuš, Mancij Šetinc Vernik, dr. Špeli Razpotnik in dr. Darji Tadič, s katerimi smo sestavljali ekipo, za vse pogovore in ideje ter ne nazadnje tudi za pomoč pri nastajanju tega zbornika.

Dr. Tomaž Pušnik in dr. Marinko Banjac

¹ Moška ali ženska slovnicična oblika, ki jo uporabljamo v monografiji, velja za vse spole.

1

Zymryte Ademaj

VOJNE V NEKDANJI JUGOSLAVIJI IN SODOBNE MIGRACIJE

Ključne besede: Sovraštvo, konflikt, vojna, mir, človekove pravice, migracije, begunci, propaganda

UVOD

Migracije so stalnica človeške zgodovine pa tudi današnjega časa. V zgodovini so se ljudje selili zaradi najrazličnejših razlogov, kot so iskanje boljšega življenja, zaposlitve, ljubezni, izogibanje vojnem ali naravnim nesrečam, širjenje trgovine ipd. Danes migracije še vedno odražajo kompleksno sliko globalnih dinamik, ki vključujejo gospodarske, politične, socialne in okoljske dejavnike. Migracije so bile in še vedno so tudi del slovenske družbe. Migranti so imeli v slovenskem prostoru pomembno vlogo pri razvoju Slovenije (Ministrstvo za notranje zadeve, 2022).

Zadnji podatki o prebivalstvu Slovenije kažejo, da je delež tujih državljanov med vsemi prebivalci Slovenije 9,6 % (Statistični urad, 2024). Leta 2023 je 78 % vseh tujih državljanov prihajalo iz držav nekdanje Jugoslavije, 11 % iz držav Evropske unije in 11 % iz drugih držav (Statistični urad, 2023).

Po drugi strani smo se pogosto (in se še) selili tudi Slovenci. Danes živimo po vsej Evropi. Veliko se jih je izselilo iz Slovenije po drugi svetovni vojni, največ v 60. in 70. letih zaradi boljših gospodarskih razmer. Okoli 350.000 ljudi slovenskega rodu danes živi v Severni Ameriki, kamor se je priseljevanje pričelo že v 19. stoletju. Slovenci so se selili tudi v Južno Ameriko, Avstralijo in Novo Zelandijo (Portal GOV.SI, 2022).

Zaradi migracij domače prebivalstvo stopa v stik z drugačnimi kulturami, jeziki in religijami. Žal pa so migracije pogosto zlorabljene tudi kot propaganda za nabiranje političnih točk in vzbujanje strahu ter nesprejemanja drugačnosti (Ministrstvo za notranje zadeve, 2022). V vseh državah, med njimi tudi v Sloveniji, je ključno zagotoviti varnost ljudi in spoštovati njihove temeljne človekove pravice. Zato je izjemno pomembno med mladimi spodbujati pozitiven odnos do migracij ter politiko, ki zagotavlja sprejemanje in tolerantnost do različnih verskih, kulturnih in skupnostnih identitet. Premagovanje stereotipov in predsodkov med mladimi je ključno, zato je pomembno, da raziskujejo in razumejo zgodovinske dogodke in procese tako z vidika časa, ko so se zgodili, kot tudi z današnje perspektive. Učni dan bo pripomogel k sprejemanju drugačnosti in spoznavanju migracij kot dela naše družbe in našega časa. Prav tako bo učni dan pripomogel k oblikovanju samostojnih sklepov in mnenja o zgodovinskih dogodkih, pojavih in procesih. Razvijal bo kritično mišljenje, s katerim bodo dijaki obsodili zločine proti človeštvu, genocide in množično kršenje človekovih pravic (Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2008).

CILJI

Dijaki:

- razišejo zgodovinske pojave in procese s perspektive dobe, v kateri so se pojavili oziroma potekali, ter z današnje perspektive;

- razumejo vzroke, povode in posledice ter ugotavljajo soodvisnost različnih pojavov in procesov;
- razvijajo poglede na svet, ki spoštujejo človekove pravice, enakost in demokracijo ter demokratično in odgovorno državljanstvo;
- obsodijo zločine proti človeštvu, genocide in druge oblike množičnega kršenja človekovih pravic;
- razvijajo sposobnost razumevanja in spoštovanja različnosti in drugačnosti ver, kultur in skupnosti;
- razvijajo pripravljenost premagovati stereotipe in predsodke;
- razvijajo pozitiven odnos do raznolikosti in večkulturnosti.

TRAJANJE

5 šolskih ur

POTREBŠČINE

- Plakati
- listi papirja
- pisala
- dovolj stolov
- računalniki, projektorji
- učbeniki za zgodovino za četrti letnik gimnazije

PRIPRAVE

Učilnice morajo biti ustrezno pripravljene za delo v skupinah, za okroglo mizo in za pogovor po metodi »fishbowl«.

»Fishbowl« je metoda za organizacijo predstavitev in skupinskih razprav, ki ponuja prednosti razprav v majhnih skupinah, predvsem spontani in pogovorni pristop k razpravljanju o vprašanih. Prostor se uredi tako, da govorci sedijo na sredini prostora, drugi udeleženci pa sedijo okoli njih v krogu in opazujejo njihov pogovor »v akvariju«. Pozornost celotne skupine je usmerjena na razpravo med tremi do šestimi osebami. Drugi prisotni postanejo opazovalci, aktivni poslušalci in potencialni udeleženci s postopkom rotacije, ki zmanjšuje razdaljo med govorci in občinstvom (Unicef, 2024). Učitelj zgodovine se mora vnaprej pripraviti na debate. Na drugi delavnici povabi osebo z izkušnjo begunstva. Zaželeno je, da je to oseba, ki je migrirala iz nekdanjih jugoslovanskih držav, saj bi to ustvarilo povezavo z obravnavano temo. Učitelj mora gostu predhodno razložiti temo, ki bo obravnavana. Gosta mora pripraviti tudi na morebitna vprašanja dijakov ter mu razložiti princip metode »fishbowl«.

Učitelj zgodovine se mora pripraviti tudi na okroglo mizo. Poznati mora težnje priseljevanja v Slovenijo, zakonodajo, ki ureja integracijo otrok priseljencev v slovenski šolski sistem, in izzive, ki se pojavljajo na tej ravni (Štok, 2023).

Prav tako se mora pripraviti tudi učitelj psihologije. Ker je njegova naloga narediti uvod v delavnico, se mora podučiti o migracijah in vojnah na Balkanu, pri tem pa si lahko pomaga z literaturo in viri, navedenimi v razdelku Viri.

POTEK IZVEDBE

1. Delavnica psihologije (45 minut)

Dijaki se postavijo v krog, kjer jih pozdravi učitelj psihologije. Ta jim da navodilo, naj vsak pove nekaj o svojih koreninah. Pri tem naj pomislijo na zgodbe o tem, kako se je kateri od njihovih družinskih članov priselil v Slovenijo ali pa morda izselil iz nje. Če nimajo neposredne izkušnje iz lastne družine, naj pomislijo na bližnje prijatelje, znance ... S tem učitelj naredi uvod v delavnico. Ko dijaki predstavijo svoje oz. družinske korenine, jih učitelj vpraša, zakaj so se ljudje selili oz. se selijo in kaj pomenijo migracije za družbo. (10 minut)

Potem ko dijaki odgovorijo na vprašanje, jim učitelj da listek s številko, ki označuje številko skupine, ki ji dijaki pripadajo. Vsaka skupina dobi tudi pisala in plakat, na katerega zapišejo odgovore na naslednje naloge. (15 minut)

Učitelj da skupinam navodilo, naj poiščejo definicije pojmov »nasilje«, »sovražstvo«, »konflikt«, »vojna«, »človekove pravice«, »migracije« in »mir«. Vsaka skupina dobi en pojem. Dijaki morajo razmisliti tudi o vzrokih in posledicah nasilja, konflikta, sovražstva in vojne. Poleg tega morajo pojem postaviti v zgodovinski oz. družbeni kontekst in poiskati primere iz resničnega življenja ali zgodovine.

Po 15 minutah dijaki predstavijo svoje plakate. (10 minut)

Po končani predstavitvi se ponovno postavijo v krog. Učitelj jih znova uvede v debato z vprašanjema, kaj je propaganda in kako so pojmi, ki so jih že spoznali, povezani s propagando. Na koncu učitelj povzame, kaj je propaganda, in jo predstavi skozi zgodovino in z vidika psihoanalitičnih raziskav (Likar, 2022). (10 minut)

2. Delavnica s predstavitvijo vojn na Balkanu (90 minut)

Delavnico vodita učitelj zgodovine in zunanji gost. Najprej učitelj zgodovine s pomočjo Padleta z dijaki ponovi razloge za razpad Jugoslavije kot uvod v temo vojn na Balkanu. (5 minut)

Nato učitelj dijake razdeli v tri skupine, ki bodo delale sočasno. Prva skupina dobi nalogo kronološko razporediti vojne na Balkanskem polotoku po razpadu Jugoslavije. Druga skupina poišče vzroke za vojne in tretja skupina poišče posledice vojn. Dijaki informacije poiščejo s pomočjo učbenika. (10 minut)

Učitelj prosi prvo skupino, naj v Padletu izpolni časovni trak, ki bo kronološko prikazal vojne v 90. letih na Balkanu.

Druga skupina zapiše vzroke za vojne. Potem ko dijaki zapišejo vzroke za vojne, učitelj začne razlagati vzroke za vojne na ozemlju bivše Jugoslavije. Poleg tega učitelj tudi razloži potek vojn. Vsebinsko predstavi s pomočjo PPT-predstavitve in uporablja metodo slikovne demonstracije. (15 minut)

Sledi tretja skupina, ki v Padletu zapiše posledice vojn. Ko dijaki zapišejo posledice vojn, učitelj dijakom le-te razloži. Pri tem si pomaga s PPT-predstavitvijo in z metodo dela s slikovnimi viri. (15 minut)

Učitelj v razred povabi še zunanjega izvajalca – osebo z izkušnjo begunstva. Učitelj najprej naredi predstavitev in uvod v debato. Dijakom tudi predstavi metodo »fishbowl«. Učitelj začne debato z gostom. Debatati se priključijo tudi dijaki. (45 minut)

3. Delavnica o migracijah prebivalstva (45 minut)

Delavnico vodi učitelj geografije. Kot uvod v učno uro si dijaki ogledajo film *Map Shows How Humans Migrated Across The Globe* - https://www.youtube.com/watch?v=CJdT6QcSbQ0&ab_channel=InsiderScience (Insider Science, 2015). Sledi kratek pogovor, o čem govori film in kaj bo tema učne ure. Učitelj da dijakom

navodilo, naj v parih poiščejo definicijo pojma »migracije« in katere vrste migracij poznamo. Poleg tega morajo pojasniti razliko med integracijo in asimilacijo. Potem pokliče nekatere pare, naj preberejo svoje odgovore. (10 minut)

Sledi razlaga učitelja geografije, v kateri dijakom razloži, kaj so migracije in katere vrste migracij poznamo. S pomočjo PPT-predstavitve in z metodo grafičnih izdelkov dijakom predstavi število in smeri migracij ter demografske značilnosti priseljencev v Sloveniji. Potem da dijakom nalogo, naj skenirajo QR-kodo na PPT-predstavitvi, ki jih bo vodila na spletno stran *IOM UN MIGRATION* - <https://www.iom.int/> (IOM, 2024), in v parih poiščejo podatke o tem, kam se selijo Slovenci. Ko po petih minutah dijaki najdejo podatke, sledi petminutni pogovor o tem, zakaj se po njihovem mnenju Slovenci selijo. (15 minut)

Učitelj dijake razdeli v tri skupine. Prvi skupini da navodilo, naj poiščejo vzroke za selitve. Druga skupina dobi navodilo, naj poiščejo posledice selitev, pri tem jih morajo deliti na negativne in pozitivne. Tretja skupina pa dobi navodilo, naj se postavijo v vlogo vlade in poiščejo način, kako zagotoviti razmere za čim boljšo integracijo priseljencev – tako z vidika države kot z vidika novih sosedov. (10 minut)

Učitelj pokliče skupine, naj predstavijo svoje ugotovitve. (10 minut)

4. Delavnica z okroglo mizo (45 minut)

Delavnico vodi učitelj zgodovine. Na okroglo mizo povabi tudi zunanja izvajalca, ki sta oseba z izkušnjo selitve in ravnatelj osnovne šole z učenci tujci.

Izvajalec z izkušnjo selitve predstavi svojo izkušnjo migracije. Zakaj je migriral, kako je potekala njegova pot migracije in kako je zaživel v Sloveniji.

Ravnatelj osnovne šole pa predstavi, s katerimi izzivi se soočajo učitelji, šola in učenci, ki prihajajo od drugod. V predstavitvi ga poprosimo, naj z nami deli informacije o tem, kakšni so državni ukrepi za integracijo otrok tujcev v šolski sistem, kako si kot šola prizadevajo integrirati otroke v šolski sistem in kje vidi možnosti izboljšav. Predstavi tudi, katere srednje šole izberejo ti otroci v nadaljnjem procesu izobraževanja.

VIRI

- Dolenc, D. (2007). Priseljivanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. V M. Komac (ur.), *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* (str. 69–102). Inštitut za narodnostna vprašanja. <http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/2007/KNJIGA.pdf#page=75>
- Flere, S., in Klanjšek, R. (2019). *Analiza razpada Jugoslavije v luči nacionalizma: kako sta kontinuiteta nacionalističnih prerekanj etničnih političnih elit in etnično podjetništvo uničila večnacionalno Jugoslavijo*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Gabrič, A., in Režek, M. (2019). *Zgodovina 4: učbenik za četrti letnik gimnazije*. DZS.
- Glenny, M. (2012). *The Balkans, 1804–2012: Nationalism, War and the Great Powers*. Granta.
- Hunter, N. (2024, 23. februar). Introduction to Human Migration. *National Geographic*. <https://education.nationalgeographic.org/resource/introduction-to-human-migration/>
- Insider Science. (2015, 3. junij). *Map Shows How Humans Migrated Across The Globe* [video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=CJdT6QcSbQ0>
- International Organization for Migration. (2022). *Interactive World Migration Report 2022*. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>
- IOM. (2024, 22. februar). *International Organization for Migration*. <https://www.iom.int/>
- Likar, U. (27. 8. 2022). Zakaj je propaganda tako uspešna: socialno-psihološki vidiki. *Panika: revija Društva študentov psihologije Slovenije*. <http://revijapanika.si/2022/08/27/zakaj-je-propaganda-tako-uspesna-socialno-psiholoski-vidiki/>

- Ministrstvo za notranje zadeve. (2022, 6. avgust). *Temelja migracijske politike sta spoštovanje človekovih pravic in zagotavljanje varnosti za vse*. <https://www.gov.si/novice/2022-08-06-temelja-migracijske-politike-sta-spostovanje-clovekovih-pravic-in-zagotavljanje-varnosti-za-vse/>
- Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. *Učni načrt. Zgodovina. Gimnazija. Splošna gimnazija*. (2008). https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf
- Portal GOV.SI. (2021, 29. september). *Slovenci zunaj Slovenije*. <https://www.gov.si/podrocja/zunanje-zadeve/slovenci-zunaj-slovenije/>.
- Portal GOV.SI. (2022, 1. julij). *Slovenci v Evropi*. <https://www.gov.si teme/slovenci-v-evropi/>
- Statistični urad. (2023, 1. oktober). *Število in sestava prebivalstva*. <https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>
- Statistični urad. (2023). *Tujci po skupinah državljanstva, kohezijski regiji, Slovenija, letno*. <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05E1014S.px/>
- Statistični urad. (2024). *Število prebivalcev v letu 2023 zraslo*. <https://www.stat.si/statweb/News/Index/12809>
- Šircelj, M. V. (2020). *Osnove demografije in demografski razvoj Slovenije*. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Štok, C. (2023). *Učenci priseljenci – prepoznavanje posebnih potreb in nudenje pomoči* [Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta]. Repozitorij Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/20.500.12556/RUL-152945>
- Unicef. (2024). *Fishbowl*. <https://knowledge.unicef.org/resource/fishbowl>

2

Katarina Bittner Gerželj

MLADI IN EVROPSKA UNIJA: MEJE, MOŽNOSTI IN PRILOŽNOSTI**Ključne besede:** Mladi, Evropska unija, potovanja v EU, meje, državljani EU, kritično mišljenje**UVOD**

Učni projektni dan **MLADI IN EVROPSKA UNIJA: MEJE, MOŽNOSTI IN PRILOŽNOSTI** pa tudi podnaslov oz. podtema »Meje potovanja znotraj EU in ostalih evropskih držav« bosta dijake izzvala, da se seznanijo z možnostmi, ki jim jih ponuja Evropska unija (EU). Pomembno je, da mladi spoznajo, kakšne možnosti imajo kot aktivni državljani v EU.

V uvodni učni uri, ki bo izvedena frontalno, bodo dijaki prek zanimive publikacije Evropska unija: kaj je in kaj dela - <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/sl/> (Evropska komisija, 2022). spoznali EU in njene dejavnosti. V publikaciji je opisano, kaj počne EU na več kot 40 različnih področjih, da bi izboljšala življenje prebivalcev in prebivalk Evrope ter drugih držav.

Uvodna motivacija dijakov s pomočjo kratkega videoposnetka - <https://www.youtube.com/watch?v=SFEB9fMGJ9k> (EU made simple, b. d.) o delovanju EU bo spodbudila zanimanje dijakov za glavno problematiko tega projektne učnega dne, torej za pridobivanje znanja o tem, da je potovanje pravica vseh državljanov EU, predvsem pa o tem, kaj vse morajo vedeti, preden se odpravijo na zeleno destinacijo.

Oblikovanje schengenskega območja, ki ukinja nadzor na notranjih mejah za države, vključene v schengensko območje, ter poostrejuje nadzor na zunanjih mejah EU, je velik dosežek EU. Gre za pravice o prostem pretoku državljanov – mobilnosti državljanov v EU.

Kot državljanom EU nam je omogočen prehod državne meje med dvema državama članicama brez formalnosti in birokratskih ovir. To v praksi pomeni, da če želite dopustovati v eni izmed držav schengenskega območja, za prehod meje ne potrebujete več potnega lista ali osebne izkaznice. Kot državljan EU imate pravico do prostega gibanja v 27 državah članicah EU, na Islandiji, v Lihtenštajnu, na Norveškem in v Švici (države, ki niso članice EU, vendar so članice schengenskega območja) pa z veljavnim potnim listom ali nacionalno osebno izkaznico. Potovalni dokument mora biti veljaven na dan potovanja.

Ob prehodu notranjih meja schengenskega območja vam običajno ni treba pokazati potnega lista ali osebne izkaznice. Vendar lahko vsaka država schengenskega območja v izrednih okoliščinah, na primer v primeru grožnje javnemu redu ali nacionalni varnosti, ponovno uvede začasni nadzor na mejah.

Evropska komisija je leta 2001 sprejela belo knjigo, s katero je opredelila evropske politike na področju transporta. V njej je zapisano, da je transport ključni dejavnik moderne ekonomije. Evropski državljani imamo v sklopu pravic do prostega gibanja v EU pravice, ki temeljijo na nediskriminaciji, točnosti, pravočasni in dostopnosti informacij ter na takojšnji in sorazmerni pomoči.

S samostojnim delom in delom v skupinah bodo dijaki razvijali kritično in problemsko učenje. Z različnimi viri, publikacijami, knjigami in spletnimi informacijami bodo širili svoje znanje o možnostih potovanja in pravicah

pri tem. Krepili bodo svoje veščine dela z viri, aplikacijami in lastno iznajdljivost pri izbiri in načrtovanju svojega potovanja po Evropi - <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/sl/> (Evropska komisija, 2023).

Pridobivali bodo tudi pomembne informacije o tem, kako najugodnejše potovati (preverili najboljše, najcenejše, a tudi varčne – »zelene« prometne povezave) do izbrane države. Mladi se bodo seznanjali s tem, kako potovati zeleno in kaj sploh je trajnostni nadzor - <https://www.mlad.si/trajnostni-turizem-kako-potovati-zeleno/> (Urad RS za mladino, 2022).

Seveda se bodo na tem potovanju soočili tudi z omejitvami, mejami in razumevanjem zakonov, ki omejujejo oz. omogočajo svobodo posameznika.

CILJI

Dijaki:

- spoznavajo razloge za evropsko povezovanje, mejnike povezovanja;
- raziskujejo pravice, ki jih imajo kot državljani EU, ter spoznavajo razloge in pomen članstva Slovenije v EU;
- raziskujejo pravice, ki jih imajo kot državljani EU,
- razumejo potrebnost družbenih pravil (zakonov), ki omejujejo in omogočajo svobodo posameznika;
- prepoznajo pomen aktivnega državljanstva in možnosti, kako biti aktiven državljan EU,
- analizirajo in kritično presojujejo učinke delovanja EU na posameznika in skupnost: promet, trajnostni razvoj, človekove pravice;
- načrtujejo, izvedejo in reflektirajo dejavnosti, ki izkazujejo prispevek vsakega dijaka h gradnji demokratične (evropske) družbe.

TRAJANJE

Aktivnost bo trajala 4–5 ur (ali več, odvisno od nadaljnjih dejavnosti, npr. od izvedbe akcije).

POTREBŠČINE

- Računalnik
- projektor
- veliko platno z zemljevidom Evrope
- mobilni telefoni
- delovni listi
- zvezek (papir)
- pisalo
- večji papir formata A3
- barvni flomastri

PRIPRAVE

Priprava večje učilnice za sodelovalno učenje, dva računalnika, dva projektorja, mize za skupinsko delo, prostor z zemljevidom, na katerega se bodo (fizično) postavili dijaki, ko bodo izbrali svojo destinacijo evropskega potovanja.

Predpriprava vseh delovnih pripomočkov, posnetkov, različnih virov, ki jih bo učitelj uporabil, učnih in delovnih listov za dijake z vsemi potrebnimi informacijami.

POTEK IZVEDBE

1. Evropska unija: kaj je in kaj dela (uvodna motivacija) (30 minut)

Ogled videoposnetka <https://www.youtube.com/watch?v=SFeB9fMGJ9k> (EU made simple, b. d.) o delovanju Evropske unije, ki dijake na zanimiv način seznani z EU. Dijaki bodo spoznali, da je potovanje pravica vseh evropskih državljanov, predvsem pa, kaj vse morajo vedeti, preden se odpravijo na destinacijo, ki jo bodo izbrali.

Po ogledu videoposnetka bo sledilo hitro viharjenje možganov, da dijaki preverijo svoje znanje o poznavanju EU. Učitelj dijake prosi, naj vsak pove besedo, ki si jo je zapomnil. Učitelj si zapisuje njihove asociacije. Na koncu skupaj ugotovimo, kaj o EU jih najbolj zanima oz. kaj si najbolj želijo spoznati na projektnem dnevu.

2. Izbor države na zemljevidu Evrope (30 minut)

Dijaki se zberejo ob večjem zemljevidu Evrope, ki leži na tleh na eni strani učilnice. Dijakom pojasni, da bo prva delavnica potekala kot individualno delo, dobili bodo delovni list. Najprej bodo izbrali svojo potovalno destinacijo po Evropi, tako da se bodo postavili na izbrano državo (Bultje, 2006).

Evropa je z večtisočletno zgodovino, bogato kulturno dediščino in osupljivimi naravnimi znamenitostmi ena od najprijetnejših destinacij na svetu - https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-made-easy_sl (Evropska unija, b. d.).

Številna evropska mesta in države, poleg milijonov obiskovalcev in obiskovalk od drugod, z zanimanjem odkrivajo tudi vsi, ki so tu doma. Za Evropejce in Evropejke je danes potovanje po EU sicer lažje, a še vedno nimajo vsi enakih možnosti za to. Tako ljudje z nižjim socialno-ekonomskim položajem, težko izkoristijo prosti pretok pa tudi programe, kot je Erasmus+. Vseeno program Erasmus+ vključuje tudi dijake iz ekonomsko šibkejših družin in jim tako omogoča spoznavanje drugih kultur in držav.

Odkar je bila odpravljena večina kontrol potnih listov in lahko v 20 državah EU uporabljamo skupno valuto evro, je potovanje veliko lažje. Vzpostavitev enotnega trga, ki omogoča prosti pretok oseb, blaga, storitev in denarja, je prinesla bogatejšo ponudbo in nižje cene - <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/33/notranji-trg-splosna-nacela> (Evropski parlament, b. d.).

Od uvedbe vozovnice DiscoverEU svojo celino odkriva tudi vse več mladih Evropejcev in Evropejk.

Po izboru svoje destinacije naj vsak dijak na kratko poroča, zakaj je izbral to državo in kaj ga pri njej najbolj navdušuje. Pri tem si lahko pomagajo s spletno stranjo Potovanje po Evropi - <https://op.europa.eu/webpub/com/travelling-in-europe/sl/> (Evropska unija, b. d.).

3. Meje in možnosti za potovanje, ki jih mladim ponuja EU (90 minut)

Dijaki se posedejo po učilnici, vsak od njih dobi delovni list z navodili za delo.

Po izboru države, kamor bi potovali, bodo dijaki s pomočjo vprašanj, povezav in usmeritev, ki jim bodo na voljo, odgovorili na vprašanja.

Nekaj predlogov vprašanj in spletnih povezav za dijake:

1. Katere osebne dokumente kot državljani EU potrebujete za vstop v državo, ki ste jo izbrali?

Pomoč pri iskanju: https://europa.eu/youreurope/citizens/travel/entry-exit/index_sl.htm (Evropska unija, b. d.)

Učitelj glede na skupino dijakov, ki jo poučuje, presodi, koliko usmeritev potrebujejo in pri katerem koraku njihovega razmisleka.

2. Kaj vse vam EU kot mladim omogoča pri potovanjih?

Pomoč pri iskanju: https://youth.europa.eu/discovereu_sl (Evropska unija, b. d.) ter - <https://www.zpmmoste.net/pocitnice/mladi-in-evropa/> (ZPM Moste-Polje, b. d.).

3. Kako bi najugodnejše potovali (preveri najboljše, najcenejše, a tudi varčne – »zelen« prometne povezave) do izbrane države?

Pomoč pri iskanju: <https://www.cmepius.si/mednarodno-sodelovanje/moznosti-sodelovanja/zeleni-erasmus/> (CMEPIUS, b. d.).

4. Katere so danes najugodnejše možnosti potovanj, kako lahko najceneje potujemo? Zapišejo naj nekaj možnosti.

Aktivnost sklenemo s kratko evalvacijo. Nekaj dijakov nam predstavi svoje ugotovitve: kaj so spoznali, kako bi potovali, kaj jim ponuja EU? Najprej dijakom ponudimo možnost, da se sami odločijo, katero državo nam bodo predstavili. Lahko je članica EU ali država, ki ni članica EU oz. je izstopila.

Izbrani dijaki predstavijo svoje sklepe, ugotovitve.

4. Aktivni mladi v Evropski uniji (90 minut)

Sledi delo po skupinah, spletna kavarna, vsaka skupina pripravi svoj plakat za predstavitev.

Na plakat naj v obliki miselnega vzorca s pomočjo vprašanj na delovnem listu, povezav do videoposnetkov in člankov zapišejo glavna spoznanja.

Dijake razdelim v tri skupine. Prva skupina dijakov bo dobila delovni list z naslovom **Mladi in EU**, tema za delo bodo prednosti in slabosti članstva določene države v EU. Najprej bodo v skupini razpravljali o tem, kaj v EU deluje in kaj ne? Zapisali bodo nekaj pozitivnih in nekaj negativnih plati delovanja EU.

Pomagali si bodo z vprašanji in povezavami, prispevki:

Kako ocenjujete dosedanje glavne dosežke EU?

Kako bi lahko EU bolje ravnala med begunsko krizo?

Kakšne bodo po vašem mnenju posledice izstopa Združenega kraljestva (Velike Britanije) iz Evropske unije?

Kaj bi morali narediti, da ustavimo razraščanje nacionalizma in ksenofobije?

Kako lahko EU zaščiti Evropejce pred terorističnimi napadi?

Pomoč pri iskanju: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/494039/60-good-reasons-for-the-EU_Slovenia_sl.pdf (Evropska komisija, 2017).

Prednosti in slabosti EU za Slovenijo: <https://eucbeniki.sio.si/geo9/2598/index2.html> (Jeršin Tomassini in Janžekovič, 2015).

Druga in tretja skupina bosta imeli podobno problematiko: **Analiza prihodnjih izzivov in priložnosti za Evropsko unijo.**

Druga skupina se bo usmerila s pomočjo vprašanj:

Kako si predstavljate jutrišnjo Evropo?
Kaj mladi pričakujete od EU v prihodnosti?
Kako lahko mladi povečate svoj vpliv na odločanje v EU?
Ali se v družini oziroma s prijatelji in v šoli pogovarjate o evropskih vprašanjih?
Tretja skupina pa bo pripravila nove predloge o prihodnosti Evropske unije s pomočjo vprašanj:
Kateri so največji izzivi, s katerimi se sooča EU, in kje vidite priložnosti za vzpostavitev trdne Evropske unije?
Ali je EU zaradi globalizacije pomembna bolj ali manj?

Tretja skupina pa bo pripravila nove predloge o prihodnosti Evropske unije s pomočjo vprašanj:

Kateri so največji izzivi, s katerimi se sooča EU, in kje vidite priložnosti za vzpostavitev trdne Evropske unije?
Ali je EU zaradi globalizacije pomembna bolj ali manj?

Obe skupini si bosta pomagali s publikacijami (Generalni Sekretariat Sveta EU, 2010) in spletnimi stranmi:

<https://tomazdujc.wordpress.com/2012/04/03/izzivi-evropske-unije-2/> (Dujc, 2012)

<https://kakouspeti.si/priloznosti-v-eu/> (Tomašič, 2021)

5. Predstavitve skupin (60 minut)

Sledila bo zaključna ura našega projektnega dne. Vsaka skupina bo s plakatom poročala o svojih ugotovitvah.

Vodje skupin bodo v razredu predstavili, kaj vse so kot aktivni državljani ugotovili. Vse tri plakate z ugotovitvami/ odgovori bodo pritrdili na tablo. Vodja in dijaki prve skupine bodo predstavili prednosti in slabosti EU.

Sledili bosta predstavitev in razprava druge in tretje skupine, ki je s pomočjo navodil in virov na delovnem listu izpostavila izzive in priložnosti za EU, podala svoje kritično mnenje ter analizo o izzivih in priložnostih, ki čakajo EU v prihodnje.

VIRI

Bultje, J. W. (2006). *Spoznavajmo države EU*. Didakta.

CMEPIUS. (b. d.). *Zeleni Erasmus+*. <https://www.cmepius.si/mednarodno-sodelovanje/moznosti-sodelovanja/zeleni-erasmus/>

Dujc, T. (2012). *Izzivi Evropske unije*. <https://tomazdujc.wordpress.com/2012/04/03/izzivi-evropske-unije-2/>

EU made simple. (b. d.). *What is the European Union?* <https://www.youtube.com/watch?v=SFeB9fMGJ9k>

Evropska komisija. (2017). *60 dobrih razlogov v prid EU*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/attachment/494039/60-good-reasons-for-the-EU_Slovenia_sl.pdf

- Evropska komisija. (2022). *Evropska unija – Kaj je in kaj dela*. Urad za publikacije Evropske unije. <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/sl/>
- Evropska komisija. (2023). *EU & JAZ*. Urad za publikacije Evropske unije. <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-and-me/sl/>
- Evropska unija. (b. d.). *Discover EU*. https://youth.europa.eu/discovereu_sl
- Evropska unija. (b. d.). *Dokumenti, ki jih potrebujete za potovanje v Evropi*. https://europa.eu/youreurope/citizens/travel/entry-exit/index_sl.htm
- Evropska unija. (b. d.). *Potovanje po Evropi 2023*. Urad za publikacije Evropske unije. <https://op.europa.eu/webpub/com/travelling-in-europe/sl/>
- Evropska unija. (b. d.). Preproste informacije o EU. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-made-easy_sl
- Evropski parlament. (b. d.). Notranji trg: splošna načela. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/33/notranji-trg-splosna-nacela>
- Generalni Sekretariat Sveta EU (2010). *Projekt Evropa 2030: izzivi in priložnosti*. Urad za publikacije Evropske unije. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6b5495af-4549-4efb-a53e-85330b4d975d/>
- Jeršin Tomassini, K., in Janžekovič, M. (2015). *Prednosti in slabosti EU za Slovenijo*. <https://eucbeniki.sio.si/geo9/2598/index2.html>
- Tomašič, Z. (2021). *Priložnosti v EU*. <https://kakouspeti.si/priloznosti-v-eu/>
- Urad RS za mladino. (2022). *Trajnostni turizem – kako potovati zeleno?* <https://www.mlad.si/trajnostni-turizem-kako-potovati-zeleno/>
- ZPM Moste-Polje. (b. d.). *Mladi in Evropa*. <https://www.zpmmoste.net/pocitnice/mladi-in-evropa/>

3

Jasmina Bornšek

MLADI SOUSTVARJALCI TRAJNOSTNE PRIHODNOSTI

Ključne besede: Trajnostni turizem, participacija mladih, okoljska ozaveščenost, lokalna skupnost, inovativne prakse

UVOD

V današnjem svetu, ki se hitro spreminja in sooča z izzivi podnebnih sprememb, trajnostni turizem postaja pomembno vprašanje za ohranjanje našega planeta in kakovosti življenja prihodnjih generacij. Koncept trajnostnega turizma je pristop k potovanju, ki spoštuje okolje, kulturno dediščino in hkrati ustvarja pozitivne izkušnje za turiste in lokalno skupnost.

Vsebina projektnega dela »Mladi soustvarjalci trajnostne prihodnosti« je aktualna, saj dijaki pridobivajo vpogled v globalne in lokalne ekološke, socialne in ekonomske vidike, povezane s turizmom, ter spodbuja razmišljanje o trajnostnem razvoju in odgovornem ravnanju.

Poudarjena je pomembnost vključevanja mladih generacij v oblikovanje trajnostne prihodnosti. Mladi imajo ključno vlogo pri soustvarjanju rešitev za izzive, s katerimi se sooča naš svet, vključno s trajnostnim turizmom. Projektno delo ponuja priložnost, da dijaki postanejo aktivni državljani pri uvajanju sprememb in spreminjanju ustaljenih navad v turizmu ter si pridobijo kompetence, ki jih bodo potrebovali za oblikovanje bolj trajnostne in odgovorne družbe.

Dijaki z delom pridobijo številna znanja in veščine. Spoznajo osnove trajnostnega razvoja, razumejo delovanje ekosistemov in vplive turizma na okolje ter družbo. Razvijajo kritično mišljenje in analitične sposobnosti pri preučevanju kompleksnih problemov ter pri iskanju inovativnih rešitev, razvijajo komunikacijske veščine in sposobnost sodelovanja z drugimi, saj projektno delo vključuje timsko delo in sodelovanje z lokalno skupnostjo. Dijakom je omogočen vpogled v konkretne izzive in priložnosti, s katerimi se sooča lokalno prebivalstvo, so v neposrednem stiku z lokalnimi strokovnjaki, ki imajo izkušnje in znanje s področja turizma, izmenjujejo si ideje in skupaj iščejo inovativne rešitve.

Dijaki z načrtovanjem ekskurzije za sovrstnike razumejo in cenijo pomen varovanja okolja in kulturne dediščine. Pri načrtovanju enodnevne ekskurzije po Sloveniji, s poudarkom na trajnostnih elementih, vključujejo več pristopov, ki bodo zmanjšali negativen vpliv na okolje in hkrati povečali pozitivne učinke na lokalno gospodarstvo in skupnost.

CILJI

Dijaki:

- razložijo koncept trajnostnega turizma ter razumejo njegovo pomembnost za ohranjanje okolja, kulture in družbe;

- analizirajo pozitivne in negativne vplive turizma na okolje, družbo in lokalno skupnost ter razumejo pomen trajnostnih praks v turistični dejavnosti;
- razvijajo kritično mišljenje pri preučevanju izzivov in dilem trajnostnega turizma, prepoznavanju alternativnih rešitev ter vrednotenju njihovih posledic;
- iščejo rešitve za izzive trajnostnega turizma, ki bodo spoštovali potrebe in interese lokalnih skupnosti ter prispevali k ohranjanju naravnega in kulturnega bogastva;
- sodelujejo z lokalno skupnostjo pri oblikovanju trajnostnih turističnih praks, ki bodo koristile tako lokalni skupnosti kot tudi turistom;
- so aktivni govorniki pri predstavitvi in zagovarjanju svojih stališč ter pri sodelovanju z drugimi člani skupine in strokovnjaki s področja trajnostnega turizma;
- razvijajo zavedanje o lastni odgovornosti pri izbiri turističnih dejavnosti ter pri spodbujanju trajnostnih praks med svojimi vrstniki in v lokalni skupnosti;
- razvijajo trajnostne vrednote, kot so spoštovanje do okolja, socialna odgovornost in skrb za prihodnje generacije, ter jih vključujejo v svoje vsakodnevno življenje in odločitve.

TRAJANJE

7 šolskih ur (ali več, odvisno od nadaljnjih dejavnosti, npr. od izvedbe ekskurzije)

POTREBŠČINE

- IKT
- pametni telefon
- listi papirja
- pisala

PRIPRAVE

Računalniška učilnica / učilnica, primerna za skupinsko delo

POTEK IZVEDBE

1. Uvod (svetovna kavarna) (2 šolski uri/učilnica)

Dijaki so razdeljeni v manjše skupine, ki sedijo za posamezno mizo. Za vsako mizo se razpravlja o določenem vprašanju ali temi. Po določenem času udeleženci zamenjajo mize, pri čemer jih spodbujamo, da prinesejo ideje in vpoglede iz prejšnjih razprav k novemu omizju. Med temi selitvami moderatorji za vsako mizo povzamejo glavne točke prejšnjih razprav, kar pomaga pri povezovanju različnih idej in perspektiv. Na koncu se vse zbrane misli in ideje združijo in predstavijo celotni skupini. Ta metoda spodbuja ustvarjalnost, sodelovanje in poglobljeno razumevanje obravnavane teme (trajnostni turizem).

Teme:

1. Učinki množičnega turizma na lokalno skupnost in okolje

- Kako množični turizem vpliva na naravne vire in ekosisteme?
- Kakšne so ekonomske in socialne posledice za lokalne prebivalce?

2. Podnebne spremembe in turizem

- Kako podnebne spremembe vplivajo na turistične destinacije?
- Kako lahko turizem prispeva k boju proti podnebnim spremembam?

3. Ekoturizem: priložnosti in izzivi

- Kaj je ekoturizem in kako se razlikuje od tradicionalnega turizma?
- Katere so prednosti in slabosti ekoturizma?

4. Odgovoren turizem: etika in praksa

- Kaj pomeni biti odgovoren turist?
- Kako lahko turisti zmanjšajo svoj negativni vpliv na destinacijo?

5. Vloga lokalnih skupnosti pri trajnostnem turizmu

- Kako lahko lokalne skupnosti prispevajo k razvoju trajnostnega turizma?
- Primeri dobrih praks iz različnih delov sveta.

2. Izbor lokalnega turističnega ponudnika in analiza trajnostnih komponent v njihovem delovanju (3 šolske ure / računalniška učilnica / terensko delo)

- **Dijaki individualno**, s pomočjo računalnikov ali telefonov, poiščejo lokalna podjetja, ki so ponudniki turističnih storitev (turistične agencije, organizatorji dogodkov, ponudniki prenočišč, izletov, turistične kmetije ...).

Dijaki tri izbrane ponudnike vpišejo v aplikacijo Mentimeter, ki je interaktivno orodje za sprotno zbiranje povratnih informacij. Glavna značilnost aplikacije Mentimeter je njena interaktivnost, ki uporabnikom omogoča, da sodelujejo in prispevajo svoje odgovore prek mobilnih naprav ali računalnikov. To orodje spodbuja aktivno udeležbo vseh dijakov.

Rezultati so prikazani v besednem oblaku (angl. *word cloud*), kjer se pogostost besed prikaže z njihovo velikostjo. Pogosteje uporabljene besede so večje. Največja beseda bo izbrana za nadaljnjo raziskavo dijakov.

- **Delo v timih (pet skupin):** Dijaki so razdeljeni glede na specifične naloge, vsak član prispeva specifične veščine ali znanje, potrebno za uspešno izvedbo naloge.

1. skupina

- Opis glavnih storitev, ki jih podjetje ponuja (npr. ekoturizem, kulturni turizem, avanturistični turizem).
- Kako v te storitve vključujejo trajnostne elemente (npr. lokalna hrana, okolju prijazne nastanitve, nizkoogljivi prevozi).
- Kaj podjetje razlikuje od konkurence? Npr. edinstvena doživetja, personalizirani programi, ekskluzivne destinacije.
- Konkurenčne cene in dodana vrednost za stranke.
- Primerjave z glavnimi konkurenti v smislu kakovosti.

Predstavitev se pripravi v orodju Canva, spletnem orodju za grafično oblikovanje, ki uporabnikom omogoča enostavno ustvarjanje vizualnih vsebin, kot so plakati, letaki, predstavitve in objave za družbena omrežja.

2. skupina

- Analiza primerov trajnostnih praks v turizmu v svetu.
- Predlogi za vpeljevanje trajnostnih praks v izbrano podjetje (s pomočjo predhodne analize).

Uporaba Excela, programske aplikacije, namenjene ustvarjanju, urejanju in analizi tabel.

3. skupina

- Vzpostavitev stika z izbranim turističnim ponudnikom.
- Intervju ali anketni vprašalnik na temo trajnostnih turističnih praks.
- Vabilo predstavnika podjetja na predstavitev vseh skupin.
- Predstavitev v Canvi ali PPT-predstavitev.

4. skupina

- Izdelava promocijskega filma o izbranem podjetju s poudarkom na njegovi trajnostni naravnosti. Video je lahko izdelan v različnih aplikacijah (ne več kot 3 minute).

5. skupina

- Načrtovanje ekskurzije za dijake, ki je trajnostno naravnana in vključuje obisk podjetja, ki je primer dobre prakse vključevanja trajnostnih rešitev (po možnosti se lahko izvede kot del OIV za posamezne razrede).

Pri načrtovanju so pozorni na:

- izbiro trajnostne destinacije,
- trajnostni prevoz,
- aktivnosti v naravi,
- lokalno hrano,
- trajnostne spominke.

3. Predstavitev dela vseh skupin in refleksija (2 šolski uri / učilnica)

Dijaki po skupinah predstavijo rezultate svojega dela, po koncu predstavitev poteka evalvacija, kjer dijaki delijo svoje vtise in izkušnje ter razpravljajo o tem, kako še naprej spodbujati trajnost v svojem vsakdanjem življenju.

VIRI

Harris, R., Griffin, T., in Williams Routledge, P. (2002). *Sustainable Tourism: A Global Perspective*. Elsevier Science & Technology Books.

Honey, M. (1999). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press.

Mihalič, T. (2006). *Trajnostni turizem*. Ekonomska fakulteta.

Popotniško združenje Slovenije. (b. d.). *Trajnostni turizem: od teorije do prakse*. <https://www.youth-hostel.si/sustainable-tourism/trajnostni-turizem-od-teorije-do-prakse>

Portal GOV.SI. (b. d.). *Trajnostni turizem*. <https://www.gov.si teme/trajnostni-turizem/>

Posestvo Trnulja. (2023). *Trajnostni Turizem v Sloveniji: Vodnik k Okolju Prijaznemu Raziskovanju*. <https://trnulja.com/trajnostni-turizem-v-sloveniji/>

Raspor, A., in Macuh, B. (2022). *Trajnostno naravnani dostopni turizem*. Mladinska knjiga.

Slovenska turistična organizacija. (b. d.). *Definicija trajnostnega turizma*. <https://www.slovenia.info/sl/poslovne-strani/zelen-shema-slovenskega-turizma/uporabna-gradiva>

Urad RS za mladino. (2022). *Kaj je trajnostni turizem?* <https://www.mlad.si/kaj-je-trajnostni-turizem/>

Vodeb, K. (2014). *Turistična destinacija: sodobna obravnava koncepta*. Založba Univerze na Primorskem.

4

Eva Cvitanič Moličnik

KAKO LAHKO PREDSONDEK VODI DO NASILJA?

Ključne besede: Preprečevanje nasilja do marginaliziranih skupin, ozaveščanje o predsodkih, prepoznavanje nasilja, odgovornost do preprečevanja nasilja

UVOD

V literaturi najdemo raznolike razlage pojma nasilja, pri čemer splošnejše definicije nasilje opredeljujejo kot prekoračitev individualnih meja druge osebe. Ta prekoračitev lahko zajema kršenje psiholoških, čustvenih, fizičnih, duhovnih in intelektualnih meja ter osebne nedotakljivosti (Muršič in Pirh, 2020). Debarbieux (2009) se zdi pomembno, da definicijo obogatimo z upoštevanjem provokacij in mikronasilja, ki zajema tudi manj očitne oblike nevljudnega vedenja. Piramida sovraštva prikazuje, kako lahko pristranskosti, kot so neljube pripombe, strah pred različnostjo ali stereotipiziranje, vodijo do diskriminacije in ta v nasilje.

Piramida sovraštva ponazarja stopnjevanje sovraštva in nasilja v družbi. Na začetku je plast dejanj pristranskosti, kjer se stereotipi o skupinah uporabljajo za omejevanje pogleda na posameznike ali skupine. Če ta dejanja postanejo normalizirana, preidejo v plast dejanj predsodkov, ki so vnaprejšnja mnenja o posameznikih na podlagi stereotipov, ne pa dejanskih izkušenj. Če se ne zoperstavimo sovraštvu na tej ravni, lahko to privede do dejanj diskriminacije, kjer posamezniki trpijo zaradi svoje pripadnosti določeni skupini. To lahko sistemsko in strukturno vpliva na družbo. Če se diskriminacija normalizira, lahko to omogoči izvajanje nasilnih dejanj nad določenimi skupinami, kar lahko privede do zločinov iz sovraštva (Muršič idr., 2012).

Žrtve predsodkov, diskriminacije in nasilja so v šolah pogosto marginalizirane skupine dijakov. Preostali jih iz družbe najpogosteje izločijo na podlagi rase ali narodnosti (Ule, 2004).

Z razpravo o piramidi sovraštva želimo dijakom omogočiti kritični pogled na te pojave v družbi in razvijati njihovo zavedanje o pomenu enakosti, spoštovanja različnosti in boja proti predsodkom ter diskriminaciji. Poleg tega bomo spodbujali razvoj njihovih socialnih veščin, empatije in strpnosti do drugačnosti, kar je pomembno za gradnjo inkluzivnega okolja v šolstvu.

CILJI

Dijaki:

- se seznani s piramido sovraštva ter razumejo povezavo med predsodki, diskriminacijo in nasiljem;
- so spodbujeni k aktivni participaciji in refleksiji o svojih lastnih stališčih in predsodkih;
- razmišljajo o pomenu spoštovanja in sprejemanja raznolikosti;
- so spodbujeni k razmisleku o družbenih predsodkih do marginaliziranih skupin ter prepoznavajo njihov vpliv na pojav nasilja in diskriminacije v šoli.

TRAJANJE

60 minut

POTREBŠČINE

- Pred izvedbo ure naj si učitelj pripravi predstavitev v PowerPointu z drsnicami, ki napovedujejo temo ure po posameznih korakih.
- Za izvedbo ure potrebujemo natisnjeni različici miselnega poskusa.
- Flomastri, škarje in magneti.

PRIPRAVE

Pred izvedbo učne ure je treba oblikovati skupine in preurediti prostor tako, da bodo dijaki po skupinah sedeli v krogu.

POTEK IZVEDBE

1. Miselni poskus: dijak priseljenec (5 minut)

Dijaki po skupinah preberejo miselni poskus. Nato učitelj prosi, naj vsaka od skupin glasno prebere odstavek miselnega poskusa.

Miselni poskus

V srednji šoli se skupina dijakov ves čas izogiba in se celo potihoma norčuje iz sošolca, ki prihaja iz druge države, saj slabo govori slovensko.

Skupina sošolcev mu je že večkrat povedala, da jih moti, če v šolo hodi v majici z zastavo svoje rojstne države. Pravijo, da bi se moral bolj prilagoditi kulturi v Sloveniji in opustiti simbole druge države.

Nekega dne sošolec iz tujine ponovno pride v šolo, oblečen v majico, ki je skupina sošolcev ne mara.

Sošolec Peter ne more verjeti, da sošolec ponovno izziva in s svojim vedenjem žali slovensko kulturo.

Svoje jeze več ne more zadrževati, zato ga udari. Preostali sošolci so priča dogodku, vendar ostanejo tihi.

2. Refleksija miselnega poskusa: dijak priseljenec (15 minut)

1. Dijaki skupaj z učiteljem reflektirajo odgovore. Mogoča vprašanja za diskusijo:

- Kaj se je zgodilo v tej situaciji?
- Kako bi opisali ravnanje vsakega udeleženca?
- Kaj menite o dejanjih vsakega vpletenega? So bila upravičena?
- Kaj bi po vašem mnenju lahko bili vzroki za njihova dejanja?
- Kako bi se v podobni situaciji lahko ravnalo drugače?
- Kakšno bi lahko bilo primernejše ravnanje v dani situaciji?
- Kakšne posledice bi lahko imelo ravnanje vsakega udeleženca za druge?
- Kako bi se vi počutili v takšni situaciji in zakaj?

Če krivdo za nasilje pripisujejo učencu iz tujine, naj učitelj postavi vprašanje: »Kako bi bil videti svet, v katerem bi lahko vsak udaril vsakogar, s komer se ne strinja?« in »Kako bi se počutil v svetu, kjer bi veljalo takšno pravilo?«

2. Dijaki se v skupinah pogovorijo o tem, kdo v tem primeru ravna nasilno: Peter, sošolec iz tujine ali oba? Učitelj dijake spodbudi, da navajajo razloge za podane odločitve. Na tablo nariše tabelo, razdeljeno na dva dela, v prvem stolpcu piše »Peter« in v drugem »sošolec iz tujine«. Tabelo naslovi »Razlaga odločitev«. Dijaki svojo razlago zapišejo na tablo.

Učitelj postavi vprašanje: »Iz katere države po vašem mnenju prihaja sošolec iz tujine?« V tabelo dijaki dopišejo državo. Učitelj in dijaki reflektirajo zapisane države. Refleksija je pomembna, ker dijakom omogoča, da se zavestno soočijo s svojimi predsodki, stereotipi in pričakovanji glede ljudi iz različnih držav. To spodbuja kritično razmišljanje in razumevanje, kako kulturni in družbeni vplivi oblikujejo naše dožemanje drugih.

3. Druga različica miselnega preizkusa: dijak priseljenec (15 minut)

Učitelj ponovno razdeli besedilo z miselnim poskusom, vendar je v novi različici navedeno, da dijak iz tujine prihaja iz Velike Britanije. Besedilo ponovno preberejo. Dijaki po skupinah razmislijo, ali se njihova sodba o dogodku v čem razlikuje. Učitelj lahko pri refleksiji pomaga z vprašanji:

Ali ste v katerem primeru do dijaka iz tujine čutili več empatije? V katerem primeru? Zakaj je po vašem mnenju prišlo do razlik?

Bi bili v katerem primeru strpnejši do tujca, ki slabo govori slovensko? V katerem primeru? Zakaj je po vašem mnenju prišlo do razlik?

Ste bili sami udeleženi v kakšni podobni izkušnji? V kakšni vlogi ste bili? (Dijaki po želji delijo svojo izkušnjo.)

1. Učitelj poda navodila, naj dijaki po skupinah razmislijo, ali bi bila njihova sodba drugačna, če bi dijak prihajal iz Barcelone, španskega mesta, od koder prihaja tudi njihov najljubši nogometni klub.
2. Dijaki iščejo razloge, zakaj prihaja do različnih dožemanj posameznega miselnega poskusa. Glede na povedano učitelj temo poveže z naslednjo aktivnostjo – piramido sovraštva.

4. Piramida sovraštva (15 minut)

Učitelj s pomočjo PowerPointa projicira piramido sovraštva ter razloži vsa navedena nadstropja.

Vsaka skupina dobi nalogo, da porazdeli odstavke miselnega poskusa v eno od ravni v piramidi sovraštva (tako da odstavke izreže in jih z magnetom pritrdi na tablo v ustrezno skupino). Nato učitelj dijake spodbudi k razmišljanju o tem, kako lahko predsodki vodijo do nasilja in kako lahko mi, kot del družbe, preprečujemo sovraštvo do marginaliziranih skupin.

Rešitve:

Dejanje zaradi predsodkov: V srednji šoli se skupina dijakov ves čas izogiba in celo potihoma norčuje iz sošolca, ki prihaja iz druge države, saj slabo govori slovensko.

Pristranskost: Skupina sošolcev mu je že večkrat povedala, da jih moti, če v šolo hodi v majici z zastavo svoje rojstne države. Pravijo, da bi se moral bolj prilagoditi kulturi v Sloveniji in opustiti simbole druge države.

Nasilje: Nekega dne sošolec iz tujine ponovno pride v šolo oblečen v majico, ki je skupina sošolcev ne mara. Sošolec Peter ne more verjeti, da sošolec ponovno izziva in s svojim vedenjem žali slovensko kulturo. Svoje jeze ne more več zadrževati, zato ga udari. Preostali sošolci so priča dogodku, vendar ostanejo tihi.

5. Evalvacija učne ure (10 minut)

Učitelj spodbuja skupine dijakov, naj razmislijo o tem, kaj jim bo ostalo od ure, ko zapustijo učilnico. Ravno tako jih spodbudi k premisleku, ali svoje dosedanje izkušnje vidijo v drugi luči.

VIRI

Debarbieux, E. (2009). *Description of school violence, Characteristics in Europe and in Poland for the »School without bullying« programme* [interno gradivo za seminar].

Muršec, S., in Pirih, T. (2020). *Transformacija sovraštva v mladinskem delu: priročnik za vse, ki delajo z mladimi*. Društvo Parada ponosa. <http://www.ljubljana.pride.org/publikacije/>

Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M., in Lešnik Mugnaioni, D. (2012). *(O)krog nasilja v družini in šoli: soočanje šole/vrtca z nasiljem nad otroki*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. https://ljubljana.pride.org/wp-content/uploads/2021/05/Transformacija-sovrastva-v-mladinskem-delu_2020.pdf

Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Fakulteta za družbene vede.

5

Suzana Černe in Danica Aščič

KAJ RUŠI DOM IN KAKO GA PONOVRNO GRADIMO

Ključne besede: Empatija, predsodki, stereotipi, solidarnost, prostovoljstvo, medgeneracijsko sodelovanje, organizacija za pomoč brezdomnim

UVOD

Vsak človek je enkratna, edinstvena in neponovljiva celota vseh telesnih in duševnih značilnosti. Zavedanje enkratnosti, edinstvenosti, neponovljivosti je pomemben steber posameznikove samopodobe in v veliki meri prispeva k pozitivnemu vrednotenju lastnega življenja oz. je osnova za odgovoren in dejaven odnos do življenja. Edinstvenost in neponovljivost pa ne pomenita izjemnosti, večvrednosti ali vzvišenosti. Ne dajeta nam pravice, da se postavimo nad druge ljudi. Nasprotno, zavedanje lastne enkratnosti in neponovljivosti vključuje zavest o tem, da je edinstven in dragocen prav vsak človek. Takšno zavedanje je osnova samospoštovanja in tudi spoštovanja do drugih in drugačnih ljudi (Tacol idr., 2019).

Brezdomstvo in tudi druge socialne problematike so kompleksen družbeni pojav in so odsev kulture, ki jo z medsebojnimi odnosi gradimo člani družbe. Ko govorimo o brezdomstvu, govorimo o ekstremnem primeru socialne izključenosti, ki je pogosto rezultat kopičenja in vzporednega delovanja socialne izključenosti na več nivojih (Dekleva idr., 2006).

V strokovni literaturi o brezdomstvu najdemo širok nabor definicij. Kaj hitro lahko ugotovimo, da obstaja veliko oblik brezdomstva, ki so pogojene s kulturno določenimi normami, standardi, zakonodajo in pričakovanji (Dekleva in Razpotnik, 2007).

FEANTSA (Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri) oz. Evropska zveza nacionalnih organizacij, ki delajo z brezdomci, je razvila evropsko tipologijo brezdomstva in stanovanjske izključenosti (ETHOS) kot sredstvo za izboljšanje razumevanja in merjenja brezdomstva v Evropi. Tipologija ETHOS se začne s konceptualnim razumevanjem, da obstajajo tri domene, ki predstavljajo »dom«, katerega odsotnost je mogoče vzeti za razmejitev brezdomstva. Imeti dom je mogoče razumeti kot: imeti ustrezno stanovanje ali prostor, nad katerim lahko oseba in njena družina izvajata izključno posest (fizična domena); biti sposoben ohraniti zasebnost in uživati v odnosih (družbena domena) ter imeti pravni naslov za poklic (pravna domena). To vodi do štirih glavnih konceptov: »brezstrešja«, brezdomstva, negotovega bivališča in neustreznega bivališča, ki jih je vse mogoče razumeti kot odsotnost doma. ETHOS torej razvršča ljudi, ki so brezdomci, glede na njihovo življenjsko ali »domačo« situacijo (FEANTSA, 2006).

Dom je v resnici širši in abstraktnejši pojem kot »streha nad glavo«. Pomeni nek prostor, kjer se posameznik počuti varnega, zaželenega, sprejetega ... Je prostor, kjer biva njegova družina, ki ga podpira, mu pomaga in ga ima rada. Postavimo si vprašanje, kaj je dom in kaj ruši naš dom?

Dom posamezniku služi za organizacijo življenja, za družbene in identitetne namene. Poleg osnovnih potreb po zavetju mu zagotavlja zadovoljevanje številnih funkcionalnih družbenih potreb in je nujni pogoj za duševno zdravje v naši civilizaciji (Flaker, 1999). Biti brez doma je torej veliko več kot biti brez strehe nad glavo.

Kadar se ljudje srečamo s pojavi, kot je npr. brezdomstvo, se navadno odzovemo s strahom in odporom. Večina s tem pojavom nima izkušenj in se pri soočanju z njim naslanja predvsem na svoje stereotipe in predsodke o

tem pojavu. Stereotipi nam o brezdomcih in drugih podobnih pojavih v svetu govorijo, preden jih zares vidimo. Stereotipna prepričanja, ki jih tvorimo pri srečanju z brezdomci ali pripadniki drugačnih družbenih skupin, služijo kot podlaga za predsodke oz. negativna stališča do teh družbenih skupin (Erjavec in Poler Kovačič, 2007).

V Sloveniji deluje kar nekaj vladnih in nevladnih organizacij za pomoč brezdomcem. Mi bomo spoznali delo zavetišča Vincencijeva zveza dobrote z Mirenskega gradu.

V času, ko se soočamo s številnimi globalnimi izzivi in krizami, postajata humanitarnost in solidarnost še kako pomembna stebra naše družbe.

Medtem ko imata »solidarnost« in »humanitarnost« nekaj stičnih točk, pa ju je treba z vidika socioloških in filozofskih konceptov razlikovati in ju ne moremo uporabljati kot sinonima (Slim, 2015). Solidarnost se osredotoča predvsem na politično enakost in človekove pravice, pri čemer humanitarna pomoč, pogosto, čeprav ne vedno, poskuša ohraniti distanco do teh političnih konceptov (Barnett, 2020). Primerjava obeh konceptov kaže na to, da se humanitarnost v prvi vrsti ukvarja z zagotavljanjem takojšnje olajšave in pomoči za lajšanje trpljenja, medtem ko solidarnost presega dobrodelnost in spodbuja občutek skupne odgovornosti in skupnega delovanja v prizadevanju za socialno pravičnost in človekove pravice.

Aktivnosti pri obravnavani temi poskušamo zastaviti tako, da zasledujejo koncept solidarnosti, ki spodbuja skupni dogovor in sodelovanje med vsemi udeleženci – tistimi, ki nudijo pomoč, in prejemniki pomoči.

CILJI

Dijaki:

- ozaveščajo pomen prizadevanj za skupno dobro;
- razvijajo stališča, povezana s spoštovanjem posameznika, z razumevanjem in sprejemanjem različnosti, empatijo, premagovanjem predsodkov, solidarnostjo, prostovoljstvom in medgeneracijskim sodelovanjem;
- raziskujejo, kako je lahko posameznik aktiven državljan in kako lahko aktivno sodeluje v lokalni skupnosti, družbi in državi;
- spoznavajo odnos do človekovih pravic na primeru brezdomstva;
- spoznavanje negativnih posledic stereotipov, predsodkov, nestrpnosti, izključevanja in diskriminacije;
- spoznavajo vlogo medijev in socialnih omrežij pri krepitevi stereotipov in predsodkov ter nestrpnosti;
- spoznavajo vlogo javnih institucij oz. javnih družb, ki nudijo pomoč diskriminiranim skupinam ljudi.

TRAJANJE

4 šolske ure (ali več, odvisno od nadaljnjih dejavnosti, npr. od izvedbe solidarnostne akcije)

POTREBŠČINE

- Telefon
- delovni list
- pisala

PRIPRAVE

Priprava gledališke dvorane za predstavitev, priprava učnega prostora za sodelovalno učenje dijakov

POTEK IZVEDBE

1. Motivacija in preverjanje predznanja

Izziv za dijake:

S pomočjo aplikacije Padlet postavijo **definicijo brezdomstva**.

Dijaki bodo na osnovi predznanja in izkušenj zapisali svoj pogled oz. razumevanje brezdomstva. Tako uporabljajo osnovne elemente kritičnega mišljenja.

2. Priprava in izvedba

Predstavitve delovanja zavoda (iz domačega okolja)

Primer: Predstavitve delovanja Zavoda Mirenski grad

Zavod Mirenski grad je humanitarna organizacija, del lokalnih skupnosti na Goriškem, ki deluje od leta 2006 in skuša odgovoriti na potrebe in stiske sodobnega časa. Pri delu se srečujejo z različnimi skupinami ljudi: otroki, mladimi, pari, družinami, posamezniki in brezdomci. Vsi programi dela z brezdomci, mladimi, družinami in otroki temeljijo na spoznanju – razpad doma in vrednot pomeni razpad človeka. Temeljno poslanstvo zavoda je ustvarjati dom kot prostor sprejetosti, pripadnosti in možnosti za osebno rast za vsakogar – ustvarjajo nov prostor za gradnjo doma, vrednot in dostojanstva človeka.

Dijaki med predstavitvijo aktivno sodelujejo v pogovoru o osebah z izkušnjo brezdomnosti, pri čemer prepoznajo stereotipe in predsodke ter pojasnijo, kako so ti povezani z diskriminacijo. Če okoliščine dopuščajo, predlagamo tudi pogovor z osebo ali osebami z izkušnjo brezdomnosti.

Izziv za dijake:

S pomočjo aplikacije Mentimeter dijaki opredelijo pojem »dom«

Sledi strukturirani pogovor o pridobljenih izkušnjah in mogočih nadaljnjih akcijah, izhajajoč iz refleksij dijakov. Dijaki ob vodenem pogovoru navajajo konkretne primere sodelovanja ljudi v svojem ožjem in širšem lokalnem okolju ali državi ter o mogočih načinih pomoči ljudem, ki imajo izkušnjo brezdomstva.

Izziv za dijake:

S pomočjo aplikacije Padlet poskušajo odgovoriti na vprašanje »Kaj ruši dom?«

Sledi diskusija z dijaki o tem, kako lahko ponovno zgradimo dom. Z vprašanjem želimo dijake spodbuditi k razmišljanju o njihovem domu ter povezati izkušnje dijakov z obravnavano temo.

Na podlagi novih spoznanj ob predstavitvi zavoda, reševanja izzivov in aktivnega vključevanja v diskusijo pripravijo načrt solidarnostne pomoči, tako da spoznajo organizacije, ki nudijo različne oblike pomoči, ter se povežejo z njimi z namenom, da se dogovorijo o obliki in izvedbi solidarnostnega načrta.

3. Načrtovanje in refleksija

Vsak razred razdelimo na pet skupin.

Vsaka skupina opredeli raziskovalni problem in izdela načrt, kako bi se povezala z ljudmi, se z njimi srečala, pogovarjala in ugotovila, kakšno pomoč potrebujejo:

- brezdomci,
- gibalno ovirani,
- osebe z motnjami v razvoju,
- slepi in slabovidni,
- gluhi in naglušni.

Vsaka skupina prek QR-kode dostopa do spletnih strani, kjer spozna delovanje invalidskih društev. Informacije, ki jih pridobijo, jim pomagajo pri izdelavi načrta solidarnostne pomoči, saj morajo upoštevati omejitve vsake posamezne marginalne skupine.

Solidarnostni načrt zajema naslednje elemente:

- ime projekta,
- časovna opredelitev ali trajanje projekta,
- seznam potencialnih partnerjev, ki bi sodelovali pri uresnitvi projekta,
- število in izkušnje oseb, ki bi omogočile realizacijo projekta,
- splošni opis projekta,
- cilji projekta.

Evalvacija

Skupine predstavijo svoje predloge ter hkrati utemeljijo svoj izbor. Na osnovi pregleda načrtov solidarnostne pomoči, namenjene socialno izključenim skupinam, izberemo tisto, ki je časovno in organizacijsko izvedljiva. Drugi kriterij je ta, da bo to prispevek dijakov lokalni skupnosti.

Primer: Solidarnostna pomoč brezdomcem

Predstavniki skupine dijakov na sestanku dijaške skupnosti predstavi svoj načrt solidarnostne pomoči ljudem z izkušnjo brezdomstva in vse dijake in profesorje povabi k njegovi uresnitvi. Dijaška skupnost bo pozvana k izvedbi solidarnostne akcije. Zbirali bodo prispevke, po katerih so brezdomni izrazili željo in s katerimi bodo dijaki poskušali polepšati božično-novoletne praznike uporabnikom zavetišča Vincencijeve zveze dobrote z Mirenskega gradu.

Skupina dijakov z mentoricama odpelje zbrana darila na Mirenski grad, kjer dijaki spoznajo brezdomne in obiščejo zavetišče.

VIRI

Barnett, M. N. (2020). *Humanitarianism and Human Rights: A World of Differences?*. Cambridge University Press.

Dekleva, B., in Razpotnik, Š. (2007). Definicije brezdomstva in merjenje njegovega obsega. *Socialna pedagogika*, 11(1), 1–37.

Dekleva, B., Razpotnik, Š., in Vižintin, M. (2006, december). Kdo so ljubljanski brezdomci in kako so to postali?. *Kralji ulice*, 14–15. <https://www.kraljiulice.org/wp-content/uploads/2023/04/kralji-ulice-009-december-2006.pdf>

Erjavec, K., in Poler Kovačič, M. (2007). *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Fakulteta za družbene vede.

- European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL (FEANTSA). (2006). *ETHOS*. <https://www.feantsa.org/download/en-16822651433655843804.pdf>
- Flaker, V. (1999). Stanovanjske težave ljudi z dolgotrajnimi duševnimi stiskami in možne rešitve. V S. Mandič (ur.), *Pravica do stanovanja* (str. 43–71). Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Slim, H. (2015). *Humanitarian Ethics: A Guide to the Morality of Aid in War and Disaster*. Oxford University Press.
- Tacol, A., Lekić, K., Konec Juričič, N., Sedlar Kobe, N., in Roškar, S. (2019). *Zorenje skozi To sem jaz: razvijanje socialnih in čustvenih veščin ter samopodobe: priročnik za preventivno delo z mladostniki*. Nacionalni inštitut za javno zdravje
- Vareško, N. 2007. *Brezdomstvo v Sloveniji in branost prvega slovenskega časopisa za brezdomstvo in sorodna socialna vprašanja »Kralji ulice«* [Diplomsko delo, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo]. https://www.kraljiulice.org/wp-content/uploads/2023/04/ni-na-varesko-brezdomstvo-v-sloveniji-in-branost-prvega-slovenskega-casopisa-za-brezdomstvo-in-sorodna-socialna-vprasanja-__kralji-ulice__-diplomsko-delo.pdf

6

Miha Gartner

NAŠ DOM, NAŠA PRIHODNOST, TUDI MOJA ODGOVORNOST

Ključne besede: Aktivno državljanstvo, odgovornost, samoiniciativnost, pogum, sodelovanje, lokalna skupnost, šola, krajevna skupnost, društvo, mestna četrt, občina.

UVOD

Srednješolski učitelji, še posebej tisti, ki poučujemo družboslovne predmete ali se ukvarjamo z obšolskimi dejavnostmi (debata, projekt Model Evropskega parlamenta, projekt Model združenih narodov, dijaška skupnost, svet šole in druge šolsko-obšolske aktivnosti), ugotavljamo, da dijake močno zanimajo vprašanja, dileme in izzivi naše družbe. Žal hkrati pogosto ugotavljamo tudi, da jim primanjkuje znanja, poguma, vztrajnosti, podpore in izkušenj, da bi se bili pripravljeni bolj aktivirati in angažirati. Ugotavljamo, da potrebujejo našo spodbudo za prvi korak, ki je vedno najtežji. Podobno v svojih raziskavah ugotavljajo ali navajajo številni raziskovalci, ki se ukvarjajo s tem področjem (Banjac in Pušnik, 2022; Istenič, 2017; Kirbiš, 2023; Oman, 2006; Ploštajner, 2022; Živoder, 2022).

Obvezni vsebinski sklop aktivno državljanstvo je zato odličen sistemski okvir in priložnost, ki jo lahko in moramo izkoristiti za to, da dijake na čim bolj učinkovit, preprost, konkreten ter njim prilagojen način seznanimo z mogočimi oblikami in načini vključevanja v družbene aktivnosti. V priročniku *Aktivno državljanstvo v srednji šoli* avtorici govorita o treh oblikah državljskega delovanja, ki ga želimo spodbujati pri mladih: o osebno odgovornem državljanu (poudarja pomembnost posameznikove odgovornosti za lastna dejanja in vlogo pri soustvarjanju družbe), o participativnem državljanu (aktivno vključevanje posameznikov v družbene procese, kot so volitve, javno mnenje, prostovoljno delo, sodelovanje v organizacijah) in o k pravičnosti usmerjenem državljanu (osredotočenje na zavzemanje za pravičnost, enakost in spoštovanje človekovih pravic) (Rojc in Šipuš, 2021).

Lokalne skupnosti, kot so krajevna skupnost, mestna četrt, šola, občina, pa tudi nevladne organizacije ali organizacije pod okriljem države (šole, domovi za ostarele, zavetišča) delujejo v okolju, ki ga dijaki poznajo, in so namenjene vsem, ki živijo v njihovi bližini. Vsak posameznik, tudi tak, ki (še) nima veliko izkušenj, znanj, ugleda ali moči, lahko konkretno prispeva k spreminjanju družbe na bolje v vseh treh oblikah državljskega sodelovanja, odvisno od posameznikovih okoliščin. Zato je smiselno, da pri vsebinskem sklopu aktivno državljanstvo dijake poskušamo opolnomočiti tudi z znanjem o načinu delovanja teh skupnostih, o možnostih za vključitev v njihove dejavnosti ali, če obstaja med njimi interes, o ustanavljanju novih pravnih oseb civilne družbe.

Seznamimo jih o možnostih za vključitev v njihove dejavnosti in o načinu ustanavljanja novih pravnih oseb civilne družbe. Spodbujamo jih, da začnejo v svojem najožjem okolju iskati probleme in izzive, za katere menijo, da so zanje pomembni, rešljivi in zanimivi. Usmerjamo jih k pripravi načrta, kako bi te izzive lahko poskusili udeležiti, in da storijo tudi prvi realni korak k njihovi uresnitvi.

CILJI

Dijaki:

- spoznavajo strukturo civilne družbe in raziskujejo možnosti sodelovanja posameznika ter vključevanja v različne oblike združevanja in delovanja v skupno dobro;
- analizirajo vlogo in pomen civilnodružbenih, humanitarnih, solidarnostnih akcij in iniciativ v družbi;
- razložijo delovanje lokalne samouprave in primerjajo oblast na državni in lokalni ravni ter preučijo, kako razmerja moči vplivajo na participacijo in odločanje;
- prepoznajo pomen aktivnega državljanstva in mogoče načine njihove aktivne participacije v družbi in državi;
- analizirajo ključne probleme, izzive, pomanjkljivosti lokalnega okolja, v katerem živijo, in oblikujejo vizijo lokalnega okolja, v katerem bi želeli živeti;
- pripravijo osnutek strateškega načrta, s katerim bi lahko, v sodelovanju z zainteresirano lokalno skupnostjo, spodbudili proces reševanja enega izmed ugotovljenih izzivov v lokalni skupnosti;
- aktivno pristopijo k uresnitvi enega izmed izbranih izzivov, tako da stopijo v stik z eno izmed ključnih fizičnih ali pravnih oseb, ki lahko prispeva k reševanju izbranega izziva.

TRAJANJE

Praviloma dejavnost traja šest šolskih ur in se konča z oblikovanjem predloga, pobude, zahteve, peticije in analize.

Če se učitelj odloči za izvajanje naslednjega koraka, v katerem dijaki pobudo prenesejo v lokalno okolje in nato skupaj analizirajo odziv lokalne skupnosti na njihovo pobudo, je za analizo potreben še dodaten termin z dvema šolskima urama.

POTREBŠČINE

- Učitelj in vsak izmed dijakov (vsaj v dvojicah) potrebujejo mobilni telefon, tablico ali računalnik z dostopom do svetovnega spleta.
- Listi ali zvezek, pisalo, tabla in primerna pisala (flomastri ali kreda), namesto table lahko tudi veliki šeshamerji, projektor ali pametna tabla za projiciranje.

PRIPRAVE

Učni prostor se pripravi glede na izbrano obliko dela, ki jo je smiselno izvajati v dvojicah ali v skupinah od tri do največ pet dijakov.

Dijaki morajo imeti dober pogled na projekcijsko platno ali pametno tablo. Učitelj mora imeti lahek dostop do vsake skupine, da jim lahko učinkovito svetuje pri njihovem delu.

Če je mogoče, naj učitelj za vsako skupino zagotovi en prenosni računalnik ali tablico. Sicer naj bodo dijaki vnaprej obveščeni, naj s seboj prinesejo lastne prenosne računalnike, tablice ali pametne telefone.

POTEK IZVEDBE

1. Uvodna motivacija (30 minut)

Dijaki v skupinah (štirje ali pet dijakov) oblikujejo skupno vizijo idealne, lahko tudi pretirano idealizirane lokalne skupnosti (praviloma občine, lahko tudi krajevne skupnosti, šole itd.).

Učitelj dijakom pusti prosto pot pri oblikovanju vizije idealne skupnosti, v kateri naj bi živeli, ter zavestno ne sugerira, kaj so zanj najpomembnejši elementi skupnosti. Svetuje jim, da lahko pripravijo zemljevid skupnosti, jo opišejo z besedami, sestavijo pesem, jo opišejo v miselnem vzorcu. Opis pa naj vsebuje tiste elemente, ki se članom skupine zdijo najpomembnejši za obstoj in delovanje skupnosti.

Učitelj dijake spodbuja k razmišljanju o vrednotah, ki se skrivajo za njihovimi opisi idealne lokalne skupnosti (varnost, solidarnost do revnih, obrobni skupin, skrb za bolne, skrb za mlade, možnost zaposlitve, kakovost bivanja, naravno okolje, urejena prometna infrastruktura, življenjski standard, možnosti preživljanja prostega časa itd.). Vsako od področij, vrednot in značilnosti lahko tudi ocenijo po pomembnosti od 1 do 10.

Vse odločitve, zapise in ugotovitve dijaki zapišejo na delovni list, ki ga oddajo kot del naloge, potreben za uspešen zaključek modula. Delovni list vsebuje navodila za izvedbo vsake posamezne naloge ter ustrezen prostor, da vanj zapišejo poudarke, ugotovitve, rezultate.

2. Predstavitev oblik in delovanja lokalnih skupnosti (občina, krajevna skupnost, mestna četrt, svet šole, dijaška skupnost) (40 minut)

Dijaki s pomočjo svetovnega spleta ugotovijo, kdo so politično najpomembnejši odločevalci v njihovi lokalni skupnosti, in sestavijo okviren organigram. Svoje ugotovitve zapisujejo na liste ali v zvezek v obliki miselnega vzorca, tabele ali na delovni list pod ustrezno nalogo.

Učitelj v pogovoru z dijaki preveri, ali poznajo ključne pristojnosti, dolžnosti, omejitve posameznih odločevalcev ali izvrševalcev v okviru lokalnih skupnosti (župan, podžupan, občinski svetnik, občinski uradnik, uradnik na upravni enoti, predsednik krajevne skupnosti, mestne četrti itd.).

Pri tem si učitelj lahko pomaga s predstavitvijo v PowerPointu ali posameznim skupinam razdeli list s seznamom ključnih odločevalcev v lokalnem okolju. V PowerPointu ali na listu naj bodo na kratko predstavljene pristojnosti lokalnih političnih organov.

Učitelj dijakom predstavi dva različna primera aktivnega sodelovanja posameznikov v lokalni skupnosti:

- primer priprave predloga participativnega proračuna;
- primer priprave kulturnega dogodka, pri katerem lahko društva pridobijo tudi finančna sredstva občine;
- aktivno sodelovanje pri pripravi prostorskega načrta za umestitev zunanjega športnega igrišča;
- organizacija peticije za zagotovitev prostorov za dejavnosti mladih v občini.

Dijaki v pogovoru z učiteljem ugotavljajo, katere dejavnike, okoliščine, omejitve je treba upoštevati pri iskanju načinov, kako v lokalnem okolju poskušati doseči spremembe.

Na primer pri projektu zagotavljanja prostorov za druženje mladih je treba pridobiti informacije o prostorih, ki jih ima na voljo izbrana občina, pripraviti predlog vsebine, ki bi se izvajala v prostorih, zagotoviti dodatna sredstva sponzorjev ali zainteresirane javnosti za izvajanje dejavnosti, zbrati dovolj veliko skupino podpornikov, ki bodo zagovarjali projekt, itd.

3. Predstavitev delovanja civilnodružbenih gibanj in nevladnih organizacij (Rdeči križ, Karitas, okoljevarstvena gibanja, gasilska, kulturna, turistična društva) (20 minut)

Dijaki v skupinah poiščejo civilnodružbena gibanja oziroma nevladne organizacije v svojem lokalnem okolju in ugotovijo, s čim se ukvarjajo. Dijaki pri tem uporabijo tehniko viharjenja možganov, si pomagajo s svetovnim spletom in preverijo ugotovitve preostalih skupin.

Učitelj dijake opozori na to, naj razmislijo, kaj je osnovna vloga posameznih organizacij, in preverijo, kako lahko sodelujejo ali pripomorejo k želenim spremembam v lokalni skupnosti.

Učitelj dijake v razgovoru in v predstavitvah usmerja v analizo moči, mogočega vpliva organizacij v lokalni skupnosti po kriterijih, kot so:

- ugled, zaupanje lokalnega prebivalstva,
- možnosti zbiranja sredstev,
- sposobnost organiziranja dogodkov, akcij, protestov,
- finančne zmožnosti,
- pristojnosti, ki jim jih omogoča zakonodaja (sodelovanje v razpisih, sodelovanje v procesih odločanja v lokalni skupnosti).

4. Analiza domače lokalne skupnosti (prednosti, slabosti, izzivi, primerjava z drugimi) (40 minut)

Dijaki individualno pripravijo kratek opis prednosti in slabosti svojega domačega lokalnega okolja na vsaj petih področjih:

- skrb za okolje,
- urejenost prometne infrastrukture,
- varnost,
- skrb za mlade,
- skrb za starejše,
- možnosti zaposlitve.

Dijaki navedejo eno lastnost, znamenitost, značilnost svojega domačega kraja oziroma lokalnega okolja, zaradi katere so nanj ponosni, in en problem, zaradi katerega so nad lokalnim okoljem razočarani oziroma bi si ga resnično želeli spremeniti.

Slednjega vsak dijak predstavi v skupini, predstavnik skupine pa jih zapiše na tablo ali nalepi listke na skupni šelshamer.

Učitelj dijake spodbudi, naj pri vsakem od področij, ki so naštet tudi na delovnem listu, navedejo, kako ocenjujejo njegovo stanje v njihovi lokalni skupnosti. Na primer opišejo primere zgledne skrbi za okolje (ločevanje odpadkov) in neprimerne skrbi za okolje (nesanirana nelegalna odlagališča odpadkov).

Učitelj vsako skupino pozove, naj predstavi izbrane značilnosti njihovih občin, lokalnih skupnosti, na katere so ponosni, in po njihovem mnenju največje probleme ali izzive lokalne skupnosti.

5. Priprava načrta za spremembo enega izmed problemov lastne lokalne skupnosti (150 minut)

Dijaki v skupini med izluščenimi problemi izberejo enega, in sicer tako, da vsak dijak predstavi problem, ki ga je izbral v svoji lokalni skupnosti. Nato odgovori na morebitna dodatna vprašanja ter problem uvrsti na glasovanje. Izbran je tisti problem, za katerega glasuje največ dijakov.

Dijaki utemeljijo splošni namen, zaradi katerega želijo rešiti ta problem, in cilje, ki jih pri tem želijo doseči. Pri določanju konkretnih ciljev uporabijo t. i. analizo SMART (Doran, 1981). Cilji morajo biti konkretni, merljivi, uresničljivi, pomembni in časovno določljivi.

V nadaljevanju kot skupina začnejo pripravljati načrt za rešitev izbranega problema ali izziva:

- poiščejo fizične, pravne osebe, nevladne organizacije, odločevalce v izbrani lokalni skupnosti, ki imajo potencialni interes in po naravi podpirajo dosego zastavljenih ciljev;
- poiščejo odločevalce v lokalni skupnosti, ki bodo morali biti zaradi svojih pristojnosti vključeni v proces izvedbe želenih sprememb;
- pripravijo seznam potrebnih korakov, ki bi jih lokalna skupnost, nevladne organizacije in posamezniki, ki bi se akciji pridružili, morali doseči za dosego želenih ciljev: zbiranje podpore med lokalnim prebivalstvom, zbiranje finančnih sredstev, oblikovanje skupine ljudi, ki bi bili pri projektu pripravljeni aktivneje sodelovati, priprava potrebne dokumentacije, zbiranje podpore pri odločevalcih, priprava vsebinskega programa ali ocena učinkov, ki bo(sta) podprla ali upravičila želene spremembe, itd.

Vsaka skupina predstavi problem, namen in cilje, organizacije in osebe, ki bodo vključene v dosego namena in ciljev, in korake, ki jih bo treba narediti. Dijaki iz drugih skupin zastavijo vprašanja ter ocenijo predstavljeni predlog. Izbrane probleme, ki so jih predstavile skupine, dijaki zapišejo na svoj delovni list.

6. Priprava konkretne pisne pobude kot poskus vključitve v aktivno sodelovanje pri spreminjanju lokalne skupnosti (30 minut)

Dijaki v skupini skupaj pripravijo vsaj en pisni dopis, pobudo, predlog, peticijo in jo naslovijo na enega od odločevalcev ali nevladno organizacijo, ki se zavzema ali bi se bila pripravljena zavzemati za spremembe v zvezi z izbranim problemom.

Pobudo kot dijaki, predstavniki Gimnazije Celje – Center, ki sodelujejo v modulu aktivno državljanstvo, pošljejo izbrani nevladni organizaciji ali odločevalcem v lokalnem okolju.

VIRI

- Banjac, M., in Pušnik, T. (2022). Razsežnosti raziskovanja politične participacije mladih onkraj volitev. V T. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev: konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 1–20). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/397/721/8355>
- Doran, G. T. (1981). There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives. *Management Review* 70(11), str. 35–36. <https://community.mis.temple.edu/mis0855002fall2015/files/2015/10/S.M.A.R.T-Way-Management-Review.pdf>
- Istenič, A. (2017). *Politična participacija mladih v Sloveniji* [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Kirbiš, A. (2023, december). Politična participacija slovenske mladine v zadnjih treh desetletjih. *Mladje*, 25–27. MOVIT.
- Možina, T., Orešnik Cunja, J., in Rajar, K. (2024). *Metoda analize SWOT. Mozaik kakovosti*. Andragoški center Slovenije. <https://mozaik.acs.si/kazalniki/metoda-analize-swot>
- Oman, B. (2006). *Politična participacija mladih* [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Ploštajner, K. (2022). Negotovo bivanje, negotova pripadnost: stanovanjska problematika in politična participacija mladih. V T. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev. Konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 227–248). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/397/721/8355>

- Rojc, J., in Šipuš, K. (ur.). (2021). *Aktivno državljanstvo v srednji šoli. Priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli_prirocnik.pdf
- Živoder, A. (2022). Življenjski poteki mladih ter spremenjene oblike vsakdanjega življenja in družbene participaciji. VT. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev. Konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 249–276). Univerza v Ljubljani. Fakulteta za družbene vede. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/397/721/8355>

7

Žan Grm

OD »VEGI MENIJA ZA VSE« DO NOVE MELODIJE ŠOLSKEGA ZVONCA – ŠOLSKI REFERENDUM V TEORIJI IN PRAKSI

Ključne besede: Aktivno državljanstvo, referendum, dijaška skupnost, participacija

UVOD

V preteklih letih v slovenskem pa tudi evropskem prostoru zelo pogosto slišimo sintagmo *politična participacija mladih*. Pod tem pojmom lahko razumemo »proces, v katerem mladi kot aktivni državljani sodelujejo, izražajo svoja stališča in imajo moč odločanja o vprašanjih, ki jih zadevajo« (Hirmo, 2023, str. 16). Gre torej za pomemben proces, ki močno zadeva njih ter njihovo okolico.

Različne raziskave v zadnjih treh desetletjih kažejo na splošen upad volilne udeležbe in preostalih oblik institucionalne dimenzije participacije, kamor uvrščamo politične aktivnosti, povezane z institucijami in političnimi akterji (Kirbiš, 2023). Tovrstna nezainteresiranost pa ni dober obet za prihodnost, ker njihova politična aktivnost ni zgolj zaželena, temveč nujna, saj je demokracija bolj zdrava in doseže višjo stopnjo, kadar je participacija vseh ljudi v njej večja (Lukšič, 2022). V zadnjih letih je sicer zanje resda simptomatično dejstvo, da se volitev udeležujejo manj kot starejše generacije, vendar so aktivni onkraj tradicionalnih načinov, npr. v gibanju Petki za prihodnost. Podobno v prispevku ugotavlja tudi Vrečko llc, ki to gibanje označi za »primer nove forme političnega gibanja, ki neposredno vključuje generacijo šoloobveznih otrok, ki so ne le nenaklonjeni konvencionalnejšim oblikam politične participacije, temveč zaradi svoje starosti še nimajo volilne pravice« (Vrečo llc, 2022, str. 142).

Obenem se v preteklih nekaj letih v slovenskem srednješolskem sistemu izvaja predmet aktivno državljanstvo. Dejavnosti sicer spadajo pod kategorijo »Druge oblike vzgojno-izobraževalnega dela«, zanje pa sta v osnovi značilna interdisciplinarnost ter izvajanje v obliki aktivnosti ter avtentičnih nalog (Šipuš idr., 2020). Pouk oziroma dejavnosti so zajete v več vsebinskih sklopih, mednje pa so uvrščena tudi vprašanja v povezavi z delovanjem države oziroma njenim ustrojem. Eno od področij je povezano z lokalnim okoljem, kamor lahko uvrstimo tudi šolska vprašanja.

Zgoraj predstavljeni izzivi in priložnosti, ki jih ponuja obvezni vsebinski sklop aktivno državljanstvo, so združili našo šolo ter dijake v želji po spremembi. Že tretje šolsko leto dijaška skupnost naše šole enkrat v šolskem letu izvede šolski referendum. V sodelovanju z mentorico dijaške skupnosti so preučili potrebne postopke, pripravili gradivo ter izvedli celoten referendumski proces. Kot bo prikazano v nadaljevanju prispevka, so dijaki s tem usvajali osnovna pravila, ki jih mora poznati vsak z aktivno volilno pravico. Prav tako so pri izbiri teme morali poiskati konsenz in po izvedenem referendumu rezultate sprejeti, četudi jim niso bili všeč. Naš referendum pa ima tudi zgodovinsko noto, saj ga izvedemo ob koncu koledarskega leta, tik pred dnevom samostojnosti in enotnosti. Dijakom so rezultati referenduma nato predstavljeni na šolski proslavi, namenjeni obeležitvi tega praznika.

CILJI

Pri izvedbi referenduma imamo več različnih ciljev.

Dijaki:

- razumejo in pojasnijo razliko med posredno in neposrednimi oblikami demokracije ter spoznava-jo njeno delovanje v praksi;
- na primeru spoznavajo, da je politika skupno urejanje našega življenja, in s tem razvijajo pozitiven odnos do nje;
- v oddelčni skupnosti sodelujejo pri oblikovanju predlogov za referendumsko vprašanje;
- navedejo pogoje za sodelovanje na šolskem referendumu;
- kritično ovrednotijo dileme pri izvedbi referendumov in njegove končne rezultate;
- primerjajo plebiscit in referendum ter pojasnijo razliko med njima;
- naštejejo primere plebiscitov in referendumov v 20. in 21. stoletju;
- opišejo pogoje, pod katerimi lahko dijak na šolskem referendumu predlaga referendumsko vprašanje, ter jih preslikajo na državno raven;
- ovrednotijo pomen sodelovanja v demokratičnih procesih.

TRAJANJE

Sam referendum traja en šolski dan, postopki pa se *de facto* vodijo več mesecev. Med te aktivnosti sodijo: predlog teme, diskusija na razredni ravni in ravni dijaške skupnosti, priprava referendumskega vprašanja in odloka o razpisu referenduma, obvestilo o poteku referenduma dijaške skupnosti, priprava glasovnice in volilnega imenika ter volišča, volilne komisije, izvedba referenduma ter seštevanje glasov in priprava zapisnika o rezultatu referenduma ter razglasitev rezultatov. Ta del je skupen vsem dijakom oziroma dijakom predstavnikom razredne skupnosti.

Dijaki, ki imajo tudi predmet aktivno državljanstvo, pa poleg tega izpolnijo še posebej pripravljen delovni list, ob katerem se podrobneje seznaniijo z referendumom v splošnem smislu. Za reševanje delovnega lista in diskusijo o njihovih zapisih sta primerni dve šolski uri.

POTREBŠČINE

- Pri izvedbi referenduma je treba zagotoviti volilne lističe, volilne seznane in prostor za izvedbo referenduma ter za delovanje volilne komisije.

PRIPRAVE

Ključ do uspešne izvedbe referenduma sta dobra organizacija in priprava, kjer je vključenih več deležnikov.

Osrednjo vlogo pri izvedbi aktivnosti igrajo dijaki in dijaška skupnost. Pomembno funkcijo imajo predstavniki razredov, ki svoje oddelke spodbudijo k oddaji predlogov za referendumsko vprašanje. Na razrednih urah razredniki z dijaki razpravljajo o referendumskem vprašanju ter preostalih relevantnih vsebinah.

Nadalje je treba zagotoviti tisk volilnih lističev, jih ustrezno žigosati ter jih do izvedbe referenduma shraniti v sefu. Prav tako je treba pripraviti tudi volilno skrinjico in natisniti volilne seznane z imeni dijakov vseh oddelčnih

skupnosti, za to pa je potrebna pomoč pomočnika ravnatelja. Pred izvedbo referendum je treba zagotoviti dostop do sefa, v katerem se bo gradivo tajno hranilo do referendum.

Na dan referendum je treba urediti več stvari. Že pred začetkom je pripravljena označitev poti do volišča. Pripraviti je treba ustrezno veliko volišče, v katerem bo dovolj prostora za volilno komisijo in dijaške posameznega oddelka. V prostoru je nujno zagotoviti zasebnost, ki zagotavlja tajnost glasovanja. Po izvedbi referendum je treba omogočiti prostor, v katerem bo volilna komisija odprla volilno skrinjico in preštela glasove.

V času priprave na referendum pomembno vlogo igra še obveščanje dijakov in zaposlenih o celotnem poteku. Dijaška skupnost dijaške z informacijami seznanja prek socialnih omrežij, mentorica dijaške skupnosti pa z učiteljskim zborom komunicira prek uradnega šolskega omrežja, tako obvešča tudi dijaško skupnost. Po potrebi dijaki izkoristijo tudi šolski radio ter oglasno desko. Dijaška skupnost ima tudi svojo spletno učilnico, v kateri so zbrani zapisniki in gradiva.

POTEK IZVEDBE

Kot bo prikazano v nadaljevanju, šolski referendum spodbuja aktivno učenje pri vseh dijakih šole. Aktivno učenje razumemo kot »proces, ki temelji na širokem spektru učnih strategij, metod in oblik dela, ki vsem dijakom omogočajo vključevanje in aktivno vlogo pri učenju, s tem pa tudi prevzemanje odgovornosti za lastno učenje, posledično pa tudi za znanje« (Rojc in Šipuš, 2021, str. 11). Z izvedbo referendum bodo uporabljene različne avtentične situacije in oblike dela (referendum), spodbuja se aktivna vloga dijakov (možnost izbora referendumskega vprašanja), obenem pa jih učimo tudi prevzemanja odgovornosti (treba je sprejeti rezultat večine, četudi se z njim morda ne strinjamo).

Ker gre pri tovrstnem referendumu za sorazmerno velik organizacijski zalogaj, je pri njegovi organizaciji treba določiti natančen potek izvedbe, ki lahko poteka po naslednjih fazah.

1. Statutarna ureditev referendum – maj

Dijaška skupnost (DS) ima svoj statut, ki so ga pred izvedbo referendum potrdili in spremenili na sestanku šolskega parlamenta. Glede na statutarne ureditve lahko v enem šolskem letu potekata največ dva šolska referendum. Izbor tem je v rokah dijakov, vendar člen predvideva določene omejitve: tako ni mogoče razpisati referendum na temo »pristojnosti, statusa in delovanja DS, finančnih sredstev, sodelovanja z organizacijami ali drugimi dijaškimi skupnostmi in omejevanja dijakovih pravic« (*Status dijaške skupnosti Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik*, 2022, str. 9). Po potrebi o primernosti vprašanja oziroma tematike odloča tudi mentor dijaške skupnosti. Vidimo lahko, da statut predvideva določene izjeme pri referendumskih vprašanjih, kar je podobno omejitvam pri zakonodajnem referendumu, ki ga določa 90. člen Ustave Republike Slovenije.

Na referendumu imajo volilno pravico vsi dijaki šole, svojo istovetnost pa na volišču dokazujejo z veljavno dijaško izkaznico. Predlog je na referendumu potrjen, če zanj glasuje večina dijakov, ki so veljavno glasovali, velja pa, če se ga je udeležila vsaj četrtina dijakov šole. Referendumska odločitev je dokončna, organi dijaške skupnosti pa jo morajo izvršiti (*Status dijaške skupnosti Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik*, 2022).

2. Izbor teme – oktober, november

S statutarne ureditve referendum v šolski sferi je postavljeno ogrožje za njegovo izvedbo. Preden pa se šolsko in dijaško referendumsko kolesje zažene, je treba določiti temo oziroma referendumsko vprašanje. V ta namen se vsaka razredna skupnost na šoli posvetuje o mogočem referendumskem vprašanju, ki ga razredni predstavnik prenese na sestanek šolskega parlamenta. Temo lahko predlaga tudi vsak dijak, ki zbere tretjino dijaških podpisov za določeno referendumsko vprašanje. Na seji šolskega parlamenta predstavniki vseh oddelčnih skupnosti

pretresajo predlagane referendumске tematike. Po opravljeni razpravi predstavniki glasujejo in se odločijo za izbrano temo.

Na šoli so v preteklih letih dijaki sodelovali na treh referendumi, kjer so se opredeljevali do naslednjih vprašanj:

Ali ste za to, da se zamenja melodija šolskega zvonca?

Ali ste za to, da sta v skladu z zelenim preходом malica in kosilo enkrat na teden brezmesna za vse dijake?

Ali ste za to, da se med glavnimi odmori v šolski avli predvaja razpoloženjska (lounge, chillout, lo-fi) glasba?

Za konec velja poudariti, da mora biti predlagano referendumsko vprašanje zastavljeno tako, da je njegova morebitna implementacija v praksi mogoča čim hitreje. V šolskih okvirih neizvedljivo referendumsko vprašanje nima smisla, če pa je vprašanje izvedljivo, pa dijaki na svoji koži občutijo, da se njihova volja upošteva in da njihov glas šteje.

3. Imenovanje in delo volilne komisije – november, december

Šolski parlament po določitvi referendumskega vprašanja določi še volilno komisijo. Njene dejavnosti ter sestavo določa 27. člen Statuta Dijaške skupnosti GSŠRM Kamnik. Volilno komisijo sestavljajo štirje dijaki, pri čemer je zastopan vsak letnik izobraževalnega programa. Ker imamo na šoli gimnazijski in dva strokovna programa (ekonomski tehnik in predšolska vzgoja) je volilna komisija sestavljena iz dijakov vseh treh programov. Komisija mora poskrbeti za zakonit in nemoten referendumski proces, med njihove naloge pa spadajo: priprava in javna objava odloka o razpisu referenduma, obveščanje dijakov in zaposlenih o poteku referenduma, določitev načina izvedbe referenduma in priprava glasovnice. Prav tako so odgovorni za potek referendumskega dne, na koncu pa morajo napisati tudi zapisnik o rezultatu volitev (*Status dijaške skupnosti Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik*, 2022). Delo komisije je ves čas pod nadzorom parlamenta, javnost svojega delovanja pa zagotavlja z zapisniki, s katerimi se na svojih sejah seznanja tudi parlament. Mentor dijaške skupnosti je pri tem vezni člen in volilno komisijo vozi skozi celoten referendumski postopek. Z njimi se sestaja na posebnem sestanku, vse odločitve potrdijo s sklepi, objavljenimi v zapisniku.

4. Sedaj gre zares, 1. del: volilna kampanja – december

Podobno kot pri »pravem« referendumu je tudi v šolskem okolišu dovoljena volilna kampanja, njen potek pa določa 28. člen Statuta Dijaške skupnosti. Člen med drugim določa tudi volilni molk, ki nastopi dan pred izvedbo glasovanja in se zaključí ob zaprtju volišč. Kandidati oziroma zagovorniki posameznih strani v času volilnega molka ne smejo nagovarjati dijakov v šoli ali prek katerih koli drugih medijev, prav tako se v času glasovanja ali volitev ne smejo zadrževati na volišču (*Status dijaške skupnosti Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik*, 2022).

Še posebej pestra kampanja se je dogajala pri drugem referendumskem vprašanju (o brezmesni malici enkrat tedensko za vse). V času kampanje so po šoli tako viseli različni plakati in propagandni posterji, šolski radio pa je pripravil oddajo na temo vegetarijanstva. V njej so predstavili vegetarijanstvo v zgodovini ter sedanjosti ter argumente za in proti tej odločitvi. Pri tem so vključili različna znanstveno potrjena dejstva, ki so jih pridobili iz različnih virov. Konec oddaje je bil namenjen soočenju različnih mnenj, ki so jih člani radijske ekipe pridobili na šolskih hodnikih.

5. Sedaj gre zares, 2. del: organizacija referenduma – december

V času volilne kampanje volilna komisija pripravlja vse potrebno za nemoten potek referenduma, pri tem pa je potrebnega veliko usklajevanja ter samostojnega dela. Odlok o razpisu referenduma ter videz referendumskih glasovnic so povzeli po glasovnicah državne volilne komisije ter ga ustrezno prilagodili.

Svojevrsten izziv predstavlja sama organizacija referenduma, saj je nemogoče pričakovati, da bi se skoraj tisočglava dijaška skupnost hkrati zglasila na volišču. Komisija je morala tako natančno premisliti potek celotnega referenduma. Po razmisleku je bila sprejeta odločitev, da bodo oddelki glasovali v točno določenem terminu v izbrani šolski uri. Vsak razred je imel deset minut, da se je zglasil v šolski avli, kjer je bilo organizirano volišče. Posebna zagata je bila vidna tudi pri določitvi učne ure, ko naj bi se na volišču zglasil posamezni odderek. Na njen izbor je vplivalo več dejavnikov, npr. kdaj odderek prične pouk, kdaj so napovedana ocenjevanja znanja, kdaj ima odderek na urniku športno vzgojo in ga morda ni v šoli ali pa je razdeljen v skupine. Omeniti velja še priprave na maturo v tretjem ali četrtem letniku, zaradi česar so dijaki namesto po razredih razdeljeni na maturitetne skupine. K temu je treba dodati še čas dveh glavnih odmorov za malico ter morebitnih drugih dejavnosti, ki sočasno potekajo na šoli. Na podlagi teh dejavnikov je bil oblikovan seznam oddelkov, ki so ga dobili vsi dijaki in profesorji. Pri tem so bili pozvani, naj se navedenih terminov držijo in tako omogočijo nemoteno izvedbo referenduma. Treba je poudariti, da takšna razdelitev vodi v najmanjše motnje pouka, saj ima vsak odderek deset minut časa, potem pa nadaljujejo učno uro. Če dijak zaradi kakršnega koli razloga v terminu svojega oddelka ne more glasovati, lahko to še vedno stori kadar koli v času odprtja volišča.

6. Sedaj gre zares, 3. del: potek referenduma in razglasitev rezultatov – december

Referendum poteka glede na datum, ki ga določi parlament, in je nato zapisan v Odloku o razpisu referenduma. Pri tem velja poudariti, da v povezavi z izbiro datuma spodbujamo interdisciplinarno povezovanje, saj je datum načeloma določen konec decembra (tik pred božično-novoletnimi prazniki), ko se bliža proslava dneva samostojnosti in enotnosti.

Referendum se izvaja med 8. in 14. oziroma 15. uro v šolski avli. Ob določenem terminu se na volišču zglasijo dijaki posameznega razreda ter izkažejo svojo istovetnost z dijaško izkaznico in se podpišejo v volilni imenik. Potem prejmejo glasovnico, omogočita pa se jim zasebnost in tajno glasovanje. Glasovalni listič nato vržejo v zapečateni volilni skrinjico. Po zaprtju volišča volilna komisija odpre volilno skrinjico ter prešteje glasovnice. Na koncu pripravi tudi poročilo, iz katerega so razvidni osnovni podatki o poteku referenduma ter zapis morebitnih kršitev. Prav tako sta zapisana število dijakov z volilno pravico ter število oddanih glasov in njihova delitev na »za«, »proti« ter neveljavne. Na podlagi tega komisija predstavi sklep o sprejetju ali zavrnitvi referendumskega predloga.

Rezultati referenduma so predstavljeni na proslavi dneva samostojnosti in enotnosti.

Kot je bilo predstavljeno v predhodnih točkah, smo na šoli izvedli tri tovrstne referendume. Na prvem referendumskem glasovanju za spremembo melodije šolskega zvonca je imelo volilno pravico 873 dijakov, glasovalo pa jih je 540 (od tega 520 veljavnih), kar predstavlja 62-odstotno volilno udeležbo. Iz zapisnika je razvidno, da je večina dijakov glasovala za zamenjavo melodije šolskega zvonca, in sicer 73 odstotkov oddanih veljavnih glasov (*Zapisnik o rezultatu referenduma dijaške skupnosti GSŠRM Kamnik o šolskem zvoncu, 2021*).

Drugi referendum je bil povezan z željo po vegetarijanskem meniju za vse dijake enkrat tedensko. Od 898 dijakov z glasovalno pravico jih je glasovalo 680, kar predstavlja skoraj 76-odstotno volilno udeležbo. Zapisnik o izvedbi referenduma nam razkriva, da na šoli brezmesni dan ni bil uveden, saj je večina dijakov (dobrih 60 odstotkov) to odločitev zavrnila (*Zapisnik o rezultatu referenduma dijaške skupnosti GSŠRM Kamnik o šolski prehrani, 2022*).

Tretje referendumsko vprašanje je bilo obarvano glasbeno, rezultati pa so bili zelo tesni. Svoj glas je lahko oddalo 922 dijakov z glasovalno pravico, to pa je dejansko storilo 633 dijakov, kar predstavlja skoraj 69-odstotno volilno

udeležbo. Za uvedbo razpoloženske glasbe med odmori je glasovalo 322 dijakov oziroma 51,6 odstotka volivcev, proti pa so bili 303 dijaki, to pa predstavlja 48,4-odstotni delež volilnih glasov. Osem glasovnic je bilo neveljavnih.

7. Dodatne zadolžitve za dijake v okviru aktivnega državljanstva

Referendum smo resda izvedli za vse dijake šole, vendar so imeli dijaki tretjih letnikov v okviru aktivnega državljanstva še nekaj dodatnih zadolžitve, ki so povezane z dnevom samostojnosti in enotnosti. Dijaki so tako dobili delovni list z vprašanji, ki so povezana z naslovno temo. Nekaj jih je splošnih in povezanih z referendumom na splošno, npr. kaj je referendum, primerjava s plebiscitom ter opis poti, ki privede do razpisa referenduma. S pomočjo spleta so nato poiskali tudi referendumska vprašanja, o katerih se je v Sloveniji glasovalo v preteklih letih, prebrali pa so si tudi prispevek o plebiscitu za samostojno Slovenijo. Nekaj vprašanj je bilo specifičnih in vezanih na temo referenduma: ko je bilo referendumsko vprašanje povezano z brezmesnim obrokom za vse, so morali dijaki poiskati informacije o zelenem prehodu. Na vprašanja so odgovorili do določenega datuma, nato pa so jih objavili v spletni učilnici, ki jo imamo oblikovano za predmet.

8. Implementacija sprejetih odločitev – glede na dogovor

Po izvedenem referendumu je čas za implementacijo sprejetih odločitev.

V sklopu prvega referenduma so se dijaki odločili za zamenjavo melodije šolskega zvonca. Januarja 2022 je potekal prvi krog izbirnega postopka, v sklopu katerega so dijaki 14 dni zbirali predloge za melodijo šolskega zvonca, ki so jih lahko oddali v spletno učilnico ter v prvem krogu glasovali o njih. V drugi krog sta se nato uvrstila dva zvočna predloga z največ prejetimi glasovi, o katerih so dijaki lahko glasovali do 26. januarja 2022. Takrat je bila izbrana melodija, ki jo za šolski zvonec uporabljamo še danes. Glasovanje je na tak način potekalo zato, ker so še vedno veljali ukrepi za preprečitev širjenja koronavirusa. Istovetnost dijakov se je preverjala s šolskim računom AAI, s čimer je bilo zagotovljeno, da je vsak dijak res oddal zgolj en glas.

Pri drugem šolskem referendumu sprememb ni bilo, saj so dijaki predlog zavrnili, implementacija tretjega predloga pa trenutno še poteka. Oblikovana je bila skupina štirih dijakov, ki bodo izmenično skrbeli za predvajanje glasbe med glavnimi odmori.

9. Namesto zaključka: Ali moj glas šteje?

Iz zgornjega prispevka je jasno, da gre pri organizaciji šolskega referenduma za zahteven in dalj časa trajajoč projekt, v katerega so vključeni praktično vsi deležniki v šoli. Kljub vsem morebitnim izzivom v tovrstni dejavnosti vidimo številne pozitivne učinke. Z referendumom dijaki pridobijo možnost sovpiljanja na odločitve, ki so povezane z njihovim šolskim vsakdanom. Sploh pri zadnjem referendumu je bila evalvacija referendumskih odločitev še posebej zanimiva. Kot je razvidno, so bili letošnji rezultati res tesni. Na šolski proslavi je ob razglasitvi več dijakov negodovalo nad sprejetjem predloga, na koncu pa je marsikdo med njimi dejal, da se referenduma zaradi različnih objektivnih in subjektivnih razlogov ni udeležil. Tako so dijaki na lastni koži izkusili, da res lahko šteje vsak glas. Ob njihovi udeležbi bi bili morda rezultati drugačni in marsikomu bo to predstavljalo nekakšno »demokratsko lekcijo« za naprej.

Tovrstni razgovori in ugotovitve vodijo do sklepa, da dijaško populacijo s takšnimi aktivnostmi izobražujemo na področju (šolskega) demokratičnega dogajanja in si želimo, da bi iz »aktivnih dijakov« kasneje zrastle v »aktivne državljane«. Naj bo to naš poskus izboljšanja *politične participacije mladih* – da to ne bo zgolj krilatica ali neaktivna črka demokracije na papirju naše demokratične družbe.

VIRI

- Hirmo, M. (2023, december). Participacija mladih – napake, ki se jim moramo izogniti, in viri, ki jih moramo ohraniti. *Mladje*, 16–17.
- Kirbiš, A. (2023, december). Politična participacija slovenske mladine v zadnjih treh desetletjih. *Mladje*, 25–27.
- Lukšič, I. (2022). Politična participacija apolitičnih mladih. V T. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev: konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 277–294). Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Rojc, J., in Šipuš, K. (2021). *Od načrtovanja do izvedbe* (str. 5–19). V J. Rojc in K. Šipuš (ur.), *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli_prirocnik.pdf
- Statut Dijaške skupnosti Gimnazije in srednje šole Rudolfa Maistra Kamnik*. (2022). https://gssrm.si/cdn/buser/331485fe7c697138934756bd-cc1b1d87_statut-ds-gssrm-kamnik-2022_.pdf
- Šipuš, K., Banjac, M., Flis, R., Gramc, J., Kunaver, V., Mandelc, D., Ogorelc, M., in Šimenc, M. (2020). *Aktivno državljanstvo: srednje strokovno izobraževanje*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Vrečko Ilc, B. (2022). Mladi in izzivi klimatske krize. V T. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev: konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 136–164). Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Zapisnik o rezultatu referenduma dijaške skupnosti GSŠRM Kamnik o šolskem zvoncu* (2021). https://gssrm.si/cdn/buser/08fd55680a-79694b6768575e389e2837_zapisnik-o-rezultatu-referenduma-o-solskem-zvoncu.pdf
- Zapisnik o rezultatu referenduma dijaške skupnosti GSŠRM Kamnik o šolski prehrani* (2022). https://gssrm.si/cdn/buser/346bc173ed-87f520a0339e1c460a0f99_zapisnik-o-rezultatu-referenduma-o-solski-prehrani.pdf

8

Maja Jevtić

VRSTNIŠKO NASILJE NA SPLETU

Ključne besede: Vrstniško nasilje, nasilje na spletu, sovražni govor, naslavljanje nasilja na spletu, kritično razmišljanje

UVOD

Razvoj sodobnih digitalnih tehnologij ima v našem življenju vedno večji pomen in omogoča hiter napredek na področjih, kot so šola, delo in preživljanje prostega časa. Vendar vsakodnevna uporaba spleta, elektronskih naprav in aplikacij s seboj prinaša tudi kopico pasti in nevarnosti. Sodobne tehnologije se hitro spreminjajo, količina informacij je neskončna in njihova zanesljivost ni preverjena. Mladostniki zato težko presodijo in razlikujejo, kaj je primerno in kaj ni, ali kaj je zakonito in kaj nezakonito (Keen idr., 2023; Safe.si., b. d.; Senta idr., 2021; Vtič, 2018).

Zaradi velikega števila družbenih medijev, ki uporabnikom zagotavljajo večjo stopnjo anonimnosti in omogočajo zelo različne oblike izražanja, se je povečal tudi vpliv sovražnega govora na ljudi na vseh področjih družbe. Sovraštvo je oblika nasilja, ki je pogosto ignorirano ali spregledano. Če ostane nenaslovljeno, lahko v družbi postane sprejeto in se stopnjuje do fizičnega nasilja širšega obsega. Sovražni govor je na spletu manj nadzorovan in bolj toleriran kot zunaj spleta. Spletno nasilje je lažje in manj tvegano izvajati, ker omogoča anonimnost. Zato je pomembno, da vsakršno nasilje in sovraštvo naslovimo takoj, ko se pojavita. S tem mladim sporočamo, da sta tovrstna govor in vedenje škodljiva in nesprejemljiva. Pri sovražnem govoru je pomembno razumeti, kje je meja med svobodo govora in širjenjem sovraštva. Včasih je svobodo govora treba omejiti, če izražanje misli ali prepričanj posameznika ogroža pravice drugih ali povzroča škodo družbi (Keen idr., 2023; Šlajutė idr., 2020).

Pomembno je, da se mladostniki zavedo, da lahko na spletu prispevajo k širjenju sovražnega govora z deljenjem vsebin, ki jih ne prepoznajo kot škodljive, žaljive ali lažne. Slednje velja zlasti za lažne in neutemeljene informacije, ki podžigajo predsodke proti posameznim skupinam. Da bi se temu izognili, moramo biti sposobni prepoznati napake, argumente in predsodke ter pristranskosti spletnih vsebin. Ob tem je treba prevzeti tudi odgovornost za ustvarjanje in deljenje vsebin. Mladostniki bi morali znati prepoznati opozorilne znake in samostojno presoditi, kakšen je najprimernejši odziv na spletno nasilje. Prav tako bi morali poznati varnostne ukrepe v primeru groženj (Keen idr., 2023).

CILJI

Dijaki:

- razpravljajo o vrstniškem nasilju;
- poznajo različne oblike vrstniškega nasilja in razumejo povezave med vrstniškim nasiljem na spletu in drugod;
- razmišljajo, kako uporabljajo splet in pri tem sodelujejo;
- oblikujejo kritičen odnos do družbenih omrežij in razumejo vlogo, ki jo imajo pri njihovem oblikovanju;
- prepoznajo in razumejo sovražni govor;
- poznajo različne načine odzivanja na spletno vrstniško nasilje in sovražni govor;

- razumejo pomen soudeležbe na spletu in ozavešijo pomen svojega odzivanja;
- dobijo informacije o varni uporabi spleta in mobilnih naprav.

TRAJANJE

3–4 šolske ure:

uvod: 20 minut,
aktivnosti: 45 in 60 minut,
zaključek: 30 minut.

POTREBŠČINE

- Gradivo s primeri vrstniškega nasilja (Keen idr., 2023, str. 72),
- gradivo s primeri spletnega nadlegovanja, spletnega vrstniškega nasilja in digitalne zasvojenosti,
- uporaba spleta in dostopanje do spletnih vsebin,
- gradivo o varni uporabi spleta, npr. zloženke in plakati s Safe.si, *Vodnik po človekovih pravicah za uporabnike interneta* (Keen idr., 2023, str. 210),
- listi A4,
- flomastri,
- pisala,
- plakat B1.

PRIPRAVE

Potrebujemo večji prostor (učilnico), v katerem se mladostniki dobro počutijo, in dostop do računalnika ter spleta.

Vzgojitelj predhodno prouči gradivo o vrstniškem nasilju, nasilju in sovražnem govoru na spletu, sovražnem govoru na spletu, internetni pismenosti in varni uporabi spleta.

POTEK IZVEDBE

UVOD (20 minut)

Dijaki imajo minuto časa, da na liste napišejo nevarnosti, na katere lahko naletijo med uporabo spleta in pametnih elektronskih naprav. Sledi poročanje.

Mladostnike vprašamo, kaj je vrstniško nasilje, in jih spodbudimo, da razmišljajo o različnih oblikah vrstniškega nasilja. Skupaj opredelimo, kaj je vrstniško nasilje in kakšne vrste razlikujemo (fizično, verbalno, psihično, ekonomsko, spolno, spletno) (Morić in Pirih, 2021).

Dijake vprašamo, ali imajo izkušnje spletnega nasilja. Če se strinjajo, jih prosimo, da jih delijo. Upoštevati moramo, da so nekateri udeleženci lahko tarče vrstniškega nasilja (drugih v skupini), zato mladostnikov ne smemo siliti k sodelovanju, če tega ne želijo.

1. AKTIVNOST: Barometer – vrstniško nasilje (45 minut)

Potrebščine

Gradivo s primeri vrstniškega nasilja (Keen idr., 2023, str. 72), pet listov A4, flomastri.

Priprava prostora

V dovolj velikem prostoru na stene obesimo list papirja velikosti A4, na katerega smo napisali:

- se ne odzovem,
- odgovorim nasilnežu,
- povem osebi, ki ji zaupam,
- prijavim vrstniško nasilje,
- drugo.

Potek

Mladostnikom pokažemo liste na stenah sobe in jim razložimo, da bomo predstavili več različnih primerov vrstniškega nasilja, oni pa se nato individualno odločijo za odziv, ki najbolje opiše njihovo osebno izkušnjo:

- se ne odzovem,
- odgovorim nasilnežu/nasilnežem (začnem pogovor, vrnem jim milo za drago ali kaj drugega),
- povem osebi, ki ji zaupam (prijatelju, odrasli osebi),
- prijavim vrstniško nasilje (npr. učitelju, staršu, skrbniku spletnega mesta ...),
- drugo (predlogi mladostnikov).

Predstavimo jim metodo barometra.

Razložimo, da bomo opisali primer, nato pa bo vsak mladostnik izbral lokacijo oz. mesto z listom, na katerem je napisan njegov najverjetnejši odziv. To ponovimo pri vsakem primeru.

Ko preberemo posamezen primer, damo mladostnikom nekaj časa (npr. 15 sekund), da izberejo odgovor oz. mesto v sobi. Ko stojijo ob izbranem odzivu, jih prosimo, da svojo odločitev pojasnijo.

Sledi skupinska razprava. Pomagamo si lahko z naslednjimi vprašanji:

Na katere primere se je bilo najtežje odzvati in zakaj?
Ali so bili vse to primeri vrstniškega nasilja?
Ali ste se že kdaj srečali z vrstniškim nasiljem na spletu kot žrtev ali opazovalec?
Kaj lahko poveste o povezavi med vrstniškim nasiljem na spletu in zunaj njega? Ali obstajajo pomembne razlike med spletnim in nespletnim vrstniškim nasiljem?
Ali ste zaradi te delavnice spremenili svoje stališče o vrstniškem nasilju na spletu? Ali bi se zdaj prestavili na drugo mesto kot na začetku aktivnosti?
Kdo bi moral preprečiti sovražni govor na spletu? Kakšno vlogo naj imajo pri tem mediji, ponudniki storitev, policija, starši, šola itn.?
Komu zaupate? Katere informacije lahko varno delite na spletu? Katerih osebnih informacij ne smemo deliti na spletu?
Kaj lahko sami spremenimo pri uporabi spleta in družbenih omrežij?

Na koncu aktivnosti ponovimo, da ljudje v življenju (tako na spletu kot zunaj njega) nastopajo v različnih vlogah. Lahko so: žrtve sovraštva in nasilja, opazovalci (neprimerne vsebine lahko vidijo, a se ne odzivajo, jih ignorirajo), povzročitelji sovraštva in nasilja (širijo sovraštvo na spletu ali jih mika, da bi to storili z ustvarjanjem lastnih

vsebin ali deljenjem vsebin drugih uporabnikov) ali zagovorniki oz. aktivisti (opazijo nasilje, se nanj odzovejo in pomagajo žrtvam nasilja) (Keen idr., 2023; Senta idr., 2021).

2. AKTIVNOST: Kako ravnati prav? (60 minut)

Potrebščine

- Gradivo s primeri spletnega nadlegovanja, spletnega vrstniškega nasilja, digitalne zasvojenosti,
- uporaba spleta in dostopanje do vsebin na Safe.si,
- gradivo o varni uporabi spleta, npr.:
 - zloženke in plakati s Safe.si,
 - *Vodnik po človekovih pravicah za uporabnike interneta* (Keen idr., 2023),
 - Ključne informacije o varni rabi družbenih omrežij za mlade (Dolinar idr., b. d),
- gradiva za otroke in mlade iz programa NEON – Varni brez nasilja,
- film *Gajin svet 2*,
- videoposnetki z YouTube (npr. ISA Institut, b. d.) - <https://www.youtube.com/playlist?list=PLBC4DOBK3G8d3hwb5EE2RdHKDbAGHpo0f> (ISA Institut, b. d.).

Potek

Mladostnikom razdelimo liste z več primeri spletnega nadlegovanja, nasilja, sovražnih objav in digitalne zasvojenosti. V manjših skupinah (3–4) preberejo primere in se skupaj odločijo, kakšno bi bilo ustrezno ukrepanje. Po določenem času poročajo. Vsakemu poročanju sledi skupna razprava, v kateri lahko primere dopolnijo preostali mladostniki in vzgojitelj.

Pri iskanju rešitev si lahko pomagajo s praktičnimi napotki za varno uporabo spleta s Safe.si in z drugim ustreznim gradivom; npr. *Vodnik po človekovih pravicah za uporabnike interneta* (Keen idr., 2023), *Naslavljanje vrstniškega nasilja* (Morić in Piriš, 2021) in *Ključne informacije o varni rabi družbenih omrežij za mlade* (Dolinar idr., b. d). Če imamo na razpolago več časa, si lahko ogledamo videoposnetke ali film na to temo.

Pri predstavitvi primerov vrstniškega nasilja lahko uporabimo tudi primere iz literature (npr. Keen idr., 2023; Morić in Piriš, 2021; Šlajutė idr., 2020, str. 51; Vtič, 2018, str. 100).

ZAKLJUČEK (30 minut)

Mladostnike ponovno vprašamo, kaj je vrstniško nasilje in kako se izvaja na spletu (npr. kot pošiljanja žaljivih sporočil in groženj, razširjanje laži, deljenje fotografij brez dovoljenja itn.) (Safe.si, b. d.; Senta idr., 2021).

Z razpravo v skupini obnovimo, kaj vedo o preventivnem in ustreznem vedenju ter ukrepanju na spletu. Vzgojitelj sprti zapisuje odgovore mladostnikov na plakat. Končni izdelek vsebuje »pravila« za varno in prijazno uporabo spleta in mobilnih naprav. Plakat obesimo na vidno mesto v vzgojni skupini.

Pomagamo si lahko s primeri varne uporabe spleta, ki jih navajajo D. Vtič (2018, str. 101), Dolinar idr. (b. d.) in Keen idr. (2023, str. 141).

VIRI

- Dolinar, M., Mele, U., Šibilja, J., Marinšek, A., in Štirn, M. (b. d.). *Ključne informacije o varni rabi družbenih omrežij za mlade*. Program NEON – Varni brez nasilja in Ministrstvo za zdravje RS. <https://www.programneon.eu/wp-content/uploads/2022/04/Kljucne-informacije-o-varni-rabi-druzbenih-omrezij-ZA-MLADE-2.pdf>
- Keen, E., Georgescu, M., in Gomes, R. (ur.). (2023). *Zaznamki: priročnik za boj proti sovražnemu govoru na spletu z izobraževanjem o človekovih pravicah*. Urad RS za mladino, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. <https://www.mlad.si/e-katalogi/Zaznamki/>
- Morič, M., in Piriš, T. (2021). *Naslavljanje vrstniškega nasilja*. Društvo Parada ponosa. https://ljubljana.pride.org/wpcontent/uploads/2023/01/Kultura-ponizevanjapublikacija_mladi_new.pdf
- ISA Institut. (b. d.). Program NEON - Varni brez nasilja [Seznam predavanj]. YouTube. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLBC4DOB-K3G8d3hwb5EE2RdHKDbAGHp0f>
- Safe.si. (b. d.). *Spletno nasilje*. <https://safe.si/nasveti/spletno-inmobilno-trpincenje/spletno-nasilje>
- Senta, C., Bačič, L., Sigeti, V., Valič Nedeljković, D., Jovović, J., Zdravković, L., Valentič, U., in Zenzerović Šloser, I. (ur.). (2021). *Preprečevanje sovražnega govora na spletu: gradivo za učitelje*. Mirovni inštitut. https://www.mirovni-institut.si/wpcontent/uploads/2020/02/Behave_Preprecevanje-sovraznegagovora-na-spletu-SLO_21-08-31.pdf
- Šlajutė, A., Iancu, C., McKenna, D., Tarkhova, D., El Neihum, F., Nissinen, H., Yabal, J., Brandt, J., Štefanec, K., Willamo, K., Morič, M., Yandoli, M., Berlič, N., in Piriš, T. (2020). *Transformacija sovražnega govora v mladinskem delu: praktični priročnik: aktivnosti za mladinske delavke_ce*. Društvo Parada ponosa. https://www.ljubljana.pride.org/wpcontent/uploads/2020/09/Prirocnik-delavnice_WEB.pdf
- Vtič, D. (2018). *Glavo imaš in srce! gradivo za delo z otroki in mladostniki: za razredne ure, projektne dneve, izbirne vsebine, delavnice v okviru rednega pouka*. Ekološko-kulturno društvo Za boljši svet in Društvo za razvoj človečnosti – Human.

9

Luka Kelc

RAZISKAVA SREDNJEŠOLSKEGA NASILJA

Ključne besede: Medvrstniško nasilje, srednja šola, kvantitativna družboslovna metodologija, raziskovalna naloga

UVOD

Otroci in mladostniki se socializirajo ter spoznavajo in ponotranjijo norme ravnanja (in mišljenja), ki je v izbrani družbi zaželeno, dopustno ali neželeno in – tudi – formalno prepovedano. V modernih družbah so šole tiste, ki morajo posameznike dodatno pripravljati na družbeno življenje, tako s prenašanjem specializiranega znanja kot s potrjevanjem skupnih vrednot in norm zaradi naraščajočega individualizma (Haralambos in Holborn, 2001, str. 735–737). Del vrednotnega in normativnega okvirja slovenske družbe pa so, razen v predvidljivih izjemnih okoliščinah, nezaželenost ter formalna prepoved in sankcioniranje nasilja.

Kljub aktivnostim za preprečevanje nasilja v šolstvu raziskave kažejo, da je nasilja veliko. Shematično predstavljeno, raziskave »običajno ugotavljajo, da takšno nasilje v času osnovnega šolanja doživi vsak peti otrok, povzroči pa ga vsak deseti« (Muršič idr., 2016, str. 7). Tudi natančnejše, a primerljive in bolj skrb vzbujajoče podatke najdemo v literaturi (npr. Filipčič, 2019, ali Pečjak, 2014). Kako pa je z dijaki? Raziskava iz leta 2009 je pokazala, da je skoraj polovica dijakov vsaj enkrat trpinčena (Pečjak, 2014, str. 45). Učitelji naj bi nasilje redko opazili, v veliki večini (79 %) pa učenci nasilje zamolčijo (nav. delo, str. 49–50). Po FDV-jevi raziskavi spletnega nasilja iz leta 2018 je 54,5 % mladih (13–19 let) doživelo spletno nasilje, med dijaki pa je 4 % takih, ki vsakodnevno nekoga spletno nadlegujejo (Car idr., 2024, str. 12, 14).

S pospešenimi ekonomsko-tehničnimi spremembami (še posebej v mladinski kulturi) se transformira tudi medvrstniško nasilje, šolske institucije pa so relativno rigidne, zato se na nasilje odzivajo retroaktivno in le delno učinkovito.

Kljub pogostemu prikrivanju obstoja nasilja se to »pojavi v vseh šolah« (Pečjak, 2014, str. 27). Menim, da se lahko konkretna šola na nasilje bolje odziva, če čim natančneje pozna njegove razsežnosti, vrste in posledice. Raziskava nasilja v konkretni šoli lahko dodatno pripomore k ukrepom za njegovo zmanjšanje in – idealno – preprečevanje. Če raziskavo izvedejo dijaki, se lažje približamo perspektivi udeležencev, veljavnost izsledkov je večja, respondenti in raziskujoči pa nasilje učinkoviteje zaznajo ter se mu zoperstavijo in tako skrbijo za bolj vključujočo družbo.

CILJI

Dijaki:

- v vodeni razpravi krepijo razumevanje pojmov dostojanstvo, integriteta, človekove pravice, agresija, konflikt in nasilje ter razmerja med njimi;
- ob načrtovanju raziskave uporabljajo pojme družboslovne metodologije: populacija, vzorec, reprezentativnost, hipoteza, zaprto in odprto vprašanje, anketa, lestvica, anonimnost, kvantitativna analiza;
- razvijajo spretnost branja pravne zvrsti besedila;

- znotraj razreda vodijo reševanje vprašalnika;
- razčlenjujejo pridobljene rezultate, oblikujejo sklepe in jih primerjajo z ugotovitvami v strokovni literaturi;
- razvijajo spretnosti računalniške obdelave podatkov, izdelave računalniške predstavitve in javnega nastopanja;
- skozi celotno aktivnost razvijajo veščine razpravljanja, raziskovanja, spraševanja pa tudi sodelovanja, kritičnega mišljenja (argumentacija), reševanja problemov, samovrednotenja;
- skozi celotno aktivnost krepijo kulturo strpnosti, miru, nenasilja in vključevanja drugačnosti.

TRAJANJE

6 šolskih ur dela v šoli in delo doma (tj. analiza rezultatov in priprava predstavitev)

POTREBŠČINE

- Mobilni telefon
- pisalo
- papir
- e-listovnik

PRIPRAVE

Medvrstniško nasilje lahko obravnavamo sistemsko. Nasilje namreč ni posledica zgolj individualnih (psiholoških) značilnosti udeležencev in ustreznih priložnosti za nasilno ravnanje, ampak nanj učinkujejo in ga krepijo značilnosti družbenega okolja (družina, šola, soseska, dostop do kulturnih in ekonomskih dobrin ipd.) (prim. Muršič idr., 2016, str. 6, ali splošneje Kanduč, 1999). Namen kvantitativne raziskave nasilja na šoli je seznanitev družbenega okolja z aktualnimi nasilnimi razmerami in njegova aktivacija za preprečevanje nasilja, nikakor pa ne (zgolj) individualna obravnava nasilja.

Učitelj se na aktivnost pripravi s preučitvijo dostopne literature in izsledkov raziskav na temo medvrstniškega nasilja (še posebej v šolskem kontekstu), lahko teh s seznama literature ali novejših. Dijakom priskrbi vse potrebne informacije in gradiva. To vključuje dostop do spletne učilnice, povezave do pravnoinformacijskega sistema, natisnjene primere tipologij nasilja (npr. Lešnik Mugnaioni idr., 2022; Pečjak, 2014; Car, 2024; Kazenski zakonik RS) ter vzorčne vprašalnike oziroma ocenjevalne lestvice (npr. Mandl, 2010; Pečjak, 2014, ali novejše).

POTEK IZVEDBE

1. Usvajanje pojmov, konceptov in razmerij med njimi (90 minut)

Dijaki sodelujejo v vodeni razpravi o naslednjih konceptih: dostojanstvo, integriteta, človekove pravice, agresija, konflikt, nasilje.

V skupinah pregledajo različne tipologije medvrstniškega nasilja (npr. v Lešnik Mugnaioni idr., 2022, str. 12–13; Pečjak, 2014, str. 8–20; posebej o spletnem nasilju v Car, 2024, str. 10–11, 42–89) in Kazenski zakonik (predlagani členi 112, 113, 120, 122–24, 126, 127, 131–133, 134a, 135–140, 158–161, 170–176, 186, 187, 204–207, 294–298), ocenijo, kateri pojmi in koncepti so uporabni za raziskavo na šoli, ter izdelajo tipologijo, ki je najustreznejša za šolski kontekst.

2. Izdelava načrta dela in postavitev hipotez (30 minut)

Dijaki glede na podatke iz literature postavljajo hipoteze (npr. nasilje na šoli obstaja, nasilje je pogosto, nasilnih je 10 % vprašanih, spletno nasilje je doživelo več kot pol vprašanih, žrtve o nasilju učiteljem ali svetovalnim delavcem večinoma ne poročajo, rezultati *raziskave bodo veljavni zaradi iskrenosti respondentov ...*), izdelajo načrt dela in izberejo raziskovalno metodo (lestvica, anketni vprašalnik).

3. Izdelava vprašalnika ali lestvice (2 šolski uri)

Dijaki oblikujejo vprašalnik/lestvico o medvrstniškem nasilju. V razpravi in glede na sekundarne podatke iz literature premislijo, kako oblikovati vprašanja, da bi ugotovili:

- koliko medvrstniškega nasilja bi na šoli lahko bilo prisotnega,
- kje medvrstniško nasilje poteka,
- za katere vrste nasilja gre,
- kolikokrat se nasilje pojavi,
- komu lahko žrtve zaupajo in ali mu zaupajo, npr. vrstniku, staršu, učitelju, svetovalnemu delavcu,
- ali se žrtve za nasilna dejanja maščujejo,
- ali so žrtve/storilci to vlogo imeli že v osnovni šoli ipd.

Dijaki ocenijo, ali bi v vprašalniku dodali možnost odprtega odgovora za respondentov komentar raziskovalne teme. Pri izdelavi vprašalnika jim je lahko za izhodišče vprašalnik v Mandl, 2010, str. 58–61, ali lestvica v Pečjak, 2014, str. 147–152. Učitelj pri izdelavi vprašalnika oziroma lestvice aktivno sodeluje s kritičnimi premisleki, z morebitno prognozo odgovorov in s temu ustrezno korekcijo vprašanj, izdelek dijakov pregleda ter poskrbi za razmnožitev.

4. Izvedba spraševanja na razredni uri (1 šolska ura)

Tandem dijakov obišče drugi oddelek med razredno uro ter brez prisotnosti razrednika izvede raziskavo, in sicer na fizični način, s čimer poskrbi za odgovornejše reševanje. Razrednikova odsotnost bi lahko povečala iskrenost odgovorov, resda morda na račun učinkovitosti izvedbe raziskave. Vprašani izpolnjujejo anonimni vprašalnik/lestvico in liste oddajo raziskovalcema.

5. Analiza rezultatov in izdelava predstavitve (delo doma)

Dijaki iz raziskujočega oddelka si naključno razdelijo rešene vprašalnike/lestvice, nato podatke vnašajo v skupni dokument na spletu. Med seboj določijo dijake, ki bodo sklope številskih podatkov ustrezno grafično predstavili. Izsledke primerjajo s svojimi hipotezami ter s podatki, pridobljenimi iz literature v drugem delu. Oblikujejo sklepe in predloge za izboljšanje stanja. Med seboj določijo dijaka, ki bo notranji javnosti predstavil ugotovitve raziskave.

6. Predstavitve rezultatov (30 minut)

Dijaki rezultate predstavijo na razrednih urah ali na pedagoški konferenci. Izpostavijo odstopanja rezultatov na konkretni šoli od tistih, ki so bili pridobljeni z drugih šol v preteklosti. Predstavijo svoje predloge za izboljšanje položaja žrtev in izvajalcev nasilja ter predloge za zmanjšanje (odpravo?) nasilja na šoli – povečanje nadzornih ali preventivnih dejavnosti. Učitelje prosijo za komentar.

7. Samovrednotenje dela (30 minut)

Dijaki individualno ovrednotijo svoj prispevek k raziskovalnemu delu in relevantnost novih znanj in spretnosti, ki so jih pridobili v naslednjih fazah:

- študij pisnih virov in zakonskega predpisa,
- razumevanje osnovnih pojmov, konceptov ter odnosov med njimi ter ocena lastne sposobnosti njihove uporabe,
- postavljanje hipotez (ustrezno ali neustrezno, presplošno ali preveč konkretno),
- ustreznost vprašanj oz. navodil v vprašalniku/lestvici,
- kakovost zbiranja podatkov v razredu,
- sposobnost analize in sinteze pridobljenih podatkov,
- spretnosti ustne in grafične predstavitve pridobljenih podatkov,
- ustreznost svojih predlogov za zmanjšanje medvrstniškega nasilja.

Samovrednotenje zapišejo in oddajo v spletno učilnico.

VIRI

Car, S. idr. (2024). *Spletno nasilje: prepoznavanje, obvladovanje in ukrepanje*. Založba FDV.

Filipčič, K. (2019). Ogrožen otrok v labirintu pravnih pravil. V V. Leskošek idr. (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 37–59). FSD UL.

Haralambos, M., in Holborn, M. (2001). *Sociologija – teme in pogledi*. DZS.

Kanduč, Z. (1999). *Kriminologija: (stran)poti vede o (stran)poteh*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Kazenski zakonik (KZ-1). 2012. *Uradni list RS*, št. 50/12 – UPB, 54/15, 6/16 – popr., 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22 – ZZNSPP in 16/23. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>

Lešnik Mugnaioni, D., idr. (2022). *Protokol ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/08/protokol_medvrstnisko_nasilje-1.pdf

Mandl, K. (ur.) (2010). *Nasilje je out, mi smo in*. OŠ Cirkovce.

Muršič, M., idr. (2016). *Osnove sistemskega pristopa k medvrstniškemu nasilju in evalvacija projekta NasVIZ: priročnik št. 1*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/varno%20in%20spodbudno%20ucno%20okolje/osnove-sistemskega-pristopa-k-medvrstniskemu-nasilju-in-evalvacija-projekta-nasviz_-prirocnik-1.pdf

Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.

10

Matjaž Klasinc

VKLJUČEVANJE MLADIH V ODLOČANJE NA LOKALNI RAVNI

Ključne besede: Lokalna skupnost, lokalna samouprava, občina, participacija mladih, politika, vključevanje

UVOD

Naš vsakdan spremljajo odločitve, ki so sprejete na ravni lokalnih samoupravnih skupnosti, občin. Odločitve neposredno vplivajo na naša življenja. Hkrati je odločanje na tej ravni ljudem najbližje in najhitreje razumejo smiselne ali napačne odločitve. Prek te ravni delovanja ljudje vstopajo v aktivno politiko.

Politična participacija mladih je odvisna od interesa mladih za spoznanje tematike odraslih, kar politika skozi oči mladih zagotovo je. Interes mladih je pogojen z različnimi sociološkimi dejavniki, ki zakasnjajo osamosvajanje mladih, s tem pa zamikajo možnost institucionalnega delovanja v politiki v odraslo dobo (Oman, 2006, str. 27–8). Možnost sodelovanja mladih v lokalni politiki se kaže v nekonvencionalni politični participaciji, ko prek različnih aktivnosti (npr. v društvih) mlade skozi režirane situacije pripravljamo za prevzemanje odločevalskih funkcij. S tem krepimo njihov občutek odgovornosti in jim dajemo izkušnjo, s katero lažje vstopijo na področje odločanja (Poljanšek, 2019, str. 18).

Vloga šole pri razvoju politične participacije mladih je zelo pomembna, vendar omejena s kurikularnimi dokumenti in precej odvisna od učiteljev. Nastavki za participacijo mladih v srednjih šolah so v obliki razrednih ur, dijaških skupnosti, pomembno vlogo pa ima tudi aktivno državljanstvo, prek katerega se poskuša politično delovanje približati mladim (Mladinski svet Slovenije, b. d., str. 14).

Cilj aktivnosti je, da se mladi seznani z vlogo lokalne samouprave, kako odločitve, sprejete v mestnih/občinskih svetih, vplivajo na njihova življenja in kako se lahko vključijo v politiko na tej ravni. Dijaki spoznavajo načine aktivnega vključevanja v politiko prek predhodnega delovanja v raznih družbenih organizacijah. Prek aktivnosti v društvih, klubih ... dijaki dobivajo izkušnje za kasnejše delovanje v politiki. Seznanjajo se z demokratičnim sistemom, ki določa zasedanje funkcij prek kandidacijskih postopkov in volitev.

CILJI

Dijaki:

- spoznajo delovanje političnega sistema RS na primeru občine;
- razložijo delovanje občine in njene naloge;
- primerjajo delovanje oblasti na ravni občine in države;
- prepoznajo pomen aktivne participacije v družbi na ravni občine;
- prepoznajo svojo aktivnost v lokalnem okolju;
- se usposobijo za odgovorno ravnanje in odločanje.

TRAJANJE

7–8 šolskih ur

POTREBŠČINE

- Listi papirja
- pisala
- prezentacija s predstavitvijo delovanja in nalog občine
- spletna učilnica

PRIPRAVE

1. Problematika mladih v lokalnem okolju:

- priprava povzetka Hartove lestvice in obrazca za izvedbo aktivnosti,
- priprava prostora za izvedbo ure z metodo svetovne kavarne,
- priprava gradiva za moderacijo in izvedbo svetovne kavarne.

2. Delovanje in naloge občine:

- priprava prezentacije (na primeru občine) o delovanju in nalogah občine,
- priprava gradiva za delo po skupinah za izvedbo metode možganske nevihte (kaj je občina, kakšne so naloge občine, kako občina vpliva na moje življenje, kako lahko vplivam na delo občine ...).

3. Obisk občine:

- dogovor z občino za termin obiska,
- usklajevanje termina z načrtovalcem interesnih dejavnosti na šoli,
- preučitev delovanja občine s strani učitelja,
- uvodna predstavitev izbrane občine dijakom.

4. Diskusija s politiki (poslanec, župan ...):

- dogovor z gosti za termin izvedbe aktivnosti,
- rezervacija prostora,
- priprava dijakov na diskusijo; predstavitev funkcij in dela povabljenih gostov,
- glede na povabljene goste spoznavanje nalog in pristojnosti posameznih ustanov, iz katerih prihajajo gostje,
- priprava dijakov na diskusijo.

5. Refleksija (45 minut):

- priprava spletnega kviza za preverjanje razumevanja tematike,
- obrazec za refleksijo dijakov.

POTEK IZVEDBE

1. Problematika mladih v lokalnem okolju (90 minut)

Dijaki se razdelijo v skupine (4–5 dijakov) in s pomočjo Hartove lestvice participacije mladih (Priloga 1) raziščejo, kako se kaže njihova participacija doma, v društvih, klubih oz. kjerkoli so vključeni. Na obrazec zapišejo seznam aktivnosti, v katere so vključeni, s pomočjo Hartove lestvice opredelijo stopnjo participacije in podajo predloge za večjo participacijo. Skupine predstavijo svoje rezultate, ki se zapisujejo na tablo/plakat. Aktivnost bo predstavljala izhodišče za naslednjo dejavnost, svetovno kavano (Obrazec 1).

Z metodo svetovne kavarne dijaki razmišljajo o problematiki vključevanja mladih v občinah, kjer živijo (Obrazec 2). V uvodu se dijakom predstavi metoda svetovne kavarne. Nato podamo navodila za delo, dijake razdelimo v skupine in določimo moderatorje omizij.

Po izvedeni svetovni kavarni oblikujejo predloge za reševanje problemov mladih.

2. Delovanje in naloge občine (45 minut)

Učitelj s pomočjo projekcije predstavi delovanje občine. Dijaki se vključujejo v razpravo. Oblikujejo se vprašanja, ki jih bodo dijaki zastavili ob obisku občine. Na primeru obiskane občine se dijakom predstavijo organi delovanja občine in predpisi, ki določajo sestavo organov občine. Predstavijo se naloge občinskega/mestnega sveta, nadzornega odbora in župana. Pojasnijo se naloge posameznega organa občine. Predstavijo se tudi značilnosti občine (lega občine, število prebivalcev, simboli občine). Na primerih se predstavi, kako konkretno delovanje občinskih organov vpliva na življenje ljudi (sprejemanje občinskih prostorskih načrtov, občinski davki, zagotavljanje in deljenje občinskih finančnih sredstev za posamezne projekte, sprejemanje občinskih predpisov, vloga občine pri organiziranju prireditev, vloga civilne družbe pri vplivanju na politično odločanje ...) (Zakon o lokalni samoupravi, 1993).

Dijaki s pomočjo spletne učilnice oddajo tri vprašanja, ki bi jih želeli zastaviti ob obisku občine. Iz predlaganih vprašanj učitelj opravi izbor vprašanj.

3. Obisk občine (90 minut)

Dijaki se odpravijo na sedež najbližje občine. Zaposleni jim predstavijo delovanje občinske uprave v praksi. Dijaki se seznani z delovanjem konkretne občine, z organi občine in odnosom med občani in občino. Zaposleni pojasnijo delovanje občinske uprave v praksi: organiziranost občinske uprave (delitev na oddelke), možnosti reševanja vprašanj, s katerimi se občani obračajo na občinsko upravo, naloge občinske uprave ...

4. Diskusija s politiki (občinski svetnik, župan, član krajevne skupnosti ...) (90 minut)

Dijaki sodelujejo v razpravi s povabljenimi politiki. Zastavljajo vprašanja. V praksi spoznajo funkcijo in naloge občinskih politikov. Znajo ločiti pristojnosti posameznega občinskega politika oz. občinskega organa (župan, občinski svet, nadzorni odbor). Razumejo razliko med občino in četrtimi oz. krajevnimi skupnostmi.

5. Refleksija (45 minut)

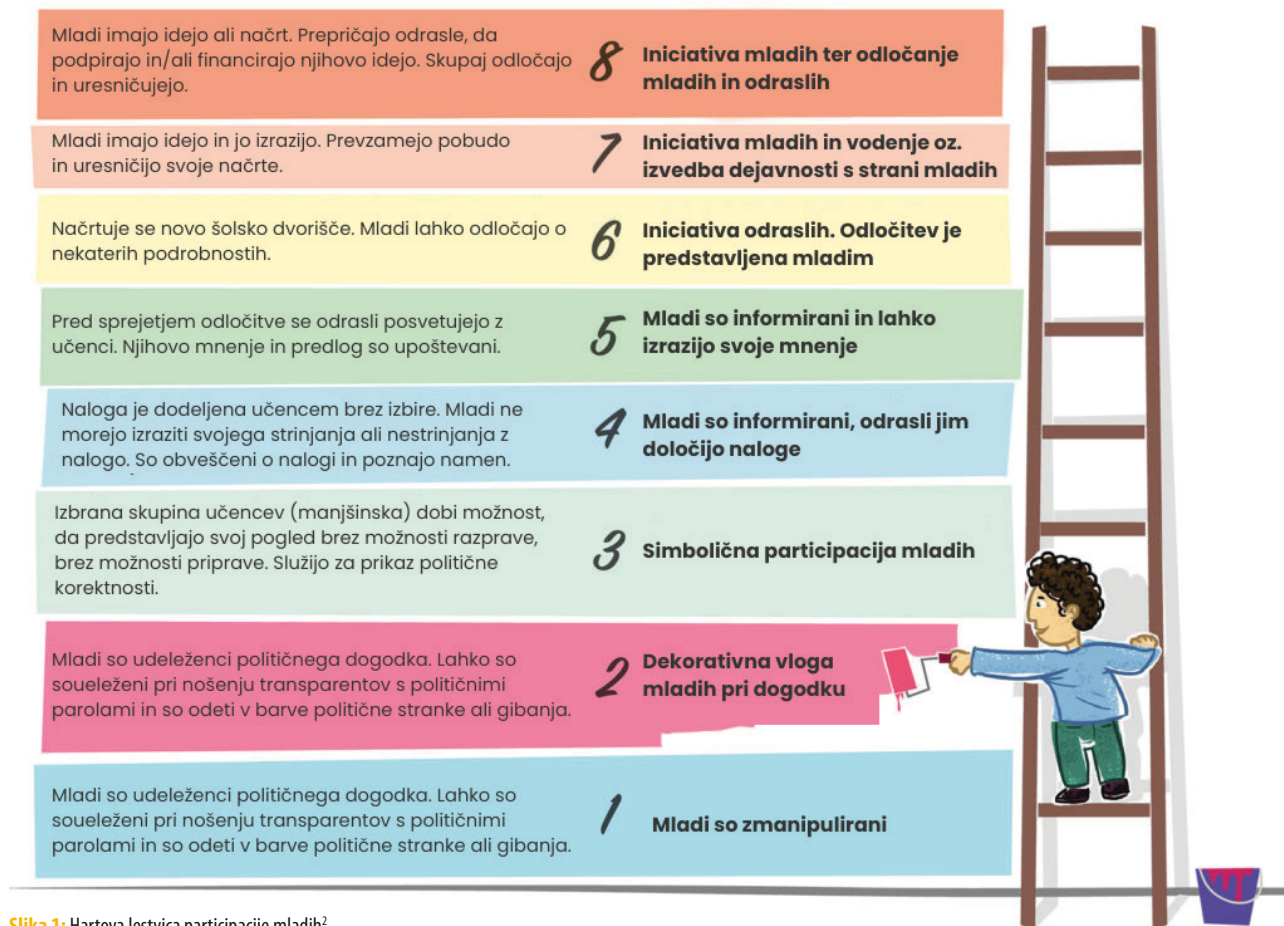
Dijaki se razdelijo v skupine (4–5 dijakov) in v razgovoru opravijo samorefleksijo na podlagi pripravljenega obrazca. Za učitelja pripravijo vprašanja o nerazumljenih temah. Sledi razprava.

V zadnjem delu ure dijaki rešujejo spletni kviz o obravnavani tematiki, s čimer podajo povratno informacijo o razumevanju delovanja samoupravnih skupnosti in možnostih vključevanja mladih v odločanje.

VIRI

- Banjac, M., Pušnik, T., in Šipuš, K. (2022). *Aktivno EU državljanstvo: priročnik za učitelje*. ZRSŠ. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Aktivno_EU_drzavljanstvo.pdf
- eUprava. (b. d.). *Državni zbor - sestava, področje delovanja in pristojnosti*. <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/o-demokracijskih-procesih/drzavna-ureditev/drzavni-zbor-sestava-podrocje-delovanja-in-pristojnosti.html>
- Inštitut za neodvisnost. (b. d.). *Priročnik za samorefleksijo in postavljanje ciljev*. <https://neodvisnost.si/wp-content/uploads/2022/01/Pri-rocnik-za-samorefleksijo-in-postavljanje-ciljev.pdf>
- Living Democracy. (b. d.). *The Ladder of Participation: Trying to be honest!*. <https://www.living-democracy.com/principals/democracy/awareness/ladder-participation-trying-honest/>
- Mestna občina Ptuj. (b. d.). *Poslovnik Mestnega sveta Mestne občine Ptuj*. <https://www.ptuj.si/act/49998>
- Mestna občina Ptuj. (b. d.). *Statut Mestne občine Ptuj*. <https://www.ptuj.si/act/49067>
- Mladinski svet Slovenije. (b. d.). *Programski dokument: participacija mladih*. https://mss.si/wp/wp-content/uploads/2020/06/MSS-095-16-PD-Participacija_mladih.pdf
- Občina Rogaška Slatina. (2023). *Participacija mladih*. <https://www.rogaska-slatina.si/si/objave-in-napovedi/novice/15338-participacija-mladih>
- Oman B. (2006) *Politična participacija mladih* [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. Dela FDV. <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Oman-Barbara.PDF>
- Poljanšek, L. (2019). *Pedagoško delo mentorjev gasilske mladine* [Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta]. PeFprints. [http://pefprints.pef.uni-lj.si/5783/1/Pedago%C5%A1ko_delo_mentorjev_gasilske_mladine_\(Poljan%C5%A1ek;_Magistrsko_delo\).pdf](http://pefprints.pef.uni-lj.si/5783/1/Pedago%C5%A1ko_delo_mentorjev_gasilske_mladine_(Poljan%C5%A1ek;_Magistrsko_delo).pdf)
- Portal GOV.SI. (b. d.). *Naloge občine*. <https://www.gov.si/teme/naloge-obcin/>
- Senica E., (2020). *Proces participiranja mladih: dan brez telefona* [Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta]. PeFprints. http://pefprints.pef.uni-lj.si/6394/1/Eva_Senica_Proces_participacije_mladih_%E2%80%93_Dan_brez_telefona.pdf
- Smart Villages. (b. d.). *Svetovna kavarna*. https://smart-villages.eu/language/sl/t_method/svetovna-kavarna/
- Zakon o lokalni samoupravi. (1993). *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 11/14 – popr., 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDLS-1, 30/18, 61/20 – ZIUZEOP-A, 80/20 – ZIUOOPE in 62/24 – odl. US. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO307>
- Zakon o lokalnih volitvah. (1993). *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 45/08, 83/12, 68/17 in 93/20 – odl. US. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO308>

Priloga 1: Hartova lestvica participacije mladih

Slika 1: Hartova lestvica participacije mladih²

Prva stopnja: Mladi so zmanipulirani

Na tej ravni mladi naredijo ali govorijo, kar jim odrasli sugerirajo, vendar sami ne razumejo vprašanj, ki jih naslavljajo. Lahko pa so mladi tudi vprašani po mnenju, odrasli pa uporabijo le nekaj njihovih idej in mladim ne povedo, kako bodo njihova mnenja vplivala na končno odločitev. Pri odraslih končni rezultat upravičuje sredstva.

Druga stopnja: Dekorativna vloga mladih pri dogodku

Za to stopnjo je značilno, da so mladi del dogodka, vendar ne razumejo vprašanj, ki jih dogodek naslavlja. Motivacija za vključitev mladih v takšne dogodke leži drugje, na primer v brezplačnih prigrizkih ali dobri glasbi, ne pa v podpiranju vzroka, ozaveščanju o določeni tematiki ali čem podobnem, kar daje dogodku namen. Ta stopnja se razlikuje od stopnje manipulacije v tem, da se pri dekoraciji odrasli ne pretvarjajo, da je navdih za dogodek prišel od mladih, temveč mlade le uporabijo v relativno posredni maniri.

² Povzeto po Living Democracy (b. d.), <https://www.living-democracy.com/principals/democracy/awareness/ladder-participation-trying-honest/>.

Tretja stopnja: Simbolična participacija mladih

Na tretji stopnji se mlade vpraša za mnenje, vendar imajo zelo malo ali nič možnosti izbire načina izražanja svojih misli, lahko pa je tudi omejen obseg predlogov, ki jih lahko izrazijo. Takšen način sodelovanja je pogost v zahodnem svetu, kjer so prepoznane progresivne ideje o vzgoji otrok, vendar dostikrat nerazumljene. Veliko več je primerov simbolične udeležbe mladih kot dejanske participacije. Projekti so pri odraslih oblikovani v najboljšem interesu mladih, vendar še vedno manipulativni.

Četrta stopnja: Mladi so informirani, odrasli jim določijo naloge

Prva stopnja, ki velja za obliko prave participacije, je stopnja pripisane participacije in informiranja. Zanj je značilno, da se o projektu odločajo odrasli, mladi pa so vključeni v proces kot prostovoljci. Razumejo projekt in vedo, kdo se odloča ter zakaj. Mladi se sami odločijo za sodelovanje potem, ko jim je projekt pojasnjen, njihova vloga v projektu pa je smiselna, ima pomen.

Peta stopnja: Mladi so informirani in lahko izrazijo svoje mnenje

Za peto stopnjo je značilno, da projekte oblikujejo in izvajajo odrasli. Vloga mladih je posvetovalna, mladi razumejo proces, njihova mnenja se upoštevajo. Pri tem je pomembno, da so mladi kot svetovalci vključeni v celoten proces, ne samo v njegov del.

Šesta stopnja: Iniciativa odraslih, ki se odločajo skupaj z mladimi

Odrasli so tisti, ki prispevajo začetno idejo, mladi pa so vključeni v vse korake načrtovanja in izvedbe, sodelujejo pri odločitvah. Veliko projektov lokalnih skupnosti je na primer namenjenih uporabi vseh starostnih skupin, pri načrtovanju pa vseeno prevladujejo politično najmočnejše skupine ljudi, v starosti med 25. in 60. letom. Cilj takšnih projektov naj bi bila vključenost vseh oseb, zato je potrebna posebna skrb za mlade in starejše ter tiste, ki so izključeni zaradi posebnih ovir.

Sedma stopnja: Iniciativa mladih in vodenje oz. izvedba dejavnosti s strani mladih

Na tej stopnji imajo mladi začetno idejo in se sami odločajo o izvedbi projekta, odrasli pa so na voljo, vendar se ne vpletajo. Odrasli sicer hitro radi zasedemo vlogo organizatorja, vendar je pomembno, da se znamo tudi umakniti in dopustiti otrokom, da projekt izpeljejo sami, če si to želijo.

Osma stopnja: Iniciativa mladih ter odločanje mladih in odraslih

Na tej najvišji stopnji idejo za projekt predlagajo mladi, ki tudi postavijo projekt in potem povabijo odrasle, da sodelujejo pri odločanju. Vključevanje odraslih v projekte, ki so jih mladi sami oblikovali in upravljali, je bolj značilno za starejše najstnike. Vendar pa je projektov na tej stopnji participacije zelo malo, meni avtor. Meni, da razlog za to ni pomanjkanje iniciative pri mladih, temveč primanjkljaj skrbnih odraslih, ki so uglaseni s specifičnimi interesi mladih (Senica, 2020).

Obrazec 1

Skupinsko delo: Določitev stopnje vključenosti (participacije)

	Vključenost v aktivnosti doma	Vključenost v aktivnosti šoli	Vključenost v aktivnosti med vrstniki	Vključenost v aktivnosti šoli	Vključenost drugje
Aktivnost/-i					
Kako sem vključen					
Kdo odloča, ali sem vključen ali ne					
Imam motivacijo za aktivnosti					
Stopnja vključenosti po Hartovi lestvici					
Predlog za višjo vključenost					

Obrazec 2

Svetovna kavarna: Problematika/težave mladih v občini, kjer živim³

Svetovna kavarna je participativna metoda, ki spodbuja skupni dialog ter izmenjavo znanja in idej z namenom ustvariti živo omrežje za pogovor in ukrepanje. Pri tej metodi se ustvari ambient kavarne, kjer udeleženci v majhnih skupinah pri omizjih razpravljajo o vprašanju ali problemu. V kavarni udeleženci raziskujejo problem v majhnih skupinah ali omizjih, o njem razpravljajo in rišejo ideje v več zaporednih sejah, ki trajajo 10–20 minut. Udeleženci po vsaki seji zamenjajo omizje in tako medsebojno obogatijo razprave z idejami, ki so se porodile drugim. Gostitelj ostane pri omizju in na kratko predstavi predhodni pogovor novim gostom omizja. Tako se naslednje razprave z drugimi udeleženci obogatijo z idejami iz prejšnjih pogovorov. Sistem selitev zagotavlja, da je obravnavanih več tem, in olajša zbiranje podatkov o različnih vidikih določenega pojava. Ob koncu procesa se na plenarni seji povzamejo glavne ideje, razpravlja se o nadaljnjih možnostih. Dogodek se konča s plenarnim zasedanjem, na katerem se oblikujejo ključne ideje in sklepi.

Število skupin/omizij: 5 (3–6 udeležencev sočasno)

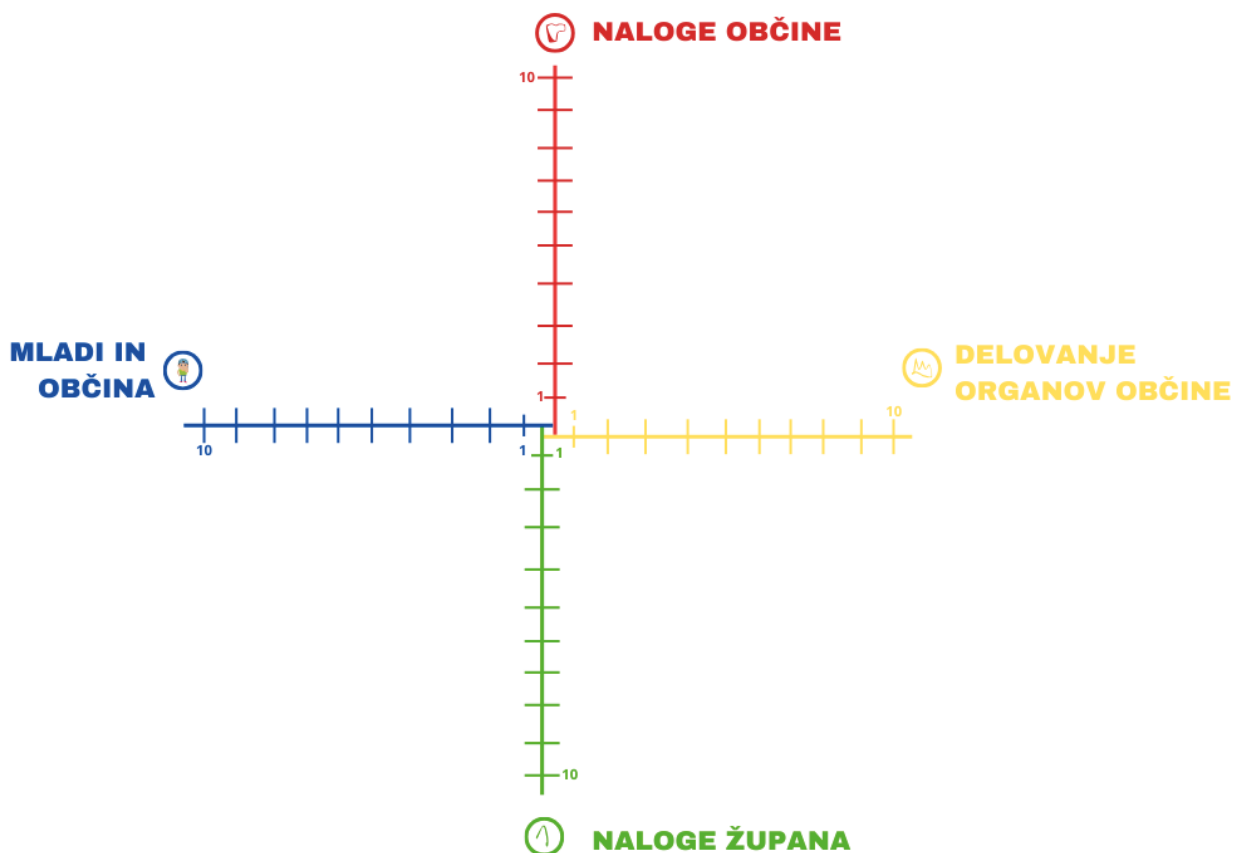
- Omizje 1: Odrasli ne poznajo želja mladih. / Starejši ne dopuščajo načinov dela, ki so blizu mladim (starejši so proti novostim).
- Omizje 2: Svoj prosti čas raje namenim zabavi kot ukvarjanju s procesi odločanja (politika me ne zanima).
- Omizje 3: V naši občini so možnosti za mlade omejene.
- Omizje 4: Ne poznam možnosti, kako bi se aktiviral.
- Omizje 5: Če si motiviran, najdeš način, kako se lahko aktiviraš.

Na posameznem omizju poteka debata glede na podano izhodiščno vprašanje. Dijaki svoje ugotovitve zapisujejo na večji list papirja (plakat). Ob svojih odgovorih pripišejo tudi občino, iz katere prihajajo. Po zadnji menjava skupina, ki je zadnja na vrsti za debato v omizju, predstavi ugotovitve omizja preostalim dijakom. Iz ugotovitev vseh omizij se oblikuje splošna slika problematike mladih v lokalnem okolju.

³ Povzeto po Smart Villages (b. d.), https://smart-villages.eu/language/sl/t_method/svetovna-kavarna/.

Obrazec 3: Refleksija

Na spodnjem grafu po lestvici od 1 do 10 z **modro** barvo označi, kako si poznal posamezno področje, preden smo o njem govorili pri aktivnem državljanstvu. Z **rdečo** barvo označi poznavanje posameznega področja ob zaključku aktivnosti Mladi in lokalna samouprava. Pri označevanju si pomagaj s tabelo opisov posameznega področja.

UPORABNOST PRIDOBLENEGA ZNANJA:

Na številčni lestvici označi, koliko je pridobljeno znanje koristno zate.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

- stipendiranje
- finančne pomoči
- neposredno sodelovanje pri odločanju (18 let; volitve)
- posredno sodelovanje pri odločanju (sodelovanje v društvih ...)
- financiranje izobraževalnih ustanov
- upoštevanje pobud mladih
- komisije za mlade

MLADI IN OBČINA

NALOGE ŽUPANA

- predstavlja in zastopa občino
- sklicuje seje občinskega sveta
- predlaga proračun, druge akte občine
- skrbi za zakonito delovanje občine

- upravljanje občinskega premoženja
- omogočanje pogojev za razvoj gospodarstva
- načrtovanje prostorskega razvoja
- ustvarjanje pogojev za gradnjo stanovanj
- organizira občinsko upravo
- gradi občinsko infrastrukturo
- sprejema občinske predpise
- skrbi za predšolsko vzgojo, socialno ogrožene, invalide, ostarele ...

NALOGE OBČINE

DELOVANJE ORGANOV OBČINE

- občinski svet (sprejemanje odločitev)
- župan (izvedba sprejetih odločitev)
- nadzorni odbor (nadziranje dela, spremljanje zakonitosti delovanja)

Tabela 1: Poznavanje naslovljene tematike⁴

⁴ Povzeto po Inštitut za neodvisnost (b. d.), <https://neodvisnost.si/wp-content/uploads/2022/01/Prirocnik-za-samorefleksijo-in-postavljanje-ciljev.pdf> in Zakon o lokalni samoupravi (1993), <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO307>.

11

Renata Knap

PREUDARNA AKTIVACIJA DRŽAVLJANA

Ključne besede: Oblike nestrpnosti, identiteta posameznika in družbe, vrednote, kritično mišljenje, diskusija

UVOD: Pomen etičnih premislekov ob pojavu različnih oblik nestrpnosti

Izpostavljena tema naslavlja problem nestrpnosti, antisemitizem, ki se je v skrajni implikaciji v času nacizma razvila v genocid nad Judi. V razmislek o tem dijake popeljejo odlomki iz filma o Hannah Arendt (2012). Z dijaki se učitelj loti problema na drugem koncu. Dijaki tako ozavešajo, kako prepričanja, predsodki in vrednote vplivajo na ravnanja posameznika, in hkrati, kako usodna lahko postane pasivnost in neartikularnost v trenutkih, ko je odziv posameznika in družbe nujen.

Dijaki prek predstavljenega problema, ki ga opisuje Hannah Arendt, ob sojenju Adolfu Eichmannu prepoznajo moralno dilemo opazovalke obsojenca, torej Arendtove, in hkrati vrednotijo neetično držo obsojenega Eichmanna.

Pri premisleku, ki naj bi ga opravil vsak človek o tem, kaj je prav in kaj narobe, kaj je dobro in kaj slabo, kaj je humano in kaj ne, Arendtova povzame, da če zavračamo premislek o vsem tem, zavračamo tudi to, da smo osebe, ki zmoremo samostojno misliti in ločevati med prav in narobe. Gre torej tudi za vprašanje identitete posameznika. Problem obsojenega Eichmanna je bil namreč nekritično sodelovanje pri genocidu nad Judi med drugo svetovno vojno.

Ob tem poudarijo, da je ob pojavu določenih oblik nestrpnosti v družbi tudi danes pomembno, da smo kot posamezniki nanje pozorni in da jih odločno omejujemo, takoj ko se pojavijo. Kako? Z aktivnim vključevanjem v družbo, z angažiranim rahljanjem predsodkov in stereotipov, z državljanskim pogumom. Vse naštetost gre v smeri preprečitve razvoja nestrpnosti v družbi, ki jo poznamo kot grozečo piramido sovražstva.

Učitelj lahko z dijaki nadaljuje premislek o tem, kdo vse je lahko v skupinah ljudi, ki jih bremenijo današnji predsodki. Zastavi jim lahko vprašanja:

- Smo v načinih reševanja problemov marginalnih skupin kot družba naprednejši, bolj humani?
- Kdaj in kako se kot posamezniki aktivno odzovejo in se zoperstavijo diskriminaciji in dejanjem, ki izvirajo iz predsodkov?

CILJI

Dijaki:

- analizirajo in kritično presojujejo problem razvoja nestrpnosti v družbi nekoč in danes;
- razumejo, kako vrednote in prepričanja vplivajo na ravnanje ljudi;
- analizirajo in kritično presojujejo pomen aktivnega državljanstva v družbi;
- kritično vrednotijo izzive in dileme sodobnega sveta, problem migracij, ekološke probleme in družbene neenakosti;

- spoznavajo strukturo civilne družbe in raziskujejo možnosti posameznikovega sodelovanja in vključevanja v skupno dobro;
- analizirajo vlogo in pomen civilnodružbenih, humanitarnih, solidarnostnih akcij in iniciativ v družbi.

TRAJANJE

2 šolski uri

POTREBŠČINE

- Listi papirja
- pisala
- telefon

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora, kjer se dijaki razdelijo v skupine s po 3–4 dijaki. Skupine omogočajo boljšo sodelovalno aktivnost v skupini in tudi dinamiko debate med skupinami.

POTEK IZVEDBE

1. Predstavitev problema (30 minut)

V kratkem uvodu učitelj predstavi filozofinjo Hannah Arendt, ki je v šestdesetih letih v Jeruzalemu spremljala sojenje nacistu Adolfu Eichmannu. Z dijaki si najprej ogleda kratek odlomek (deset minut) iz filma Hannah Arendt (1 h 30 min do 1 h 40 min), ki izpostavi problem krivde obsojenca in vprašanje, ki naslavlja njegovo zavračanje identitete.

Pa to res drži?

Je obsojenec kriv ali ne? Sam namreč vseskozi trdi, da ni kriv in da je le izvrševal navodila nadrejenih.

Pa to res drži?

Kdaj se v družbi vzpostavi osebna odgovornost posameznika?

Pri premisleku, ki naj bi ga opravil vsak človek o tem, kaj je prav in kaj narobe, kaj je dobro in kaj slabo, kaj je humano in kaj ne, Arendtova namreč povzame, da če zavračamo premislek o vsem tem, zavračamo tudi to, da smo osebe, ki zmoremo samostojno misliti in ločevati med prav in narobe. Dijaki so povabljeni, da do teh vprašanj najprej zavzamejo osebno stališče in ga zapišejo. Potem nadaljujejo premislek v skupinah s po 3–4 dijaki. Oblikujejo svojo argumentacijo in jo kot skupina predstavijo.

2. Premislek o osebni in družbeni odgovornosti danes (30 minut)

V nadaljevanju po skupinah razmišljajo in se opredelijo do konkretnih problemov, ki se pojavljajo v današnji družbi, kot so npr. problem migracij (zavračanje azilnih centrov), ekološki problemi (Anhovo) ipd. Po pregledu

aktualnih člankov v medijih (telefon) se do problema skušajo opredeliti na osebni ravni in na ravni skupine, ki potem o svojih ugotovitvah tudi poroča. Premislek gre v smeri, kaj lahko storimo kot posamezniki, kaj kot družba?

Učitelj lahko zastavi naslednja vprašanja:

Smo ob tem zadostno čuječi in aktivni kot državljani?

Ali spremljamo družbenopolitično dogajanje v naši družbi in svetu?

Ali smo kot družba zadosti solidarni ali pa je solidarnost izkazana predvsem in samo skozi nekaj konkretnih, bolj osebnih akcij?

Kaj sploh pomeni biti aktivni državljan? Primeri.

Kratek čas namenijo tudi skupnemu preudarjanju o pomenu in rezultatih civilnodružbenih, humanitarnih ali solidarnostnih akcij v družbi.

3. Refleksija (30 minut)

Glede na ugotovitve posameznikov in skupin skupaj z učiteljem povzamejo, kaj je v družbi že zadovoljivo in kaj bi bilo treba v sklopu aktivnega državljanstva izboljšati oziroma dodati. Pri tem dijaki izpostavijo, katera vprašanja so se jim zastavila na novo, tako na osebni kot tudi na družbeni ravni. Vse skupaj strnejo v skupne ugotovitve, ki jih kot izbrani sklep skupine predstavijo in zapišejo na tablo.

VIRI

Šimenc, M. (2021). Človekove pravice in sobivanje. V Banjac, M., in Šipuš, K. (ur.), *Aktivno državljanstvo v srednji šoli. Posameznik, skupnost, država, svet*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf

Crick, B. (2002). *A note on what is and what is not active citizenship?* https://management-ui.excellencegateway.org.uk/sites/default/files/033_BernardCrick_WHAT_IS_CITIZENSHIP.pdf

Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Arendt, H. (2007). *Eichmann v Jeruzalemu*. Beletrina.

Von Trotta, M. (režiserka). (2012). *Hannah Arendt* [film]. Heimatfilm idr.

12

Bojan Lipovec

KDO SO ROMI?

Ključne besede: Romi, avtohtono prebivalstvo, manjšina, stereotipi, predsodki, socialna vključenost/izključenost, mediji, integracija

UVOD

Zakon o romski skupnosti v Republiki Slovenije je temeljni zakon, ki opredeljuje romsko skupnost kot manjšinsko skupnost v Sloveniji in ji tako podeljuje posebne pravice, ki ji bodo omogočale ohranjanje in razvijanje kulture, jezika in etničnih posebnosti ter sodelovanje tako na lokalni kot državni ravni. Tako lahko podobno kot italijansko in madžarsko narodnostno skupnost, katerih položaj ureja Ustava Republike Slovenije, razumemo vse tri manjšinske skupnosti kot avtohtone, s tem pa tudi enakopravne večinskemu narodu in družbi. Dejstvo, da je velik del romske skupnosti priseljen, ne zmanjšuje potrebe po zaščiti te manjšinske skupnosti.

Za takšno razumevanje so vsekakor zgodovinske, kulturne in prostorske (Zupančič, 2007) podlage, kar daje vsem trem skupnostim posebne pravice za lažje vključevanje v vseslovensko družbo. Žal pa nam že hitri pregled zgodovinskih dogajanj v našem prostoru pokaže, da je bila romska skupnost iz teh dogajanj največkrat izključena. Aktivnosti uradnih politik in večinskega prebivalstva so namesto k vključevanju in integraciji Romov v skupnost vodile v ekonomsko, socialno, kulturno izključevanje, diskriminacijo in preganjanje (Klopčič, 2006).

Tudi danes je položaj romske skupnosti v slovenski in evropski družbi pereč problem. Stanje pa se po podatkih Agencije Evropske unije za temeljne pravice slabša (FRA, 2023, str. 13–16).

Večinska skupnost je v vsakdanjem življenju podvržena stereotipom o Romih, katerih glavni vir so vzgoja v primarni družini, širša skupnost, predvsem pa mediji. Vsak otrok je že v najbolj zgodnjih letih soočen s temi stereotipi, ki kasneje vodijo v predsodke, strah in morebitno diskriminacijo (Hrzenjak, 2002).

Na tem mestu je izredno pomembna naloga šole in učiteljev, da te predsodke učencev čim prej preseže. Učitelj mora v učnem procesu učence seznaniti z romsko kulturo, izobraziti o zgodovinskih in prostorskih dejstvih za sobivanje romske skupnosti v prostoru ter jih naučiti prepoznavati stereotipe, ki vladajo v družbi. Učenca mora voditi do spoznanja, da je zlasti izobrazbena in ekonomska izključenost romske skupnosti vzrok za njeno vsesplošno družbeno izključenost. Le empatičen odnos do pripadnikov manjšine in dojemanje romskega sovrstnika kot enakovrednega člana družbe lahko pripomore k integraciji Romov v večinsko družbo in opolnomoči njihov enakovredni položaj.

CILJI

Učenci:

- na primeru statističnih podatkov opišejo narodnostno sestavo prebivalstva Slovenije in razlikujejo med avtohtonim ter priseljenim prebivalstvom;
- razumejo narodno in kulturno pripadnost in vplive evropske ter svetovne kulture na različne narode na primeru romske skupnosti v Sloveniji;

- spoštujejo vrednote in zasebnost drugih in se ustrezno odzivajo na odklonske družbene pojave ter razumejo pomen spoštovanja različnih vrednot narodov in etničnih skupin na primeru romske skupnosti v Sloveniji;
- spoznava pomen strpnosti in medsebojnega spoštovanja za kulturo sobivanja;
- kritično sprejemajo informacije množičnih občil na primeru pripravljenih prispevkov o Romih v Sloveniji;
- v medijskih sporočilih in vsakdanjem življenju prepoznajo stereotipe in predsodke ter razvijejo kritični odnos do njih;
- pojasnijo pomen varovanja narodnih skupnosti in narodnih manjšin;
- ovrednotijo socialni položaj različnih skupnosti in uvidijo vzroke za socialno neenakost;
- povežejo različno znanje, veščine in vrednote kot način celostnega obravnavanja sodobnih vprašanj za kakovostnejše razumevanje dogajanja okrog sebe;
- na podlagi raznih ved razumejo vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta;
- se vživijo v položaj drugih ljudi.

TRAJANJE

2 do 3 šolske ure pouka geografije v 9. razredu, učna tema: narodnostna sestava

POTREBŠČINE

- Samolepilni lističi
- Plakat
- Tablični računalniki
- Gradivo za učence:
 - https://www.zurnal24.si/slovenija/crna-kronika/dolenjskim-kmetom-spet-kradejo-krompir-kazejo-na-rome-408790#google_vignette (Žurnal24, 2023), črna kronika;
 - <https://www.24ur.com/novice/crna-kronika/skupina-moskih-s-palicami-v-trgovskem-centru-policija-spor-med-mladostniki.html> (24ur.com, 2023), črna kronika;
 - <https://www.rtv slo.si/slovenija/predsodki/rom-je-rom-pa-naj-bo-se-tako-urejen-v-vecinski-skupnosti-ga-bodo-vedno-imeli-za-roma/510944> (RTV Slovenija, 2020), predsodki;
- Primeri dobre prakse:
 - <https://www.rtv slo.si/tv/oddaja/13532288> (RTV Slovenija, b. d.), nabor prvoosebni prispevkov o Romih;
 - <https://www.youtube.com/watch?v=i-WkruEmDps> (Vaš Kanal, 2019);
 - <https://www.rtv slo.si/zabava-in-slog/glasba/sukar-vodi-nas-resnicna-ljubezen-do-romske-glasbe/240559> (RTV Slovenija, 2010);
 - <https://www.rtv slo.si/lokalne-novice/policija-predstavila-projekt-skupa-j-za-krepitev-sobivanja-z-romi/347062> (RTV Slovenija, 2014);
 - <https://www.youtube.com/watch?v=IMJhu9A3yWE> (Vaš Kanal, 2020b);
 - <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc> (TV 2 Play, 2017).

PRIPRAVE

Za izvedbo učne ure potrebujemo običajno učilnico z dostopom do interneta, z računalnikom in tabličnimi računalniki za učence.

Pomembna je predpriprava učitelja, da se dobro pouči o romski skupnosti v Sloveniji in pripravi prispevke za učence o njej. Nekaj primerov prispevkov za učence je omenjenih v POTREBŠČINAH, medtem ko je nekaj strokovnih člankov za učitelja zbranih v VIRIH.

Za sklepno dejanje je treba navezati stik s pripadnico/pripadnikom romske skupnosti, ki bo pripravljen sodelovati v intervjuju.

POTEK IZVEDBE

1. Uvodna motivacija (10 minut)

Učitelj ob začetku ure predvaja posnetek Vlada Kreslina in skupine Šukar »Mardjandja« - <https://www.youtube.com/watch?v=RDAFedcvzbU> (Kreslin in Šukar, 2021).

Na tablo zapiše vprašanje »Kdo so Romi?«

Po zaključku posnetka učence usmeri, da po metodi možganske nevihte na samolepilne lističe zapišejo besede/trditve, ki jih povezujejo z Romi. Učitelj lističe lepi na tablo okoli napisanega naslova in jih navidezno deli na tiste, ki imajo pozitivno, in tiste, ki imajo negativno sporočilo.

2. Obravnava učne snovi (50 minut)

2.1. Narodnostna sestava Slovenije

Za izhodišče diskusije o narodnostni sestavi Slovenije učitelj prikaže grafikon »Narodnostna sestava prebivalstva Slovenije po popisu 2002« - https://folio.rokus-klett.si/?credit=MI_GS9UC&pages=46-47 (Senegačnik idr., 2022). Učitelj v razgovoru poudari, da je zastopanost romskega prebivalstva v popisih podcenjena, saj se posamezniki zaradi splošne stigme, ki vlada v družbi, ne želijo identificirati s to skupino.

Z vprašanji učitelj usmerja učence, da razlikujejo **avtohtono** in priseljeno prebivalstvo Slovenije. Učitelj zastavi vprašanje, kaj je tisto, kar posamezno narodnostno skupnost določa kot avtohtono. Učenci odgovarjajo posamično, učitelj pokomentira njihove odgovore, jih po potrebi popravlja in podkrepi z zgodovinskimi in geografskimi dejstvi.

2.2. Romska skupnost

V nadaljevanju jim zastavi vprašanje, kje se je kdo konkretno srečal z Romi in kako. Pozove učence, da predstavijo to izkušnjo in svoje poznavanje Romov.

Nato učitelj predvaja posnetek oddaje *Infodrom* o svetovnem dnevu Romov - <https://www.youtube.com/watch?v=UfpFXYHAdg> (TVInfodrom, 2013).

Nadaljevanje diskusije učitelj začne z vprašanjem, zakaj mora imeti manjšinska skupnost z zakoni (ustavo) utemeljene posebne pravice. Učitelj posluša, komentira odgovore učencev, dopušča vprašanja drugih učencev in diskusijo usmerja s podvprašanji:

Katere so te posebne pravice?

Kako so pravice Romov urejene v Sloveniji?

Ali imajo Romi enake pravice kot preostale manjšine? Argumentirajte odgovor!

Kako so v preteklosti urejali »romsko vprašanje« v Evropi?

Kakšen je položaj Romov v slovenski/evropski družbi?

Za povzetek diskusije in nadaljnje delo učitelj predvaja posnetek »The story of the Roma« - <https://www.youtube.com/watch?v=DFTVtiqK1-A> (TRT World, 2022).

2.3. Stereotipi in predsodki o Romih

Učitelj se vrne k začetku učne ure in učence spomni, kaj so ob začetku ure zapisali o Romih. Skupaj pregledajo razvrščene samolepilne lističe in učitelj jim zastavi vprašanje, ali imajo zapisana sporočila pozitivno ali negativno sporočilnost. Kaj je vzrok, da ima večina negativno sporočilnost?

V nadaljevanju obravnave učne snovi se učenci razdelijo v skupine po štiri do šest učencev. Vsaka skupina bo dobila tablični računalnik in navodila za delo. Učitelj izmenično kroži med skupinami in jih po potrebi usmerja pri delu.

A) Prva polovica skupin se bo usmerila na obravnavo **STEREOTIPOV in SOCIALNE IZKLJUČENOSTI ROMOV**.

Navodila:

- v skupini pogledajte prispevek »Rom je Rom ...« - <https://www.rtvsllo.si/slovenija/predsodki/rom-je-rom-pa-naj-bo-se-tako-urejen-v-vecinski-skupnosti-ga-bodo-vedno-imeli-za-roma/510944> (RTV Slovenija, 2020);
- v skupini prediskutirajte in pripravite odgovore za poročanje celotnemu razredu:

Kateri so stereotipi o Romih, s katerimi se srečujemo v slovenski družbi?
Kako/Kje se srečamo s stereotipi?
Zakaj so stereotipi nevarni za družbo?
Kako lahko mediji presežejo stereotipe?
Kako lahko sami presežemo stereotipe?
Zakaj so Romi pogosto v medijih prikazani v črni kroniki?
Ali imajo Romi enake izobrazbene in ekonomske možnosti kot preostali državljani? Zakaj ne?

Med odgovori sošolcev na samolepilnih lističih prepoznajte tiste, ki so povezani s stereotipi.

Ob predstavitvi celotnemu razredu predstavite članek »Dolenjskim kmetom spet kradejo krompir, kažejo na Rome« - https://www.zurnal24.si/slovenija/crna-kronika/dolenjskim-kmetom-spet-kradejo-krompir-kazejo-na-rome-408790#google_vignette (Žurnal24, 2023) kot primer stereotipne obravnave tematike.

B) Druga polovica skupin se bo usmerila na obravnavo **DOBRIH PRAKS in SOCIALNE VKLJUČENOSTI ROMOV**.

Navodila:

- v skupini pogledajte prispevek o izobraževanju romskih otrok »O izobraževanju Romov« - https://www.youtube.com/watch?v=Z_yOYtcSFDE (Vaš Kanal, 2020a) in prispevek o projektu Skupa-j - <https://www.rtvsllo.si/lokalne-novice/policija-predstavila-projekt-skupa-j-za-krepitev-sobivanja-z-romi/347062> (RTV Slovenija, 2014);
- v skupini prediskutirajte in pripravite odgovore za poročanje celotnemu razredu:

Zakaj je pomembno, da so romski otroci vključeni v izobraževanje?
Ali lahko vključenost romskih otrok v šolo prinese tudi večjo vključenost odraslih v lokalno skupnost?
Zakaj?
Zakaj je pomembno, da predstavniki večinskega naroda poznajo in razumejo romsko kulturo?

*Kaj lahko kot posameznik večinske skupnosti prispevam k boljši vključenosti Romov v družbo?
Kako bi se ti počutil, če bi bil predstavnik manjšine obkrožen z večinsko romsko skupnostjo?*

Med odgovori sošolcev na samolepilnih lističih prepoznajte tiste, ki so povezani s socialno vključenostjo Romov.

Ob predstavitvi predstavite celotnemu razredu prispevek o romskih vrtovih »Romi do svojih vrtičkov« - <https://www.youtube.com/watch?v=i-WkruEmDps> (Vaš Kanal, 2019) kot primer dobre prakse in socialne in ekonomske vključenosti romske skupnosti v družbo.

Poročanje skupin pred oddelkom.

Delo po skupinah učitelj zaključi frontalno s pozivom, da se moramo bolj kot na razlike med nami in predstavniki drugih skupnosti, tudi Romi, osredotočiti na podobnosti.

Zastavi vprašanje, katere so podobnosti med nami in Romi?

Predvaja posnetek »All That We Share« - <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc> (TV 2 Play, 2017).

3. Sklep (30 minut)

V zaključni del učne ure učitelj povabi pripadnico/pripadnika romske skupnosti in po metodi »fishbowl« vodi intervju. Sprva intervju vodi učitelj, v nadaljevanju pa se v intervju vključujejo učenci. Pri izvedbi si učitelj lahko pomaga z vprašanji:

*Kako je potekalo vaše izobraževanje?
Kakšno je bilo vaše življenje? Ste se počutili vključeni v slovensko družbo?
Ali ste se pri šolanju počutili vključeni v razredno skupnost?
Ste se družili z vrstniki večinske skupnosti?
Ste se srečali s stereotipi o Romih? Kako ste se takrat počutili?
Kaj pripomore k večji vključenosti Romov v družbo?*

V čisto sklepnem dejanju ure (pet minut) učenci na samolepilnih lističih odgovorijo na vprašanje »Kaj novega vem o Romih?«

Lističe prilepijo na plakat z naslovom »Kdo so Romi?«

VIRI

- 24ur.com. (2023, 21. september). *Skupina moških s palicami v trgovskem centru? Policija: Spor med mladostniki*. <https://www.24ur.com/novice/crna-kronika/skupina-moskih-s-palicami-v-trgovskem-centru-policija-spor-med-mladostniki.html>
- FRA. (2023). *Enakost in vključevanje Romov: Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2023*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-fundamental-rights-report-2023-opinions_sl_0.pdf
- Mrženjak, M. (2002). Zgodovinski, kulturni in družbeni vidiki vključevanja romskih otrok v slovenske vrtce. *Socialna pedagogika*, 6(1), 81–93. <https://revija.zzsp.org/2002/02-1-81-93.pdf>
- Klopčič, V. (2006). Zgodovinski viri o Romih v Sloveniji. *Razprave in gradivo*, 48–49, 38–53. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/820/Razprave_in_gradivo-48-49.pdf
- Klun, L. (2021). Do vključevanja z izključevanjem. *Socialno delo*, 60(1), 3–17. Dostopno na: <https://doi.org/10.51741/sd.2021.60.1.3-17>

- Kreslin, V., in Šukar. (2021). *Mardjandja* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RDAFedcvzbU>
- RTV Slovenija. (2010). Šukar: »Vodi nas resnična ljubezen do romske glasbe«. <https://www.rtv slo.si/zabava-in-slog/glasba/sukar-vodi-nas-resnicna-ljubezen-do-romske-glasbe/240559>
- RTV Slovenija. (2014). *Policija predstavila projekt Skupa-j za krepitev sobivanja z Romi*. <https://www.rtv slo.si/lokalne-novice/policija-predstavila-projekt-skupa-j-za-krepitev-sobivanja-z-romi/347062>
- RTV Slovenija. (2020, 28. januar). *Rom je Rom, pa naj bo še tako urejen. V večinski skupnosti ga bodo vedno imeli za Roma*. <https://www.rtv slo.si/slovenija/predsodki/rom-je-rom-pa-naj-bo-se-tako-urejen-v-vecinski-skupnosti-ga-bodo-vedno-imeli-za-roma/510944>
- RTV Slovenija. (b. d.). *Romska oddaja* [Video]. RTV Slovenija. <https://www.rtv slo.si/tv/oddaja/13532288>
- Senegačnik, J., Fridl, J., Rihtaršič, M., Simeršek, D., Markelj, G., Senegačnik, A., in Lozej, B. (2022). *Geografija Slovenije. Učbenik za 9. razred osnovne šole*. Modrijan izobraževanje. https://folio.rokus-klett.si/?credit=MI_GS9UC&pages=46-47
- TRT World. (2022). *The story of the Roma* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DFTVtiqK1-A>
- TV 2 Play. (2017). *All That We Share* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc>
- TVInfodrom. (2013). *Infodrom: Svetovni dan Romov* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UfpFXYYHadg>
- Vaš Kanal. (2019). *Romi do svojih vrtičkov* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=i-WkruEmDps>
- Vaš Kanal. (2020a). *O izobraževanju Romov* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Z_yOYtcSFDE
- Vaš Kanal. (2020b). *Romi pobirali krompir* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=IMJhu9A3yWE>
- Zupančič, J. (2007). Romska naselja kot poseben del naselbinskega sistema v Sloveniji. *Dela*, 27, 215–246). https://www.research-gate.net/publication/295449123_Roma_settlements_as_a_specific_part_of_settlement_system_in_Slovenia/fulltext/57bd27f608aedf5f75eab160/Roma-settlements-as-a-specific-part-of-settlement-system-in-Slovenia.pdf
- Žurnal24. (2023, 22. september). *Dolenjskim kmetom spet kradejo krompir, kažejo na Rome*. <https://www.zurnal24.si/slovenija/crna-kronika/dolenjskim-kmetom-spet-kradejo-krompir-kazejo-na-rome-408790>

13

Nives Lužar in Nina Čižman

RAZBIJAM STEREOTIPE IN PREDSDODKE TER GRADIM VKLJUČUJOČO DRUŽBO

Ključne besede: Stereotipi, predsodki, diskriminacija, socializacija, vključujoča družba, kritično razmišljanje

UVOD

Temeljni cilj obveznega vsebinskega sklopa aktivno državljanstvo v gimnazijskih programih je spodbujanje aktivnega, informiranega in odgovornega demokratičnega udejstvovanja v družbi (Šipuš idr., 2020).

To, kakšna je družba in kako se odvijajo družbeni procesi ter tvorijo odnosi v njej, je močno odvisno od posameznikov, ki družbo sestavljajo. Mauch (2013) opozarja, da bolj ko je družba fleksibilna, socialno naravnana, humanitarna in odprta, več je možnosti za uspehe in dosežke v njej in manj je nevarnosti, da bi posamezniki s skrajnimi pogledi in akcijami posegali v njen obstoj.

Izhajajoč iz predpostavke, da so stereotipi in predsodki v sodobni družbi kljub nenehnim prizadevanjem za njihovo odpravo še vedno prepogosto prisotni, želimo s tovrstnimi delavnicami dijake in dijakinje ozaveščati, informirati in jih spodbujati h kritičnemu razmišljanju ter konstruktivnemu soočanju z različno mislečimi.

Ule (2005) meni, da je že ena sama informacija o posamezniku lahko dovolj, da si na podlagi nje ustvarimo mnenje in sklepamo o značilnostih drugih oseb iste skupine. Stereotipi so predhodno oblikovane ideje ali prepričanja o določeni skupini ljudi, medtem ko so predsodki negativna čustva ali sodbe, povezane s temi stereotipi. Ti lahko vplivajo na naše odnose z drugimi in na naše odločitve.

Ena od glavnih težav stereotipov in predsodkov je, da lahko vodijo do diskriminacije in neenakosti. Dijake želimo na aktiven način seznaniti z omenjenimi pojmi ter jih ozavešiti, da smo, ko enkrat sprejmemo stereotip o določeni skupini, lahko nagnjeni k temu, da vse ljudi te skupine obravnavamo enako, ne glede na njihove individualne značilnosti (Ule, 2005). To lahko povzroči omejevanje možnosti za posameznike, ki so tarča stereotipov, in lahko prispeva k socialni segregaciji.

Namen različnih dejavnosti pričujoče delavnice je soočenje dijakov z lastnimi stereotipi in predsodki ter kritično presojanje lastnih stališč in stališč drugih. S temi prizadevanji lahko postopoma zmanjšujemo vpliv stereotipov in predsodkov ter gradimo bolj vključujočo in enakopravno družbo.

CILJI

Aktivno državljanstvo, tematski sklop **Človekove pravice in sobivanje**

Splošni učni cilji

Dijaki:

- se usposabljaajo za sodelovanje v javni razpravi, za premislek in zagovor lastnih stališč;

- sprejemanje različnosti pogledov, poslušanje stališč drugih in skupno iskanje (kompromisne) rešitve;
- prepoznajo negativne posledice stereotipov, predsodkov, nestrpnosti, izključevanja in diskriminacije.

Operacionalizirani cilji

Dijaki:

- opredelijo pojma predsodki in stereotipi ter ju ponazorijo s primeri;
- razumejo razliko med predsodkom in stereotipom;
- identificirajo lastne predsodke in stereotipe;
- ocenijo, kakšen pomen imajo predsodki in stereotipi v življenju ter pri ravnanju z ljudmi;
- se seznanijo z družbenimi posledicami predsodkov in stereotipov;
- prepoznajo, kako predsodki in stereotipi vplivajo na njihova dejanja, misli in odnose z drugimi;
- analizirajo, kako se predsodki in stereotipi oblikujejo in ohranjajo v družbi;
- preučijo, kako se lahko predsodki in stereotipi spremenijo ter kakšne koristi lahko to prinaša družbi in posameznikom.

TRAJANJE

4 šolske ure (ali več, odvisno od nadaljnjih aktivnosti, npr. projektno delo)

POTREBSČINE

- Fotografije resničnih oseb različnih etničnih, kulturnih, verskih, spolnih pripadnosti ipd.,
- zapisi tipov čustev, družbenih situacij,
- zapisi šal s stereotipnimi vsebinami,
- spletno orodje Mentimeter,
- projektor,
- plakati,
- pisala.

PRIPRAVE

Priprava učitelja:

- pregled strokovne literature na temo predsodkov in stereotipov;
- pregled zanesljivih spletnih virov, aktualnih spletnih novic, člankov, objav na socialnih omrežjih;
- pregled novejših znanstvenih raziskav;
- ocena družbenega stanja in identifikacija stališč različnih družbenih skupin v lokalnem, nacionalnem in mednarodnem prostoru;
- identifikacija stališč mladih o različnih družbenih skupinah (npr. Mladina 2020);
- udeleževanje izobraževanj, kako načrtovati kreativne in inovativne aktivnosti.

Priprava učnega prostora za sodelovalno učenje učencev:

- potrebna je ustrezno velika učilnica, kjer bo mogoče izvesti dejavnost razvrščanja učencev po prostoru glede na raven strinjanja s posameznimi trditvami;
- prostor za delo v krogu;
- prostor za delo v manjših skupinah.

POTEK IZVEDBE

1. Uvodna motivacija (30 minut)

Dijaki sedijo v krogu. Na tleh so razporejene fotografije resničnih oseb različnih etničnih, kulturnih, verskih, spolnih pripadnosti in oseb s posebnimi potrebami. Dijaki si izberejo fotografijo, učitelj pa jih spodbudi k razmišljanju: Kdo je ta oseba? Katere so njene vrednote? Kaj oseba počne, kako živi? ipd. Naloga dijakov je, da predstavijo svojo osebo na izbrani fotografiji.

Po opravljeni dejavnosti sledi krajša refleksija. Vprašanja za pomoč pri razpravi: Kaj je bil namen dejavnosti? Ali ste prišli do kakšnih ugotovitev? Kaj bi bila tematika današnje dejavnosti? Kaj o tej tematiki že veste?

Cilj razprave je identifikacija teme delavnice, predznanja dijakov in njihovih predstav o družbenem položaju posameznika na fotografiji.

** Opomba: Pri izbiri fotografij smo pozorni, da se ne ujamemo v lastne predsodke in stereotipe. Z nepremišljeno izbiro fotografij lahko namreč podkrepimo in potrjujemo že obstoječe stereotipe in predsodke.*

2. Osrednji del I: Kje stojim? (45 minut)

Učitelj vodi razgovor in izhaja iz fotografij prejšnje dejavnosti. Učitelj na kratko povzame tri opise oseb, ki so jih predstavili dijaki, nato pa predstavi resnične zgodbe teh oseb. Na primer: Na fotografiji je brezdomec. Dijak ga npr. predstavi kot osebo, ki ima težave z alkoholizmom, zasvojenostjo, predstavlja socialni problem v družbi, ni motiviran za delo, ima nižjo raven izobrazbe ipd. Učitelj nato predstavi resnično zgodbo brezdomca, ki je bil nekoč uspešen podjetnik. Nenaden propad podjetja je zaznamoval njegovo življenje, kar ga je pahnilo na ulico, razdrlo družino in socialno mrežo.

Učitelj nadaljuje z razpravo in dijake spodbudi k iskanju vzrokov za različna prepričanja. Razpravo usmeri k oblikovanju definicije predsodkov in stereotipov. Skupaj iščejo odgovore na vprašanja, kako se predsodki in stereotipi oblikujejo in ohranjajo v družbi. Kako predsodki in stereotipi vplivajo na naše družbeno življenje?

Sledi dejavnost razvrščanja učencev na lestvici strinjanja. Učitelj ima vnaprej pripravljene trditve s predsodki in stereotipi iz vsakdanjega življenja. Posamezno trditev bere dijakom, ti pa se po učilnici razvrščajo po navidezni lestvici glede svojega strinjanja s prebrano trditvijo. Posamezni dijaki so pozvani k argumentiranju svojih odločitev postavitve, ob tem učitelj spodbuja razpravo. Učitelj dijake spodbuja k zagovarjanju svojih stališč, hkrati pa jih spodbuja k spoštovanju različnosti pogledov in mnenj drugih.

3. Osrednji del II: Potujem z vlakom (30 minut)

Učitelj poda navodilo, da se bo vsak dijak vživel v situacijo daljšega potovanja z vlakom. Iz nabora potnikov (npr. Afričanka, prostitutka, brezdomec, begunec, poslovnež, homoseksualec, Rom, vinjen mladostnik, nekdanji zapornik, mati z dojenčkom, mlado dekle na invalidskem vozičku, narkoman, študent, vojak, katoliški duhovnik itd.) mora vsak izbrati tri sopotnike, s katerimi bi želeli potovati, in tri, s katerimi ne. Svoje odločitve vnesejo v

spletno orodje Mentimeter. Učitelj pokaže rezultate na grafičnem diagramu in spodbudi dijake k analizi rezultatov. Spodbuja jih z vprašanji: Do kakšnih ugotovitev ste prišli? Kaj vam rezultati povedo? Kakšni so razlogi, da se je določena skupina potnikov znašla na vrhu/dnu lestvice zaželenosti? Učitelj spodbuja razpravo. Cilj razprave je, da se dijaki vživijo v različne družbene vloge, bolje razumejo družbene položaje posameznikov, prepoznajo lastne predsodke in stereotipe, zagovarjajo svoja stališča, sprejemajo stališča drugih in razvijajo kritično razmišljanje. Z razpravo poskušamo pri dijakih spodbuditi, da na podlagi lastnih preteklih izkušenj opredelijo razloge za svoj izbor.

4. Osrednji del III: Iščem rešitve za boljšo družbo (50 minut)

Dijaki stojijo v krogu. Vsak prejme fotografijo osebe, list z zapisanim čustvom ali stanjem v družbi. Dijaki na kratko predstavijo svojo vsebino. Učitelj poda navodilo, naj se združijo v manjše skupine na podlagi povezav, ki jih prepoznajo med osebami, čustvi ter družbenimi pojavi. Ko se dijaki razporedijo po skupinah, odgovarjajo na naslednja vprašanja: Zakaj ste se odločili, da se pridružite določeni skupini? Kako se med seboj povezujejo vaše vsebine? Kje vidite rešitev za izboljšanje posameznega družbenega stanja? Navedite nekaj mogočih rešitev za izboljšanje. Kakšne koristi bi prinesla odprava predsodkov in stereotipov posamezniku in družbi?»

Učitelj pripravi štiri plakate, na vsakem je zapisano eno izmed zgornjih vprašanj. Dijake po razpravi v manjših skupinah povabi, da svoje ugotovitve zapišejo. Po zapisu spodbudi skupinsko diskusijo, spodbuja zagovor stališč učencev, sprejemanje različnosti pogledov in skupno iskanje rešitev za dotično problematiko.

5. Zaključni del (25 minut)

Dijaki sedijo v krogu. Učitelj prebere dve šali. Dijake spodbudi, da tudi sami povedo kakšno šalo. Učitelj pozove dijake k razmisleku, ali šale spodbujajo k ohranjanju predsodkov in stereotipov ter ali so predsodki in stereotipi vedno negativni ali pa imajo tudi pozitivne učinke. S šalami jih želi opozoriti, kako globoko so predsodki in stereotipi zakoreninjeni v družbi. Učitelj poudari, kako lahko stereotipi vplivajo na vsakdanje interakcije in odnose med ljudmi, kar je ključno za spodbujanje ozaveščenosti in za spreminjanje miselnih vzorcev.

6. Ideja za projektno delo

Dijaki preučijo in analizirajo konkretne primere stereotipov in predsodkov v medijih, literaturi, filmih ali zgodovini. Na omenjeno tematiko zapišejo kratko refleksijo in izdelajo enominutni filmček, ki opozarja na prisotnost predsodkov in stereotipov v družbi in na prizadevanja za izboljšanje. Dijaki predstavijo svoje refleksije in filme sošolcem ter se pogovorijo o spoznanjih in idejah za izboljšanje. Filme lahko šola oglašuje na svojih socialnih omrežjih kot primer učenčevih izdelkov, hkrati pa kot propagando za ozaveščanje o pomembnosti boja proti stereotipom in predsodkom v družbi. S tem lahko doseže širšo javnost in spodbudi širše razmišljanje o tej problematiki. Poleg tega lahko takšno oglaševanje poudari angažiranost šole pri promociji strpnosti, enakosti in spoštovanja med dijaki ter v celotni skupnosti.

S tem, ko šola promovira filme svojih učencev, pošilja močno sporočilo o svoji zavezanosti k spodbujanju kritičnega razmišljanja in ozaveščanja o družbenih izzivih. To lahko prispeva k ustvarjanju pozitivnega ugleda šole in poveča zaupanje staršev, učencev in širše skupnosti v njen pristop k vzgoji in izobraževanju.

Vendar pa je pomembno, da se pri oglaševanju filmov o stereotipih in predsodkih na socialnih omrežjih šola zaveda svoje odgovornosti in se izogiba vsakršni propagandi ali enostranskim sporočilom. Namesto tega naj spodbuja odprto in konstruktivno razpravo ter spodbuja raznolike perspektive in ideje. Tako lahko še dodatno prispeva k razumevanju in premagovanju stereotipov in predsodkov v družbi.

VIRI

- Banjac, M., in Šipuš, K. (ur.). (2021). *Aktivno državljanstvo v srednji šoli. Posameznik, skupnost, država, svet*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf
- Mauch, B. (2013). Uvod v sociologijo. Fakulteta za komercialne in poslovne vede.
- Mikolič, V. (2008). Diskurzivna narava stereotipov in predsodkov ter soočanje z njimi v sodobni demokratični družbi. *Jezik in slovstvo*, 53(1), 67–77.
- Rojc, J., in Šipuš, K. (ur.). (2021). *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli_prirocnik.pdf
- Šipuš, K., Adam, A., Arnuš, N., Banjac, M., Gramc, J., Kunaver, V., Mandelc, D., Popit, T., Rojc, J., in Šimenc, M. (2020). *Učni načrt. Aktivno državljanstvo*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo.
- Ule, M. (2005). Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V Leskošek, V. (ur.), *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene politične študije.
- Ule, M. (2005). *Socialna psihologija*. Fakulteta za družbene vede.

14

Barbara Malej Kunaver

RAZGOVOR Z NOVINARJEM O ALTERNATIVNIH VIRIH ENERGIJE

Ključne besede: Alternativni viri energije, zeleni prehod, aktivno državljanstvo, Boštjan Videmšek, Plan B

UVOD

Evropska unija je že pred časom prepoznala nevarnosti in izzive podnebnih sprememb in je zato leta 2019 sprejela evropski zeleni dogovor, to je sveženj političnih pobud, ki naj bi EU do leta 2050 pripeljale do končnega cilja – podnebne nevtralnosti (Evropski svet in Svet EU, 2019). Na podlagi teh politik je nastalo več nacionalnih projektov – eden od zadnjih je projekt zelenega prehoda, ki se financira iz sredstev Načrta za okrevanje in odpornost in podpira doseganje ciljev Nacionalnega energetskega in podnebnega načrta Republike Slovenije (Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost, 2023).

Zaradi podnebnih sprememb in omenjenih zavez ter posledično nujnosti sprememb naših navad je pomembno, da dijake dodatno ozaveščamo o pomenu alternativnih virov energije. V času priprav na izvedbo predstavljenega vsebinskega sklopa je nastopila tudi vojna v Ukrajini, ki je razkrila energijsko odvisnost Evrope od ruskega plina (Evropska komisija, 2022). To je še podkrepilo smiselnost obravnave te vsebine.

Dijaki pri tem sklopu spoznavajo obstoječe alternativne vire energije, njihovo pridobivanje, pogoje, naprave, značilnosti, problematiko in omejitve njihove uporabnosti. Med izvajanjem tega sklopa dijaki skupaj z učiteljem razmišljajo, kateri alternativni energijski viri bi bili primerni za našo državo in katere alternativne vire morda že uporabljamo doma. Osrednji dogodek predstavljenega sklopa je srečanje in pogovor dijakov s kompetentno osebo na področju alternativnih energijskih virov.

V predstavljenem primeru smo izvedli srečanje in pogovor z raziskovalnim novinarjem Boštjanom Videmškom, kot predpripravo na srečanje pa so morali dijaki samostojno prebrati odlomke njegove knjige *Plan B* (Videmšek, 2021). Med branjem knjige so si morali izpisati neznane pojme in hkrati pripraviti smiselna vprašanja za pogovor z novinarjem. Na koncu pa so morali dijaki napisati kratko evalvacijo pogovora in refleksijo.

Srečanje in pogovor lahko izvedemo tudi s katero koli drugo osebo, ki je lahko raziskovalec na tem področju, lahko je politik oziroma strokovnjak, ki se ukvarja s to tematiko, ali pa nek drug dober poznavalec področja (na primer novinar, predstavnik industrije in podobno).

CILJI

Dijaki:

- spoznajo vse obstoječe alternativne vire energije;
- spoznajo značilnosti posameznih alternativnih virov energije (pogoji za pridobivanje, naprave, problemi ...);

- znajo povzeti primere uvajanja alternativnih virov energije iz knjige, ki jo obravnavajo v tem sklopu, in jih interpretirati;
- znajo razmišljati o primernosti uvajanja teh virov v svojem okolju in naši državi;
- znajo kritično razmišljati o spremembah v družbi in gospodarstvu, ki so in bodo potrebne zaradi posledic podnebnih sprememb in prilagajanja nanje;
- znajo na podlagi pisanega besedila (prebrane knjige) postaviti ustrezna vprašanja za razgovor v živo z avtorjem tega besedila;
- znajo izpeljati razgovor v živo s povabljeno osebo (nagovor s predstavitevjo gosta, zastavljanje vprašanj, vodenje oziroma moderiranje razgovora in diskusije ...).

TRAJANJE

Predstavitve alternativnih virov energije: 1 ura + 0,5 ure doma.

Branje knjige *Plan B* in obravnavanje vsebine pri pouku: 1 ura + 4 ure doma.

Sestavljanje in izbor vprašanj za novinarja: 0,5 ure pouka + 1 ura doma.

Pogovor z novinarjem: 2 uri.

Evalvacija dogodka in refleksija: 0,5 ure + 0,5 ure doma.

POTREBSČINE

- Prostor (dovolj velika učilnica ali predavalnica).
- Projektor, interaktivna tabla ali večji TV zaslon (po potrebi, če bomo izvedli predstavitev novinarja ali če ta potrebuje to opremo).
- Ozvočenje (po potrebi, če gre za večji prostor ali če bomo snemali avdio/video).
- Snemalne naprave (videokamera / snemalnik zvoka) s potrebno dodatno opremo (po potrebi, če bomo snemali avdio/video).
- Knjiga *Plan B* (Videmšek, 2021).
- Spletna učilnica (Moodle na strežniku ARNES) ali podobno orodje za oddajo in evalvacijo besedilnih nalog.

PRIPRAVE

Študij literature in spremljanje aktualnih dogodkov v zvezi z obravnavano snovjo. Za boljše poznavanje tematike je priporočljivo prebrati naslednje gradivo (vsi podatki o gradivu so navedeni v razdelku o virih):

Dokumenti EU:

- Evropski zeleni dogovor: <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/green-deal/> (Evropski svet in Svet EU, 2019)
- REPowerEU: načrt za hitro zmanjšanje odvisnosti od ruskih fosilnih goriv in pospešitev zelenega prehoda: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/IP_22_3131 (Evropska komisija, 2022)

Dokumenti Republike Slovenije:

- Zakon o spodbujanju rabe obnovljivih virov energije: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO8236> (ZSROVE, 2021)

- Zeleni prehod: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/nacrt-za-okrevanje-in-odpornost/o-nacrtu-za-okrevanje-in-odpornost/zeleni-prehod/> (Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost, 2023)

Učbeniki in priročniki:

- Zelena EU: priročnik za učitelje: https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/04/BEAT_Zelena_EU-1.pdf (Bojinović Fenko, Požgan in Vrečko Ilc, 2023)
- Energetika za vsakogar in za vse ostale (Mihalič, 2020)
- Obnovljivi viri energije: učbenik za srednje strokovne in poklicne šole (Žalar, 2016)

Članki na angleški in slovenski Wikipediji – v slovenskem članku so lepo razloženi tudi pojmi, ki jih je treba poznati v zvezi z obnovljivimi viri energije:

- Renewable energy: https://en.wikipedia.org/wiki/Renewable_energy (Renewable energy, 2024)
- Obnovljivi viri energije: https://sl.wikipedia.org/wiki/Obnovljivi_viri_energije (Obnovljivi viri energije, 2024)

Knjiga novinarja Videmška in intervju z njim na RTV Slovenija:

- Plan B: pionirji boja s podnebno krizo in prihodnost mobilnosti (Videmšek, 2021)
- Boštjan Videmšek: »Ene same države ni na tem svetu, ki bi bila brez greha« - <https://www.rtv slo.si/okolje/bostjan-videmsek-ene-same-drzave-ni-na-tem-svetu-ki-bi-bila-brez-greha/539333> (Štok, 2020)

Priprava prostora.

Za potrebe pogovora z novinarjem je treba zagotoviti **dovolj velik prostor**. Če pogovor izvedemo v okviru enega razreda, je dovolj učilnica, sicer pa potrebujemo primerno predavalnico ali večnamenski prostor.

V predstavljenem primeru je bil pred razgovorom prikazan kratek predstavitevni video o novinarju in njegovem delu (alternativno bi bila lahko tudi predstavitev v PowerPointu). Če uvod v pogovor izvedemo tako, mora biti prostor opremljen s projektorjem, interaktivno tablo ali večjim TV zaslonom.

Če gre za večji prostor, je treba pripraviti in namestiti **ozvočenje**.

V predstavljenem primeru je bil v soglasju z novinarjem pogovor tudi posnet z videokamero (alternativno bi lahko posneli samo govor). Če se odločimo za snemanje, mora biti na voljo **video (oziroma avdio) snemalna oprema (kamera, snemalnik zvoka)**.

V primeru snemanja moramo od prisotnih pridobiti **soglasje za snemanje** in (če tako nameravamo) tudi **soglasje za objavo** – v predstavljenem primeru posnetek ni bil objavljen.

Priprava spletne učilnice.

V predstavljenem primeru so morali dijaki v spletno učilnico oddati besedila v treh fazah izvedbe dogodka (povzetek uvodnega predavanja, predloge vprašanj in zaključno refleksijo). Vsa tri besedila so dijaki oddali v obliki »spletnega besedila« (način, ko se besedilo neposredno vnese v vmesnik spletne učilnice in je shranjeno v sami spletni učilnici). Za to je treba v spletni učilnici pripraviti tri naloge – za vsako besedilo posebej. V predstavljenem primeru so bile naloge ločene tudi po razredih, tako da je vsak razred oddal besedila v ločen prostor. Tako je bilo lažje nadzirati, kateri dijaki so naloge oddali.

POTEK IZVEDBE

1. Predstavitev alternativnih virov energije

Učitelj s pomočjo PowerPointa ali podobne predstavitve dijakom predstavi alternativne energijske vire in njihove značilnosti:

- pogoji namestitve in uporabe – npr. za sončne elektrarne so primerne lokacije z dovolj sončnega obsevanja, za vetrne elektrarne potrebujemo stalen veter ipd.; bližina porabnikov in problemi transporta ter hranjenja te energije;
- tipi naprav za izkoriščanje posameznih vrst energije – npr. različne vrste vetrnih elektrarn, sončne elektrarne na toploto oz. fotocelice, različne vrste biobavičnih elektrarn ...;
- problemi pri pridobivanju energije pri posamičnih vrstah energije oziroma naprav – npr. cena, okoljski pomisleki pri postavitvi elektrarn, problematika materialov za izgradnjo in problematika njihovega recikliranja;
- omejitve uporabnosti – npr. sončna energija ponoči ni na voljo, veter ni na voljo ves čas (včasih ga je lahko tudi preveč).

Po izvedenem uvodnem predavanju dijaki povzamejo prednosti in slabosti alternativnih virov energije in jih zapišejo v spletno učilnico kot odgovor na prvo nalogo.

V predstavljenem primeru je bil učni sklop izveden za dijake gimnazijskega programa in za dijake programa ekonomski tehnik. Ekonomski tehniki so o alternativnih virih energije že podrobneje slišali v preteklem letu v okviru predmeta gospodarska geografija. Zato je bila predstavitev krajša in v obliki ponovitve, naloga pa bolj praktično usmerjena.

Besedilo naloge za ekonomske tehnike: Poiščite primer alternativnega vira energije v domačem kraju ali okolici in ga na kratko predstavite. Navedite, katere vrste je vaš energijski vir, kje je nameščen, katero vrsto energije izrablja in katero proizvaja, kolikšno moč ima, komu je energija namenjena (enemu gospodinjstvu, bloku, vasi, industriji, širši potrošnji), od kdaj alternativni vir energije deluje, po možnosti pa tudi, kako je bil financiran. Navedite tudi prednosti, slabosti in probleme tega konkretnega alternativnega vira energije. Besedilo naj bo dolgo vsaj 200 besed.

Gimnazijci alternativnih virov energije predhodno niso spoznali tako podrobno, zato je bilo uvodno predavanje namenjeno osnovnemu spoznavanju omenjenih virov, naloga pa enostavnejša:

Besedilo naloge za gimnazijo: Pripravite kratko analizo prednosti in slabosti vseh alternativnih virov energije. Besedilo naj ima najmanj 250 besed.

2. Branje knjige *Plan B* in obravnava vsebine pri pouku

Dijaki doma samostojno preberejo knjigo *Plan B* (Videmšek, 2021) – predvsem vsebine, ki so povezane z alternativnimi energijskimi viri. Po predhodnem navodilu si dijaki neznane ali manj razumljive pojme zapišejo.

Potem ko dijaki knjigo preberejo, učitelj skupaj z dijaki opravi razgovor o prebrani knjigi. Dijaki zastavijo vprašanja o neznanih pojmi, na katere so naleteli med branjem knjige. Učitelj skupaj z dijaki odgovori na zastavljena vprašanja (dodatno lahko učitelj že v času, ko dijaki berejo knjigo, omogoči, da med poukom zastavijo vprašanja o nejasnih pojmi).

V nadaljevanju ure se dijaki razdelijo po skupinah, katerih naloga je sestaviti nabor vprašanj, ki jih bodo dijaki zastavili novinarju med razgovorom z njim. Znotraj skupin si razdelijo naloge in se dogovorijo o izvedbi naloge.

Določimo tudi enega od dijakov ali manjšo skupino, ki pripravi uvodno predstavitev novinarja in njegovega dela na začetku pogovora z njim.

V predstavljenem primeru je to nalogo samostojno opravil dijak, ki je pripravil multimedijško predstavitev novinarja. To predstavitev so si pred samim dogodkom ogledali vsi dijaki med uro, namenjeno izboru vprašanj za novinarja.

3. Sestavljanje in izbor vprašanj za novinarja

Vsaka skupina, ki je bila določena na prejšnji uri, samostojno pripravi vprašanja, ki bi jih zastavili novinarju med dogodkom oziroma pogovorom, in ta vprašanja zapiše v spletno učilnico kot odgovor na drugo nalogo v spletni učilnici.

V predstavljenem primeru so bila navodila za delo naslednja: Dijaki vsakega oddelka se razdelijo v pet skupin (po 5–6 dijakov). Vsaka skupina naj pripravi tri vprašanja za razgovor z novinarjem. Vsa tri vprašanja oddajte v obliki spletnega besedila v nalogo »Seznam vprašanj za novinarja« (za vsak oddelek posebej). Vprašanja naj odda le en član skupine. V prvi vrstici oddaje naj bodo navedeni vsi člani skupine, nato pa naj sledijo vprašanja, označena z zaporednimi številkami.

Ko vsaka skupina sestavi svoja vprašanja, dijaki skupaj z učiteljem v okviru učne ure izmed vseh vprašanj izberejo tista, ki jih bodo dejansko zastavili novinarju. Pri tem poskrbijo, da se vprašanja ne ponavljajo in da si sledijo v smiselnem zaporedju. Alternativno lahko prepustimo tudi dijakom, da sami že pred uro pripravijo predlog izbora vprašanj, ki jih nato skupaj z učiteljem le predebatirajo.

Nekaj primerov vprašanj, ki so jih dijaki zastavili novinarju:

V čem se vaša knjiga razlikuje od ostalih knjig o varovanju narave in obnovljivih virih energije? Zakaj naj bi bila vaša boljša oz. zanimivejša za branje?

Kaj je bila za vas med potovanjem po različnih državah najbolj inovativna ideja izkoriščanja obnovljivih virov?

Zakaj pilotni projekt za zajemanje in shranjevanje ogljikovega dioksida v Oslu ni dobil finančne podpore? Katerega od projektov bi izbrali za svojega najljubšega oz. v katerem vidite največ potenciala in mislite, da nam bi najbolj pripomogel priti do cilja?

Ali je naklonjenost lokalne skupnosti pomembna za začetek sprememb načina pridobivanja energije? V Sloveniji imamo dobre pogoje za postavitev vetrnic in s tem pridobivanje vetrne energije, vendar so okoljevarstveniki pogosto proti temu. Ali so po vašem mnenju za ta problem kakšne rešitve oziroma alternativni načini za njihovo postavitev?

Kaj menite o Pariškem sporazumu?

V okviru te ure poroča oziroma predstavi svoj izdelek tudi skupina, ki je pripravila uvodno predstavitev novinarja in njegovega dela.

4. Pogovor z novinarjem

Dijaki naprej predstavijo novinarja in njegovo delo (predstavitev, ki jo je pripravila skupina dijakov).

Dijaki nato novinarju zastavijo vprašanja, ki so jih pripravili. Novinar na vprašanja odgovarja in z dijaki diskutira o obravnavani tematiki.

5. Evalvacija dogodka in refleksija

V okviru zadnje ure tega sklopa se učitelj z dijaki pogovori o izvedbi in vtisih o pogovoru z novinarjem. Dijakom da navodila za izpolnjevanje tretje naloge – evalvacijo dogodka in refleksijo.

Dijaki sestavijo besedilo tretje naloge samostojno doma in ga vnesejo v spletno učilnico v skladu z navodilom, ki se je v predstavljenem primeru glasilo:

Napišite svoje vtise o pogovoru z novinarjem Boštjanom Videmškom. Ali ste izvedeli vse, kar vas je zanimalo? Kaj bi ga lahko še vprašali? Ali je bila taka oblika spoznavanja problematike primerna in zanimiva? Na kratko obrazložite, zakaj tako mislite! Kaj se vam je zdelo v zvezi s pogovorom odlično in kaj vas je po drugi strani motilo? Napišite vsaj 250 besed.

Alternativno bi lahko zastavili tudi katerega od naslednjih vprašanj: Katera rešitev, ki jo je novinar izpostavil (bodisi v pogovoru bodisi v knjigi), se vam je zdela najzanimivejša ali najbolj inovativna? Kaj si boste iz pogovora najbolj zapomnili? Katero rešitev vzpostavitve obnovljivih virov bi si najbolj želeli v svojem kraju, regiji, državi?

Po oddaji naloge učitelj izdelke pregleda in oceni uspešnost oddaje.

VIRI

- Evropski svet in Svet EU. (2019, 12. december). *Evropski zeleni dogovor*. <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/green-deal/>.
- Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost. (2023, 21. november). *Zeleni prehod*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/nacrt-za-okrevanje-in-odpornost/o-nacrtu-za-okrevanje-in-odpornost/zeleni-prehod/>.
- Evropska komisija. (2022, 18. maj). *REPowerEU: načrt za hitro zmanjšanje odvisnosti od ruskih fosilnih goriv in pospešitev zelenega prehoda*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sl/IP_22_3131.
- Zakon o spodbujanju rabe obnovljivih virov energije (ZSROVE) (2021). *Uradni list RS*, št. 121/21, 189/21 in 121/22 – ZUOKPOE. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO8236>.
- Bojinović Fenko, A., Požgan, J., in Vrečko Ilc, B. (2023). *Zelena EU: priročnik za učitelje*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Zelena_EU.pdf
- Mihalič, R. (2020). *Energetika za vsakogar in za vse ostale* (1. natis). Tehniška založba Slovenije.
- Žalar, Z. (2016). *Obnovljivi viri energije: učbenik za srednje strokovne in poklicne šole* (1. natis). BookStore.si.
- Renewable energy. (2024). *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Renewable_energy.
- Obnovljivi viri energije. (2024). *Wikipedija: prosta Enciklopedija*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Obnovljivi_viri_energije.
- Videmšek, B. (2021). *Plan B: pionirji boja s podnebno krizo in prihodnost mobilnosti* (2., dopolnjena izd.). UMco.
- Štok, K. (2020, 18. oktober). Boštjan Videmšek: »Ene same države ni na tem svetu, ki bi bila brez greha«. *Rtvslo*. <https://www.rtvsl.si/okolje/bostjan-videmsek-ene-same-drzave-ni-na-tem-svetu-ki-bi-bila-brez-greha/539333>.

15

Ingrid Šuber Maraspin

»KAKŠEN JE MOJ DOLG?«

Ključne besede: Trajnostni razvoj, okoljski oz. ekološki dolg, zeleni prehod, krožna ekonomija

UVOD

Aktivnost »Kakšen je moj dolg?« naslavlja vprašanje družbene odgovornosti in možnosti državljskega delovanja na področju trajnostnega razvoja in varstva okolja.

Tematika je aktualna in relevantna tako z vidika posameznikov kot odločevalcev – Svet Evropske unije je namreč junija 2022 sprejel »Priporočilo o učenju za zeleni prehod in trajnostni razvoj«, v katerem predstavlja, kako je mogoče trajnostnost vključiti v vse vidike izobraževanja in usposabljanja.

Paradigma neskončne gospodarske rasti in trenutni gospodarski sistem sta povzročila brezmejno izčrpavanje naravnih virov ter podnebno krizo, kar je prispevalo k mnogim socialnim, gospodarskim in zdravstvenim krizam. Globalna kriza ravnanja z viri kot rezultat moderne razvojne paradigme je pripeljala do uveljavitve novih paradigem, ki problematizirajo koncept neskončne rasti, kar je povezano s potrebnimi sistemskimi spremembami za doseg resnično trajnostnega razvoja.

Dejstvo je, da neskončna rast na omejenem planetu ni mogoča ter da presegamo okoljske omejitve. Svetovni dan ekološkega dolga simbolizira kritično točko, na kateri človeštvo preseže zmogljivost Zemlje za regeneracijo svojih virov. Razumevanje koncepta trajnostne prihodnosti predpostavlja razumevanje, da smo ljudje, družba in gospodarstvo medsebojno povezani z naravo in za svojo blaginjo odvisni drug od drugega.

V poročilu Svet Evropske unije - <https://education.ec.europa.eu/sl/focus-topics/green-education/learning-for-the-green-transition> (Evropska komisija, b. d.-b) poziva države članice, naj bo »učenje za zeleni prehod in trajnostni razvoj prednostna naloga v njihovih politikah in programih izobraževanja in usposabljanja« ter naj »vsem učečim omogočijo, da pridobijo informacije o podnebni krizi in trajnostnosti v okviru formalnega izobraževanja in neformalnega izobraževanja« v podpornem in interdisciplinarnem učnem okolju.

V sklopu zelenega prehoda je bil januarja 2022 objavljen evropski okvir trajnostnih kompetenc (GreenComp), ki opredeljuje štiri skupine kompetenc, povezanih s trajnostnostjo, ki bi jih morali pridobiti učeči se vseh starosti (Evropska komisija, b. d.):

- utelešenje vrednot trajnostnosti (vrednotenje trajnostnosti, podpiranje pravičnosti, podpiranje narave),
- sprejemanje celovitosti v trajnostnosti (sistemsko mišljenje, kritično mišljenje, uokvirjanje problema),
- delovanje za trajnostnost (politično udejstvovanje, skupno ukrepanje, individualna pobuda),
- vizija trajnostnih prihodnosti (prihodnostna pismenost, prilagodljivost, raziskovalno mišljenje).

Dejavnosti temeljijo na sodelovalnem in izkustvenem učenju, z reševanjem problemsko avtentičnih nalog pa želimo pri dijakih razvijati kritično razmišljanje in vse zgoraj navedene trajnostne kompetence. Globlje razumevanje konceptov, ki jih sicer pogosto srečujejo pri drugih predmetih in v medijih, vpliva na razvoj bolj družbeno kritičnih osebnih stališč, trdnejših vrednot in bolj odprtih odnosov dijakov do potrebnih sprememb, ki jih prinaša prihodnost.

Dijaki bodo z dejavnostmi usvajali koncepte okoljskega ali ekološkega dolga, zelenega prehoda, 17 ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030, večine timskega dela in kritičnega mišljenja ter razvijali stališča in vrednote, ki predstavljajo podlago delovanja za trajnostnost. Besedna igra v naslovu povezuje pojem okoljskega ali ekološkega dolga, ki se nanaša na konkretni in merljivi ekološki odtis posameznikov in družbe na naš planet ter bolj filozofski/eksistencialistični pojem dolga – do družbe, do drugih delov sveta, do predhodnikov in zanamcev, do samih sebe, resnice in pravičnosti ...

CILJI

Dijaki:

- ozaveščajo pomen trajnostnega razvoja, njegove prepletene sestavljenosti (okoljska trajnostnost, družbena trajnostnost, ekonomska trajnostnost) in pomen delovanja posameznika;
- na primerih iz razreda raziskujejo povezavo med človekovimi pravicami in odgovornostmi na področju okoljevarstva in trajnostnega razvoja;
- analizirajo vlogo in pomen civilnodružbenih, humanitarnih, solidarnostnih akcij in iniciativ v družbi, raziskujejo mogoče načine aktivne participacije mladih;
- se urijo v argumentiranem soočanju stališč in sodelovanju v javni razpravi (debatni format);
- se urijo v sprejemanju različnih pogledov in stališč, sprejemanju skupinskih odločitev in iskanju kompromisov (timsko delo);
- raziskujejo temeljne vidike trajnostnega razvoja in kritično vrednotijo raznolike posledice sodobnega globalnega kapitalističnega gospodarstva na okolje in ljudi;
- na primerih iz razreda raziskujejo meje rasti potrošniško usmerjene družbe ter primere trajnostno naravnanih praks, ki bi jih lahko uvedli v svoj vsakdan;
- ozaveščajo spremembe v odnosih med državami (centri moči/periferije) in obratno sorazmernost negativnih učinkov podnebne krize in ekonomske moči držav (npr. izčrpavanje naravnih virov, pošiljanje odpadkov in izvajanje umazanih gospodarskih praks ter onesnaževanja na globalnem jugu s strani globalnega severa);
- skozi primerjalno analizo podatkov o ekološkem dolgu različnih držav spoznavajo razsežnosti globalnih neenakosti (med globalnim severom in jugom);
- analizirajo in kritično presojujejo raznolike učinke in procese globalizacije ter vpliv na njihova življenja;
- načrtujejo in izvedejo dejavnosti, t. i. »zelene prakse«, ki izkazujejo prispevek dijakov k večji trajnostni naravnosti posameznikov in ustanove (zmanjšanje ogljičnega odtisa, iniciative krožne ekonomije, ponovne uporabe ipd.).

TRAJANJE

6 šolskih ur (lahko se izvede v dveh delih po tri šolske ure). Če se odločite za izvedbo »zelene akcije«, traja dlje.

POTREBŠČINE

- Tablice/računalniki v učilnici, lahko pa dijaki uporabijo tudi svoje pametne telefone,
- projektor za predvajanje z učiteljevega računalnika,
- tabla in primerna pisala,
- listi s fotografijami, ki se nanašajo na pet področij trajnostnega udejstvovanja,
- risalni listi, šelešamer (A2 ali A3), flomastri (pet kompletov).

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora za sodelovalno učenje dijakov – v prvem delu dejavnosti (viharjenje možganov) se predlaga postavitve stolov v krog zaradi lažjega vključevanja vseh dijakov in spodbujanja k sodelovanju, v drugem delu (delo po skupinah) pa se v učilnici pripravi pet t. i. otokov oziroma postavi po dve mizi skupaj in dovolj stolov okoli vsakega otoka. Na vsako mizo se dajo potrebni pripomočki (set flomastrov, podlaga, listi, fotografija ...).

Učitelj si predhodno ogleda različne spletne strani za lažje nizanje primerov (dobre prakse, projekti, poročila EU, inovacije) in pomoči dijakom.

Nekaj primerov strani:

- Ocean energy - <https://arena.gov.au/renewable-energy/ocean/> (Australian Renewable Energy Agency, b. d.)
- Slovenia ranks third on list of top 10 countries with most recycled waste - <https://balkan.greenenergynews.com/slovenia-ranks-third-on-list-of-top-10-countries-with-most-recycled-waste/> (Spasić, 2020)
- How affluent people can end their mindless overconsumption - <https://www.vox.com/21450911/climate-change-coronavirus-greta-thunberg-flying-degrowth> (Barclay in Bhalla, 2020)
- Differences Between Ecocentric & Biocentric - <https://sciencing.com/differences-between-ecocentric-biocentric-18072.html> (Cairol, 2018)
- Conserve Energy Future: 30+ Simple and Easy Ways to Reduce Water Pollution That Nobody Would Tell You - <https://www.conserve-energy-future.com/25-simple-and-easy-ways-to-reduce-water-pollution-now.php> (Rinkesh, b. d.)
- Lesson 1: Challenging Common Conceptions - <https://emf.thirdlight.com/link/jm2sfqhd9h3p-y9sxnH/@/preview/1?o> (Ellen MacArthur Foundation, b. d.)
- EU Commission plans green reset for nature, food and farming - https://www.wwf.eu/what_we_do/biodiversity/?uNewsID=363733 (World Wide Fund For Nature, 2020)
- Sustainable Development Goals - https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en (Evropska komisija, b. d.-a)
- Distribution shifts of plant and animal species - <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators> (European Environmental Agency, 2021)
- You know you're consuming too much – how to stop before it consumes you too - <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2015/nov/03/advertising-overconsumption-psychology> (Somerville, 2015)
- Goal 12: Ensure sustainable consumption and production pattern - <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production> (United Nations, b. d.)

Dodatna priprava učitelja:

- <https://www.gov.si/novice/2024-04-25-25-april-dan-ekoloskega-dolga-za-slovenijo/> (Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, 2024)
- <https://www.rtvsllo.si/okolje/do-danes-smo-v-sloveniji-porabili-vse-naravne-vire-ki-jih-narava-lahko-obnovi-v-enem-letu/706243> (Daugul, 2024)
- <https://overshoot.footprintnetwork.org/content/uploads/2024/01/Country-Overshoot-Days-2024.pdf> (Global Footprint Network, 2024a)
- <https://www.ff.uni-lj.si/publikacije/geografija-okoljskih-virov> (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, b. d.)
- <https://focus.si/med-trajnostnim-razvojem-in-odrastjo/> (Focus, društvo za sonaraven razvoj, 2020)
- <https://www.sptm.si/praksa/projekti/2021/04/trajnostna-mobilnost-v-vrtcih-osnovnih-solah> (Slovenska platforma za trajnostno mobilnost, 2021)
- https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/06/Razredni-pouk_1_2021.pdf (Zavod RS za šolstvo, 2021)
- <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/clean-and-sustainable-mobility/> (Svet EU in Evropski svet, 2024)
- <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2016/10/Trajnostna-mobilnost-v-praksi.pdf> (Inštitut za politike prostora, 2016)
- https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017)
- <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/10/zbornik-plan-b-2.0.pdf> (Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, 2010)
- <https://www.umanotera.org/kaj-delamo/pretekle-aktivnosti/podnebni-meni-spodbujanje-nizkoogljične-pridelave-in-potrošnje-hrane/> (Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, b. d.)

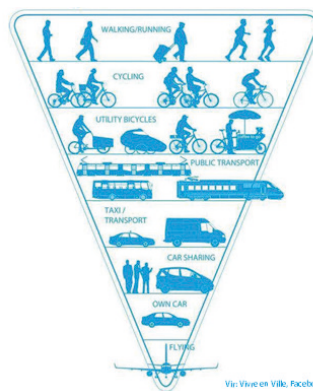
Uporabni podkasti:

- <https://www.greenpeace.org/slovenia/blog/50314/svetovni-dan-ekoloskega-dolga-2023-ideje-kako-popraviti-zmanipuliran-gospodarski-sistem/> (Kulcsar, 2023)

Gradiva in slike za pet področij:

1) Prevozna sredstva (trajnostna mobilnost)

- <https://www.sptm.si/> (Slovenska platforma za trajnostno mobilnost, b. d.)
- <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/clean-and-sustainable-mobility/> (Svet EU in Evropski svet, 2024)

2) Oblačila (trajnostna potrošnja)

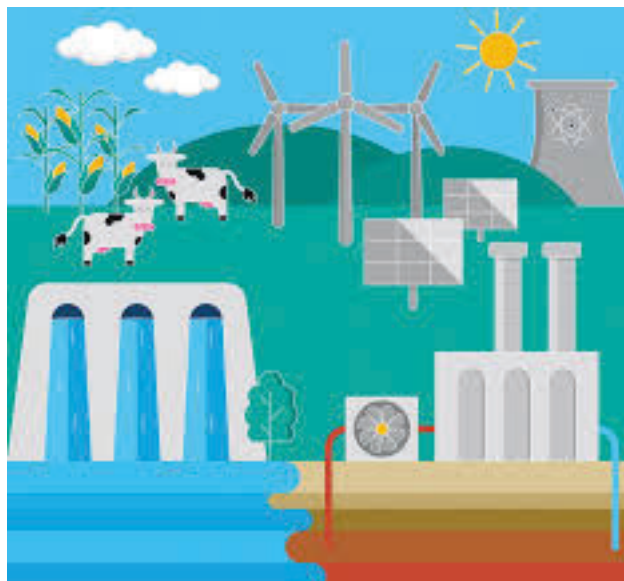
- <https://focus.si/recimo-ne-hitri-modi-in-zelenemu-zavajanju/> (Focus, društvo za sonaraven razvoj, 2023)
- <https://www.zps.si/projekti/ziveti-pametno-trajnostna-potrosnja-in-potrosniski-labirinti-1434> (Zveza potrošnikov Slovenije, 2024)

3) Alternativni viri energije (trajnostna energija)

- <https://www.gov.si teme/obnovljivi-viri-energije/> (Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo, 2023)
- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/70/energija-iz-obnovljivih-virov> (Evropski parlament, 2024)
- <https://www.golea.si> (Goriška Lokalna Energetska Agencija, b. d.)
- <https://focus.si/kaj-delamo/programi/energija/obnovljivi-viri-energije/> (Focus, društvo za sonaraven razvoj, b. d.)

4) Hrana (trajnostno prehranjevanje)

- <https://www.foodsummit.eu/si/news/2023/06/317-Trajnostni-nacin-prehranjevanja-edem-od-kljucnih-elementov-trajnosti> (Jezeršek gostinstvo d.o.o., 2023)
- <https://www.zps.si/nasveti-in-vodniki/trajnostno-prehranjevanje-rezultati-ankete-2020-05-26> (Zveza potrošnikov Slovenije, 2020)
- <https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/15e5d260-1564-11ee-806b-01aa75ed71a1> (Evropska komisija, 2023)
- <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2022/10/Prirocnik-z-aktivnostmi-o-bolj-trajnostnem-prehranjevanju.pdf> (Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, 2022)

5) Odpadki (recikliranje, ponovna raba)

- <https://medium.com/get-softly/give-your-clothes-a-second-act-how-to-reduce-reuse-and-recycle-clothing-fabric-and-textiles-85dcab07d69e> (Suri, 2023)
- <https://zaplanet.si/tvoj-odpadek-moj-novi-izdelek-centri-ponovne-uporabe-v-sloveniji/> (Meglič, 2024)
- <https://www.cpu-reuse.com/cpu/centri-ponovne-uporabe/cpu-ljubljana> (CPU, b. d.)

Kalkulator ekološkega odtisa je dostopen na:

- <https://www.footprintnetwork.org/resources/footprint-calculator/> (Global Footprint Network, 2024b) ali <https://izo.si/slovenski-kalkulator-ekoloskega-odtisa/> (Inštitut za zdravje in okolje, 2021)

Kalkulator vodnega odtisa je dostopen na:

- <https://www.watercalculator.org/> (EcoRise, b. d.)

POTEK IZVEDBE

1. Kakšen je naš okoljski dolg? (45 minut)

Učitelj na kratko razloži dijakom, da bodo začeli prvo dejavnost s tehniko viharjenja možganov, in povzame pravila: ko si na vrsti, poveš prvo priklicano besedo ali besedno zvezo, ni napačnih odgovorov, odgovori niso nujno logični ali smiselni (konformni), vsi sodelujejo, naredili bomo dva ali tri kroge, učitelj bo sproti zapisoval vse odgovore na tablo.

Nato učitelj zapiše na tablo besede »OKOLJSKI / EKOLOŠKI DOLG« in dijaki izmenično navajajo priklicane besede, učitelj jih zapisuje in se po treh krogih ustavi. Skupaj z dijaki reflektira o zapisanih odgovorih in o poznavanju tega pojma (kaj označuje, kako se meri, ali poznajo dan okoljskega dolga, kje so slišali zanj, kdaj se odvija ipd.).

Učitelj na kratko poda definicije in se prek spleta poveže na stran raziskovalne organizacije Global Footprint Network, kjer si skupaj z dijaki ogleda podatke o vseh sodelujočih državah, poišče Slovenijo in jo primerja z drugimi, spodbuja dijake, da analizirajo mogoče vzroke razlik med državami (kakšne so povezave z velikostjo prebivalstva države, s stopnjo »ekonomske in gospodarske razvitosti«, z gospodarstvom ipd.).

Nato vsem dijakom naroči, naj se povežejo na kalkulator osebnega ekološkega odtisa (na spletni strani Inštituta za zdravje in okolje), kjer lahko ugotovijo lastni »dan okoljskega dolga« z odgovarjanjem na vprašanja o svojem (ali družinskem) življenjskem slogu.

Po opravljeni dejavnosti vsak dijak napiše na tablo svoj datum okoljskega dolga in število planetov, ki bi jih s takšnim načinom življenja potrebovali (oba podatka dobijo v aplikaciji). Dijaki izračunajo povprečje obeh podatkov za svoj razred in ju primerjajo s slovenskima in svetovnima.

Učitelj v uvodu k razpravi razloži, kako je dan ekološkega dolga skoraj za vse države vsako leto prej, torej vsako leto naravne vire, ki se še lahko obnovijo, izčrpamo hitreje.

Učitelj spodbuja razpravo o mogočih vzrokih za razlike tako med dijaki kot med razredom in državo, svetom.

Poleg svojega ekološkega odtisa lahko dijaki pogledajo še različne izdelke in njihov vodni odtis s pomočjo kalkulatorja vodnega odtisa.

Nazadnje ponovi misel, da imamo le en planet. Učitelj konča razpravo z razmislekom dijakov o citatu Ulricha Becka:

»Stiska je hierarhična, smog je demokratičen.«

»V globalizaciji je vsebovan vzorec,« piše Beck, »porazdelitve tveganj, v katerem je veliko političnega eksploziva: prej ali slej prizadenejo tudi tiste, ki jih proizvajajo ali imajo od njih korist. Tveganja v svojem širjenju kažejo družbeni efekt bumeranga: tudi bogati in mogočni niso varni pred njimi. Nekdanji »latentni stranski učinki« udarijo nazaj tudi po središčih svoje proizvodnje. Akterji modernizacije sami izrecno in zelo konkretno padejo v vrtince nevarnosti, ki jih povzročajo in od katerih imajo korist.« (Beck, 2001).

2. Trajnostni prehod v vsakdanjem življenju (90 minut)

Dejavnost preusmerja razmislek dijakov iz širšega konteksta okoljskega odtisa in številnih prepletajočih se dejavnikov (ter agregiranih podatkov) na posamezna področja družbenega življenja, kjer lahko odgovorni in aktivni državljan marsikaj stori. Delo v skupinah spodbuja sodelovalno učenje, razvoj komunikacijskih veščin, delitev nalog in sprejemanje odgovornosti, sprejemanje skupnih odločitev ter sklepanje kompromisov.

Dijaki se razdelijo na pet skupin in učitelj vsaki skupini dodeli en list z natisnjeno fotografijo, ki jo morajo opisati in poskusiti povezati s tematiko delavnice. Na posameznih fotografijah so prevozna sredstva (trajnostna mobilnost), alternativni energetski viri (trajnostna energija), oblačila (trajnostna potrošnja), hrana (trajnostno prehranjevanje) in odpadki (recikliranje, ponovna raba).

Učitelj na kratko predstavi 17 ciljev trajnostnega razvoja Agende 2030 - <https://elektricna-prihodnost.si/cilji-trajnostnega-razvoja/> (Električna prihodnost, 2023).

Učitelj vodi kratko skupno razpravo o vseh petih področjih, na katerih se močno spodbuja trajnostnejši pristop, zlasti v povezavi s prvim delom učne ure – pogovori o ekološkem dolgu (na primer na področju glede trajnostne potrošnje: kako današnja množična proizvodnja hitre mode prispeva k onesnaževanju, kršitvam človekovih pravic in čezmernim odpadkom ter kako po njihovem mnenju prispeva k večanju ekološkega dolga ipd. Podobno lahko premislijo za vsako od področij).

Učitelj poda navodilo, da mora vsaka skupina (s pomočjo spleta) raziskati dodeljeno področje in po timski razpravi pripraviti predstavitev svojih ugotovitev, spoznanj in zamisli. Dijaki morajo pripraviti dva izdelka:

- a) 10-minutno predstavitev, ki mora vsebovati razlago pomena in načine trajnostnega vedenja na dodeljenem področju (zakaj je pomembno, katere posledice naslavlja, kdo so ključni akterji, katere oblike se že izvajajo in katere ne ter zakaj), tri primere dobrih praks, ki jih lahko posameznik uvede v svoj življenjski slog, in dva primera državnih ali mednarodnih iniciativ/projektov/inovacij na tem področju;
- b) plakat (v klasični ali digitalni izvedbi) z izvirnim sloganom, ki nagovarja vrstnike k trajnostnejšemu vedenju.

(Če se dejavnost izvaja v dveh delih, se tukaj konča prvi del in predstavitev se nadaljuje v drugem delu.)

3. Predstavitev izdelkov (60 minut)

Učitelj povabi dijake k pozornemu poslušanju vseh predstavitev in zapisovanju vprašanj ter komentarjev za zaključno diskusijo. Vsaka skupina predstavi svoje področje trajnostnega razvoja, lahko si pomagajo z zapiski ali drsnicami, če so jih pripravili, prikazi videoposnetkov ali drugimi viri.

Sledi diskusija in postavljanje vprašanj dijakov, učitelj zapisuje komentarje na tablo in usmerja dijake k predstavitvi konkretnih primerov in argumentov za podporo ali zavračanje stališč drugih skupin. Skozi razpravo učitelj naslavlja vprašanja vloge posameznika, možnosti aktivacije mladih, razumevanja delovanja globalne ekonomije in vloge globalizacije (glede na predznanje dijakov).

Zaključek razprave vodi v naslednjo dejavnost (aktiviranje dijakov) z vprašanji: Kaj lahko storim jaz sam, kaj kot skupina državljanov, kaj kot globalna skupnost? Kako lahko spodbudim tudi druge? Kako lahko predam znanje o trajnostnem razvoju svojim vrstnikom? Katere zelene prakse lahko uvedem na šoli ali doma? Kakšen trajnostno usmerjen dogodek lahko organiziramo za svoje vrstnike?

4. Zelene prakse (60 minut)

Dijaki ostajajo v skupinah kot pri prejšnji dejavnosti, saj je koristno, da nadaljujejo delo na področju, ki so ga že bolje reflektirali in raziskali. Vsaka skupina razmisli o družbeno angažiranem dogodku, delavnici, akciji, iniciativi ali novi praksi, s katero bi lahko na šoli prispevali k večji ozaveščenosti vrstnikov in pripomogli k vnosu trajnostno naravnanih praks/navad v vsakdanje življenje.

Dijaki morajo pripraviti idejni načrt delavnice/aktivnosti, ki bi jo organizirali na šoli (za dijake svoje šole ali za skupino osnovnošolskih učencev na obisku) z namenom spodbujanja k trajnostnemu vedenju na dodeljenem področju.

Po 45 minutah dela v skupinah dijaki predstavijo svoje idejne zasnove in izglasujejo najboljšo predlagano zeleno prakso oziroma zeleno akcijo – učitelj pred glasovanjem povpraša dijake o kriterijih, ki jih bodo pri izbiri upoštevali. Primeri kriterijev so: ciljna publika, zanimivost dejavnosti, časovni okvir izvedbe, možnost izvedbe s finančnega in strokovnega vidika, izvirnost zamisli ipd. Kot pri vseh družbeno angažiranih iniciativah je mogoče izbrati različne pristope (bolj ali manj posredne), načine komuniciranja (bolj ali manj agresivne, bolj ali manj simbolične in estetsko dodelane) in izvedbe (enkratne ali večkratne, frontalne ali sodelovalne).

Učitelj vodi glasovanje in razglasi zmagovalno predlagano zeleno akcijo. Z dijaki se lahko dogovori o izvedbi zmagovalne zelene akcije v tekočem letu ali ob kakšnem posebnem dnevu (dan odprtih vrat, obisk partnerjev Erasmus+, obisk OŠ ipd.).

VIRI

- Australian Renewable Energy Agency. (b. d.). *Ocean energy*. <https://arena.gov.au/renewable-energy/ocean/>
- Barclay, E., in Bhalla, J. (2020, 10. oktober). *How affluent people can end their mindless overconsumption*. <https://www.vox.com/21450911/climate-change-coronavirus-greta-thunberg-flying-degrowth>
- Beck, U. (2001) *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Založba Krtina.
- Cairol, S. (2018, 13. marec). *Differences between ecocentric & biocentric*. <https://sciencing.com/differences-between-ecocentric-biocentric-18072.html>
- CPU. (b. d.). *CPU Ljubljana*. <https://www.cpu-reuse.com/cpu/centri-ponovne-uporabe/cpu-ljubljana>
- Daugul, L. (2024, 25. april). *Do danes smo v Sloveniji porabili vse naravne vire, ki jih narava lahko obnovi v enem letu*. <https://www.rtvsl.si/okolje/do-danes-smo-v-sloveniji-porabili-vse-naravne-vire-ki-jih-narava-lahko-obnovi-v-enem-letu/706243>
- EcoRise. (b. d.). *What's your water footprint?* <https://watercalculator.org/>
- Električna prihodnost. (2023, 4. avgust). *Kaj so cilji trajnostnega razvoja in zakaj so nujni za gospodarsko in ekološko stabilnost?* <https://www.elektricnaprihodnost.si>
- Ellen MacArthur Foundation. (b. d.). *Lesson 1: Challenging common conceptions*. <https://emf.thirdlight.com/link/jm2sfqh-d9h3p-y9sxnH/@/preview/1?o>
- European Environmental Agency. (2021, 4. oktober). *Distribution shifts of plant and animal species*. <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/distribution-of-plant-species-2/assessment>
- Evropska komisija. (2023). *Znanstveno mnenje o prehodu na trajnostno prehranjevanje*. <https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/15e5d260-1564-11ee-806b-01aa75ed71a1>
- Evropska komisija. (b. d.-a). *Sustainable development goals*. https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en
- Evropska komisija. (b. d.-b). *Učenje za zeleni prehod in trajnostni razvoj*. <https://education.ec.europa.eu/sl/focus-topics/green-education/learning-for-the-green-transition>
- Evropski parlament. (2024, marec). *Energija iz obnovljivih virov*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/70/energija-iz-obnovljivih-virov>
- Faenza, F. (2023). *La nuova Educazione civica*. Zanichelli.
- Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. (b. d.). *Geografija okoljskih virov*. <https://www.ff.uni-lj.si/publikacije/geografija-okoljskih-virov>

- Focus, društvo za sonaraven razvoj. (2020, 5. junij). *Med trajnostnim razvojem in odrastjo*. <https://focus.si/med-trajnostnim-razvojem-in-odrastjo/>
- Focus, društvo za sonaraven razvoj. (2023, 2. februar). *Recimo ne hitri modi in zelenemu zavajanju!*. <https://focus.si/recimo-ne-hitri-modi-in-zelenemu-zavajanju/>
- Focus, društvo za sonaraven razvoj. (b. d.). *Prednosti OVE*. <https://focus.si/kaj-delamo/programi/energija/obnovljivi-viri-energije/>
- Global Footprint Network. (2024a). *Country overshoot days 2024*. <https://overshoot.footprintnetwork.org/content/uploads/2024/01/Country-Overshoot-Days-2024.pdf>
- Global Footprint Network. (2024b). *Footprint Calculator*. <https://www.footprintnetwork.org/resources/footprint-calculator/>
- Goriška Lokalna Energetska Agencija. (b. d.). *Goriška Lokalna Energetska Agencija, Nova Gorica*. <https://www.golea.si/>
- Inštitut za politike prostora. (2016, oktober). *Trajnostna mobilnost v praksi: Zbornik dobrih praks*. <https://ipop.si/wp/wp-content/uploads/2016/10/Trajnostna-mobilnost-v-praksi.pdf>
- Inštitut za zdravje in okolje. (2021, 30. marec). *Slovenski kalkulator ekološkega odtisa*. <https://izo.si/slovenski-kalkulator-ekoloskega-odtisa/>
- Jezeršek gostinstvo d.o.o. (2023, 8. junij). *Trajnostni način prehranjevanja eden od ključnih elementov trajnosti*. <https://www.foodsummit.eu/si/informacije>
- Kulcsar, A. (2023, 1. avgust). *Svetovni dan ekološkega dolga 2023: kako spremeniti trenutni nevzdržen gospodarski sistem*. <https://www.greenpeace.org/slovenia/blog/50314/svetovni-dan-ekoloskega-dolga-2023-ideje-kako-popraviti-zmanipuliran-gospodarski-sistem/>
- Meglič, A. (2024). *Tvoj odpadke, moj novi izdelek – Centri ponovne uporabe v Sloveniji*. <https://zaplanet.si/tvoj-odpadek-moj-novi-izdelek-centri-ponovne-uporabe-v-sloveniji/>
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. (2023, 24. januar). *Obnovljivi viri energije*. <https://www.gov.si teme/obnovljivi-viri-energije/>
- Ministrstvo za okolje, podnebje in energijo. (2024, 25. april). *25. april - dan ekološkega dolga za Slovenijo*. <https://www.gov.si/novice/2024-04-25-25-april-dan-ekoloskega-dolga-za-slovenijo/>
- Rinkesh. (b. d.). *30+ simple and easy ways to reduce water pollution that nobody would tell you*. <https://www.conserve-energy-future.com/25-simple-and-easy-ways-to-reduce-water-pollution-now.php>
- Slovenska platforma za trajnostno mobilnost. (2021, 1. april). *Trajnostna mobilnost v vrtcih in osnovnih šolah*. <https://www.sptm.si/praksa/projekti/2021/04/trajnostna-mobilnost-v-vrtcih-osnovnih-solah>
- Slovenska platforma za trajnostno mobilnost. (b. d.). *Slovenska platforma za trajnostno mobilnost*. <https://www.sptm.si/>
- Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko. (2017, december). *Strategija razvoja Slovenije 2030*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf
- Somerville, M. (2015, 3. november). *You know you're consuming too much – how to stop before it consumes you too*. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2015/nov/03/advertising-overconsumption-psychology>
- Spasić, V. (2020, 5. maj). *Slovenia ranks third on list of top 10 countries with most recycled waste*. <https://balkangreenenergynews.com/slovenia-ranks-third-on-list-of-top-10-countries-with-most-recycled-waste/>
- Suri, J. (2023, 28. marec). *Give your clothes a second act! How to reduce, reuse and recycle clothing, fabric and textiles*. <https://medium.com/get-softly/give-your-clothes-a-second-act-how-to-reduce-reuse-and-recycle-clothing-fabric-and-textiles-85dcab07d69e>
- Svet EU in Evropski svet. (2024, 8. julij). *Čista in trajnostna mobilnost*. <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/clean-and-sustainable-mobility/>
- Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj. (2010, september). *Plan B 2.0: Trajnostni razvoj – edina globalna strategija preživetja in ključna primerjalna prednost Slovenije*. <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/10/zbornik-plan-b-2.0.pdf>
- Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj. (2022, junij). *Zbirka učnih orodij o hrani v času podnebnih sprememb: Priročnik z aktivnostmi*. <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2022/10/Prirocnik-z-aktivnostmi-o-bolj-trajnostnem-prehranjevanju.pdf>
- Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj. (b. d.). *Podnebni meni – spodbujanje nizkoogljične pridelave in potrošnje hrane*. <https://www.umanotera.org/kaj-delamo/pretekle-aktivnosti/podnebni-meni-spodbujanje-nizkoogljične-pridelave-in-potrosnje-hrane/>
- United Nations. (b. d.). *Goal 12: Ensure sustainable consumption and production patterns*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/>

- World Wide Fund For Nature. (2020, 20. maj). *EU Commission plans green reset for nature, food and farming*. https://www.wwf.eu/what_we_do/biodiversity/?uNewsID=363733
- Zavod RS za šolstvo. (2021). *Razredni pouk* (Letnik 23, številka 1). https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/06/Razredni-pouk_1_2021.pdf
- Zveza potrošnikov Slovenije. (2020, 26. maj). *Trajnostno prehranjevanje: rezultati ankete*. <https://www.zps.si/nasveti-in-vodniki/trajnostno-prehranjevanje-rezultati-ankete-2020-05-26>
- Zveza potrošnikov Slovenije. (2024, 4. marec). *Živeti pametno: trajnostna potrošnja in potrošniški labirinti*. <https://www.zps.si/projekti/ziveti-pametno-trajnostna-potrosnja-in-potrosniski-labirinti-1434>

16

Renata Mavri

POUČEVANJE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA IN VARSTVA OKOLJA S PRIMERI AKTIVNEGA DELOVANJA PIONIRJEV BOJA S PODNEBNO KRIZO

Ključne besede: Trajnostni razvoj, varstvo okolja, pionirji boja s podnebno krizo, trajnostnost, kritično mišljenje, diskusija

UVOD

Trajnostni razvoj je težko opredeliti. Definicij je kar nekaj, najpreprostejša in najnazornejša je tista, ki izhaja iz poročila Brundtlandove komisije, ki ga je Svetovna komisija za okolje in razvoj objavila leta 1987 (World Commission on Environment and Development, 1987). Definicija pravi, da trajnostni razvoj zadovoljuje potrebe sedanjega človeškega rodu, ne da bi ogrozil možnosti prihodnjih rodov, da zadovoljijo svoje potrebe. Združeni narodi so leta 2005 definiciji dodali še tri stebre trajnostnega razvoja: gospodarski razvoj, socialni razvoj in varstvo okolja.

Agenda 21, ki je bila sklepni dokument svetovne konference Združenih narodov o okolju in razvoju leta 1992, je opredelila ključne probleme trajnostnega razvoja, ukrepe za njegovo uresničitev, gospodarsko trajnost in priporočila za zmanjšanje negativnih vplivov na okolje. Njen cilj je bil doseči globalni trajnostni razvoj do leta 2000.

Agenda 2030 za trajnostni razvoj so leta 2015 sprejele vse države članice Združenih narodov. V središču je 17 ciljev trajnostnega razvoja, ki pomenijo nujen poziv k ukrepanju vseh držav (razvitih in držav v razvoju) v globalnem partnerstvu. Odprava revščine in drugega pomanjkanja je povezana s strategijami, ki izboljšujejo zdravje in izobrazbo, zmanjšujejo neenakost in spodbujajo gospodarsko rast, vse ob spopadanju s podnebnimi spremembami in prizadevanjih za ohranitev naših oceanov in gozdov. Tem ciljem se priključuje Evropska komisija (2024), ki si prizadeva zmanjšati tveganje za podnebje, zdravje ljudi in biotsko raznovrstnost. Komisija je predlagala evropska podnebna pravila, ki bi vodila k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov za vsaj 55 % do leta 2030 v primerjavi z letom 1990. Cilj evropskega zelenega dogovora je, da Evropa postane prva podnebno nevtralna celina (brezogljična družba) do leta 2050.

Prispevek predstavlja primere aktivnega delovanja pionirjev boja s podnebno krizo, ki jih lahko vključimo pri poučevanju trajnostnega razvoja in varovanja okolja. O preseženih planetarnih mejah govorijo svetovno znana slovenska klimatologinja Lučka Bogataj Kajfež v predstavitvi *Zelena transformacija na planetu, ki ne raste* (2023), Boštjan Videmšek v knjigi *Plan B* (2021), Matevž Lenarčič v dokumentarnem filmu *Temni pokov sveta* (2022) in podnebna aktivistka Greta Thunberg iz Švedske v filmu *Greta* (Grossman, 2020).

Vsebine so relevantne za dijake, ker z njimi spoznavajo pomembnost trajnostnega razvoja, varovanja okolja in primere aktivnega delovanja pionirjev boja s podnebno krizo. S pomočjo predstavljenih primerov aktivnega delovanja posameznikov in diskusije dijaki poosebljajo vrednote trajnostnosti (podpirajo pravičnost, promovirajo naravo), sprejemajo kompleksnosti v trajnostnosti (razvijajo sistemsko mišljenje, večšine kritičnega mišljenja,

formulirajo okoljske probleme), si zamišljajo trajnostnost v prihodnosti (pismenost, prilagodljivost, raziskovalno mišljenje) in ukrepajo za trajnostnost (politična angažiranost, kolektivno ukrepanje, individualna samoiniciativa).

Navedeni cilji so del nastalega dokumenta *Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj* (2023), ki je nastal sredi prenove učnih ciljev in katalogov znanj. Zapis trajnostnega razvoja v tem dokumentu temelji na poročilu *Evropski okvir kompetenc za trajnostnost*, ki ga je izdala Evropska komisija (2022).

CILJI

Dijaki:

- razmislijo o lastnih vrednotah, prepoznajo in pojasnijo, kako se vrednote razlikujejo med ljudmi skozi čas, ter hkrati kritično ocenijo, kako so usklajene z vrednotami trajnostnosti;
- ozavešijo pomen trajnostnega razvoja in varovanja okolja;
- razvijajo elemente kritičnega mišljenja in argumentacije ter prepoznajo osnovne logične napake pri sklepanju in formulirajo okoljske probleme na našem planetu;
- razumejo temeljna načela delovanja gospodarstva in kritično vrednotijo raznolike posledice sodobnega globalnega kapitalističnega gospodarstva, kot so onesnaževanje okolja, podnebne spremembe in segrevanje ozračja;
- prepoznajo mogoče načine aktivne participacije v družbi in državi z vidika trajnostnega razvoja in varstva okolja ter si zamišljajo trajnostno prihodnost;
- analizirajo in kritično presojujejo raznolike učinke in procese globalizacije, vpliv na njihova življenja in predlagajo ukrepe za trajnostnost (posamezno, kolektivno, politična angažiranost).

TRAJANJE

7–8 šolskih ur (odvisno od izvedenih aktivnostih, npr. ogledi filmov, srečanja z gosti, diskusije)

POTREBŠČINE

(E-)listovnik dijaka, listi papirja, pisala

PRIPRAVE

Učitelj z dijaki pred srečanjem z gosti pripravi:

- prezentacije o trajnostnem razvoju in jih dijakom predstavi. Učitelj dijake ozavešiti, se z njimi pogovori o trajnostnem razvoju in varstvu okolja (2 uri);
- učilnico ali dvorano za ogled filmov in srečanje z gosti. Dijaki pripravijo stole, mizo in mikrofona za goste, projektor za ogled filma, platno. Dijaki pripravijo vprašanja za goste, izberejo moderatorja (1 ura).

Sledijo ogled filma, srečanje z gosti in diskusija o filmu. Srečanje z gosti skupaj zaključijo (3 ure).

Po srečanju z gosti učitelj z dijaki pripravi:

- učilnico za sodelovalno učenje dijakov. Dijaki pripravijo mize in stole za skupine po šest dijakov. Na mizah so papir in pisala. Sledita diskusija in izdelava skupnih poročil ali plakatov po mizah (1–2 uri).

POTEK IZVEDBE

O temi »Trajnostni razvoj in okoljski aktivisti« se dijaki poučijo na različne načine: z učenjem o trajnostnem razvoju, varstvu okolja, z ogledi filmov, srečanja z gosti, pogovori in diskusijami ter s svojimi poročili.

1. Spoznavajo, raziskujejo, kaj je trajnostni razvoj, varstvo okolja (90 minut)

Učitelj dijakom s prezentacijo predstavi trajnostni razvoj in varstvo okolja, pri čemer spoznajo trajnostni razvoj, varstvo okolja, stebre trajnostnega razvoja, neenakomerno porazdeljeno svetovno bogastvo, naraščanje družbenih, regionalnih in svetovnih neenakosti, vzroke in posledice globalnega segrevanja, različne pritiske na okolje, ki vse bolj presegajo njegove zmogljivosti, podnebno krizo in posameznike, ki so aktivno vključeni v reševanje okoljevarstvenih problemov ipd.

Učitelj za dijake pripravi naslednje vsebine:

- različne prispevke o okolju in vsebine svetovnih spletnih strani o trajnostnem razvoju in varstvu okolja (Brunner, b. d.; Climate Action Network, 2023; Svetovna komisija za okolje in razvoj);
- aktualno evropsko okoljsko zakonodajo in cilje evropskega zelenega dogovora (Evropska komisija, 2024) ter smernice konference Združenih narodov o podnebnih spremembah (United Nations Climate Change, b. d.);
- kratke dokumentarne filme o okolju na portalu EU Youth Cinema: Green Deal project - <https://www.euyc.green/ws/Green-Films!AgOA8KPNJr1z> (LET'S CEE, 2024)
- delovanje svetovno znane slovenske klimatologinje Lučke Kajfež Bogataj (2023), ki v Sloveniji velja za eno izmed pionirk raziskovanja podnebnih sprememb in je kot del ekipe IPCC (Medvladni odbor za podnebne spremembe Združenih narodov) postala soprejemnica Nobelove nagrade za mir;
- delovanje povabljenih gostov, ki so aktivno vključeni v reševanje okoljevarstvenih problemov, in tujih podnebnih aktivistov (Greta Thunberg).

2. Ogled slovenskega filma *Temni pokrov sveta* in srečanje z gosti: Matevž Lenarčič, Amir Muratović in Rado Likon (film: 2 uri, diskusija: 1 ura, po ogledu priprava poročila ali plakata: 1–2 uri)

V filmu nastopajoči Matevž Lenarčič je izjemen letalec, fotograf, alpinist in okoljevarstvenik. Na svojih poteh okoli sveta z ultralahkim letalom zbira delce črnega ogljika, ki je drugi največji povzročitelj globalnega segrevanja. Skupaj s sodelavci in ljudmi, ki jih srečuje, iščejo mogoče modele prihodnosti in rešitve za vzdržnejši obstoj. Amir Muratović je režiser in scenarist, montažer, snemalec zvoka in animacij. Rado Likon je direktor fotografije in snemalec, sodelavec pri scenariju. Film je bil nagrajen na 25. Festivalu slovenskega filma v Portorožu leta 2022 in na 25. Festivalu dokumentarnega filma v Ljubljani leta 2023 (Muratović, 2022).

Dijaki pred ogledom filma in srečanjem z gosti pripravijo vprašanja za diskusijo. Učitelj določi moderatorja, ki zbere vprašanja dijakov, ki so namenjena gostom. Moderator vprašanja razdeli na tehnična vprašanja o snemanju in ključna vsebinska vprašanja, ki razvijajo kritično mišljenje. Dijaki med viri poiščejo odgovore na vprašanja o gostih, avtorjih filma (s čim se ukvarjajo, kakšna je bila njihova vloga pri filmu, njihove prejete nagrade za film, njihovi dosežki v preteklosti ipd.).

Nekaj predlogov kakovostnih vprašanj

Tehnična vprašanja:

*Kako je prišlo do ideje, da skupaj posnamete film?
Kako ste pripravljali skupni scenarij za film, ste imeli kakšne težave?
Kako sta potekala režija in snemanje, so bile kakšne posebnosti, zapleti?
Je letalo ves čas delovalo, so bile kakšne stresne situacije pri snemanju, izvedbi posnetkov, letu?*

Ključna vsebinska vprašanja, ki razvijajo kritično mišljenje:

*Ali je trajnostni razvoj na Zemlji še mogoč? Utemeljite odgovor.
Kako bi zmanjšali globalno segrevanje in taljenje ledenikov na Zemlji?
Kaj je črni ogljik, črne saje, ki smo jih videli v filmu, in zakaj nastane?
Katere so rešitve za zmanjšanje onesnaževanja s črnim ogljikom – manjša uporaba fosilnih goriv?
S katerimi alternativnimi viri energije bi lahko dosegli manjšo uporabo fosilnih goriv?
Katere države imajo dobre primere prakse z vidika trajnostnega razvoja in varstva okolja? Opišite jih.*

Po ogledu filma imajo dijaki z avtorji filma diskusijo. Dijaki zastavljajo vprašanja, ki so jih pripravili, in se vključujejo v diskusijo s svojimi razmišljanji. Dijaki skupaj z gosti razmišljajo o mogočih rešitvah za uspešnejšo zaščito okolja in blaženje podnebnih sprememb. Po končanem dogodku dijaki napišejo poročilo ali pripravijo plakat v skupini.

Navodila za dijake:

- Zapiši nekaj misli, ki so te spremljale ob ogledu filma in po pogovoru z njegovimi avtorji.
- Opredeli problem in predlagaj načine njegovega reševanja na osebni, lokalni, državni in svetovni ravni.
- Dijaki svoja poročila ali izdelan plakat predstavijo drugim dijakom po skupinah.

3. Srečanje z avtorjem knjige ter pogovor o knjigi: Boštjan Videmšek: *Plan B: pionirji boja s podnebno krizo in prihodnost mobilnosti* (1 ura)

Knjiga opisuje podnebno krizo, ki se stopnjuje. Avtor knjige in novinar Boštjan Videmšek skupaj s priznanim fotografom Matjažem Krivicem na različnih delih sveta išče odgovore na podnebne spremembe. Osredotočila sta se na večje in manjše skupnosti, ki so se samoiniciativno lotile spopada s podnebno krizo. V knjigi je opisana Norveška (črpanje ogljikovega dioksida iz izpustov velikih industrijskih obratov in njihovo shranjevanje v jamah Severnega morja), Švica (črpanje ogljikovega dioksida neposredno iz ozračja), Islandija (izkoriščanje geotermalne, vetrne in sončne energije), Grčija (otok Tilos, energetska samooskrbno območje), škotski Orkneyjski otoki (razvoj tehnologije, s katero bi bilo mogoče zajeti morsko energijo – valovanje in plimovanje). Raziskovala sta industrijo litija, naftno industrijo, alternativne vire energije, električno mobilnost na Kitajskem in Norveškem ter njene prednosti in omejitve v velikih in majhnih državah. Z vsemi temi primeri sta skušala pokazati, da rešitve obstajajo.

Dijaki pred srečanjem z avtorjem preberejo knjigo in vsak pripravi do tri vprašanja za avtorja o tematikah z različnih delov sveta.

Avtorja knjige predstavi svoje delo dijakom, nato sledi diskusija z dijaki z vnaprej pripravljenimi vprašanji.

Za delo po srečanju z gostom učitelj pripravi ključne tematike, potem pa se dijaki odločijo za zapis poročil, npr.: črpanje ogljikovega dioksida iz izpustov velikih industrijskih obratov in njihovo shranjevanje v jamah Severnega morja; izkoriščanje geotermalne, vetrne, sončne energije na Islandiji; samooskrbnost grškega otoka Tilos ali škotskih Orkneyjskih otokov s pomočjo valovanja in plimovanja ipd. Dijaki individualno izberejo temo in izdelajo poročilo. Pri vsakem poročilu dijaki izrazijo svoje kritično mišljenje o tematiki in predlagajo mogoče rešitve. Svoje dokaze o opravljenih poročilih oddajo v e-listovnik.

4. Ogled filma: *Greta* (Greta Thunberg, podnebna aktivistka, šolska stavka za podnebje) (film: 2 uri, delavnica: 1 ura)

Greta Thunberg je švedska okoljska aktivistka, ki je postala znana leta 2018, ko je kot 15-letna stavkala pred švedskim parlamentom z napisom »Šolska stavka za podnebje«. K podnebni stavki je pritegnila tudi druge mlade z različnih koncev sveta. Skupaj so organizirali gibanje šolskih stavk za podnebje po vsem svetu. V letu 2019 so bile organizirane štiri stavke, na vsaki je po vsem svetu na isti dan sodelovalo vsaj milijon ljudi. V filmu so prikazani njeni prvi nastopi na temo okoljskih sprememb in nastop na konferenci OZN v mestu Katovice, kjer je imela govor. Dokumentarec doseže vrhunec z napornim dvotedenskim jadranjem in govorom na konferenci Združenih narodov o podnebnih spremembah v New Yorku, kjer Greta svetovne voditelje nagovori z znamenitimi besedami: »Kako si drznete!«

Greta zaradi vpliva na okolje ne potuje z letalom, ne uživa hrane živalskega izvora in ne kupuje stvari, če ni nujno.

Zaradi svojega nenadnega vzpona na svetovni oder je postala vodja boja proti okoljski krizi in tarča nekaterih napadov. Greta je bila leta 2019 razglašena za osebnost leta in bila nominirana za Nobelovo nagrado za mir.

Z dijaki se pogovorimo o njenem delovanju in razpravljamo o različnih temah: varstvo okolja, zeleni dogovor, hitra moda, veganstvo ipd.

Pri temi »Trajnostni razvoj in varstvo okolja« dijake razporedimo v pet skupin, kjer pripravijo konkretne predloge na vprašanja, kot so:

Kaj lahko storimo za bolj zdrav planet Zemlja – kot posamezniki?
Kaj lahko storimo za bolj zdrav planet Zemlja – kot razredna skupnost?
Kaj lahko storimo za bolj zdrav planet Zemlja – kot lokalna skupnost?
Kaj lahko storimo za bolj zdrav planet Zemlja – kot država?
Kaj lahko storimo za bolj zdrav planet Zemlja – kot EU?

Dijaki svoje predloge zapisujejo na skupne plakate in predlagajo rešitve. Naredijo načrt izvedbe, kaj lahko storimo za bolj zdrav planet na različnih ravneh. Po končanem delu dijaki predstavijo plakat drugim sošolcem po skupinah. Z dijaki naredimo še skupno refleksijo o tem, kaj smo se naučili in katere so rešitve za naš planet. Plakate lahko obesimo na vidno mesto na šolskem hodniku.

5. Zaključek

Z dijaki naredimo skupno refleksijo o celotnem poglavju »Trajnostni razvoj in varstvo okolja« ter o vseh dogodkih, ki smo jih imeli. Dijaki povedo, kaj so se naučili in da so s pomočjo različnih razprav lahko izrazili svoje mnenje ter razvijali svoje kritično mišljenje. Dijaki opišejo vpliv podnebnih sprememb na svoje življenje in predlagajo različne ukrepe za trajnostnost v prihodnje (individualni, kolektivni, politični ukrepi).

VIRI

- Brunner, U. (b. d.). *Sustainable: The great dilemma*. <https://www.sustainability-yes.ch/en/>
- Climate Action Network. (2023, 13. december). *COP28: Now it is the EU's responsibility to deliver on justice, align with science and phase out fossil fuels*. <https://caneurope.org/cop28-outcome/>
- Evropska komisija. (2022). *GreenComp: Evropski okvir kompetenc za trajnostnost*. <https://www.zrss.si/pdf/greencomp.pdf>
- Evropska komisija. (2024). *Energija, podnebne spremembe, okolje*. https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment_sl
- Grossman, N. (Režiser). (2020). *Greta* [Film]. B-Reel Films.
- Kajfež Bogataj, L. (2023). *Zelena transformacija na planetu, ki ne raste*. <https://video.arnes.si/watch/97hgy6s7yy26>
- LET'S CEE. (2024). *Green films*. <https://www.euyc.green/ws/Green-Films!AgOA8KPNJr1z>
- Muratović, A. (Režiser). (2022). *Temni pokrov sveta* [Film]. Cebam, v koprodukciji z RTV Slovenija in Studiem Ritem. <https://www.kinodvor.org/film/temni-pokrov-sveta/>
- Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj. (2023). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Razvoj-solstva/DS-NPVI/Gradiva/Skupni_cilji_in_umescanje_v_UN_in_KZ_oktober_2023.pdf
- United Nations Climate Change. (b. d.). *UN Climate Change Conference - United Arab Emirates*. <https://unfccc.int/cop28>
- Videmšek, B. (2021). *Plan B: pionirji boja s podnebno krizo in prihodnost mobilnosti*. UMco.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. United Nations. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>

17

Ana Orešnik

(NE)ENAKOST ZA VSE?

Ključne besede: Družbena neenakost in razslojenost, razredni sistem, družbeni status in ugled, revščina, socialna izključenost, družbena mobilnost

UVOD

Človeška družba že od najzgodnejših začetkov pozna neenakost ter hierarhijo svojih pripadnikov. Neenakomerna porazdelitev materialnih sredstev je vodila v razslojevanje, kjer so nekateri imeli veliko, drugi pa manj ali malo. Posameznika vse do danes do določene mere definirata njegov materialni in finančni položaj, saj pomembno vplivata na njegov družbeni status, življenjske možnosti in samopercepcijo (Smiljanić, 2022, str. 5).

Obstajajo različne razlage družbene slojevitosti ter vzroki in dejavniki, ki vodijo v družbene neenakosti. Za pripadnike določenega sloja oz. razreda velja, da razvijejo podoben način življenja in da imajo podoben položaj v družbi (Popit, 2011, str. 80–85).

Sociolog Srečo Dragoš (2022, str. 221) pravi, da se družbene neenakosti in revščina na Slovenskem vse bolj povečujejo, dr. Marko Jaklič, profesor ekonomije, pa poudarja, da so se povečale predvsem razlike znotraj srednjega razreda. »Del srednjega razreda se v manjši meri spogleduje z najbogatejšimi, veliko večji del srednjega razreda pa se spogleduje z najrevnejšimi,« pojasnjuje Jaklič (Šentjunc, 2024).

Dragoš pravi: »Večja kot je neenakost, večji so problemi na vseh ravneh, ne le na spodnjih, kjer ljudje najbolj trpijo, pač pa po celotnem spektru stratifikacije.« Po njegovem mnenju negativne posledice neenakosti občutijo vsi sloji, vključno z zgornjimi (Klarič, 2022).

Razumevanje družbene neenakosti, njenih vzrokov in posledic za posameznika in skupnost je ključno za razumevanje delovanja družbe kot celote. Zavedanje o družbeni neenakosti spodbuja dijake k premisleku o tem, kako lahko kot posamezniki ali skupnost pomagamo tistim, ki so v slabšem položaju. V sklopu učne vsebine bodo dijaki z razpravo, skupinskim delom in analizo primerov iskali rešitve in ukrepe za zmanjšanje družbene neenakosti, obenem pa krepili svoj občutek empatije in spoštovanje raznolikosti ter razvijali večšine kritičnega mišljenja in komunikacije.

CILJI

Dijaki:

- zaznavajo problem družbene neenakosti in razslojenosti ter kritično vrednotijo njen vpliv na življenje posameznika in sodobno družbo;
- razumejo vlogo pripisanih in pridobljenih določnic družbenega statusa; zavedajo se pomena kulturnega in socialnega kapitala ter vpliva socialnih omrežij na družbeno neenakost in mobilnost;
- raziskujejo vzroke in posledice revščine ter socialne izključenosti tako doma kot po svetu; s pomočjo konkretnih podatkov in analize primerov iščejo mogoče rešitve za zmanjšanje revščine;

- z zavedanjem o družbeni neenakosti in ozaveščanjem o obstoječih družbenih izzivih razvijajo in krepijo svoj občutek empatije do drugih ljudi ter skrb za socialno pravičnost in enake možnosti;
- se na primerih dobrih praks kot aktivni državljani učijo (so)ustvarjati okolje, ki ni izključujoče z vidika umeščenosti posameznikov v različne družbene kategorije (sloje).

TRAJANJE

4 šolske ure

POTREBSČINE

- Računalnik, projektor, platno, tabla, pisalo;
- (poljubni) didaktični materiali: viri, članki, fotografije, statistični podatki ter krajši videoposnetki ali filmi, ki obravnavajo tematiko družbene neenakosti, stratifikacije, revščine in socialne izključenosti;
- e-listovnik dijaka.

PRIPRAVE

Učitelj (se) pred izvedbo učne aktivnosti:

- seznaniti s cilji, vsebino in standardi znanja, ki jih dijaki morajo usvojiti med učnim procesom;
- izobraziti in poglobiti svoje znanje o izbrani temi s preučevanjem literature, samostojnim raziskovanjem, strokovnim usposabljanjem, spremljanjem aktualnih dogodkov ...;
- smiselno načrtuje učni proces in metode/oblike dela, s katerimi bo pri dijakih krepil razvoj kritičnega mišljenja, stališč in pripravljenost za aktivno državljanstvo;
- izbere in predhodno pripravi didaktične materiale in učno gradivo na temo družbene neenakosti in slojevitosti, revščine in socialne izključenosti;
- pripravi učilnico tako, da bo omogočala učinkovito izvajanje učnih dejavnosti in dosego učnih ciljev.

Predlogi/priporočila didaktičnega materiala:

- *Does the Richness of the Few Benefit Us All?* (Bauman, 2013)
- *YULI* [film] (Bollaín, 2018)
- *Revni milijonar* [film] (Boyle in Tandan, 2008)
- *No in jaz* (De Vigan, 2012)
- *Jaz, Daniel Blake* [film] (Loach, 2016)
- *Popotovanje človeštva: izvori bogastva in neenakosti* (Oded, 2024)
- *Naša pozicija: razred je pomemben* (2. poglavje: Ozaveščanje o razredu, str. 27–31) (Hooks, 2000)
- *Velika ideja: zakaj je enakost boljša za vse*. (Wilkinson in Pickett, 2012).

POTEK IZVEDBE

1. (Ne)enakost za vse? (90 minut)

Uvod (15 minut): Učitelj na tablo ali na drsnice prilepi fotografije, na katerih so prikazani posamezniki z različnim družbenim položajem, statusom in ugledom. Ljudje na fotografijah se razlikujejo glede na spol, starost, barvo kože, izobrazbo, dohodek, raso, versko pripadnost, spolno usmerjenost, življenjski slog itd. Učitelj dijake vpraša, kaj opazijo na slikah, nato pa jim da na voljo pet minut, da svoje ugotovitve zapišejo v e-listovnik. Nato jih prosi, naj zapišejo, po čem so si ljudje na slikah podobni in po čem se razlikujejo. Učitelj dijakom poda navodilo, naj slike ljudi s podobnim družbenim položajem razvrstijo po skupinah (v posamezne družbene razrede).

Po končani vaji učitelj dijakom podrobneje razloži, kako smo ljudje glede na različne pripisane ali pridobljene statuse razporejeni v različne (hierarhične) strukture. Učitelj z opazovanjem dijakov presodi, ali podano snov pravilno razumejo. Po potrebi jim postavlja dodatna podvprašanja, npr.: Kaj pomeni, če rečemo, da so družbene kategorije (sloji) v hierarhičnih odnosih? Kako / Po katerih merilih so družbeni razredi definirani in razvrščeni v današnji družbi? Kateri družbeni razred prevladuje? Kako posamezniki krepijo svoj družbeni status in ugled?«

Ker se pri tej učni dejavnosti lahko pojavi nevarnost stereotipnih predstav o določenem družbenem razredu, se temu učitelj najlažje izogne tako, da izbere realne fotografije – torej slike ljudi, ki jih vsi poznamo in zagotovo vemo, kakšen položaj imajo (npr. javne osebnosti). Pri tej nalogi učitelj dobi tudi možnost, da z dijaki odpre razpravo o naših predsodkih in stereotipih, ki posledično lahko vodijo v diskriminacijo, neenakost in krivično obravnavo določenih skupin ljudi.

V nadaljevanju sledi opredelitev osnovnih konceptov družbene neenakosti in slojevitosti (30 minut): učitelj dijake seznani z oblikami slojevitosti ter različnimi razlagami družbene slojevitosti (Marx, Weber, Wright), nato pa jim tudi razloži pojem legitimiziranja družbene neenakosti. To stori s pomočjo določenega primera – npr. v družbah, v katerih je prevladovala religiozna razlaga sveta, je slojevitost upravičevala religija (Popit, 2011, str. 80).

Vaja: Pot do uspeha – razumevanje družbene mobilnosti (30 minut):

Dijaki dobijo list papirja in barvice. Na list narišejo pot od začetne točke do cilja (oz. se sprehodijo po družbeni lestvici), pri čemer označijo ovire in priložnosti, ki se (morda) lahko pojavijo na njihovi poti v posamezne družbene razrede. Ovire lahko predstavljajo izobraževalni sistem, razmere na trgu dela, družinsko ozadje itd., priložnosti pa na primer mentorstvo, socialna podpora, možnost dela v tujini itd. Prek te naloge bodo dijaki raziskali koncept družbene mobilnosti in premislili o mogočih rešitvah za zmanjšanje razrednih razlik. Imeli bodo možnost, da tudi sami razmislijo o svojem trenutnem položaju in kupni moči. Vaja jih lahko motivira, da premislijo o svoji prihodnosti ter si v e-listovnik zapišejo svoje kratkoročne in dolgoročne cilje.

Refleksija (15 minut): V zadnjem delu šolske ure učitelj povabi dijake k razmisleku o tem, kaj so se naučili med uro, kaj so odkrili o sebi ali svojih prepričanjih ter kako družbena neenakost vpliva na njihov vsakdan in življenje. Učitelj naj poda sklepne misli.

2. Odgovor(nost) za revščino (45 minut)

Učitelj izbere in predvaja relevanten prispevek o družbeni neenakosti, slojevitosti, revščini in socialni izključenosti (15 minut). Sledi strukturirana razprava o vzrokih in posledicah revščine (30 minut), v katero učitelj lahko vključi vprašanja:

Kakšno sporočilo nosi prispevek, ki smo ga predvajali?
Katere države ali skupine ljudi so po vašem mnenju najbolj izpostavljene tveganju revščine in socialne izključenosti? Kje vidite razloge za to?
Kateri dejavniki po vašem mnenju najbolj vplivajo na družbeno neenakost in revščino? Ali imamo vsi ljudje prost dostop do izobraževanja, zdravstva, zaposlovanja itd. in enake možnosti zanje?
Kako globalizacija vpliva na družbene neenakosti? Kakšen je vpliv medijev / socialnih omrežij?
Ali je revščina vselej vidna?
Ali je revščina vedno povezana z denarjem?
Kdo nosi odgovornost za revščino? Posameznik ali družba?

S pomočjo teh vprašanj bodo dijaki lažje razumeli večplastnost družbene neenakosti. Učitelj naj razpravo usmerja tako, da bodo dijaki sami prepoznali in analizirali dejavnike, ki prispevajo k revščini. Ključno je, da se ob tem zavedajo vpliva dostopa do izobraževanja, zdravstva in zaposlitve ter preučijo različne vidike in oblike revščine. Učitelj naj z dijaki razpravlja tudi o vplivu globalizacije in medijev na širjenje informacij in oblikovanje stališč ter jih vodi k razmišljanju o širših socialnih in ekonomskih dimenzijah revščine. Dijake naj usmeri k razumevanju odgovornosti posameznika in družbe pri reševanju problemov revščine ter k spodbujanju empatije in solidarnosti. Tako bodo dijaki razvijali kritično razmišljanje, povezovali teorijo s prakso ter postajali bolj ozavešeni in odgovorni državljani.

3. Od besed k dejanjem (45 minut)

Učitelj razdeli dijake v pare. Vsak par dobi nalogo, da v 15 minutah poišče ukrepe/rešitve za zmanjšanje revščine in socialne izključenosti v lokalni skupnosti (denimo v šoli ali kraju, v katerem bivajo). V nadaljevanju dijaki primerjajo svoje rešitve, nato pa skupaj izberejo tiste, ki so dejansko uresničljive v praksi. S pomočjo učitelja dijaki naredijo akcijski načrt (30 minut), ki ga zapišejo v e-listovnik. V njem določijo korake, odgovorne osebe, časovne roke in morebitne vire financiranja. Ob koncu ure dijaki z učiteljem pregledajo akcijski načrt in se dogovorijo o naslednjih korakih za izvedbo.

Prek te učne aktivnosti lahko učitelj z dijaki odpre več različnih tem in vprašanj za diskusijo. Dijaki lahko skozi svoj miselni proces prepoznajo kompleksnost reševanja izzivov revščine. Vprašanja, ki se lahko porajajo, segajo od tega, kaj lahko naredimo sami kot posamezniki za boj proti revščini, do vloge institucij, ki nudijo pomoč, ter načinov preverjanja učinkovitosti in pravilne uporabe te pomoči. Učitelj lahko na tem mestu opozori na problematičnost in škodljivost humanitarizma ter neželene posledice, ki jih lahko povzročijo določene humanitarne akcije (odvisnost od tuje pomoči, politične in varnostne posledice, povečanje neenakosti itd.). Nadalje lahko pri dijaki spodbudi razpravo o pojmu dobroteljskega in njegovem širšem pomenu, ki ni omejen zgolj na zbiranje finančnih sredstev.

Učitelj ima priložnost, da z dijaki odpre diskusijo tudi o tem, kako pomembno je, da kot aktivni državljani spremljamo, kaj razvojne in finančne institucije delajo z našim (javnim) denarjem in kako uresničujejo svoje poslanstvo. Naša naloga je, da spremljamo, kakšne razvojne projekte podpiramo z našim javnim denarjem: takšne, ki koristijo razvoju lokalne skupnosti, ali takšne, ki uničijo možnost za preživetje lokalne skupnosti, da bi dobički šli v roke multinacionalnih korporacij (Živčič idr., 2015, str. 43).

Dijaki se lahko v sklopu te učne ure seznani s tem, kako deluje družbeni sistem in institucije ter kako lahko sami sodelujejo in posledično vplivajo na njihovo delovanje in odločitve.

VIRI

- Bauman, Z. (2013). *Does the Richness of the Few Benefit Us All?*. Polity Press.
- Bollaín, I. (režiser). (2018). *YULI* [film]. The Match Factory idr.
- Boyle, D., in Tandan, L. (režiserja). (2008). *Revni milijonar* [film]. Searchlight Pictures idr.
- De Vigan, D. (2012). *No in jaz*. Mladinska knjiga.
- Dragoš, S. (2022). Socialna država – prihodnost ali preteklost? V Smiljanić (ur.), *Sočutje in stigma: družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini* (str. 221). Inštitut za novejšo zgodovino.
- Klarič, M. (2022, 22. marec). *Slovenija je zelo egalitarna samo na prvi pogled – Pišemo o družbeni neenakosti pri nas in po svetu*. ZSSS. <https://www.zsss.si/slo-je-zelo-egal-druz-neenak-223/>
- Loach, K. (režiser). (2016). *Jaz, Daniel Blake* [film]. Sixteen Films idr.
- Oded, G. (2024). *Popotovanje človeštva: izvori bogastva in neenakosti* (7. poglavje: Blišč in beda, str. 155–161). UMco.
- Popit, T., in Počkar, M. (2011). Uvod v sociologijo: učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju. DZS.
- Smiljanić, I. (2022). *Sočutje in stigma: družbene razlike in revščina v slovenski novejši zgodovini*. Inštitut za novejšo zgodovino.
- Šentjerc, T. (2024, 27. januar). Še imamo srednji razred? *24ur.com*. <https://www.24ur.com/novice/inspektor/se-imamo-srednji-razred.html>
- Hooks, B., (2000). *Naša pozicija: razred je pomemben*. Sophia.
- Wilkinson, R. G., in Pickett, K. (2012). *Velika ideja: zakaj je enakost boljša za vse*. Penca in drugi.
- Živčič, L., Kvac, B., in Gobbo, Ž. (2015). *Na zlomljenih krilih razvoja*. Focus, društvo za sonaraven razvoj.

18

Vesna Planinc

OKOLJEVARSTVO – MOJI, TVOJI, NAŠI ODPADKI

Ključne besede: Okoljevarstvo, ravnanje z odpadki, potrošništvo, civilna družba, diskusija

UVOD

Vzgoja za trajnostni razvoj in ozaveščanje o ravnanju z odpadki postajata v današnjem času vse nujnejša, saj so posledice onesnaževanja okolja vseprisotne in bodo zaznamovale celotno življenje dijakov. Odraščajo v času čezmernega potrošništva, ko je količina odpadkov dosegla kritično mejo in je globalno segrevanje vsakdanja realnost. To vpliva na kakovost njihovega življenja, zdravje in pričakovano starost. Zelo verjetno bodo v prihodnosti s to tematiko povezane številne oblike dela, ki bodo zahtevale kreativne rešitve in inovacije. Srednješolci so ključna ciljna skupina za tovrstno izobraževanje, saj so v obdobju življenja, ko oblikujejo svoje poglede, vrednote in stališča. Zanje je ključno razumeti, kako njihova vsakodnevna dejanja vplivajo na okolje ter kakšno odgovornost nosijo do sedanjih in prihodnjih generacij.

Ravnanje z odpadki je pomembno obravnavati z mladimi, saj jim to omogoča, da razvijajo poglobljeno razumevanje globalnih okoljskih problemov. S spoznavanjem teh pojmov se ne učijo le o ločevanju odpadkov, temveč spoznavajo tudi pomen recikliranja, ponovne uporabe in zmanjševanja porabe (ter s tem zmanjšanja samih odpadkov) ter odgovornosti pri onesnaževanju našega planeta (tako na ravni posameznikov kot proizvajalcev in vlad). Te teme gradijo tudi znanje o globalnem segrevanju, izgubi biotske raznovrstnosti ter vplivu plastike in kemikalij na ekosisteme.

Poleg tega se s sodelovanjem v projektih ravnanja z odpadki dijaki učijo pomembnih veščin, kot so timsko delo, organizacija in načrtovanje. S praktičnimi dejavnostmi, kot so čistilne akcije, ločevanje odpadkov v šoli ali obiski centrov za recikliranje, pridobivajo neprecenljive izkušnje, ki jim bodo koristile v prihodnosti.

Obravnavajo te vsebine z dijaki pomeni tudi gradnjo odnosov med učitelji in dijaki ter spodbujanje dialoga o pomembnih okoljskih temah. Dijaki se učijo kritičnega razmišljanja, razvijajo svoje stališče glede okoljskih vprašanj ter postajajo aktivni globalni državljani, ki se zavedajo svoje vloge pri ohranjanju okolja.

Skupaj s pridobljenim znanjem in veščinami dijaki razvijajo tudi odgovornejše odnose do okolja, zmanjšujejo svoj ogljikni odtis in spodbujajo trajnostne prakse v svojih skupnostih. Tako postajajo nosilci sprememb, ki bodo omogočili bolj zdravo in trajnostno prihodnost za vse nas. Zato je nujno, da se srednješolci zavedajo načinov ravnanja z odpadki danes, saj gre za ključno vsebino, ki oblikuje njihovo razumevanje, odgovornost in dejavno vključevanje v skupno dobro.

CILJI

Dijaki:

- raziskujejo vlogo posameznika in ožje skupnosti v okolju, kritično presoja svojo vlogo v družinskem ter lokalnem okolju in ozavešijo svojo vpetost v skupnost pri ravnanju z odpadki;

- analizirajo ravnanje z odpadki na primerih gospodinjstev in pripravijo akcijski načrt za izboljšave ter pri tem upoštevajo možnosti vključevanja v lokalno skupnost ter različne civilne družbe;
- raziskujejo in spoznavajo lokalne in državne predpise za ravnanje z odpadki ter pri tem na praktičnih primerih prepoznajo vlogo civilne družbe in posameznikov pri sprejemanju novih predpisov;
- opredelijo potencialni okoljevarstveni problem na lokalni ali državni ravni in ga predstavijo ter s pogovorom aktivno iščejo rešitve;
- prepoznajo pomen zmanjševanja količine odpadkov in se na osebni ravni odločijo za aktivno zmanjševanje količine odpadkov v vsakodnevem življenju.

TRAJANJE

6 šolskih ur, izvedenih v treh sklopih v treh tednih

POTREBŠČINE

- Raznobarvna pisala
- listi A4 in A3
- mobilni telefoni

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora s postavitvijo miz za skupinsko delo.

Priprava delovnih listov: delovni list št. 1 vsebuje celostransko tabelo z rubrikami: pričakovanja o količini in vrsti odpadkov, vrsta odpadka, količina odpadka, znamka/proizvajalec odpadka, datum odpadka; delovni list št. 2 vsebuje celostransko tabelo z rubrikami: pričakovanja o količini in vrsti odpadkov, vrsta odpadka, količina, znamka/proizvajalec odpadka (oseba v gospodinjstvu), datum odpadka).

Priprava učitelja: Učitelj se okvirno seznani s tematiko okoljevarstva. Opredeli pojme, kot so okoljevarstvo, zeleni prehod, trajnostni razvoj, naravovarstvo, krožno gospodarstvo, onesnaževanje, ravnanje z odpadki, podnebne spremembe, zelena energija, recikliranje ... Na spletni strani stat.si poišče aktualne podatke o odpadkih v Sloveniji (zbrana letna količina, na osebo, po občinah, vrste odpadkov ipd.). Seznani se z infografiko »10 znamk, ki obvladujejo svet« in jo primerja s podatki statističnega urada. Prebere članek »Skrivna pot odpadkov« in ga prilagodi za delo z Google Zemljevidi. Pri tem upošteva program, ki ga poučuje (na tekstilnih smereh spremlja pot odvrgenega nahrbtnika, na avtomehaničnih smereh pot odvrgenih gum, pri gradbeništvu pot azbestne kritine, pri logističnih smereh lahko naredi zemljevid vseh spremljanih odpadkov ipd. Članek ponuja veliko izhodišč za posamezne programe).

Učitelj razišče delovanje družbe za ravnanje z odpadki, ki pobira odpadke šole, in če je mogoče, pridobi podatke o količini in vrsti odpadkov na šoli. Razišče tudi sodelovanje te družbe z drugimi v Evropi ali po svetu – vzpostavi povezavo s člankom »Skrivna pot odpadkov«. Ko bodo dijaki predstavljali svoje ugotovitve o posameznih družbah, lahko s pomočjo projekcije zemljevida sproti izrisuje povezave in poti odpadkov v Sloveniji in po svetu.

Učitelj razišče gibanje Zero Waste in krožno gospodarstvo v Sloveniji in Evropi (Kalle idr., 2022).

Učitelj med izvajanjem aktivnosti na predlog dijakov izbere gosta za pogovor v razredu. Dijake vodi pri pripravi vprašanj, jim pomaga oblikovati izhodišča in se dogovori z gostom za sodelovanje.

POTEK IZVEDBE

1. Prvi del (45 minut)

1. Uvodna motivacija (30 minut)

Učitelj dijake razdeli v trojke. Vsaka trojka dobi zapisano samo eno besedo, povezano z okoljevarstvom (okoljevarstvo, zeleni prehod, trajnostni razvoj, naravovarstvo, krožno gospodarstvo, onesnaževanje, ravnanje z odpadki, podnebne spremembe, zelena energija, recikliranje ...). Vsaka trojka se pogovori o dodeljeni besedi – ali jo poznajo, kaj pomeni, kaj pomeni njim ... Nato poskušajo pomen besed narisati na list A3 v obliki stripa, čustvenčkov, skice, infografike ipd. Zadnjih deset minut učitelj vse risbe obesi na tablo in spodbudi dijake k iskanju skupnih točk in pomenov. S pogovorom se izoblikuje glavna tema učnih ur – okoljevarstvo in ravnanje z odpadki.

2. Spremljam svoje ravnanje z odpadki – navodila za delo doma (15 minut)

Učitelj dijakom predstavi nalogo o spremljanju odpadkov, ki jih ustvarijo v domačem gospodinjstvu. Dijaki prejmejo delovne liste in navodila. Svoje aktivnost in aktivnosti v gospodinjstvu bodo spremljali tri dni (od teh morata biti dva dneva v delovnem tednu in en dan ob koncu tedna). Na delovni list št. 1 bodo zapisali vsak odpadke, ki ga ustvarijo sami med svojimi dnevnimi aktivnostmi, na delovni list št. 2 pa odpadke, ki nastanejo v gospodinjstvu. Količino odpadkov bodo preštevali (npr. en bananin olupke, en robček, en delno pojedena kos pice ipd.). Pri tem se bodo seveda nekateri odpadki podvajali.

Učitelj dijake spodbudi, da izrazijo svoje misli in pričakovanja pred nalogo: Katere vrste odpadkov bo največ? Kdo v gospodinjstvu bo ustvaril največ odpadkov? Kdaj jih je več – med delovnim dnem ali ob koncu tedna? ipd. Svoja pričakovanja zapišejo na delovna lista št. 1 in št. 2.

2. Drugi del (135 minut)

1. Poročanje o spremljanju odpadkov (40 minut)

Učitelj dijake razdeli v skupine po štiri. Nato dijaki s pomočjo delovnih listov znotraj skupine poročajo o spremljanju lastnih odpadkov in odpadkov v gospodinjstvu. Dijaki med seboj primerjajo količino odpadkov po gospodinjstvih in pri tem upoštevajo število ljudi v posameznem gospodinjstvu. Izdelajo skupno poročilo, v katerem izpostavijo vrsto in količino treh najpogostejših odpadkov v gospodinjstvu ter treh najpogostejših lastnih odpadkov. Po en dijak iz skupine predstavi poročilo celotnemu razredu, drug dijak pa v času poročila zapiše podatke v tabelo na tabli. Ob koncu poročanja so na tabli zbrani podatki o najpogostejših odpadkih v gospodinjstvih in o najpogostejših lastnih odpadkih. Učitelj skupaj z dijaki grobo oceni količine odpadkov v enem dnevu za celoten razred in njihova gospodinjstva. Učitelj nato dijakom pokaže infografiko o desetih blagovnih znamkah, ki obvladujejo svet (Kramer, 2014), in jih spodbudi, da na njej poiščejo znamke odpadkov, ki so se najpogosteje pojavile pri njihovi analizi. Skupaj na tablo zapišejo dejanske proizvajalce odpadkov, ki so jih dijaki opazili pri svojem delu.

2. Refleksija (20 minut)

Učitelj spodbuja pogovor v razredu z vprašanji:

Ste bili presenečeni nad vrsto in količino odpadkov, ki ste jih sami ustvarili? Se vam zdi količina velika ali majhna? Ali ste se zavedali, da velika količina odpadkov različnih znamk dejansko pripada istim podjetjem?
Ali ste se zavedali raznolikosti odpadkov v gospodinjstvu? Kako jih razvrščate? Kdo poskrbi za pravilno ločevanje?
Ali bi določeno vrsto odpadkov (npr. plastika) lahko nadomestili z drugimi? Kaj bi ob tem še potrebovali?
Ali poznate družbe, ki skrbijo za ravnanje z odpadki v vašem kraju? Poznate različne vrste smetiščnih zabojsnikov? Kakšen je režim odvoza odpadkov? Ali imate v svojem kraju zbiralne oz. ekološke otoke?

Učitelj sklene refleksijo s poudarki, da vsak človek s sodobnim načinom življenja tako ali drugače ustvarja odpadke in da to tako kratkoročno kot dolgoročno vpliva na neposredno okolico in seveda na celoten planet.

3. Spoznavanje družb za ravnanje z odpadki (30 minut)

Učitelj predstavi pot odpadkov v Sloveniji in izvoz odpadkov iz nje s pomočjo aplikacije Google Zemljevidi in članka »Skrivnostna pot odpadkov« (Čakarić, Zwitter in Škrinjar 2023). Spodbuja dijake k razmisleku, kaj se zgodi z odpadki, potem ko jih odvržemo. Po pogovoru vsak dijak individualno s pomočjo pametnega telefona razišče družbo za ravnanje z odpadki, ki deluje v njihovem kraju oz. občini. Raziščejo, katere odpadke in kako jih odvažajo, kako pogosto, ali prevzemajo večje odpadke, ali organizirajo čistilne akcije ipd. Preverijo, kaj spada pod embalažo in kaj pod papir v njihovem kraju. Ko končajo, dijaki iz istega kraja skupaj poročajo o ugotovitvah.

4. Akcijski načrt (35 minut)

Učitelj dijake spodbudi k pogovoru:

Na kateri ravni se začne skrb za manj odpadkov?
Kdo je tisti, ki lahko pomembno vpliva na reciklažo? Je to delo potrošnika, organizacij, proizvajalca ali države?
Kakšna je vloga posameznika in kakšna je vloga proizvajalca v tem procesu, verigi recikliranja?
Ali poznate primere vpliva posameznikov na ravnanje z odpadki ali na varovanje okolja?

Po pogovoru si skupaj ogledajo videoposnetek o Evropi in krožnem gospodarstvu na <https://www.youtube.com/watch?v=zR11GrITZZw> (Evropski parlament, 2023a) ter na <https://www.youtube.com/watch?v=Z41jZBCxWEQ> (Evropski parlament, 2023b).

Nato učitelj prikaže še videointervju z nekom, ki živi življenje brez odpadkov: <https://www.youtube.com/watch?v=iOFmcTT75yk> (Eko krog, 2023).

Učitelj dijake razdeli v skupine in jih spodbudi, da zase in za svojo družino izdelajo akcijski načrt za zmanjševanje količine odpadkov. Upoštevati morajo podatke, ki so jih zbrali ob opazovanju ustvarjanja odpadkov pri sebi in v gospodinjstvu. V prvi fazi v skupini zapišejo vse ideje in načine, ki se jih domislijo. Nato v drugi fazi izberejo dva načina, ki sta realno izvedljiva in na katera imajo dejanski vpliv. Izdelajo načrt, kako bodo to izvedli, kaj potrebujejo in koliko časa bo trajalo, ter predvidijo, kako bo to vplivalo na količino odpadkov.

5. Izbira gosta (10 minut)

Ob zaključku dejavnosti učitelj vodi dijake pri pogovoru o izbiri gosta, ki se bo naslednjič udeležil učne ure. Dijaki lahko predlagajo različne osebe s področja ravnanja z odpadki. Če ne poznajo posameznikov, lahko opišejo področje, ki bi jih posebej zanimalo in o katerem bi želeli izvedeti več. Učitelj na koncu pogovora z dijaki naredi seznam petih oseb/področij. Do naslednje učne ure poskuša zagotoviti pogovor z eno od teh oseb.

3. Tretji del (90 minut)

1. Poročanje o rezultatih akcijskega načrta (20 minut)

Dijaki poročajo o rezultatih akcijskega načrta. Na kratko opišejo svoje cilje, kako so jih / jih niso dosegli, kakšne so pozitivne/negativne posledice načrta, kako bi ga spremenili/dopolnili in ali bodo svoj načrt izvajali v prihodnje.

2. Pogovor z gostom (50 minut)

Glede na izbiro dijakov se učitelj dogovori za obisk gosta, ki je povezan z ravnanjem z odpadki. Učitelj vodi pogovor in dopušča čim več vprašanj dijakov.

3. Refleksija (20 minut)

Z zaključno refleksijo se dejavnost okoljevarstva – ravnanje z odpadki – sklene. Učitelj vodi pogovor, pri čemer dijaki odgovarjajo na vprašanja: Kaj sem novega spoznal o ravnanju z odpadki? Zakaj je ravnanje z odpadki globalna dejavnost in kako vpliva na lokalno raven ter, obratno, kako naše ravnanje vpliva na druge dele sveta? Kako lahko kot posameznik prispevam k drugačnemu ravnanju z odpadki? Kaj lahko storimo kot družba? Kakšna je naša moč v vlogi aktivnih globalnih državljanov?

VIRI

- Bojinović Fenko, A., Požgan, J., in Vrečko Ilc, B. (2023). *Zelena EU: priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/04/BEAT_Zelena_EU-1.pdf
- Čakarić, M., Zwitter, M., in Škrinjar K., (2023). Skrivnostna pot odpadkov. V G. Repovž (ur.), *Vreli planet: premisleki in napotila za reševanje podnebne krize*. Mladina.
- Eko krog. (2023). *Okoljske zgodbe 15: Živeti brez odpadkov? Zero Waste je pot, ne cilj.* (odlomek). <https://www.youtube.com/watch?v=iOFmcTT75yk>
- Evropski parlament. (2023a) *Krožno gospodarstvo: Evropa pometa pred svojim pragom*. <https://www.youtube.com/watch?v=zR-11GrITZZw>
- Evropski parlament. (2023b). *Popravi, ponovno uporabi in recikliraj!* <https://www.youtube.com/watch?v=Z41jZBCxWEQ>
- Kajfež Bogataj, L. (2016). *Planet, ki ne raste*. Cankarjeva založba.
- Kalle, K., Arro, G., Kriipsalu, M., McQuibban, J., Kranjc J., Žnajde, Ž., in Kenk, K. (2022). *Zero waste priročnik: projekt BEZWA*. Ekologi brez meja. <https://ebm.si/m/Zero%20waste%20priro%C4%8Dnik.pdf>
- Kramer, A. (2014, 10. december). *These 10 companies make a lot of the food we buy. Here's how we made them better*. <https://www.oxfamamerica.org/explore/stories/these-10-companies-make-a-lot-of-the-food-we-buy-heres-how-we-made-them-better/>
- Petek, A., in Šiftkovič, S. (ur.). (2023). *Štoparski vodnik po varstvu okolja*. PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja. <https://zagovorniki-okolja.si/stoparski-vodnik/>
- Volk, L., (2023). Podnebna anksioznost in zanikanje. V G. Repovž (ur.), *Vreli planet. Premisleki in napotila za reševanje podnebne krize*. Mladina.

19

Žan Potočnik

JAZ KOT MLAD (NE)PISMEN DRŽAVLJAN?

Ključne besede: Finančno opismenjevanje, proračun, prihodki, izdatki, znanje

UVOD

V današnjem svetu, ki je vse bolj kompleksen in povezan z ekonomijo ter financami, je finančno opismenjevanje mladih ključnega pomena za njihovo uspešno prihodnost. Še posebej v kontekstu aktivnega državljanstva, kjer sta razumevanje finančnih konceptov in sposobnost sprejemanja informiranih finančnih odločitev ključnega pomena za posameznika in družbo kot celoto (Atkinson in Messy, 2012).

Finančno opismenjevanje mladih v srednji šoli ni le pomembno, temveč nujno. Prva raziskava o finančni pismenosti v Sloveniji je bila izvedena leta 2011, sledilo je več parcialnih interesnih raziskav. Zelo slabi so bili rezultati v skupinah »mladi« (od 18 do 29 let) in »starejši« (od 56 do 65 let). Slovenski 15-letniki so mednarodni preizkus s področja finančne pismenosti v raziskavi PISA 2012 rešili podpovprečno (Javrh, 2022).

Mednarodne raziskave (Batsaikhan in Demertzis, 2018; OECD, 2022) kažejo, da mladi vse pogosteje prihajajo v stik s finančnimi izzivi že v zgodnji odraslosti, vendar mnogi med njimi nimajo ustrezne pripravljenosti za obvladovanje teh izzivov.

Nasloviti vsebino finančnega opismenjevanja z učenci in dijaki je smiselno zaradi več razlogov. Prvič, srednješolska leta so ključno obdobje v življenju posameznika, ko se oblikujejo temeljne vrednote, prepričanja in navade. S pravilno usmerjenim finančnim opismenjevanjem lahko mladi razvijajo zavedanje o pomembnosti varčevanja, načrtovanja lastnih financ oziroma lastnega proračuna in odgovornega ravnanja z denarjem. Poleg tega pa se lahko naučijo tudi spretnosti, kot so analitično razmišljanje, kritično presojanje informacij in reševanje problemov, ki so ključne za uspeh v vsakdanjem življenju in prihodnji karieri (Milič, 2020).

Koncepti, znanja, veščine in vrednote, ki jih bodo dijaki usvajali skozi finančno opismenjevanje, zajemajo razumevanje osnovnih finančnih pojmov, kot so prihodki, izdatki, obresti, naložbe in krediti. Poleg tega bodo pridobili veščine na področju načrtovanja in upravljanja financ ter razvijali odgovoren odnos do denarja in trajnostne finančne navade. S tem bodo postali bolj pripravljeni na izzive, ki jih prinaša odraslost, ter prevzeli aktivno vlogo v lastnem finančnem življenju in širši družbi.

CILJI

Dijaki:

- raziskujejo finančno pismenost, njeno prepletenost z vsakdanjim življenjem, krepijo kritično mišljenje in zavedanje o lastnem načrtovanju, načrtovanju proračuna;
- ozavešijo pomen finančne pismenosti in ga preslikajo na odnos med državljanom in državo (vloga finančno pismenega posameznika v gospodarstvu);
- na primerih v razredu preučujejo in primerjajo svoja znanja s tega področja in znanja sošolcev, identificirajo dejavnike, ki vplivajo na različne stopnje finančne pismenosti;

- raziskujejo, načrtujejo in ozaveštujejo ukrepe in dejavnosti, ki bodo vplivali na dvig finančne pismenosti med vsemi generacijami.

TRAJANJE

2–3 šolske ure (odvisno od izvedbe – lahko tudi več)

Učitelj upošteva interes učencev in dejavnost izvaja v okviru krožka, kjer mu je lahko v pomoč *Priročnik za učitelje finančnega opismenjevanja mladih* (Milič, 2022). Zgornji priročnik je odlična podlaga za državno tekmovanje iz finančne pismenosti, ki vsako leto poteka na Ekonomski fakulteti pod okriljem časnika *Finance*.

POTREBŠČINE

Računalnik in/ali listi papirja, pisala, plakat

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora za skupinsko delo z možnostjo predstavitev ugotovitev.

POTEK IZVEDBE

1. Uvod (10 minut)

Predstavitev teme: finančna pismenost in njen pomen v vsakdanjem življenju ter družbi. Motivacija udeležencev za raziskovanje in razpravljanje o tematiki. Izhodišče so lahko naslednja vprašanja: Kakšen odnos imajo mladi do denarja in ali varčujejo – kako? Kakšen odnos imajo do denarja doma? Ali že morda kdo razmišlja o pokojnini?

Izhodišče so lahko učne priprave iz priročnika za učitelje finančnega opismenjevanja.

2. Raziskovanje in diskusija (20 minut)

Predstavitev osnovnih konceptov finančne pismenosti. Dijaki se v uvodu seznaniijo z osnovnimi pojmi, kot so: obresti, obrestna mera, lizing, inflacija in deflacija. Zgornje pojme učitelj teoretsko predstavi s praktičnimi primeri. Teorijo lahko črpa s spleta - <https://www.zbs-giz.si/abc-bancnih-izrazov> (Združenje bank Slovenije, b. d.) in iz učbenika za pouk modula Sodobno gospodarstvo v programu Ekonomski tehnik Sodobno gospodarstvo 1 (Jarc, Markač-Hleb in Turnšek, 2020).

Če čas dopušča, lahko učitelj na internetu odpre informativne kalkulatorje za izračun kredita, npr.: <https://www.nlb.si/osebno/kredit/osebni-kredit> (Nova Ljubljanska banka, b. d.). Dijakom projicira informativni izračun (izbrati mora dohodek, vrsto kredita, ročnost oz. odplačevanja, obrestno mero ...) in hkrati razlaga pojme. Po zaključku dijake razdeli v dvojice, jim določi različne poslovne banke, ki imajo informativne kalkulatorje, in pusti njihovi domišljiji prosto pot.

Sledi skupinska razprava o tem, kako se finančna pismenost odraža v vsakdanjem življenju in kako vpliva na gospodarstvo.

3. Primerjava znanja in identifikacija dejavnikov (20 minut)

Primeri situacij iz vsakdanjega življenja ali gospodarstva, kjer je potrebna finančna pismenost. Dijaki primerjajo svoje znanje (lahko se izvede krajši pisni test z vprašanji zaprtega tipa, kviz z različnimi orodji: Kahoot, Quizlet ...) in izkušnje ter identificirajo različne dejavnike, ki vplivajo na stopnjo finančne pismenosti. S tem ozavestijo pomen pismenosti in izobraževanja o finančni pismenosti.

4. Delavnica FURS (davčno opismenjevanje mladih) (90 minut)

Finančna uprava izvaja interaktivne delavnice in predavanja na temo finančnega oziroma davčnega opismenjevanja. Lahko jih povabite v goste - https://www.fu.gov.si/o_financni_upravi/davcno_opismenjevanje_mladih/ (Finančna uprava Republike Slovenije, b. d.). Sodelavci FURS najprej zelo lepo predstavijo teoretski okvir delovanja države (davki, proračun), prvi del poteka na klasičen način predavanja cca. 45 minut, drugi del, ki prav tako traja cca. 45 minut, pa poteka v obliki delavnic, kjer dijaki dobijo izziv oz. problematiko, ki jo morajo naštudirati in potem pripraviti rešitve/izboljšave.

Načrtovanje ukrepov za dvig finančne pismenosti (20 minut): Skupinsko delo, kjer dijake naključno razdelimo v skupine. Vsaka skupina na plakat ali PPT-predstavitve zapiše aktivnosti in ukrepe za povečanje finančne pismenosti med vsemi generacijami.

Sledijo predstavitve in razprava o tem, kako lahko vsak posameznik in družba prispeva k izboljšanju finančne pismenosti.

5. Zaključek (10 minut)

Povzetek glavnih spoznanj in ugotovitev z učne ure. Spodbuda k nadaljnjemu razmišljanju in ukrepanju za povečanje finančne pismenosti. Možnost postavljanja dodatnih vprašanj in izmenjave mnenj.

VIRI

- Atkinson, A., in Messy, F.-A. (2012). *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*. OECD. <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Banka Slovenije. (2022). *Izobraževalni dan*. <https://www.bsi.si/o-nas/izobrazevalni-dan>
- Banka Slovenije. (2022). *Muzej Banke Slovenije*. <https://www.bsi.si/o-nas/muzej-banke-slovenije>
- Batsaikhan, U., in Demertzis, M. (2018). *Financial literacy and inclusive growth in the European Union* (No. 2018/08). Bruegel Policy Contribution. https://www.bruegel.org/sites/default/files/wp-content/uploads/2018/05/PC-08_2018.pdf
- Bizovičar, M. (2015). »Brez zamere, ampak o financah nimate pojma«. Delo, spletna izdaja, 4. 9. 2015. <https://old.delo.si/gospodarstvo/finance/brez-zamere-ampak-o-financah-nimate-pojma.html>
- Finančna uprava Republike Slovenije. (b. d.). *Davčno opismenjevanje mladih*. https://www.fu.gov.si/o_financni_upravi/davcno_opismenjevanje_mladih/
- Jarc, B., Markač, Hleb, A., in Turnšek, J. (2020). *Sodobno gospodarstvo 1* [učbenik]. Mohorjeva.
- Javrh, P. (ur.). (2022). *Poročilo o analizi stanja in potreb po finančni pismenosti odraslih v Sloveniji*. Andrigoški center Slovenije. <https://financno.pismeni.si/wp-content/uploads/2023/11/Analiza-FPO-koncnajul23EUbar.docx.pdf>
- Milič, M. (ur.). (2020). *Priročnik za učitelje finančnega opismenjevanja mladih*. Revija moje finance, Časnik Finance.
- Nova Ljubljanska banka. (b. d.). *Informativni kalkulator za izračun kredita*. <https://www.nlb.si/osebno/kredit/osebni-kredit>
- OECD. (2022). *Evaluation of National Strategies for Financial Literacy*. <https://www.oecd.org/financial/education/evaluation-of-national-strategies-for-financial-literacy.html>
- Združenje bank Slovenije. (b. d.). *ABC bančnih izrazov*. <https://www.zbs-giz.si/abc-bancnih-izrazov/>

20

Sandra Ružičić

(NE)ENAKOPRAVNOST SPOLOV

Ključne besede: Spol, spolne vloge, spolna segregacija, diskriminacija, stekleni strop, stereotipi, predsodki, pozitivna diskriminacija, družbena neenakost, nediskriminatornost, (ne)enakopravnost

UVOD

Družba je skupnost različnih individuumov, ki se med drugim razlikujemo tudi glede na spol. Biološka determiniranost spola sama po sebi ne omejuje posameznika pri delovanju v družbi, vendar se okoli te naravne determiniranosti vedno oblikuje tudi družbena konstrukcija pomenov in odnosov. Danes imamo ženske v Sloveniji zakonsko zagotovljene enake pravice kot moški. A tukaj se pojavi ključno vprašanje: ali zakonska enakopravnost pomeni tudi enake možnosti v družbi? Predsodki in stereotipi o spolu in spolnih vlogah so namreč še vedno globoko zakoreninjeni v postmodernih družbah. Zato lahko govorimo o učinku steklenega stropa, o t. i. nevidni prepreki, ki ženskam onemogoča, da bi udeležile svoje formalne pravice v družbi (Bogovič in Skušek, 1996).

(Ne)enakopravnost spolov je vpeta v različne sfere družbenega delovanja. Velike razlike se kažejo na delovnem področju, družbena moč in politično delovanje sta kljub naraščajočemu deležu žensk v slovenski politiki še vedno v rokah moške večine. Neformalno, neplačano delo doma v večji meri še vedno doživljamo kot primarno žensko dolžnost kljub visoki stopnji zaposlenosti žensk. Ker so postmoderne družbe pravzaprav informacijske družbe, je ključnega pomena, da dijake ozavešimo o spolni neenakopravnosti, ki se kaže tudi v množičnih medijih, saj so le-ti eden pomembnejših dejavnikov socializacije današnje mladine. Učitelji imamo namreč ključno vlogo pri razbijanju predsodkov in stereotipov o tipičnih spolnih vlogah.

Dijaki prek izkustvenega učenja spoznajo, da zakonska enakopravnost spolov ne pomeni tudi dejanske enakopravnosti v družbi. Na učnih urah / delavnicah dijaki razvijejo kritično mišljenje, z aktivnim opazovanjem in analizo različnih področij družbenega življenja in z lastnim izkustvom pridejo do celostne obravnave te aktualne problematike postmodernih družb. Izjemno pomembno je, da se dijaki zavedajo pomena enakopravnosti spolov ter da jim učitelji posredujemo vrednote nediskriminatornosti, spoštovanja in enakopravnosti ter jim pokažemo, kako lahko prek teh vrednot vplivajo na boljšo družbo. Navsezadnje je šola vzgojno-izobraževalna institucija, v kateri učitelji izobražujemo in vzgajamo aktivne državljane.

CILJI

Dijaki razvijajo:

- občutljivost za zaznavanje spolne diskriminacije;
- razumevanje spolne neenakopravnosti v kontekstu širše družbene in kulturne perspektive;
- sposobnosti refleksije lastnega socialnega položaja in oblikovanja stališča, prepričanj, predsodkov o spolu in spolnih vlogah ter strpnega in odgovornega ravnanja;
- sposobnost razumevanja večplastnosti in kompleksnosti spolne (ne)enakopravnosti ter zmožnost njene večplastne in kompleksne obravnave;
- sposobnost kritičnega, na znanju utemeljenega odnosa do spolne (ne)enakopravnosti;

- sposobnost za analizo in kritično vrednotenje različnih statističnih podatkov, videogradiv, spletnih virov ter lastnih izkušenj o družbenem položaju moških in žensk;
- sposobnost strokovnega, argumentiranega in strpnega izražanja lastnih stališč o spolni (ne)enakopravnosti;
- sposobnost za demokratično državljanstvo na podlagi uveljavljanja enakopravnosti spolov;
- razumevanje spola kot pripisanega družbenega statusa in njegovih učinkov;
- sposobnost za vrednotenje spreminjanja spolnih vlog v sodobnih družbah;
- razumevanje vpliva spolne neenakopravnosti na različne vidike življenja (izobraževanje, zdravje, delo, potrošnja, prosti čas).

TRAJANJE

10 šolskih ur:

1. faza (1 šolska ura)
2. faza (2 šolski uri)
3. faza (3 šolske ure)
4. faza (1 šolska ura)
5. faza (1 šolska ura)
6. faza (1 šolska ura)
7. faza (1 šolska ura)

POTREBŠČINE

- Računalnik,
- telefon,
- projektor,
- splet,
- kreda,
- knjiga *Pozabljena polovica*,
- seznam ulic v Ljubljani,
- seznam osnovnih šol v Ljubljani,
- seznam slovenskih nagrad za književnost,
- natisnjen članek »Koliko spomenikov ženskam imamo v Ljubljani? Bore malo!«
- modri in rdeči označevalniki,
- dnevnik družine (zvezek),
- knjiga *Zeleno kolo*,
- plakati.

PRIPRAVE

Pred vsemi fazami naj se učitelji dobro pripravijo s pomočjo literature, ki je navedena na koncu članka, in dijake seznani s spremenjenim načinom dela v prihodnjih urah.

1. FAZA

- Pred pričetkom ure mize v učilnici postavimo v obliko okrogle mize ali več okroglih miz, če drugače ni izvedljivo.
- Faza se prične na šolskem dvorišču in nato nadaljuje v učilnici.
- Učitelj fotografira dijake na lestvici (ne)enakopravnosti in fotografiji po prihodu v učilnico prenese na računalnik ter ju s pomočjo projektorja pokaže dijakom.
- Učitelj poda dijakom jasna navodila o domači nalogi »Dnevnik družine«, načinu in roku oddaje.

2. FAZA

- Pred pričetkom faze učitelj prebere knjigo *Pozabljena polovica*.
- Pred pričetkom ure učitelj pripravi seznam ulic v Ljubljani, seznam osnovnih šol v Ljubljani, seznam slovenskih nagrad za književnost, natisnjen članek »Koliko spomenikov ženskam imamo v Ljubljani? Bore malo!« in s seboj prinese knjigo *Pozabljena polovica*.
- Pred pričetkom ure mize v učilnici postavimo v pet skupin.
- Učitelj prinese modre in rdeče označevalnike.
- Učitelj poda dijakom jasna navodila o domači nalogi »Opazovanje spolne (ne)enakosti«, načinu in roku oddaje.

3. FAZA

- Pred 3. fazo učitelj prebere knjigo *Zeleno kolo* in si ogleda angleški povzetek arabskega filma *Zeleno kolo* (Movie Trailers, 2013).
- Pred pričetkom ure učitelj premišljeno izbere in kopira odlomke iz knjige *Zeleno kolo*, v katerih so primeri spolne neenakopravnosti v Savdski Arabiji.
- Pred pričetkom ure mize v učilnici postavimo v pet skupin.

4. FAZA

- Pred pričetkom faze učitelj pregleda vse fotografije, ki so jih dijaki poslali po elektronski pošti (domača naloga iz 2. faze). Razvrsti jih glede na kategorije fotografiranja (okolica, splet, socialna omrežja, televizija, časopis) in iz vsake kategorije natisne štiri najboljše fotografije, skupaj torej 20.
- Pred pričetkom ure mize v učilnici postavimo v pet skupin in učitelj na vsako mizo razdeli en plakat in štiri fotografije.

5. FAZA

- Pred pričetkom faze se učitelj pozanima o poslancih in poslankah v Državnem zboru Republike Slovenije ter preračuna delež obeh spolov v Državnem zboru RS.
- Pred pričetkom ure učitelj pripravi zelene in rdeče kartone (en zeleni in en rdeči karton na dijaka).

6. FAZA

- Pred pričetkom faze učitelj podrobneje pregleda spletno publikacijo *Enakost spolov: primerjava Slovenije in Norveške* (Robnik in Ažman, 2016).
- Pred pričetkom faze učitelj pripravi kviz (npr. Kahoot) o enakosti spolov v Sloveniji (predlogi vprašanj za kviz so napisani v nadaljevanju) in pridobi podatke tudi za Norveško.

7. FAZA

- Faza se prične na šolskem dvorišču in nato nadaljuje v učilnici.
- Učitelj fotografira dijake na lestvici družbene (ne)enakopravnosti in fotografijo po prihodu v učilnico prenese na računalnik, jo postavi poleg prve fotografije iz 1. faze ter jo s pomočjo projektorja pokaže dijakom.

POTEK IZVEDBE

1. FAZA (1 šolska ura): šolsko dvorišče in učilnica

Na šolskem dvorišču s kredo narišem približno 10 m dolgo daljico, ki ponazarja lestvico spolne (ne)enakopravnosti. Na daljici označim tri orientacijske točke: **točka A** (najmanjši družbeni pomen), **točka B** (moški in ženski spol imata enak družbeni pomen) in **točka C** (največji družbeni pomen).

Dijake prosim, da se postavijo na mesto na daljici, ki po njihovem mnenju predstavlja družbeni položaj njihovega spola. Točke A, B in C jim pomagajo, da se lažje orientirajo.

Razporejene dijake fotografiram in jih prosim, da se zdaj postavijo na mesto na daljici, ki predstavlja družbeni položaj njihovega spola v 16. stoletju. Če mislijo, da se družbeni položaj ni spremenil, ostanejo na istem mestu. Dijake ponovno fotografiram.

Dijaki izvedejo samorefleksijo družbenega položaja svojega spola nekoč in danes. Sledita okrogla miza v učilnici (o družbenem položaju moških in žensk) in primerjalna analiza obeh fotografij nekoč in danes, ki ju prikažem s pomočjo projektorja. Dijaki ugotavljajo vzroke za različen družbeni položaj moških in žensk nekoč in danes.

Domača naloga: Učitelj poda dijakom navodila za domačo nalogo, ki jo bodo v pisni obliki oddali čez sedem dni. Dijaki morajo izdelati dnevnik svoje družine. Sedem dni opazujejo starše in v dnevnik zapisujejo vse dejavnosti, ki jih opravljata mama in oče v teh sedmih dneh, ter koliko časa porabita za te dejavnosti (hišna opravila, skrb za otroke, prosti čas, delo itd.). Domačo nalogo dijaki predstavijo v 3. fazi.

2. FAZA (2 šolski uri): učilnica

Dijake razdelim v pet skupin (delo v skupinah 15 minut):

- 1. skupina** dobi seznam ulic v Ljubljani in z modrim označevalnikom označijo ulice, poimenovane po moških, z rdečim pa ulice, poimenovane po ženskah. S pomočjo spleta preverijo lokacijo teh ulic. Podatke analizirajo in predstavijo.
- 2. skupina** dobi seznam osnovnih šol v Ljubljani in z modrim označevalnikom označijo osnovne šole, poimenovane po moških, z rdečim pa osnovne šole, poimenovane po ženskah. Podatke analizirajo in predstavijo.
- 3. skupina** dobi seznam slovenskih nagrad za književnost in z modrim označevalnikom označijo nagrade, poimenovane po moških, z rdečim pa nagrade, poimenovane po ženskah. Podatke analizirajo in predstavijo.
- 4. skupina** dobi natisnjen spletni članek »Koliko spomenikov ženskam imamo v Ljubljani? Bore malo!« Člani skupine iz članka izpišejo imena Slovenk, v čast katerim je v Ljubljani postavljen spomenik, in lokacijo spomenikov. Podatke analizirajo in predstavijo.
- 5. skupina** dobi knjigo *Pozabljena polovica*. Učitelj predhodno pripravi seznam vseh žensk, ki jih bodo omenile prve štiri skupine, in ga izroči 5. skupini. Skupina nato pripravi kratek oris žensk, ki so se pojavile na seznamih preostalih skupin, in jih predstavi.

Dijaki skupaj z učiteljem ovrednotijo družbeni položaj žensk v Sloveniji v primerjavi z moškimi.

Domača naloga: Učitelj poda dijakom navodila za domačo nalogo, ki jo bodo oddali čez tri dni. Dijaki morajo tri dni v svoji okolici opazovati in fotografirati kakršnokoli obliko spolne (ne)enakosti, na spletu ali socialnih omrežjih poiskati fotografije ali zapise o moških/ženskah, ki nakazujejo spolno (ne)enakost, na televiziji ali v časopisih fotografirati spolno vlogo moških in žensk. Vse fotografije iz okolice, s spleta, socialnih omrežij, časopisa in televizije dijaki pošljejo učitelju po elektronski pošti.

3. FAZA (3 šolske ure): učilnica

1. šolska ura: Dijaki najprej predstavijo kratke analize dnevnikov svoje družine (domača naloga v 1. fazi) znotraj petih skupin iz 2. faze. Nato sledita primerjava rezultatov med dijaki in kritična razprava znotraj skupin (ovrednotenje neformalnega dela doma, vpliva količine neformalnega domačega dela na prosti čas, zdravje, ekonomski položaj žensk itd.). Predstavniki vseh petih skupin povzamejo bistvene ugotovitve in jih predstavijo.

2. šolska ura: Vsaka skupina dobi drug odlomek iz knjige *Zeleno kolo* in o njem debatira ter napiše glavne teze spolne diskriminacije. Vsaka skupina odlomek na glas prebere in ga kritično ovrednoti z vidika spolne diskriminacije v Savdski Arabiji. Sledi razprava.

3. šolska ura: Učitelj predvaja angleški povzetek arabskega filma *Zeleno kolo* (Movie Trailers, 2013), po katerem je napisana istoimenska knjiga. Sledita razprava o spolni diskriminaciji v arabskem svetu in primerjava s slovensko družbo.

4. FAZA (1 šolska ura): učilnica

Učitelj pregleda vse fotografije, ki so jih dijaki poslali po elektronski pošti (domača naloga iz 2. faze). Razvrsti jih glede na vir fotografij (okolica, splet, socialna omrežja, televizija, časopis) in iz vsake kategorije natisne štiri najboljše fotografije, skupaj torej 20. Na vsako mizo učitelj razdeli plakat in po štiri fotografije iz ene kategorije.

Dijaki se spet razporedijo v pet skupin. Vsaka skupina izdela plakat s fotografijami in pod vsako fotografijo zapiše ključne ugotovitve o spolnih vlogah, spolni diskriminaciji, stereotipih ter predsodkih o moškem in ženskem spolu. Ugotovitve na koncu predstavijo sošolcem. Sledi razprava.

5. FAZA (1 šolska ura): učilnica

Učitelj na eno stran table zapiše imena vseh žensk v slovenski politiki, ki jih dijaki poznajo, na drugo stran table pa imena žensk na vodilnih položajih v gospodarstvu, ki jih dijaki poznajo.

Učitelj na spletni strani Državnega zbora Republike Slovenije dijakom predstavi poslanke in poslance ter preračuna deleže spolov.

Dijaki skupaj z učiteljem kritično analizirajo delež žensk v slovenski politiki in gospodarstvu ter iščejo vzroke za tako majhen delež (stekleni strop, spolna segregacija, spolna diskriminacija, družina).

Igra vlog: Dijaki se vživijo v vlogo poslancev v parlamentu. Pri svoji odločitvi morajo upoštevati smiselnost spremembe zakona z različnih vidikov (gospodarstvo, religija, družina, demografija itd.). Učitelj poda nekaj namišljenih predlogov sprememb zakonov in dijaki glasujejo za/proti ter argumentirajo svoje odločitve. Dijaki dvignejo zeleni karton, če se z namišljeno spremembo zakona strinjajo, ali rdeči karton, če se z namišljeno spremembo zakona ne strinjajo (kartone pripravi učitelj pred pričetkom ure). Število glasov za vsak zakon zapisuje učitelj.

Namišljeni predlog spremembe zakona št. 1: Ukinitve pravice do splava.

Namišljeni predlog spremembe zakona št. 2: Pravica do porodniškega dopusta se z 11 mesecev zmanjša na osem mesecev.

Namišljeni predlog spremembe zakona št. 3: Ukinitve pravice enega od staršev do krajšega delovnega časa zaradi starševstva do tretjega leta starosti otroka.

Učitelj počasi in glasno prebere vsak predlog spremembe zakonov in dijaki glasujejo.

Učitelj izvede statistično analizo odgovorov za in proti za vsak namišljeni predlog spremembe zakonov posebej. Sledi argumentiranje odločitev s strani dijakov.

Učitelj izvede statistično analizo deleža dijakov v razredu in statistično analizo glasov za/proti po spolu za vsak predlog spremembe zakona posebej.

Dijakinje ugotavljajo korelacijo med glasovi in spolom, pomen deleža žensk v političnem odločanju in o pozitivni diskriminaciji, ki lahko pripomore k večji spolni enakopravnosti (spolne kvote v politiki, gospodarstvu, kulturi, pozitivna diskriminacija).

6. FAZA (1 šolska ura): učilnica

Učitelj izdela kviz (npr. Kahoot) o enakosti spolov v Sloveniji na podlagi dokumenta *Enakost spolov: primerjava Slovenije in Norveške* (Robnik in Ažman, 2016). Nekaj primerov vprašanj za kviz:

*Ali imamo v Sloveniji zakon o enakih možnostih žensk in moških?
 Kolikšen delež žensk (20–64 let) je zaposlenih v Sloveniji?
 Kateri spol zavzema v Sloveniji večji delež v dokončanem terciarnem izobraževanju?
 Kateri spol zavzema v slovenskih podjetjih večji delež na položajih z izvršno funkcijo?
 Kolikšen je delež poslank v slovenskem parlamentu?
 Kateri spol zavzema večji delež pri zaposlitvi za krajši delovni čas?
 Koliko časa dnevno porabijo ženske za neplačano delo?
 Koliko časa dnevno porabijo moški za neplačano delo?
 Na katero mesto se med 145 državami uvršča Slovenija glede na globalni indeks enakosti spolov?*

Po rešenem kvizu učitelji podamo dijakom natančne statistične podatke iz raziskave za Slovenijo. Za primerjavo pri vsakem vprašanju podamo tudi statistične podatke za Norveško - *Enakost spolov: primerjava Slovenije in Norveške* (Robnik in Ažman, 2016).

Dijaki kritično ovrednotijo statistične podatke obeh držav, ugotovijo korelacijo med ugotovljenimi podatki in razvitostjo države ter kakovostjo življenja v obeh državah.

Dijaki primerjajo rezultate o porabljenem času mame in očeta za neplačano delo iz lastnih dnevnikov družine z rezultati raziskave za Slovenijo in Norveško ter rezultate kritično ovrednotijo.

7. FAZA (1 šolska ura): šolsko dvorišče in učilnica

Na šolskem dvorišču ponovno izvedem malce spremenjeno 1. fazo.

S kredo narišem 10 m dolgo daljico, ki ponazarja lestvico spolne (ne)enakopravnosti. Na daljici označim tri orientacijske točke: točka A (najmanjši družbeni pomen), točka B (moški in ženski spol imata enak družbeni pomen) in točka C (največji družbeni pomen).

Dijake prosim, da se zdaj postavijo na mesto na daljici, ki predstavlja družbeni položaj njihovega spola glede na znanje, ki so ga pridobili s pomočjo izkustvenega učenja spolne (ne)enakopravnosti. Razporejene dijake fotografiram.

Sledi primerjalna analiza dveh fotografij (prva fotografija iz 1. faze in fotografija iz 7. faze), ki ju prikažem s pomočjo projektorja. Dijaki samoreflektirajo, kako se je njihovo mnenje o družbenem položaju žensk spremenilo glede na izkustveno učenje o spolni (ne)enakopravnosti.

Dijaki napišejo krajši prispevek na temo: Kako bi poskrbel za večjo enakopravnost spolov, če bi bil na oblasti? Najboljše prispevke učitelj objavi v šolskem časopisu ali kateri drugi šolski publikaciji.

VIRI

- Al-Mansour, H. (2020). *Zeleno kolo*. Mladinska knjiga.
- Antić Gaber, M. (2021). Ženske, izobrazba in družbena moč: dolga pot do vrhov akademskega polja. V A. Žbogar (ur.). *Ustvarjalke v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (str. 57). Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Antić Gaber, M. (ur.). (2015). *Zahtevna razmerja: spol, strukturne ovire in priložnosti*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Banjac, M., Šipuš, K., Tadič, D., Razpotnik, Š., Novak, M., Lajh, D., in Pušnik T. (2022). *Izkustveno učenje: od teorije k praksi*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_lzkustveno_ucenje.pdf
- Beard, M. (2019). *Ženske in oblast*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Bogovič, L., in Skušek, Z. (1996). *Spol (ž)*. ISH – Institutum Studiorum Humanitatis: KUD France Prešeren.
- Criado Perez, C. (2022). *Nevidne: kako vrzeli v podatkih in raziskavah oblikujejo svet po moški meri*. UMco.
- Dacar, R. (2017, 8. julij). *Ali ženske kvote prinašajo pozitivne učinke k večji enakopravnosti žensk v družbi?* Socialnidemokrati.si. <https://socialnidemokrati.si/tag/zenske-kvot/>.
- Državni zbor RS (2023). *Poslanke in poslanci Državnega zbora*. https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/pos/pp/lut/p/z1/hU9Nb4MwDP0tO3AcdoPoPm5ApQ5StpVKa5pLFVj40CBBIS1Sf_0oPU3aNB-sZ_u9Zxs4MOBKJtK2EYr0U-71gS-PyRMNERpe4JpkPm5XJEx36GFEI7D_j8CnMf4RAUlyE8LXzl9nffZAcBtu6MdLRDyMF9cLiEmjtALeC1vfN-6rUwN5W5iLOSnY81-YEjH7qRE4J2LseWqG-ZKxuqGiA9TOSxXVb1er89ligcu9xsjWylEYa92Smdm1tPzw76OA4j-m6lddVKt9CdG79Jaj1YYD-Z0HfsgnK1PqHu2-dzl7l/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/.
- eUprava RS (2023). *Pravice in prejemki družine: krajši delovni čas zaradi starševstva*. <https://e-uprava.gov.si/si/podrocja/druzina-otroci-zakonska-zveza/pravice-prejemki-druzine/krajisi-delovni-cas-zaradi-starsevstva.html>.
- European Institute for Gender Equality (b. d.-a). *Spolne kvote*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1304?language_content_entity=sl.
- European Institute for Gender Equality (b. d.-b). *Stekleni strop*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1099?language_content_entity=sl.
- Jogan, M. (2014). *Sociologija in seksizem*. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Movie Trailers. (2013). *Wadja - Official Trailer (2013)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=6Yn0EEuvK4M&ab_channel=MovieTrailers
- Mrevlje, N. (2017, 8. marec). *Koliko spomenikov ženskam imamo v Ljubljani? Bore malo!* <https://siol.net/trendi/kultura/koliko-spo-menikov-zenskam-imamo-v-ljubljani-bore-malo-437014>.
- Pajnik, M., in Luthar, B. (2019). *Mediji in spol: strukture in prakse neenakosti*. Fakulteta za družbene vede.
- R. K. (2023, 1. avgust). *Zagotavljanje ženskih kvot kmalu ne bo več prostovoljno, ampak obvezno*. <https://siol.net/novice/slovenija/zagotavljanje-zenskih-kvot-kmalu-ne-bo-vec-prostovoljno-ampak-obvezno-612435>.
- Robnik, R., in Ažman, A. (2016). *Enakost spolov: primerjava Slovenije in Norveške*. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MDDSZ/Enake-moznosti/NFM/Enakost-spolov-SI-NO>.
- Seznam cest in ulic v Ljubljani. (2023, 6. september). V *Wikipedija, prosta enciklopedija*. https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_cest_in_ulic_v_Ljubljani.
- Šelih, A., Antić Gaber, M., Puhar, A., Renner, T., Šuklje, R., in Verginella, M. (2012). *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Tuma, SAZU.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o volitvah v državni zbor. (2006). *Uradni list RS*, 11. julij, letnik, št. 78/06, stran 8377. https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/zakonodaja/izbran!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8zivSy-9Hb283Q0N3E3dLQwCQ7z9g7w8nAwsnMz1w9EUGAWZGgS6GDn5BhsYGwQHGPHEaPFAAdwNCBOPx4FU-fNL8gNDQ11VFQEAAXcoa4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?uid=C12563A400338836C12571A90028BAE8&d-b=spr_zak&mandat=IX.

21

Darja Skopec

CERKNIŠKO JEZERO VEČ GENERACIJ

Ključne besede: Snovna in nesnovna kulturna dediščina, medgeneracijsko sožitje, ekskurzija, Cerkniško jezero

UVOD

Medgeneracijsko povezovanje postaja zavestna odločitev in v družbi, ki se stara, družbena nuja. Razumemo jo kot izmenjavo izkušenj in spoznanj, druženje, učenje, pomoč ene generacije drugi, ustvarjanje, ohranjanje in širjenje socialne mreže ter ohranjanje materialne varnosti in kulturne dediščine (Zveza društev upokojencev Slovenije, b. d.). Slovenija ima strategijo trajnostnega razvoja družbe, ki naj bi vsem generacijam omogočala dostojno življenje (Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj, 2023).

V času starajoče se družbe se vse bolj zavedamo dejstva, da smo pedagogi, delujoči na stopnji osnovnošolskega izobraževanja, tisti, ki imamo pomembno nalogo učence že v začetnem obdobju spoznavanja in zavedanja družbe ter okolja, v katerem živimo, seznaniti z dejstvom, da ni pomembno samo spoznavanje svojega okolja, ampak je nepogrešljivi člen družbene verige tudi aktivna participacija. Pomembno je, da učenec spozna družbo, v kateri raste, živi in bo živel, tako da se aktivno vključi vanjo kot izvajalec dejavnosti. S tem izkustveno spoznava področje družbe, svojo ožjo in širšo okolico, svojo domovino, njeno zgodovino, tradicije ter običaje. Ponotranjene raznolikosti ga obogatijo, oplemenitijo in mu spodbudijo željo po nenehnem odkrivanju neznanega. Tega ne vidi kot strah in oviro, temveč kot pozitivno, neprecenljivo izkušnjo, ki naredi življenje lepše in zanimivejše.

Medgeneracijsko sodelovanje spodbuja dobre medsebojne odnose, strpnost in solidarnost. Sožitje generacij omogoča rast družbe. Pomembno je, da učence seznanjamo s temeljnimi človekovimi pravicami in vrednotami, s pomočjo katerih gradijo strpne medsebojne odnose z različnimi starostnimi skupinami. Na osnovi pridobljenega znanja, razumevanja in z oblikovanimi vrednotami sodelovanja razvijajo pozitivno podobo o staranju in starejših ljudeh.

Na primeru ekskurzije na Cerkniško jezero učenci spoznavajo in ozavešajo pojma snovna in nesnovna kulturna dediščina. Spoznajo pomen in namen ohranjanja kulturne dediščine.

Izkustveno učenje omogoča trajnostno pridobljeno znanje in prenašanje naučenega na naslednje generacije.

Sodelujočemu starostniku pa medgeneracijsko povezovanje z učenci prinaša novo kakovost življenja, zagotavlja občutek sprejetosti in varnosti v kraju, kjer živi, lajša osamljenost ter krepi duševno in telesno zdravje.

CILJI

Učenci:

- opredelijo pojem kulturna dediščina;
- na podlagi primera spoznajo razliko med pojmom kulturna in naravna dediščina (npr. drevak, Cerkniško jezero in njegove naravne značilnosti);

- utemeljijo pomen ohranjanja kulturne dediščine; ob tem spoznavajo pomembnost pravilnega predstavljanja naravne kulturne dediščine obiskovalcem, kar je nujno za ohranitev naravnega stanja kulturne dediščine;
- s pomočjo naučenih pregovorov in prepevanja ljudskih pesmi ozavešijo pomen ustnih zgodovinskih virov, prehajanja iz roda v rod (medgeneracijsko sodelovanje);
- primerjajo razlike med rokodelsko dediščino nekoč in danes; znajo navesti primere domačih obrti (pletarstvo, izdelovanje drevakov in njihova uporaba, ribolov s košem);
- se seznanijo z izdelki domače obrti (pletenje košar ali izdelava zapestnice prijateljstva iz koruznega ličja); ob tem spoznajo pomen medgeneracijskega prenašanja znanja (od starejših na mlajše generacije);
- razvijejo empatično in strpno sodelovanje s starejšimi, medgeneracijsko solidarnost;
- razvijejo veščine predajanja svojega znanja starejšim generacijam, računalniško opismenjevanje, digitalno fotografranje; skupaj izdelajo predstavitev in evalvacijo ekskurzije za spletno stran šole in doma starejših občanov;
- se naučijo skupaj s starostniki pripraviti razstavo;
- pripomorejo k izvedbi ekskurzije s finančne plati.

TRAJANJE

Priprava na izvedbo dneva dejavnosti: 2–3 šolske ure.

Akcija zbiranja papirja z namenom pokritja stroškov avtobusnega prevoza ali za plačilo izvedbe delavnice pletenja košar / zapestnice prijateljstva: 7 dni.

Izvedba ekskurzije, dan dejavnosti: 5 šolskih ur.

Prevoz do Cerkniskega jezera in nazaj, odvisno od lokacije izhodišča.

Priprava prispevkov in njihova objava na spletni strani šole in doma starejših občanov: dvakrat po 4 šolske ure.

Možnosti nadaljnjih aktivnosti po izvedeni ekskurziji: časovnica odvisna od izbrane aktivnosti.

Priprava razstave (fotoreportaže) v domu starejših občanov.

Objava prispevka v šolskem časopisu ali časopisu lokalne skupnosti.

POTREBŠČINE

- Prostor za shranjevanje starega papirja na šoli in v domu za ostarele. Kontejner za zbiranje starega papirja in njegov odvoz (povezava z lokalnim centrom za zbiranje odpadkov).
- Material za izdelavo košar ali zapestnice prijateljstva (v sodelovanju z eno izmed izletniških kmetij na Cerkniskem jezeru in/ali z muzejem Jezerski hram, Kebe).
- Fotokopija teksta ljudske pesmi.
- Mapa, listi papirja ali zvezek, fotoaparati in mobilni telefon.
- Računalnik, učilnica za računalništvo, prostor za razstavo v domu starejših občanov.
- Fotografije z ekskurzije, natisnjeni prispevki z ekskurzije, material za pripravo razstave (šeleshamer, lepilo, škarje, čepki za pritrdjevanje ...).

PRIPRAVE

Učitelj prične načrtovati dan dejavnosti konec šolskega leta za izvedbo v naslednjem šolskem letu. Primeren čas za izvedbo so jesenski in pomladni meseci.

V domu za ostarele se pozanimajte, ali je dejavnost izvedljiva in ali obstaja interes.

Sestanek s predstavniki doma za ostarele. Zagotovitev spremstva za starostnike, strežnice in medicinske sestre zaradi varnosti zdravstvenega stanja oskrbovancev doma.

Sestanek z učenci 6. razreda osnovne šole, kjer poizvemo, ali imajo učenci željo po nekoliko drugačnem sodelovanju s starostniki iz bližnjega doma za ostarele.

Organizacija zbiranja starega papirja na ravni šole in doma za ostarele. Izkupiček zbiralne akcije se nameni plačilu prevoza ali plačilu delavnice.

Roditeljski sestanek s starši učencev. Prisotni tudi predstavniki doma za ostarele. Na sestanku se predstavi okviren program in stroškovnik dejavnosti (zbirna akcija starega papirja – aktiven prispevek udeležencev). Tako se sodelovanje, povezovanje prične že pred ekskurzijo.

Organizacija prevoza.

Stik s kmetijo in/ali muzejem, kjer bomo izvedli ogled in delavnice. Ogled makete delovanja Cerkniškega jezera v muzeju Jezerski hram, ogled drevaka, pletenje košar / zapestnice prijateljstva pod kozolcem in vožnja z lojtrnikom ter ogled jezera v organizaciji ene izmed izletniških kmetij. Delavnice in ogled je mogoče prilagoditi.

Priprava učencev na ekskurzijo v okviru pouka zgodovine. Tri šolske ure namenimo učni snovi kulturna dediščina, rokodelstvo in otroštvo nekoč in danes.

Za spoznavanje otroštva nekoč in danes na učno uro povabimo dva ali tri starostnike iz doma za ostarele. Lahko poizvemo, ali je morda med oskrbovanci doma sorodnik učenca, in ga povabimo. Učno snov usvajamo z učno metodo debate, okrogle mize. Učilnico prilagodimo tako, da stole postavimo v krog.

Sestanek z oskrbovanci doma za ostarele, ki se bodo udeležili ekskurzije. Na sestanku predstavimo časovnico in potek dogajanja. Razložimo jim, kako pomembno je ohranjanje kulturne dediščine in njeno prehajanje iz roda v rod. Za to skupaj izberemo ljudsko pesem, ki bo služila kot uvodna motivacija (prepevanje na avtobusu) pri medsebojnem spoznavanju. Starostnike prosimo, da poiščejo stare slovenske pregovore, ki jih bodo na ekskurziji predstavili učencem. Naloga učencev pa bo, da si vsaj tri zapomnijo.

Organizacija prehrane – hrano vzamemo s seboj na dan dejavnosti, ekskurzijo.

POTEK IZVEDBE

1. Zbirno mesto in odhod (15 minut)

Učenci, učitelj zgodovine in učitelj geografije, oskrbovanci in spremstvo doma za ostarele. Določimo zbirno mesto in točno uro odhoda avtobusa.

2. Potovanje (trajanje odvisno od izhodiščne lokacije)

Pri daljšem avtobusnem potovanju z mlajšimi učenci in starostniki je treba načrtovati postanek na postajališču z urejenimi sanitarijmi.

Med potovanjem udeležence ponovno seznanimo s časovnico in natančnim opisom dogajanja na ekskurziji.

Starostniki učence naučijo eno izmed ljudskih pesmi. Učenci dobijo fotokopije s tekstom ljudske pesmi. Skupaj prepevamo in tako pripomoremo k pozitivnemu vzdušju med potovanjem.

3. Spoznajmo se z jezerom (1 ura 30 minut)

Pripeljemo se do muzeja Jezerski hram v vasi Dolenje Jezero. Ogledamo si živo maketo jezera. Poslušamo strokovno razlago in spoznamo, kako se jezero napolni in kako izprazni. Podrobno spoznamo delovanje požiralnikov, ponorov, bruhalnikov in estavel. Seznanimo se, kako so si ljudje v času Janeza Vajkarda Valvazorja predstavljali delovanje jezera. S tem v naše medgeneracijsko sodelovanje vključimo še nekaj generacij naših prednikov in njihova spoznanja. Cerkniško jezero je s svojim presihanjem burilo domišljijo ljudi, njihove bajke o čarovnicah na Slivnici in o povodnem možu Jezerku pa še danes pripovedujemo in s tem ohranjamo pomembno ustno izročilo. Multivizija jezera v štirih letnih časih nas seznani z gospodarsko dejavnostjo na jezeru oziroma polju nekoč in danes. Drsanje na šmrkljah ... je zahtevalo mnogo spretnosti, tudi ribarjenje s pletenim košem, spletenim v zimskih mesecih, ni bilo mačji kašelj. Mnogo snovi za pogovor ob kasnejši delavnici.

4. Okrepčilo (30 minut)

Na dvorišču muzeja (klopi in mize) pripravimo malico, ki smo jo pripeljali s seboj. Učenci starostnikom zastavijo predhodno pripravljena vprašanja na temo njihove šolske malice. Verjetno je, da se bo pojavila jed, ki je učenci ne poznajo ali pa zanjo še niso slišali. Razvije se debata (metoda čebelnega panja) o jedeh, ki so izginile z naših jedilnikov. V pogovor starostniki vključijo pripravljene pregovore, povezane s hrano.

5. Drevak in delavnica (1 ura in 30 minut)

Pod kozolcem muzeja je tesarska delavnica, kjer še vedno s starim orodjem izdelujejo čolne drevake, ki so najprimernejši za prevoz živine in ljudi z enega na drug konec jezera. Seznanimo se z orodjem in načinom izdelave drevaka.

Nadaljujemo z delavnico izdelave pletene košarice iz šibja ali zapestnice prijateljstva iz ličja (v sodelovanju z lokalnim rokodelcem). Razdelimo se v skupine (npr. dva učenca, en starostnik). Seznanimo se s postopkom. Učenci in starostniki ustvarjajo ročne izdelke, ki jim bodo v spomin na druženje. Prek sodelovanja prenašajo izkustveno znanje z generacije na generacijo. Starejši so ročno spretnější, mlajši pa nudijo pomoč pri ustvarjanju digitalnih spominov, fotografiranje z mobilnim telefonom.

Pri vseh dejavnostih je pomembno, da učitelj ni tisti, ki podaja in predaja znanje, je le usmerjevalec. Tako učenci in starostniki prevzamejo vlogo tako učitelja kot učenca, znanje predajajo in ga sprejemajo.

6. Vožnja z lojtrnikom (1 ura)

Za nepozaben zaključek ekskurzije se, v sodelovanju z eno izmed izletniških kmetij, popeljemo z lojtrnikom po poteh okrog Cerkniškega jezera in v živo spoznamo ta čudež narave. Učenci spoznajo način potovanja naših prednikov, kaj pomeni potovati s konjsko močjo, starostniki pa obudijo spomine na svoje otroštvo. Učenci in starostniki izmenjujejo zgodbe o potovanjih.

7. Pot domov (trajanje je odvisno od izhodiščne lokacije), refleksija in evalvacija ekskurzije

Učenci in starostniki med spontan pogovorom na avtobusu izmenjujejo vtise in doživetja z medgeneracijske ekskurzije.

Učitelj sledimo pogovoru, strnemo vtise in vse sodelujoče ozavešimo, da z aktivnim sodelovanjem lahko razbijemo stereotipe o otrocih in starostnikih v naši družbi. Spoznanje, da prijateljstvo ni vezano na fizično

starost človeka, ampak na medsebojno spoštovanje, slišati in biti slišan, spoštovati sebe in druge, je neprecenljiva vrednota.

Na poti domov določimo termin ponovnega srečanja na šoli z namenom opraviti dodatno evalvacijo ekskurzije in z njo povezane morebitne dodatne aktivnosti.

8. Mogoče dodatne aktivnosti po izvedenem dnevu dejavnosti

- Priprava prispevkov za spletno stran šole, doma za starejše občane, za **šolski ali lokalni časopis**.
- Priprava in izvedba razstave v domu starejših občanov (dvakrat po **štiri šolske ure**).

Dodatne dejavnosti, povezane z medgeneracijsko ekskurzijo, opravimo s ponovnim sodelovanjem pri pripravi prispevkov za različne medije. Lahko se odločimo tudi za pripravo razstave v domu starejših občanov.

Razdelimo se v manjše skupine, v vsaki skupini sodeluje vsaj en starostnik. Razdelimo si delo po skupinah. V skupine se udeleženci vključijo po svojih željah. Vsaka izmed skupin prevzame točno določeno vlogo:

- urejanje fotografij,
- priprava fotoreportaže za spletno stran šole in spletno stran doma za starejše občane,
- pisanje člankov z vtisi udeležencev ekskurzije,
- priprava članka o tem, zakaj stari pregovori še vedno držijo,
- naučili smo se ljudsko pesem, prepevanje, priprava posnetka za spletno stran šole in doma za starejše občane,
- skupaj zmoremo, vtisi z delavnice,
- kako lahko potujemo in si hkrati veliko ogledamo, lojtrnik ...
- Izdelke skupaj pregledamo in jih računalniško uredimo. Pregledamo in uredimo članke za časopis. Tudi v tem primeru si naloge smotno razdelimo.

Če se odločimo za izdelavo razstave, pripravimo fotografsko razstavo s hudomušnimi komentarji. Pripravimo odprtje razstave (v sodelovanju z vodstvom doma starejših občanov). Povabimo preostale oskrbovance doma in starše udeleženih učencev.

S tako izvedeno dodatno evalvacijo dosežemo pozitiven odziv širše okolice in vzbudimo željo po nadaljnjem medgeneracijskem sodelovanju.

VIRI

- Banjac, M., Šipuš, K., Tadič, D., Razpotnik, Š., Novak, M., Lajh, D., in Pušnik T. (2022). *Izkustveno učenje: od teorije k praksi*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Izkustveno_ucenje.pdf
- Jezerski hram - Zavod za ohranjanje naravne in kulturne dediščine. (b. d.). *Jezerski hram*. <https://jezerski-hram.si/>
- Kebe, V. (2001). *Presihajoče Cerkljsko jezero, čudež kraške narave*. Samozaložba.
- Mahne, R. (2016). *Legenda o nastanku Cerkljskega jezera – tipna slikanica* [Magistrsko delo, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta]. Repozitorij Univerze na Primorskem. <https://repozitorij.upr.si/Dokument.php?id=20360&lang=slv>
- Marentič - Požarnik, B., Šarič, M., in Šteh, B. (2021). *Izkustveno učenje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj. (2023). *Uresničevanje Agende 2030*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/uresnicevanje-agende-2030/>
- Notranjski regijski park. (b. d.). *Cerkljsko jezero*. <https://www.notranjski-park.si/narava/naravne-znamenitosti/cerkljsko-jezero>
- Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko. (2017, december). *Strategija razvoja Slovenije 2030*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MKRR/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Strategija_razvoja_Slovenije_2030.pdf
- Verdev, H. (2016). *Raziskujem preteklost 6: samostojni delovni zvezek za zgodovino v 6. razredu osnovne šole*. Rokus Klett.
- Zveza društev upokojencev Slovenije. (b. d.). *Medgeneracijsko sodelovanje*. <https://zdus-zveza.si/programi-in-projekti/aktivno-starjanje/medgeneracijsko-sodelovanje/>

22

Tit Starc

GLOBALNI KAPITALIZEM IN MIGRACIJE

Ključne besede: Migracije, diskriminacija, (pozni) kapitalizem, Slovenija

UVOD

Pozni kapitalizem temelji na eksploataciji migrantske delovne sile in njene presežne vrednosti (Balibar, 2007; Žagar, 2021). Več kot osmino celotne delovne sile v Sloveniji sestavljajo migranti. Leta 2022 je bilo v Sloveniji od 890 tisoč delovno aktivnih prebivalcev, 115 tisoč migrantskih delavcev, od tega večinoma tujcev, ki prihajajo iz države nekdanje Jugoslavije - <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/ob-rekordnem-zaposlovanju-tujcev-nadzor-nad-krsenjem-njihovih-pravic-se-vedno-pomanjkljiv/630591> (Zavrtanik, 2022). Pa vendarle so njihovi pogoji dela vse prej kot zavirljivi. Tuji delavci so podvrženi kafkovski birokraciji urejanja svoje dokumentacije, ki zaradi kadrovske podhranjenosti in politike omejevanja možnosti legalizacije statusa tujcev večkrat vodi v veliko porabo časa, prepogosto pa v birokratski zid, ki preprečuje legalizacijo bivanja, medtem ko migrante potiska in jih dodatno ohranja v podrejenem položaju.

A če so migranti iz nekdanje Jugoslavije navkljub temu, da sestavljajo bistven delež slovenskega gospodarstva, potisnjeni na obrobje družbe; če so ti tudi z zakoni diskriminirani zaradi ohranjanja poceni delovne sile, so migranti z drugih celin pahnjeni v strukturne razmere, v katerih jih je mogoče eksploatirati z izključitvijo tako iz zakona kot s trga delovne sile, ter so toliko bolj prepuščeni paradigmatičnim institucijam državne suverenosti in njeni hrbtni plati izrednega stanja (azilni domovi, centri za tujce) pa tudi njenim politikam (protipravni izgoni oziroma »pushback« – od leta 2018 do leta 2023 je slovenska policija na Hrvaško prisilno izgnala več kot 30 tisoč ljudi).

Ukvarjanje z migracijami ni le ukvarjanje z družbenimi skupinami, ki so sistematično diskriminirane in ob čemer bi se dijaki učili o družbeni neenakosti – in o človekovih pravicah – temveč je, ker je izkoriščanje poceni migrantske delovne sile sestavni del poznega kapitalizma, hkrati tudi ukvarjanje z enim izmed poglobitvenih simptomov današnjih tako imenovanih globaliziranih družb. Toliko ponuja tudi uvod v temo globalizacije oziroma odnosa med središčem in periferijo v različnih državah – abstraktna tema, ki pa jo je mogoče z dijaki zgrabiti v njenih učinkih, skozi konkretne podobe položaja migrantskega delavca oziroma migranta.

CILJI

Dijaki:

- razvijajo sposobnost za samostojno in kritično razmišljanje o temeljnih aktualnih izzivih sodobne družbe, tako ob primeru migracij kot s spoznavanjem in vrednotenjem globalizacije kot procesa, ki je po eni strani z informatizacijo in odpadom lokalnih kulturnih posebnosti nov pojav, po drugi strani pa zgolj nadaljevanje logike širitve kapitala;
- na primeru delovnih migrantov razložijo in vrednotijo vlogo Slovenije v gospodarskih, prometnih, političnih, kulturnih in drugih družbenih tokovih Evrope ter predvsem gospodarski pomen prehodnosti oziroma neprehodnosti meja;

- razumejo učinke pripisanih in pridobljenih statusov, predvsem ekonomskega razreda, in vlogo državnih mehanizmov pri njegovi reprodukciji v primeru migrantskih delavcev – na primeru migracij analizirajo spremembe družbene neenakosti v sodobnih družbah;
- prepoznajo priložnosti in tveganja sodobnega sveta z vidika povečevanja neenakosti in sodobnih migracijskih tokov.

TRAJANJE

3 šolske ure

POTREBŠČINE

- Računalnik, projektor, dokumentarni film *V deželi medvedov* - dostopen kot priloga revije *Borec*, ki je na izposoj v knjižnicah (Borec: Revija za zgodovino, antropologijo in književnost, 2012), učni list, pametni telefoni

PRIPRAVE

Priprava učnega lista. Dobra podlaga za razumevanje tako imenovanih globalizacijskih procesov oziroma logike njene proizvodnje in njenih konkretnih primerov v državah globalnega juga je predvsem knjiga *Za 100 evrov na mesec* (Badalič, 2010).

Za osnovni konceptualni aparat vpetosti globalizacije v logiko kapitalistične ekspanzije so primerna dela Etienna Balibarja (2007), medtem ko je konkretne primere in sociološke konceptualne prijeme v mišljenju dotičnih ekonomskih procesov najti v zborniku *Verige globalnega kapitalizma* (Podvršič idr., 2019).

Literatura je vsekakor dobrodošla, da lahko razumemo in toliko lažje razložimo mehanizme kapitalistične globalizacije in vlogo migrantskih delavcev v njih, vendar je za pripravo delovnega lista najkonkretnjša podlaga sam film *V deželi medvedov* in pedagoško gradivo, ki je bilo pripravljeno na podlagi tega filma - https://www.kinodvor.org/wp-content/uploads/2017/09/v_dezeli_medvedov_pg.pdf (Hakimova, 2012).

Pedagoško gradivo aktualiziramo z novjšimi podatki o številu migrantskih delavcev in konkretnimi primeri kršenja delavskih pravic. Na učni list poleg vprašanj o samem filmu, kjer nam je za podlago koristno pedagoško gradivo, vključimo še vprašanja o aktualni statistiki migrantskih delavcev, da lahko z dijaki primerjamo situacijo ob snemanju tega filma in današnjo situacijo.

Konkretno primere kršenja delavskih pravic si pred učno uro pogledamo in preberemo, da si lahko naredimo vprašalne iztočnice za obnovo samih konkretnih primerov in iskanje stičišč za navezavo na abstraktno temo globalizacije. Najbolje je, da te konkretne primere, ki jih najdemo v medijih, preberemo tudi skupaj z dijaki na sami učni uri, saj tako hkrati spoznavajo medije v Sloveniji, se urijo v tem, kako brati novice in na kaj biti pozoren pri zaupanju medijskim virom, prav tako pa se pri dijakih nemara lažje vzpostavi praksa, da pametnih telefonov ne uporabljajo le za socialna omrežja, temveč tudi za splošno informiranje z verodostojnimi viri.

POTEK IZVEDBE

1. Uvod (20 minut)

Kratek uvod v temo razmerja med gospodarsko močnimi in gospodarsko šibkimi državami (Badalič, 2010; Podvršič idr., 2019). Razlaga o uvozu surovin gospodarsko močnejših držav in izvozu končnih industrijskih izdelkov – podajanje primerov: kakavovec iz Slonokoščene obale in proizvodnja čokolade (dokumentarni film *Skriti obraz čokolade*), primer proizvodnje pametnih telefonov, pridobivanje koltana – kovine, potrebne za izdelavo mikroelektronskih čipov – iz Konga (dokumentarni film *Kongo: milijonarji kaosa*) in primer tajvanskega podjetja Foxconn, ki je na Kitajskem imelo tovarne za izdelavo telefonov velikih multinacionalnih korporacij - <https://www.mladina.si/116896/za-applove-izdelke-zaposlujejo-otroke/> (Mekina, 2012). Razlaga se konča z vprašanjem: zakaj mislite, da podjetje, kot je Apple, raje plačuje podizvajalce in ima delavce na Kitajskem, čeprav mora plačati še za transport teh izdelkov? Navezava na primer Slovenije: kdo večinoma dela na gradbiščih v Sloveniji, koga vidite/slišite? Zakaj mislite, da bi delodajalci iz Slovenije raje zaposlovali delavce iz držav nekdanje Jugoslavije, ne pa toliko delavcev iz Slovenije? (Če kdo odgovori na vprašanje ali če se razvije razprava, nadaljujemo z metodo razgovora, sicer pa preidemo na ogled filma *V deželi medvedov* z vprašanjem v zraku.)

2. Ogled filma (70 minut)

Ogled filma *V deželi medvedov* (Autor, 2012). Film predstavi položaj migrantskih delavcev, ki so bili prek podizvajalcev zaposleni pri Vegradu, slovenskih železnica in drugih podjetjih. Predstavi, koliko ur na dan so delali; da so jim delodajalci v 13 mesecih izplačali le nekaj mesečnih plač ter stanje bivanja v samskih domovih in kontejnerjih, kjer so bili nastanjeni. Film sledi tudi zgodbi delavskega samoorganiziranja ter predstavi diskrepanco izhodiščnih obljub s strani delodajalcev in njihovo realizacijo ter tako omogoča vpogled v mogoče približke odgovorov na sicer fantazijska zdravorazumska vprašanja, kot so: Zakaj so sploh tukaj? in Zakaj enostavno ne odidejo nazaj v svojo državo, če so tu takšne razmere? Poleg razumevanja položaja migrantskih delavcev ponuja nazorno izhodišče za razlago diskriminacije in njenih večplastnih pojavnih oblikah – prostorske segregacije, marginaliziranega položaja in toliko večjih možnosti kršenja delavske zakonodaje ter birokratskega sistema pridobivanja delavskih dovoljenj in dokumentov (Hakimova, 2012).

3. Razprava in refleksija (25 minut)

Razprava o filmu. Dijake povprašamo o filmu: kaj so si mislili, kakšni so bili pogoji nastanitve migrantskih delavcev, ki smo jih videli v filmu (vprašanja se po izkušnjah odnesejo bolje, če so čim bolj konkretna, na primer, koliko so plačevali za najem sobe v samskem domu in potem v kontejnerjih), kaj se je dogajalo z njihovimi plačami, koliko denarja so imeli na teden, za katera podjetja so delali itd. Na kratko obrazložimo, kaj je diskriminacija (neenaka obravnava posameznikov na podlagi rase, spola, etnične pripadnosti, vere, jezika, državnosti, spolne usmerjenosti, invalidnosti), in razdelimo učne liste (na učnih listih je napisan tudi odlomek z definicijo treh ravni diskriminacije v primeru delavcev v filmu – neenaka obravnava na trgu dela (vize, dovoljenja), izkoriščevalske razmere za delo in prostorska segregacija oziroma getoizacija (odrinjenost nastanitve)). Prvi dve vprašanji na učnih listih se glasita: »Opiši pogoje dela tujih delavcev, ki si jih videl v filmu« in »Kaj je diskriminacija in kje se je videla v njihovem primeru«. Ko so na polovici učnega lista, dijakom damo navodila, naj na svojem telefonu najdejo članek na spletni strani portala MMC RTV Slovenija z naslovom »Ob rekordnem zaposlovanju tujcev nadzor nad kršenjem njihovih pravic še vedno pomanjkljiv« - <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/ob-rekordnem-zaposlovanju-tujcev-nadzor-nad-kršenjem-njihovih-pravic-se-vedno-pomanjkljiv/630591> (Zavrtanik, 2022). Dijaki morajo prebrati članek in odgovoriti na preostala vprašanja na učnem listu, ki se nanašajo na statistiko: koliko tujih delavcev je bilo v Sloveniji leta 2011 in koliko jih je danes? Iz katerih držav je večina tujih delavcev in v katerih panogah je večina zaposlena? (Branje člankov na telefonu, se je izkazalo za plodovito predvsem zato, ker se dijaki učijo uporabljati pametne telefone ne pretežno zaradi priklopljenosti na socialna omrežja, temveč tudi zaradi pridobivanja (bolj) verodostojnih informacij, prav tako spoznavajo medije v Sloveniji). Skupaj preverimo rešitve.

4. Nedavni primeri kršenja delavskih pravic migrantov (20 minut)

Skupaj z dijaki si ogledamo prispevek v *Dnevniku* »Izkoriščanje v podjetju Marinblu buri duhove« - <https://365.rtvlo.si/arhiv/dnevnik/174879411> (RTV Slovenija, 2022) in razpravljamo – primer neprimernih delavskih razmer ter nadzora delavcev s kamerami in uporaba socialnih omrežij: kakšni so bili pogoji dela (koliko ur na dan so delali, koliko plače so dobili, kaj se jim je še zdelo nenavadno in, seveda, od kod so bili ti delavci). Nato damo dijakom navodila, naj na telefonih odprejo članek na portalu MMC RTV Slovenija z naslovom »Suženjsko izkoriščanje indijskih delavcev v ljubljanski avtopralnici« - <https://www.rtvlo.si/slovenija/suzenjsko-izkoriscanje-indijskih-delavcev-v-ljubljanski-avtopralnici/636782> (Ponudič in Luzar, 2022). Vsak si sam prebere članek, nato skupaj obnovimo, kaj se je zgodilo oziroma kako je lastnik avtopralnice skušal nadzirati delavce ob inšpekcijskem nadzoru – indijskim delavcem je lastnik namreč vzel potne liste. (Statistika in abstraktnost teme strukturnih pogojev možnosti diskriminacije migrantskega delavca postane tako oprijemljivejša – odvzem potnih listov je mogoča prisila le, če gre za migrantskega delavca).

VIRI

- Autor, N. (2012). *V deželi medvedov* [film]. Obzorniška fronta.
- Badalič, V. (2010). *Za 100 na mesec. Proizvodni sistem globalnega kapitalizma*. Krtina.
- Balibar, E. (2007). *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Založba Sophia.
- Borec: Revija za zgodovino, antropologijo in književnost. (2012). *Borec: Revija za zgodovino, antropologijo in književnost* (Letnik LXIV, številke 685–689). https://revija-borec.si/pdf/borec_685-689_z.pdf
- Hakimova, A. (2012). *V deželi medvedov: pedagoško gradivo*. https://www.kinodvor.org/wp-content/uploads/2017/09/v_dezeli_medvedov_pg.pdf
- Mekina, I. (2012, 18. oktober). *Za Applove izdelke zaposlujejo otroke*. <https://www.mladina.si/116896/za-applove-izdelke-zaposlujejo-otroke/>
- Podvršič, A., idr. (2019). *Verige globalnega kapitalizma*. Sophia.
- Ponudič, H., in Luzar, M. (2022, 9. avgust). *Suženjsko izkoriščanje indijskih delavcev v ljubljanski avtopralnici?* <https://www.rtvlo.si/slovenija/suzenjsko-izkoriscanje-indijskih-delavcev-v-ljubljanski-avtopralnici/636782>
- RTV Slovenija. (2022, 9. junij). *Izkoriščanje v podjetju Marinblu buri duhove*. <https://365.rtvlo.si/arhiv/dnevnik/174879411>
- Zavrtanik, M. (2022, 11. junij). *Ob rekordnem zaposlovanju tujcev nadzor nad kršenjem njihovih pravic še vedno pomanjkljiv*. <https://www.rtvlo.si/gospodarstvo/ob-rekordnem-zaposlovanju-tujcev-nadzor-nad-kršenjem-njihovih-pravic-se-vedno-pomanjkljiv/630591>
- Žagar, J. (2021) *Upravljanje migracij in državni razizem* [Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta]. Repozitorij Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?id=132033&lang=eng>

23

Sabina Stipanovič

MEDVRSTNIŠKO NASILJE: IZZIVI, RAZMISLEKI IN REŠITVE

Ključne besede: Oblike nasilja, predsodki in stereotipi, spletno nasilje, posledice medvrstniškega nasilja, empatija, varno in vključujoče okolje

UVOD

Dejavnost »Nasilje med vrstniki« je sestavljena iz treh delov. Zaradi večkratne dileme, kdaj gre za medvrstniško nasilje in kdaj ne, najprej opredelimo medvrstniško nasilje. Vsako neželeno ali nesprejemljivo vedenje še ni medvrstniško nasilje. Primer neželenih vedenj so npr. grobe igre med dijaki, ki vključujejo boj (različne fantovske igre) ali draženje drugih dijakov z različnimi imeni. Vendar če gre za enako kompetentne učence (v smislu, da med njimi ni neravnovesja moči), če to vedenje ni ponavljajoče in če ne želijo namerno povzročiti škode drugemu, tega ne moremo obravnavati kot medvrstniško nasilje, kljub temu pa je treba takšno vedenje zaustaviti in se z vpletenimi pogovoriti (Pečjak in Pirc, 2019, str. 10).

Medvrstniško nasilje je ponavljajoča se uporaba fizičnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja povzročitelja nad drugim mladostnikom podobne ali enake starosti - <https://sola.amnesty.si/media/uploads/files/Delavnica%20-%20Vrstni%C5%A1ko%20nasilje.pdf> (Amnesty International Slovenije, b. d.). Še posebej se posvetimo medvrstniškemu spletnemu nasilju, saj je ta oblika v največjem porastu in zaradi lažnega občutka anonimnosti ali prevzemanja lažnih identitet in psevdonimov, ki dajejo povzročiteljem še večji občutek moči, hkrati pa manjše zavedanje posledic in sankcij, lahko vodi do veliko hujših posledic kot običajno nasilje - <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/varnost-na-internetu/spletno-nasilje-in-spolne-zlorabe-otrok-na-internetu/medvrstnisko-spletno-nasilje> (Republika Slovenija, Ministrstvo za notranje zadeve, b. d.). Pri predstavljanju slednjega jim prikažem tudi spletno stran safe.si, kjer lahko najdejo številne nasvete, kako ravnati v primeru spletnega nasilja - https://safe.si/sites/default/files/safe-si_spletno_nasilje_-_sole.pdf (Center za varnejši internet, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, 2024).

Medvrstniško nasilje naj bi vrh doseglo v obdobju poznega otroštva in zgodnjega mladostništva, največkrat v prvih letih srednje šole, in sicer zaradi sprememb v socialni hierarhiji, ko si mladostniki poskušajo na različne načine zagotoviti čim boljši položaj v vrstniški skupini, ki jim v tem obdobju postane zelo pomemben. Mladi pridejo v drugačno šolsko kulturo z manj osebnimi odnosi, večjim stresom zaradi tekmovalnosti in socialne primerjave (Pečjak in Pirc, 2019, str. 11). Za priljubljenost in vzpon po hierarhični lestvici velikokrat posežejo po nasilju nad sovrstniki, žrtvami, ki na nek način izstopajo iz povprečja, kar je po navadi utemeljeno z določenimi predsodki ali stereotipi nasilneža.

V primeru brezbriznosti odraslih do medvrstniškega nasilja moramo imeti ničelno toleranco. Glavni poudarek celotnega sklopa je na aktivnem preprečevanju in reševanju medvrstniškega nasilja in kakršnega koli nasilja nasploh.

CILJI

Dijaki:

- se usposabljaajo za sodelovanje v javni razpravi, za zagovarjanje svojih stališč, poslušanje stališč drugih in skupno iskanje rešitev;
- uporabljajo osnovne elemente kritičnega mišljenja;
- na primerih iz vsakdanjega življenja prepoznajo negativne posledice stereotipov; predsodkov, nestrpnosti, izključevanja in diskriminacije v šoli v družbi;
- razumejo potrebnost družbenih pravil, ki urejajo odnose v šoli in družbi;
- prepoznajo oblike nasilja, razumejo njihove vzroke in posledice;
- z razpravo iščejo rešitve za preprečevanje nasilja in jih tudi zapišejo;
- spoznavaajo vlogo medijev, družbenih omrežij in svetovnega spleta pri pojavljanju in naraščanju pojavnosti nasilja.

TRAJANJE

3 šolske ure

POTREBŠČINE

- Učni listi
- pisalo
- telefon
- plakat
- računalnik

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora, učnih listov, računalnika, plakatov

POTEK IZVEDBE

1. Uvod (15 minut)

Na začetku ure dijaki dobijo liste, na katerih je napisanih deset primerov različnih dejanj. Dijaki se morajo odločiti, katero dejanje je fizično nasilje, psihično nasilje, ekonomsko nasilje ali sploh ni nasilje (npr. Govoriš ali počneš zlobne stvari, da bi nekoga prizadel; Norčuješ se iz sošolke, ker je dobra v matematiki; Dijaki pretepejo sošolca, ker prihaja s Kosova; Sošolce nagovarjaš, naj se ne družijo z Markom, ker je homoseksualno usmerjen ...).

Na osnovi njihovih opredelitev jim natančno predstavim različne oblike nasilja med vrstniki. Predstavim, da poznamo fizično, psihično in ekonomsko nasilje, ter skozi razpravo določamo, katero nasilje spada v katero kategorijo. Še posebej se posvetimo spletnemu nasilju, saj se to vztrajno stopnjuje in ima lahko zelo hude posledice. Ko jim opredelim, katera dejanja sploh veljajo za nasilna, jim postavim nekaj vprašanj.

Ali ste že bili žrtev spletnega nasilja?

Ali ste kdaj sami izvajali spletno nasilje?

*Menite, da lahko spletno nasilje privede do slabega počutja žrtve? Zakaj?
Poznate kak tak primer?*

2. Vzroki/razlogi za nasilje nad vrstniki (30 minut)

V naslednjem koraku prosim dijake, naj si pripravijo telefone. Ker menim, da bodo tako podajali iskrenejše odgovore, jim postavim vprašanja, na kateri bodo odgovarjali z Mentimetrom.

*Prvo vprašanje: Zakaj menite, da je nekdo nasilen do sovrstnikov?
Drugo vprašanje: Katere so najranljivejše skupine, nad katerimi se izvaja nasilje?*

Na osnovi njihovih odgovorov vodim odprto razpravo.

V razpravi si pomagam z naslednjimi vprašanji:

*Ali lahko pojasniš, zakaj meniš, da se z nasilnim ravnanjem povzpneš po vrstniški lestvici?
Zakaj meniš, da je to sploh mogoče? Kakšno vlogo imajo odrasli pri legitimiranju nasilja nad vrstniki?
Ali obstaja še kakšen drug način, da bi bil lahko med vrstniki priljubljen?
Zakaj misliš, da je nekdo, ki je nekako drugačen, največkrat žrtev nasilja?
Kaj misliš s tem? Lahko navedeš kak primer? ...*

3. Predsodki (30 minut)

Razprava nas privede do sklepa, da je žrtev medvrstniškega nasilja največkrat nekdo, ki na nek način izstopa iz povprečja. Največkrat je izvor v stereotipih in predsodkih. Opredelimo, kaj so predsodki in do česa lahko privedejo. Predstavim jim piramido sovraštva, da si lahko predstavljajo, v katero smer se lahko odvija na videz nedolžna oblika nasilja. Primere z začetka ure razvrstijo v piramido sovraštva.

4. Preprečevanje in reševanje nasilja (60 minut)

V zaključku ure dijake razporedim v skupine po štiri. Razmisliti in razpravljati morajo o tem, kako bi lahko v šolskem prostoru in v družbi preprečili nasilje nad vrstniki. Kaj lahko naredijo dijaki? Učitelji in vodstvo šole? Starši?

Sledi daljša razprava. Učitelj vodi razgovor, ga usmerja, ustvari varno učno okolje ter ne dovoljuje kakršnih koli poniževanj, sovražnega govora.

Naredimo povzetek in najprimernejše rešitve napišemo na plakate, ki jih obesimo na šolskem hodniku.

5. Zaključek

Čisto na koncu predvajam še kratek videoposnetek, ki prikazuje, da smo si ljudje ne glede na spol, raso, narodnost ... bolj enaki kot različni - <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc> (TV 2 Play, 2017).

VIRI

- Amnesty International Slovenije. (b. d.). *Kaj je vrstniško nasilje in kako ukrepati?* <https://sola.amnesty.si/media/uploads/files/Delavnica%20-%20Vrstni%C5%A1ko%20nasilje.pdf>
- Aničič, K., Lešnik Mugnaioni, D., in Plaz, M. (2002). *Nasilje-nenasilje*. i2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje.
- Center za varnejši internet, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. (2024, februar). *Spletno nasilje: Prepoznavanje, obvladovanje in ukrepanje, Priročnik za šole*. https://safe.si/sites/default/files/safe-si_spletno_nasilje_-_sole.pdf
- <https://sola.amnesty.si/media/uploads/files/Delavnica%20-%20Vrstni%C5%A1ko%20nasilje.pdf>
- Klemenčič, I., Karajić, E., in Sitar, S. (2016). *Obravnavanje medvrstniškega nasilja v VIZ: Priročnik št. 3*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/varno%20in%20spodbudno%20ucno%20okolje/obravnavanje-medvrstniskega-nasilja-v-viz_prirocnik-3.pdf
- Lešnik Mugnaioni, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E., in Novakovič, T. (2022). *Protokol ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. <https://zrss.si/wp-content/uploads/2022/03/Protokol-ob-zaznavi-in-za-obravnavo-medvrstniskega-nasilja-v-VIZ-1.p>
- Pečjak, S., in Pirc, T. (2019). Psihološki vidiki medvrstniškega nasilja v šolah. *Šolsko polje*, 30(3/4), 9–31.
- Republika Slovenija, Ministrstvo za notranje zadeve. (b. d.). *Medvrstniško spletno nasilje*. <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/varnost-na-internetu/spletno-nasilje-in-spolne-zlorabe-otrok-na-internetu/medvrstnisko-spletno-nasilje>
- Slovenska fundacija za UNICEF. (2023, 9. maj). *Medvrstniško nasilje - kako se o tem pogovarjati z otroki*. <https://unicef.si/medvrstnisko-nasilje-kako-se-o-tem-pogovarjati-z-otroki/>
- TV 2 Play. (2017). *All That We Share* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=jD8tjhVO1Tc>

24

Polona Strnad Bensa

REFLEKSIJA IZKUŠNJE HENDIKEPIRANOSTI

Ključne besede: Izkustveno učenje, predsodki, človekove pravice, integracija, manjšine, informatizacija države in posledično EU

UVOD

Pričujoča vsebina dijakom ponuja poglobljeno izkušnjo z manjšinsko skupino, in sicer z invalidi. Kot meni Kroflič, »oviranost hendikepiranih oseb ne izvira iz anomalničnega medicinskega stanja, ampak iz dejstva, da je družbeno okolje oblikovano predvsem za zdrave osebe« (Kroflič, 2018, povzeto po Canguilhem, str. 103). V 72. členu Ustave RS piše, da ima »vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega okolja« (Republika Slovenija, 1991, člen 72.). Pod pojmom *zdravo življenjsko okolje* pa moramo razumeti okolje, ki človeku omogoča, da ohranja, krepi svoje fizično in psihično zdravje.

Arhitektura in gradbeništvo naj bi pri načrtovanju, oblikovanju in gradnji objektov v večji meri upoštevala, da so arhitektonske ovire za telesno prizadetega človeka nezdravo življenjsko okolje in da je treba ovire obravnavati kot enakovredne drugim dejavnikom nezdravega življenjskega okolja (Neuman in Vovk, 1975, str. 49). Če povzamem Uršiča (2005, str. 24, v Sendi in Kobal, 2018, str. 12), je diskriminatorno dejanje že sama odklonitev prilagoditve, izključevanje ali omejevanje zaradi invalidnosti z namenom zmanjšanja ali izenačevanja enakopravnega priznavanja in uživanja ali uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem, civilnem ali drugem področju (Sendi in Kobal, 2010, str. 13). V obdobju vratolomno spreminjajoče se demokratične družbe, kjer je temeljno izhodišče spoštovanje človekovih pravic, položaj fizično omejenih oseb kliče po ponovnem pregledu stanja v urbanem okolju.

Obvezna izobraževalna vsebina aktivno državljanstvo omogoča ozaveščanje tovrstnih problematik in pojasnjuje vlogo in nalogo posameznikov in skupin, da delujejo v skladu z načeli demokratičnih pravil. Izhodišče je posameznik ter spoštovanje njegovih temeljnih človekovih pravic. Nujno je, da imajo vsi posamezniki v družbi možnost to neodtujljivo dejstvo uresničiti, slednje namreč »spada k človekovemu dostojanstvu oziroma k temu, da je življenje človeka res človeka vredno« (Šimenc, 2021, str. 24). Namen dejavnosti je, da bi dijaki ozavestili »egalitarnost ljudi, demokracijo, družbeno pravičnost in nove oblike bojev ljudi s posebnimi potrebami za vključevanje v družbeno okolje« (Rutar, 2018, str. 13).

Zdravi ljudje težko pomislijo, s čim se spopada invalidna oseba pri opravljanju najosnovnejših dejavnosti. Kot učitelji bodočih generacij pa je naša naloga, da jih vzgajamo v odgovorne, čuječe in čuteče posameznike, ki bodo gradili tolerantnejšo demokratično skupnost predvsem znotraj domovine in posledično tudi znotraj EU.

CILJI

Dijaki:

- spoznajo hendikepirano osebo in se seznanijo s težavami, s katerimi se srečujejo pri opravljanju temeljnih dejavnosti;

- spoznavajo kraj šolanja s perspektive hendikepirane osebe, obogateni so z novimi izkušnjami, spoznanji, ki bodo porodila nove ideje;
- spoznavajo uporabnost in prilagojenost infrastrukture na lokalni ravni za hendikepirane, stimulirani so za kritično mišljenje in iskanje mogočih rešitev;
- ozaveščajo mehanizme vplivanja na spremembe v lokalni skupnosti, čutijo moč osebnega angažmaja;
- z vnosom informacije na spletni portal izkusijo neposredni vpliv na spremembo družbe tudi globalno;
- krepijo demokratične vrednote; spoštovanje, toleranco, sočutje do drugačnih;
- ozavešijo vrednost zdravja in varnosti pri uporabi in dostopu do najrazličnejših infrastruktur;
- poglobljajo sočutje in solidarnost do ljudi z omejenimi gibalnimi in senzoričnimi zmožnostmi ter širijo pogled na druge in drugačne situacije, kjer s(m)o ljudje velikokrat spregledani pri normalnem vključevanju v družbeni prostor in njegovi uporabi;
- prek dejavnosti aktivnega državljanstva krepijo zavest o vplivu posameznika na širšo družbeno skupnost, ne le na hendikepirane, pač pa tudi na ljudi, ki uporabljajo vozičke za dostavo, na starejše, slabovidne, kolesarje in tudi pešce, skratka pomagajo pri urejanju urbanega okolja, ki bo prijazno vsem uporabnikom ne le v matični državi, ampak posledično tudi v državah EU;
- reflektirajo prednosti, ki jih prinaša življenje v družbi, v kateri hendikepirani niso socialno izključeni.

TRAJANJE

4–5 šolskih ur (uvodno predavanje, pričevanje, izkustvo vožnje z invalidskim vozičkom, uporaba hojce, poročanje dijakov, pisanje pisma županu)

POTREBŠČINE

- Velika predavalnica
- invalidski voziček
- hojca
- telefon s fotografskim aparatom
- računalnik
- e-listovnik

PRIPRAVE

Učitelj se pripravi na temo s pomočjo strokovne literature, ki jo uporabi za razlago temeljnih pojmov in pripravo nalog za ustrezno izpeljano aktivnost.

V uvodni uri učitelj dijake podrobno seznani s temeljnimi pojmi: invalidnost, hendikep, gibalna ovira, arhitektonska ovira, klančina, senzorični signal; svetlobni in zvočni signali, socialna vključenost, diskriminacija zaradi invalidnosti idr.

Učitelj organizira obisk pričevalke, ki opremi dijake z informacijami o izkustvu hendikepirane osebe. Dijaki usvajajo nove poglede na življenje, nove strategije reševanja težav, nagovorjeni so, da prispevajo svoj delež v obliki predlogov in idej za lajšanje gibanja in uporabe lokalnih infrastruktur za gibalno ali drugače ovirane osebe. Dijaki krepijo spoštovanje do drugačnega drugega, razmišljajo o vrlinah in vrednotah glede zdravja, varnosti in

možnosti angažmaja posameznika v družbi in pri oblikovanju dostopnosti in možnosti uporabe infrastruktur ter pri slednjem aktivno sodelujejo.

Za izvedbo aktivnosti se učitelj poveže z institucijami, katerih uporabniki so hendikepirane osebe (dom upokoencev, bolnišnica, društvo slepih in slabovidnih). Priskrbi si ustrezno strokovno literaturo, pogovori se z osebjem omenjenih institucij, poveže se s pričevalcem, da se seznani s težavami in temami, ki so bistvene za dobro izpeljavo dejavnosti, ter organizira izposojlo invalidskih vozičkov in hojc.

S tako pridobljenim znanjem dijake pripravi na nalogo, pri kateri bodo dijaki za kratek čas izkusili življenje »invalida«. S hojco ali vozičkom gredo na predpisana mesta, kjer bodo opravili dejavnost; npr. poslali pismo na pošti pri okencu, si pridobili obrazec za polog denarja na banki, vprašali za informacije v TIC-u, se dogovorili za datum obiska v specialistični ambulanti v drugem nadstropju zdravstvenega doma itd.

POTEK IZVEDBE

1. Uvod (10 minut)

Učitelj v uvodu predstavi temo, za iztočnico postavi vprašanje: »Ali ima morda kdo od vas, dijakov, izkušnjo z invalidno osebo in s premagovanjem arhitektonskih ali drugih ovir?«

Po odgovoru dijake seznani z nekaj temeljnimi informacijami na temo hendikepiranosti: kaj štejemo kot hendikep, katere vrste hendikepa obstajajo, katera društva imamo v RS, ki skrbijo za ljudi z motorično in senzorično omejenimi ljudmi, kako deluje pravnoformalni del naše države na področju problematike hendikepiranih, in z nekaj informacijami glede omenjene teme v EU.

2. Pričevanje (35 minut)

Dijaki spoznajo hendikepirano osebo, ki seznani mladostnike z ovirami, ki jih vsakodnevno premaguje. Dijaki so usmerjeni, da se pri poslušanju ne osredotočajo zgolj na premagovanje arhitektonskih ovir, pač pa so pozorni tudi na tisti del pričevanja, ki se dotakne psihičnih, komunikacijskih »ovir«, do katerih prihaja v odnosih z nehendikepiranimi osebami. Dijaki si zapisujejo vsebino pričevanja v listovnik in vprašanja, ki jih bodo zastavili pričevalki ob koncu njene pripovedi.

3. Dijaki zastavljajo vprašanja, pričevalka odgovarja (30 minut)

V uri priprave na aktivnost dijaki pripravijo vprašanja, na katera bi želeli dobiti odgovore ob obisku pričevalke:

Katera izkušnja je bila za vas najbolj neprijetna pri premagovanju tako fizičnih kot družbenih oz. psihičnih ovir?

Kaj je za hendikepirano osebo v odnosu z nehendikepiranimi osebami najhuje?

Vozite avto?

Imate morda izkušnjo s tujino, npr. s sosednjo Italijo? Je tam bolje ali slabše poskrbljeno za gibalno ovirane osebe?

Se vam zdi, da RS dovolj poskrbi za osebe s hendikepom? Če ne, kaj bi lahko storila bolje?

Ste seznanjeni s pravilniki, ki urejajo pravice in zakone na evropski ravni?

Če da, ali je morda v pravilniku EU kaj, kar se v Sloveniji (še) ne upošteva?

Ste imeli morda možnost, da bi lahko kakšno situacijo reševali tudi s pomočjo EU?

4. Dijaki dobijo navodila za izvedbo dejavnosti (5 minut)

Ob koncu pričevanja učitelj razdeli dijake v pare in jim da liste z navodili. Na listu so označene ulice in točke, kjer morajo opraviti dejavnost, ter povezava, prek katere dostopajo do spletne strani društva geografov (kamor bodo vpisovali svoje ugotovitve, opremljene s fotografijami iz mobilnih telefonov) - <https://skupnost.sio.si/mod/data/view.php?id=3061&rid=79570> (Uporabna Geografija, 2023).

5. Izvedba dejavnosti (40 minut)

Dijaki za kratek čas izkusijo življenje »gibalno omejene osebe«. S hojco ali vozičkom gredo na predpisana mesta. Na pošti odpošljejo priporočeno pismo. Na bančnem okencu se pozanimajo o možnosti sklepanja kreditov za študente. Na TIC-u se pozanimajo o kulturnih dogodkih in o možnosti za osebe s hendikepi. Dogovorijo se za datum obiska v specialistični ambulanti v drugem nadstropju zdravstvenega doma, gredo na avtobusno postajo in se »vkrcajo« na avtobus itd. Pri gibanju skozi mesto zapisujejo, koliko in katere oznake za osebe s hendikepi so bile opažene. Prav tako zapisujejo oznake in mesta, ki obveščajo osebe s hendikepi v stavbah. Npr. oprema sanitarij, označbe na stenah, tleh, dovoz v notranjost institucije, ovire. Pozorni so tudi na odnos, razpoložljivost oseb, s katerimi pridejo v stik pri opravljanju določene naloge.

6. Refleksija (30 minut)

Dijaki v razredu po skupinah zberejo ugotovitve, ideje in predloge. Odgovarjajo na vprašanja:

Kakšen je bil odnos zaposlenih do vas?
Katera ustanova je imela najbolj prilagojeno notranjost, dostop?
Katera ustanova je bila najmanj opremljena, pa bi to nujno potrebovala?
Kako si se počutil/-a kot gibalno omejen/-a dijak/-inja?
Kaj bi predlagal/-a županu za izboljšanje uporabe infrastrukture s strani hendikepiranih oseb v mestu?
Imaš morda idejo za izboljšanje situacije oseb s hendikepi, ki si jo opazil v tujini?
Bi jo lahko prenesli tudi v naše okolje?
Svoje ugotovitve pošlji pričevalki, da oceni »primernost« rezultatov preizkusa.
Napiši, kako se pogledi nehendikepiranih na to, kaj hendikepirani potrebujejo, razlikujejo od pogledov hendikepiranih na isto temo.
Poišči podatke o organizacijah, ki se posvečajo tem problematikam na ravni EU.
Primerjaj stanje ene od organizacij v EU z Društvom invalidov RS.

VIRI

- Kroflič, R. (2018). O opolnomočenju in subjektifikaciji s pomočjo umetniške izkušnje. V D. Rutar (Ur.), *Egalitarne simbolizacije življenja s posebnimi potrebami* (str. 79–115). CIRIUS.
- Neuman, Z., in Vovk, M. (1975). *Premagovanje arhitektonskih ovir za telesno prizadete osebe*. Zavod SR Slovenije za rehabilitacijo invalidov.
- Republika Slovenija. (1991). *Ustava Republike Slovenije*. Uradni list Republike Slovenije.
- Rutar, D. (2018). Nova psihologija kulture hendikepa in drugo. V D. Rutar (Ur.), *Egalitarne simbolizacije življenja s posebnimi potrebami* (str. 13–76). CIRIUS.
- Sendi, R., in Kobal, B. (2010). *(Ne)dostopna Slovenija?: grajene in komunikacijske ovire, s katerimi se srečujejo invalidi*. Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Šimenc, M. (2021). Človekove pravice in sobivanje. V Banjac, M., in Šipuš, K. (ur.), *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_solli.pdf

Šprohar, L., in Lepičnik-Vodopivec, J. (1998). *Koncepcija razvojne strategije invalidskega varstva v Sloveniji in naloge Urada vlade Republike Slovenije za invalide pri uresničevanju razvojnih ciljev*. Inštitut Republike Slovenije za rehabilitacijo.

Uporabna Geografija. (2023, 10. december). *Ovire za gibalno prikrajšane*. <https://skupnost.sio.si/mod/data/view.php?id=3061&rid=79570>

Zaviršek, D., Rutar, D., Lesar, I., Razpotnik, Š., Kroflič, R., in Zadnikar, D. (2018). *Egalitarne simbolizacije življenja s posebnimi potrebami*. Cirius.

Združeni narodi. (2006). *Konvencija o pravicah invalidov*. https://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/PRAVNE_PODLAGE/Mednarodne_konvencije_-_OZN/Konvencija_o_pravicah_invalidov/A_-_Konvencija_o_pravicah_invalidov.pdf

25

Erika Šavron

POMEN RAZUMEVANJA IN URESNIČEVANJA DEMOKRACIJE IN ČLOVEKOVIH PRAVIC V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU

Ključne besede: Demokracija, družbena pogodba, avtonomija posameznika, vrste človekovih pravic, predsodki, diskriminacija

UVOD

Dijaki se seznaniijo z osnovnimi pojmi demokracije, kaj sploh je, zakaj je tako pomembna, kaj je posredna in neposredna demokracija, ter spoznajo, zakaj je pri izvajanju demokracije tako pomembno, da veljajo tudi pravila, omejitve in kazni.

Spoznajo, katere pravice so človekove pravice, njihovo zgodovino ter opredelitev negativne svobode v reku: **Moje pravice so omejene s pravicami drugih** (Banjac in Šipuš, 2021).

Spoznajo, kako predsodki in diskriminacija delujejo v nasprotju z načeli demokracije.

CILJI

Dijaki:

- razumejo potrebnost družbenih pravil (zakonov), ki omejujejo in omogočajo svobodo posameznika, z razlago kategorij človekovih pravic;
- uporabljajo osnovne elemente kritičnega mišljenja in argumentacije, ki so potrebni, da razumejo, da je pri uveljavljanju demokracije treba oblikovati svoja stališča in sprejemati tuja;
- spoznavaajo pojem države in primerjajo demokratične ter nedemokratične ureditve po razlagi učitelja, ki jim predstavi značilnosti demokracije, sami pa ugotavljajo, kaj je potem značilno za nasprotje demokracije;
- razumejo povezavo med človekovimi pravicami in odgovornostmi ter to, da nimamo le pravic, ampak obstajajo določene omejitve, ki nam tako omogočajo, da imamo pravice vsi, ne le najmočnejši;
- prek razlage spoznavaajo vrste (človekovih) pravic in načine njihovega varovanja (varuh človekovih pravic, sodišče za človekove pravice ...).

TRAJANJE

6 šolskih ur

POTREBŠČINE

- tabla
- samolepilni lističi
- svinčniki
- plakati
- flomastri
- projektor
- računalnik

PRIPRAVE

Učitelj se pripravi na uro s pomočjo letnega načrta in dnevne priprave. Pred tem prebere literaturo, ki se nanaša na izbrano tematiko, pridobi dodatne informacije na spletu, izbere ustrezne metode dela oziroma vaje, ki najbolj ustrezajo izbrani tematiki.

V učilnici so vsi pripomočki, ki bodo uporabljeni med učnimi urami.

POTEK IZVEDBE

1. Ogrevanje (15 minut)

Učitelj napiše na tablo besedi »Demokracija« in »Avtokracija«.

Dijakom razdeli po dva samolepilna lističa in jim naroči, naj premislijo in nato zapišejo na posamičen listič po en primer demokracije in avtokracije ter jih nalepijo na tablo.

Zatem učitelj prosi dijaka, naj pride prebrat posamične izjave. Z dijaki se pogovorimo, kaj je po njihovem mnenju demokratično in kaj ne.

Nato učitelj razloži, kaj je značilno za demokracijo in kaj za avtokracijo.

V demokraciji lahko vsak posameznik s svojim glasom na volitvah vpliva na to, kdo bo vodil državo. Oblast se tu gradi od spodaj navzgor, od ljudstva nasproti vladarju, oblast izvira od ljudi.

V avtokraciji pa si družbeno oblast in moč prisvoji vladar s pomočniki in zatem vlada ljudem, ne da bi jih vprašal za mnenje ali jim dal možnost, da vladarja zamenjajo. Državna ureditev se gradi od zgoraj navzdol, od vladarja nasproti ljudem, saj vladar svojim podložnikom le ukazuje (Cerar, 2009).

2. Kaj je demokracija in kako je povezana z avtonomijo posameznika? (45 minut)

Dijaki spoznajo osnovne pojme demokracije, kaj sploh je, zakaj je tako pomembna, zakaj je pomembno, da sodelujemo prek izvoljenih predstavnikov pri oblikovanju oblasti, zakonov (posredna demokracija) ali prek referendumov, plebiscitov, ljudske iniciative, pravice do peticije, zbora občanov (neposredna demokracija). Zavedati se morajo, zakaj je tako pomembno, da veljajo tudi pravila, omejitve in kazni, da se lahko demokracija sploh izvaja (Cerar, 2009).

Kaj sploh je demokracija? Pomembno je, da dijaki razumejo, kako je nastala in kaj sploh je.

Demokracija se je v evropski tradiciji prvič pojavila v stari Grčiji. Tudi sama beseda demokracija izvira iz starogrške besede *demokratia*, ki je sestavljena iz besed *demos* (ljudstvo) in *kratein* (vladati). To dobesedno pomeni »vladavina ljudstva«. Tesno pa je demokracija povezana z naukom o družbeni pogodbi, tj. medsebojni

dogovor, ki ga sklenejo vsi člani družbe, da bi se sporazumeli, kako miroljubno in pravično organizirati skupno življenje s priznavanjem enakopravnosti, temeljnih pravic (vsak ima enake pravice in nihče ne sme kršiti pravic drugega), kdo bo imel oblast in skrbel, da se bo družbena pogodba tudi resnično izvajala v vsakdanjem življenju, preprečeval kršitve te pogodbe in zagotavljal, da se kaznujejo tisti, ki so pogodbo že prekršili. Ta del pogodbe pomeni, da se ljudstvo dogovori o tem, da bo preneslo oblast z volitvami na svoje poslance v parlamentu, ki morajo nato oblikovati vlado, ki skrbi, da so pravice posameznikov varovane in da se pogodba ne krši. Družbena pogodba je temelj enakopravnosti ljudi (enakosti v pravicah in dolžnostih) in hkrati temelj demokracije (Banjac in Šipuš, 2021).

3. Človekove pravice in sobivanje (90 minut)

Spoznajo, katere pravice so človekove pravice in opredelitev negativne svobode v reku: **Moje pravice so omejene s pravicami drugih.** Sam rek nakazuje na to, da so človekove pravice tiste pravice, ki smo jih deležni vsi. Kot sami uveljavljamo svoje pravice in pričakujemo od drugih, da jih spoštujejo, to od nas pričakujejo tudi drugi. Človekove pravice nam nalagajo tudi odgovornost, da tudi sami aktivno prispevamo k uresničevanju pravic drugih (Banjac in Šipuš, 2021).

Učitelj vpraša dijake, kaj so človekove pravice in kako vplivajo na oblast, zatem našteje in razloži človekove pravice, ki so zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic (vseh 30), in zakaj so tako pomembne ter da jih delimo v tri kategorije (Banjac in Šipuš, 2021):

- državljanske in politične,
- ekonomske in socialne,
- okoljske, kulturne in razvojne pravice

(Združeni narodi, 1948).

Zato da bi utrdili učiteljevo razlago, si ogledajo krajši film *The story of human rights* - https://www.youtube.com/watch?v=6XXGF_V8_7M&ab_channel=Scientology (Scientology, 2011), ki na kratko razloži, kaj so človekove pravice, koliko jih je in njihovo zgodovino.

Govori tudi o naravnih pravicah in o tem, kako je nastal temeljni dokument, ki je preprečil samovoljo absolutnih vladarjev, Velika listina svoboščin (*Magna carta libertatum*), ter o mednarodnih dokumentih, kot je Deklaracija o pravicah človeka in državljana.

Z učiteljem se pogovorijo o videnem, o tem, kaj pomenijo naravne pravice, ki jih pridobimo ob rojstvu.

Obenem pa se vprašajo, zakaj so toliko ljudem človekove pravice še danes kršene, čeprav obstajajo številni mednarodni dokumenti in sodišče za človekove pravice, ki varujejo človekove pravice. Pogovorijo se o tem, zakaj je pomembno soglasje držav o tem, da uresničevanje določene pravice spada k človekovemu dostojanstvu, da je življenje človeka res človeka vredno. Na osnovi tega ugotavljajo, da človekove pravice niso stvar narave, temveč kulture in civilizacije, človeštvo jih je postopoma oblikovalo in sprejelo kot normo. Z učiteljem dijaki ugotovijo, da država ne sme posegati v življenje posameznika, po drugi strani pa državo v sodobnem svetu potrebujemo, kajti v primeru kršenja človekovih pravic varuje naše pravice v obliki pravosodnega sistema. Obstajajo pa tudi pravice, ki so vezane na državo, da jih uresničuje, npr. javno šolstvo, javno zdravstvo ... Tako država zagotavlja uresničevanje človekovih pravic (Banjac in Šipuš, 2021).

To so ekonomske in socialne pravice, ki so bile razložene tudi v filmu kot ena izmed kategorij človekovih pravic.

Zatem učitelj predstavi metodo »deklica s socialnimi pravicami« (Klenovšek, 2020), poslušajo pravljico H. C. Andersona *Deklica z vžgalicami* - <https://www.youtube.com/watch?v=qey1OdYKOpg> (Pravljичni kanal, 2014). Po končanem slušnem posnetku jih učitelj vpraša, kako živi deklica, kako je zanjo poskrbljeno, kako se počuti ... dokler dijaki sami ne ugotovijo, da so v pravljici deklici kratene socialne pravice, kot so pravica do

bivališča, hrane, zdravstvene oskrbe, izobrazbe in varstva. Tako spoznajo pomembnost socialnih pravic kot kategorije človekovih pravic, ki je pomembna za naše vsakdanje življenje in bi jo morale države zagotavljati ljudem.

Zatem jim učitelj razloži indeks družbenega napredka (osnovne človekove potrebe, temelji dobrega počutja, priložnosti), ki meri družbeni napredek posameznih držav na globalni ravni. Nato učitelj pokaže zemljevid in uvrstitev posameznih držav glede na indeks družbenega napredka, ki kaže, katere socialne pravice se uresničujejo v posamičnih državah (Klenovšek, 2020).

4. Delo v skupinah: demokracija, predsodki in človekove pravice (90 minut)

Učitelj razdeli dijake po skupinah, vsaki skupini da en plakat, na katerem imajo različne naslove: Demokracija, Predsodki, Človekove pravice.

Dijaki morajo po metodi viharjenja možganov iskati čim več asociacij.

Sledi predstavitev pred razredom. Namen te vaje je ugotoviti, kako si dijaki razlagajo našete pojme, s čim jih povezujejo v vsakdanjem življenju in ali razumejo pomen teh pojmov.

Pojem človekovih pravic zajema tako temeljne pravice kot tudi temeljne svoboščine.

V demokraciji moramo biti tudi pripravljeni prisluhniti drugemu, prav tako pa tudi pripravljeni sprejeti stališča, s katerimi se ne strinjamo. Sodobne družbe so pluralne in državljani se morajo naučiti živeti z ljudmi, ki imajo nekoliko drugačne poglede kot oni sami. Da bi bilo skupno bivanje mogoče, morajo pripadniki neke družbe sprejeti **nujne skupne vrednote**, ki so opredeljene s človekovimi pravicami. V demokraciji je treba poleg človekovih pravic uporabljati zakone, pravila in dogovore med ljudmi, kar pa terja iskanje rešitev, sprejemljivih za čim več ljudi. V tem procesu je treba poslušati druge in tudi znati izraziti svoje mnenje ter ga predstaviti drugim tako, da bodo razumeli naše stališče in zakaj se nam zdi smiselno. Vendar včasih sprejemamo stališča, ne da bi se vanje podrobno poglobljali, pa tudi stališča, ki jih sami nismo preverili (predsodki), in dajemo vnaprejšnje posplošene in površinske sodbe ter ljudi na njihovi osnovi razvrščamo v skupine. To vodi do diskriminacije (krivično razlikovanje glede na neko značilnost) v obliki izključevanja določenih skupin, kar pripelje do neenake obravnave, neenakih možnosti in socialne izključenosti, to pa je v nasprotju z demokracijo (Banjac in Šipuš, 2021).

5. Evalvacija (30 minut)

Učitelj razdeli lističe in dijaki napišejo tri stvari, ki so se jim danes najbolj vtisnile v spomin, in jih predstavijo (30 minut). Namen te vaje je izvesti evalvacijo, s katero učitelj preveri, kaj so si dijaki v učnem dnevu zapomnili in razumeli pri obravnavani tematiki, kako razmišljajo o njej, ali so se jim porodila vprašanja oz. zanimanje za to, da si še kaj preberejo ali tematiko nadalje raziščejo.

VIRI

- Banjac, M., in Šipuš, K. (ur.). (2021). *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf
- Cerar M., (2009). *Kako sem otrokom razložil demokracijo*. Cankarjeva založba.
- Klenovšek, B., idr. (2020) *Zgodovina: priročnik za vnašanje globalnega učenja v predmetno poučevanje*. Društvo Humanitas – center za globalno učenje in sodelovanje.
- Pravljčni kanal. (2014). *Pravljica: Deklica z vžigalicami (H. C. Andersen)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=qey1OdYKOpg&ab_channel=Pravljici%C4%8Dnikanal
- Združeni narodi. (1948). *Splošna deklaracija človekovih pravic*. <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/Dokumenti/multilateral/mednarodno-pravo/Splosna-deklaracija-clovekovih-pravic.pdf>
- Scientology. (2011). *The Story of Human Rights* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=6XXGF_V8_7M&ab_channel=Scientology

26

Anja Tintor

SPOZNAJ MOJO ZGODBO

Ključne besede: Multikulturnost, migracije, globalizacija, človekove pravice, družbena neenakost, integracija, migrant, begunec, identiteta

UVOD

Živa knjižnica je metoda, ki omogoča vzpostavljanje dialoga med ljudmi z različnimi ozadji, ki sicer ne bi imeli priložnosti za pogovor, in daje možnost prevpraševanja lastnih predsodkov o določenih družbenih skupinah ali prevladujočih stereotipov v neki družbi. Prek pogovora deluje v smeri ozaveščanja in razbijanja predsodkov ter stereotipov (Little idr., 2011, str. 5).

Stereotipi izražajo posplošen pogled na posameznike na podlagi njihove skupinske pripadnosti (npr. Romi, begunci, muslimani, homoseksualci ...), pri čemer zanemarjamo njihove individualne značilnosti (Banjac idr., 2021, str. 29–30; Nastran Ule, 1997, str. 157). Oblikujemo jih na podlagi pomanjkljivih informacij, posplošenih podatkov ali celo dezinformacij (Kuhar, 2009, str. 37).

Predsodke lahko opišemo kot sodbe, ki jih sprejmemo, čeprav niso dokazane. Poleg kognitivne komponente, ki je zastopana pri stereotipih, so tudi močno čustveno obarvani ter odporni proti spremembam (Kuhar, 2009, str. 39; Ule, 1997, str. 163).

Socialna komponenta negativnih predsodkov se kaže v odklanjanju ter sovražnem odnosu do pripadnikov posameznih družbenih skupin (npr. homoseksualcev, temnopoltih, duševnih bolnikov itd.) (Nastran Ule, 1997, str. 168).

Avtor H. Blumer (1961) je opredelil štiri vrste občutkov in sodb, ki se lahko pojavijo, če dominantna kultura neguje negativne predsodke v odnosu do manjšinske skupine:

1. občutek superiornosti oz. večvrednosti večinske kulture;
2. občutek, da je manjšinska skupina v odnosu do dominante skupine manjvredna;
3. občutek, da je večinska kultura upravičena do moči in drugih ugodnosti;
4. strah, da manjšinska skupina ogroža položaj v družbi, ki ga zavzema večinska skupina (Vander Zanden, 1987, v Nastran Ule, 1997, str. 168, 169).

Tako predsodki kot stereotipi zaradi površne percepcije naše okolice lahko po eni strani vodijo h kategorizaciji, ki omogoča »poenostavitev kompleksnih pojavov«, po drugi strani pa do neenake obravnavne družbenih skupin, izogibanja ter diskriminacije (Kuhar, 2009, str. 36).

Živa knjižnica je sestavljena iz »živih knjig« ter »bralcev«. »Knjige« so v resnici prostovoljci, ki so pripravljeni deliti svojo izkušnjo in so del (običajno) marginaliziranih skupin, ki so deležne stereotipizacije, stigmatizacije, socialne izključenosti ali širše sistemske diskriminacije. »Bralci« so udeleženci žive knjižnice, ki si izposodijo »knjigo«, jo poslušajo, ji postavljajo vprašanja in se z njo zapletejo v pogovor, ki lahko prispeva k večji ozaveščenosti ali celo vodi v rušenje stereotipov ter lastnih predsodkov. Prav tako so pomemben del dogodka t. i. »knjižničarji«, ki nadzirajo »izposojanje knjig« in jim s tem zagotavljajo občutek varnosti (pravila izposoje in dialoga so vnaprej znana

in določena), ter »slovarji«, ki delujejo kot tolmači, če gre za pogovor med osebama, ki ne govorita enakega jezika (Little idr., 2011, str. 10).

Idejo o živi knjižnici (*Menneske Biblioteket*) je leta 2000 razvila danska mladinska nevladna organizacija Ustavi nasilje (*Foreningen Stop Volden*), katere glavni namen je bilo spodbujanje aktivne drže mladih pri preprečevanju nasilja. Živa knjižnica, ki so jo prvič izvedli na festivalu Roskilde 2000, največjem danskem letnem festivalu, je pokazala velik potencial in pritegnila pozornost direktorja Evropskega mladinskega centra Budimpešta (EYCB) Antjeja Rothemunda, ki deluje v okviru Sveta Evrope. Prek EYCB se je danska mladinska organizacija povezala z organizatorji svetovno priznanega glasbenega festivala Sziget (Budimpešta), s katerimi so v okviru festivala pripravili prvo živo knjižnico. Od leta 2003 je živa knjižnica na Szigetu redni del programa EYBE v okviru stojnice Sveta Evrope (Abergel, Rothemund, Titley in Wootsch, 2005, str. 13). Leta 2008 je bila na Danskem ustanovljena *Human Library Organization*, ki deluje v smeri zagotavljanja družbene kohezije ter spodbujanja spoštovanja raznolikosti in človekovih pravic. Poleg organiziranja dogodkov deluje tudi kot platforma za povezovanje organizatorjev ter promocije omenjene metode (Little idr., 2011, str. 12). V Sloveniji se dogodki žive knjižnice izvajajo od leta 2007, ko so jo prvič organizirali Društvo Legebitra, Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljskega dela ter Društvo CNI – Center za neformalno izobraževanje.

CILJI

Dijaki:

- ozavešijo morebitne predsodke in posledice teh predsodkov in stereotipov na svojo percepcijo okolice oz. posameznih družbenih skupin;
- ozavešijo pomen človekovih pravic in človekovega dostojanstva, vrednot enakosti in medkulturnega dialoga;
- spoznavajo teoretične koncepte, kot so predsodki, stereotipi, oseba z begunsko izkušnjo, oseba z migrantsko izkušnjo;
- spoznavajo raznolike aktivnosti civilne družbe ter ozavešijo pomen civilne družbe v našem življenju;
- seznanijo se s pomenom aktivnega državljanstva ter z različnimi načini delovanja v civilnodružbenih iniciativah.

TRAJANJE

Dva dneva:

- prvi dan: usvajanje temeljnih teoretičnih konceptov in priprava na živo knjižnico (5 šolskih ur);
- drugi dan: izvedba žive knjižnice in refleksija (3 do 5 šolskih ur).

POTREBŠČINE

- Pisalo
- e-listovnik
- mobilni telefon

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora za sodelovalno delo dijakov

Pred izvedbo učne ure se učitelj seznani s pojmi, kot so razlikovanje med beguncem/migrantom, predsodkom/stereotipom, integracijo/asimilacijo, diskriminacijo, globalizacijo, identiteto (opredelitev pojma ter proces oblikovanja identitete).

Gradivo – spodaj navajam nekaj literature, ki je lahko v pomoč učiteljem pri pripravi na učno uro.

Na spletni strani Amnesty International, mednarodne organizacije, ki se bori za človekove pravice, je za prenos na voljo kratek priročnik *Begunske pravice*, v katerem so zgoraj omenjeni pojmi jasno opredeljeni (Amnesty International Slovenije, b. d.).

- Na spletni strani Learning Corner Evropske unije je koristno tudi učno gradivo *Pomoč ljudem, ki so bili prisiljeni zbežati* (Evropska unija, b. d.).
- Miti in dejstva o beguncih in »begunski krizi« (Rogelj, 2018);
- Uvod v sociologijo (Počkar, Popit, Barle Lakota in Andolšek, 2010).

Predsodki in diskriminacija:

- Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije (Nastran Ule, 1999);
- Socialna psihologija (Ule, 2004).

Identiteta:

- Jaz še ne vem, kdo sem in od kod prihajam, o konceptu etnične identitete (Razpotnik, 2004);
- Temeljni vidiki samopodobe (Kobal, 2001);
- Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov (Ule, 2000);
- Identiteta (Južnič, 1993);
- Identiteta in EU v vsakdanjem življenju (Banjac, Pušnik in Šipuš, 2023).

Dogovor z lokalno organizacijo, ki je usmerjena v pomoč beguncem:

- Slovenska filantropija (Ljubljana, Murska Sobota, Žalec, Metlika, Črnomelj, Logatec, Maribor, Koper) (Slovenska filantropija, b. d.);
- Rdeči križ, pisarne po večjih mestih- https://www.rks.si/sl/Kje_smo/ (Rdeči križ Slovenije, b. d.);
- Slovenska karitas, projekt Migracije in razvoj, pisarne po večjih mestih (Slovenska karitas, b. d.);
- Društvo Odnos, Ljubljana (Društvo Odnos, b. d.);
- Društvo UP Jesenice (Društvo UP Jesenice, b. d.);
- Društvo Mozaik, Murska Sobota (Društvo Mozaik, b. d.);
- Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, b. d.);
- Humanitarno društvo ADRA Slovenija, pisarne po večjih mestih, vključno z Mariborom, Celjem in Kranjem (Humanitarno društvo ADRA Slovenija, b. d.).

Mentimeter:

Mentimeter je spletno orodje, s katerim je mogoče ustvariti predstavitev, ankete, kvize itd. V našem primeru se spletno orodje Mentimeter uporabi za interaktivne predstavitve oz. kreiranje t. i. besednega oblaka (*word cloud*). Besedni oblak je vizualno orodje, ki v realnem času prikazuje odgovore, ki jih vnesejo sodelujoči. Najpogostejše vpisane besede so večje ter bolj poudarjene.

V spletnem orodju se vnaprej pripravijo vprašanja za učno uro (npr. »Na kaj pomisliš ob besedi begunec?« itd.). Dijaki lahko dostopajo do obrazca za vnašanje odgovorov s QR-kodo ali PIN-kodo, ki jo vpišejo ob vstopu na spletno mesto Mentimeter.

POTEK IZVEDBE

Prvi dan – usvajanje temeljnih teoretičnih konceptov in priprava na obisk društva

1. šolska ura

Dijaki razmislijo o stereotipih in napišejo nekaj primerov. V nadaljevanju naredijo enako za predsodke. Ker po navadi pride do težav oz. do prekrivanja pri uporabi obeh pojmov, učitelj v uvodu oba natančno opredeli in prikaže s primeri.

Na podlagi primera opredelijo, kakšne posledice imajo lahko naše besede ali delovanje, če predsodkov ne ozavestimo in se po njih ravnamo.

Allport (1954) tako navaja petstopenjsko lestvico izražanja predsodkov:

- opravljanje, ki se kaže s tvorjenjem šal o družbenih skupinah;
- izogibanje, ki se kaže v ustvarjanju socialne distance do skupin, o katerih tvorimo predsodke;
- diskriminacija, ki se kaže v dejanjih, ki onemogočajo dostop do enakih možnosti;
- nasilje, ki predpostavlja fizično ogrožanje pripadnikov skupin, do katerih gojimo negativna stališča;
- genocid, ki pomeni fizično iztrebljanje pripadnikov neke družbene skupine (povzeto po Kuhar, 2009, str. 39).

Za vsako od zgornjih kategorij posledic izražanja predsodkov zapišejo nekaj primerov in skušajo ugotoviti morebitne posledice takšnega mišljenja (npr. kako se lahko kaže izogibanje in kakšne so lahko posledice takšnega vedenja).

Primer:

Opravljanje oz. norčevanje iz osebe z begunsko izkušnjo → posledica: izolacija, čustveni stres, spori in nesoglasja.

Izogibanje (z osebo se nočemo družiti; hodimo mimo nje v velikem loku) → posledica: izolacija, čustveni stres, slabšanje samopodobe, marginalizacija in težave pri integraciji.

Diskriminacija kot omejen dostop do kakovostnega izobraževanja, diskriminacija pri iskanju zaposlitve, stanovanj; izpostavljenost verbalnemu ali fizičnemu nasilju → posledice: izolacija, stres, slabšanje samopodobe, marginalizacija, izpostavljenost revščini, povečanje neenakosti v družbi itd.

Nasilje – fizično ogrožanje oz. izpostavljanje oseb z begunsko izkušnjo fizičnemu nasilju → stres, izolacija, marginalizacija, izogibanje, povečanje napetosti med dominantno kulturo ter priseljenci ipd.

Genocid, fizično iztrebljanje pripadnikov določene skupnosti, skrajna oblika posledic izražanja predsodkov.

2. in 3. šolska ura

Dijaki prek QR-kode, ki jo poskenirajo s telefonom, dostopajo do aplikacije Mentimeter. Prek Mentimetra odgovorijo na vprašanje »Na kaj pomisliš ob besedi begunec?« Navedejo lahko več asociacij oz. odgovorov. Odgovori se v obliki besednega oblaka prikazujejo na tabli in predstavljajo osnovo za nastanek diskusije. Učitelj z dijaki ozavešča, ali prihaja pri pojmovanju beguncev do stereotipizacije ali predsodkov. Enako storijo pri opredeljevanju koncepta »migrant«.

Na podlagi odgovorov učitelj z dijaki opredeli temeljna teoretična koncepta: begunec in migrant.

Na tem mestu se učitelj z dijaki pogovori o osebnih identitetah in njihovih sestavnih delih. Začnejo tako, da dijaki na listu papirja odgovorijo na vprašanje »Kdo sem?« (npr. Sem dijakinja, Sem sestra, Sem hčerka, Sem Slovenka ...). Za to nalogo imajo na voljo pet minut. Nato se dijaki združijo v skupine, kjer predstavijo svoje odgovore. Sledi refleksija, kjer jih učitelj vpraša, ali so navedli zgolj enega ali več odgovorov. Vpraša jih, ali jih določa zgolj en odgovor (npr. Moja celotna identiteta predstavlja dejstvo, da sem prijateljica, hči ...). Prek tega spoznajo, da njihova identiteta predstavlja mozaik različnih vidikov in da so vsi pomembni ter tvorijo celoto.

Za naslednjo vajo jim učitelj predvaja video iz oddaje »Kdo si pa ti?« (arhiv RTVSLO), ki predstavlja zgodbo Ramija iz Sirije. Med ogledom videa si zapisujejo odgovore na vprašanje, kdo je Rami. Po ogledu videa učitelj zapiše njihove odgovore na tablo (npr. moški, prijatelj, sin, član Arabskega društva, begunec iz Sirije). Na podlagi zapisanega pridejo do sklepa, da Rami ni zgolj in samo begunec, temveč da je begunska izkušnja le del njegove zgodbe. Zato je bolje uporabiti vključujoč jezik, kjer se namesto izraza »begunec« uporabi izraz »oseba z begunsko izkušnjo«. Enako npr. pri uporabi izraza »oseba z migrantsko izkušnjo«.

4. in 5. šolska ura

Učitelj dijake v uvodu vpraša, ali so seznanjeni z organizacijo oz. društvom, s katerim bodo sodelovali. Dijaki se razdelijo v skupine in pregledajo njihovo spletno stran, si na kratko zapišejo, za kakšno društvo gre, ter opišejo vsaj eno dejavnost, s katero se ukvarja. To predstavijo razredu.

V nadaljevanju jim učitelj (ali zaposleni iz izbrane organizacije oz. društva) podrobneje predstavi področje delovanja ter kako pomagajo osebam z begunsko izkušnjo.

Nato učitelj znova uporabi metodo Mentimeter, prek katere preverimo njihovo seznanjenost z metodo žive knjižnice. Na podlagi odgovorov učitelj vodi razpravo, prek katere dijaki sami oblikujejo definicijo žive knjižnice.

Učitelj jim predstavi obisk društva, v katerem se bo izvedla metoda žive knjižnice.

Pred obiskom društva jim učitelj razdeli učni list, ki vsebuje naslednja vprašanja:

*Ali ste kdaj v živo spoznali kakšnega človeka, ki je moral zbežati iz svoje države?
Kakšni so po vašem mnenju razlogi, da nekdo zapusti svojo državo?
Koliko je po vašem mnenju trenutno beguncev v Sloveniji?
Kako bi se počutili vi, če bi morali zbežati iz svoje domovine?
Kakšno je vaše mnenje o beguncih? Kakšno je trenutno družbeno mnenje o beguncih?
Imaš občutek, da imaš o beguncih določene predsodke?
Kaj po vašem mnenju vpliva na takšno družbeno mnenje o beguncih in ali se to spreminja s časom?*

Nato se pripravijo na živo knjižnico – dijaki so združeni v skupine po tri in »potujejo« od ene knjige do druge. Vsako knjigo predstavlja druga oseba z begunsko izkušnjo, ki odgovarja na njihova vprašanja.

Sledi čas za pripravo vprašanj v skupinah. Med pripravo jim učitelj pomaga in jih usmerja. Učitelj med pripravo na obisk poudari, da mora komunikacija potekati na spoštljiv način in da se nikogar ne sme spravljati v zadrego. Zavedati se morajo, da bodo osebe lahko delile tudi izjemno boleče izkušnje iz svojih življenj.

Drugi dan – obisk društva in izvedba žive knjižnice (2 do 4 šolske ure)

Dijaki se v spremstvu učiteljev odpravijo v organizacijo oz. društvo, kjer se bo izvedla metoda žive knjižnice. Dijaki so razdeljeni v skupine po tri. Po razporedu hodijo od ene »knjige« do druge in ji postavljajo vnaprej pripravljena vprašanja (npr. Kako dolgo si že v Sloveniji, Zakaj si prišel v Slovenijo, Kako se počutiš ...). Učitelj ter zaposleni v organizaciji, ki jih gosti, prevzamejo vlogo »knjižničarjev« ter spremljajo potek dogodka.

Po živi knjižnici sledijo zabavne, neformalne aktivnosti – igranje družabnih iger, športa ...

Refleksija (1 šolska ura)

Po obisku v razredu se učitelj z dijaki pogovori o izkušnji, nadalje dijaki delijo svoje poglede, mnenja, prednosti in slabosti obiska.

Primeri vprašanj, s katerimi se lahko vodi refleksija doživetega:

Si kaj novega izvedel o ljudeh, ki so morali zapustiti svojo domovino?
Kaj te je v zgodbah najbolj presenetilo?
Kaj te je v zgodbah najbolj navdušilo?
Kaj od doživetega ti bo najbolj ostalo v spominu?
Se ti je morda kateri od predsodkov, ki si jih imel pred tem, spremenil ali porušil? Če da, kateri?
Kakšen vpliv bi lahko imele takšne osebne zgodbe na družbeno mnenje o teh ljudeh, če bi lahko vsak od nas srečal človeka z begunsko izkušnjo in se z njim pogovarjal?

Na podlagi primerjave spišejo refleksijo, v katero vključijo tudi premislek o predsodkih ter o njihovih posledicah.

VIRI

- Abergel, R., Rothmund, A., Titley, G., in Wootsch, P. (2005). *Don't judge a book by its cover! The Living Library Organiser's Guide*. Directorate of Youth and Sport, European Youth Centre Budapest.
- Amnesty International Slovenije. (b. d.). *Izobraževalni paket Brez filtra: Begunske pravice*. <https://sola.amnesty.si/novice/izobrazevalni-paket-brez-filtra-begunske-pravice.html>
- Banjac, M., in Šipuš, K. (ur.). (2021). *Aktivno državljanstvo v srednji šoli. Posameznik, skupnost, država, svet*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf
- Banjac, M., Pušnik, T., in Šipuš, K. (2023). *Identiteta in EU v vsakdanjem življenju*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Univerza v Ljubljani – Fakulteta za družbene vede.
- Društvo Mozaik. (b. d.). *Društvo Mozaik*. <https://www.mozai-k-drustvo.si/>
- Društvo Odnos. (b. d.). Facebook stran Društvo Odnos. <https://www.facebook.com/p/Dru%C5%A1tvo-Odnos-100068111191154/>
- Društvo UP Jesenice. (b. d.). Facebook skupina Društvo UP Jesenice. <https://www.facebook.com/groups/431160423749283/>
- Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto. (b. d.). *Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto*. <https://www.drustvospm.si/drustvo-za-razvijanje-prostovoljnega-dela-novo-mesto>
- Evropska unija. (b. d.). *Pomoč ljudem, ki so bili prisiljeni zbežati*. https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/helping-people-who-are-forced-flee_sl
- Humanitarno društvo ADRA Slovenija. (b. d.). *Humanitarno društvo ADRA Slovenija*. <https://adra.si/>
- Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Fakulteta za družbene vede.
- Kobal, D. (2001). Temeljni vidiki samopodobe. Pedagoški inštitut.
- Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Mirovni inštitut.

- Little, N., idr. (2011). *Don't judge a book by its cover! The Living Library Organisers Guide*. Youth Department of the Council of Europe, European Youth Centre Budapest.
- Nastran Ule, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče.
- Nastran Ule, M. (Ur.). (1999). *Predsodki in diskriminacije: Izbrane socialno-psihološke študije*. Znanstveno in publicistično središče.
- Počkar, M., Popit, T., Barle Lakota, A., in Andolšek, S. (2010). Uvod v sociologijo. DZS.
- Razpotnik, Š. (2004). Jaz še ne vem, kdo sem in od kod prihajam, o konceptu etnične identitete. *Socialna pedagogika*, 8(2), 121–152.
- Rdeči križ Slovenije. (b. d.). *Kje smo*. https://www.rks.si/sl/Kje_smo/
- Rogelj, B. (2018). Miti in dejstva o beguncih in »begunski krizi«. *Geografija v šoli*, 26(3), 27–34.
- Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva. (b. d.). *Slovenska filantropija*.
- Slovenska karitas. (b. d.). *Migracije in razvoj*. <https://www.karitas.si/mednarodna-pomoc/migracije-in-razvoj/><https://www.filantropija.org/>
- Ule, M. (2000). *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

27

Nina Trojner

POMEN VOLITEV V EVROPSKI PARLAMENT

Ključne besede: Evropska unija, institucije EU, politična participacija, volilna udeležba

UVOD

Mineva 20 let, odkar je Slovenija vstopila v Evropsko unijo. Čeprav je bila udeležba na posvetovalnem referendumu o vstopu Slovenije v EU več kot 60-odstotna (Posvetovalni referendum o pristopu Republike Slovenije k Evropski uniji (EU), 2024), pa smo Slovenci poleg Slovakov in Hrvatov med državljani EU z najnižjo volilno udeležbo. V Sloveniji udeležba na evropskih volitvah še ni bila višja od 30 odstotkov (leta 2004 28,3 %; leta 2009 28,5 %; leta 2014 24,5 %; leta 2019 28,9 %) (Evropski parlament, 2024b).

Na evropskih volitvah izberemo, kdo se bo zavzemal za naše interese v EU. Poslanci Evropskega parlamenta oblikujejo in sprejemajo novo zakonodajo, glasujejo o novih trgovinskih sporazumih, nadzirajo druge institucije in bdijo nad pravilno porabo evropskega denarja, uvedejo pa lahko tudi preiskave o konkretnih vprašanjih. Po volitvah se izvoljeni poslanci pridružijo nadnacionalnim političnim skupinam in glasujejo o novem predsedniku Evropske komisije, ki je izvršilni organ EU, ter o celotni ekipi komisarjev (Evropski parlament, 2024a).

Mlade je nujno nagovoriti o tem, zakaj je Evropska unija pomembna za državo pa tudi za posameznike v njej. Preučene bodo prednosti in slabosti življenja v Evropski uniji, hkrati pa bomo ob vseh prednostih razmišljali o tem, zakaj se je evropskih volitev smiselno udeležiti. Na koncu bodo dijaki sami iskali ideje in skušali mlade nagovoriti k udeležbi.

CILJI

Dijaki:

- analizirajo prednosti in slabosti življenja v Evropski uniji;
- spoznavajo institucije EU (Evropski parlament, Evropska komisija, Evropski svet in Svet Evropske unije) in njihove ključne pristojnosti;
- spoznajo potek volitev v Evropski parlament in kandidate, med katerimi bodo izbirali;
- krepijo zanimanje za politične procese na ravni EU;
- postanejo motivirani, da se volitev udeležijo, ko bodo polnoletni.

TRAJANJE

Dve šolski uri, lahko pa tudi tri, če menite, da se bo v kakšnem razredu razvila živahna razprava oz. če razred ne pozna zgradbe argumenta. Več v zgradbi argumenta najdete v priročniku *Misliti in govoriti boljši svet* (Zavod Za in proti, 2014).

POTREBŠČINE

- Računalnik s projekcijo
- PPT-predstavitev
- mobilni telefoni za kviz
- plakati
- flomastri
- barvice

PRIPRAVE

Predpriprava na uro: pridobivanje informacij

Informacije o Evropski uniji so dostopne na spletu ali v brošurah, npr. *EU in jaz*, *Evropska unija: kaj je in kaj dela*, *Kratek vodnik po EU*. Brošure so fizično dostopne v Hiši Evrope ali na informacijski točki Europe Direct.

Predpriprava na uro: sestava kviza

Dijaki Evropsko unijo zelo podrobno spoznavajo pri geografiji, vseeno pa je smiselno bistvene informacije ponoviti. Kviz je odličen način za preverjanje obstoječega znanja z možnostjo dopolnitve nepravilnih odgovorov. Dobra možnost za interaktivni kviz je prek aplikacije Kahoot.

POTEK IZVEDBE

1. Ogrevanje (5 minut)

Učitelj v aplikaciji Slido ali Mentimeter pripravi vprašanje: Kaj mi pomeni Evropska unija? Ko vsi odgovorijo, učitelj z dijaki pokomentira odgovore. Nato učitelj napove, kaj bodo počeli dve šolski uri: dijaki bodo najprej s kvizom ponovili znanje o Evropski uniji, skupaj z učiteljem razmislili o njenih prednostih in slabostih in pomenu v življenju vsakega od nas. V zadnjem delu pa bodo dijaki pripravili oglas/pesem ..., s katerim bodo polnoletne vrstnike nagovarjali k udeležbi na volitvah.

2. Kviz (15 minut)

Dijaki o Evropski uniji vedo marsikaj, saj je tema vključena v učne načrte različnih predmetov (geografija, sociologija), zato bo učitelj z dijaki temeljne pojme (oblikovanje, institucije, pristojnosti ...) ponovil s kvizom. Pri vsakem vprašanju se ustavi in pojasni, kateri odgovor je pravilen in zakaj. Predlog vprašanj je v Prilogi 1.

3. Prednosti in slabosti življenja v Evropski uniji (35 minut)

Učitelj napove naslednji sklop dejavnosti: analiza prednosti in slabosti življenja v EU. Razred razdeli v štiri skupine. Vsaka skupina obravnava svojo temo:

- Prednosti vključitve v EU za Slovenijo
- Prednosti življenja v EU za posameznika
- Slabosti vključitve v EU za Slovenijo
- Slabosti življenja v EU za posameznika

Čeprav so dijaki razdeljeni v skupine, na začetku delajo v dvojicah. Tako učitelj poskrbi, da vsi sodelujejo. Najprej se dijaki o določeni temi pogovorijo v dvojicah in izhajajo iz lastnih izkušenj in znanja, nato v dvojicah oblikujejo različne argumente znotraj določene teme. (Če zgradbe argumenta še ne poznajo, jo učitelj predstavi in en primer argumenta naredi frontalno. Več o zgradbi argumenta in primerih (Za in proti, zavod za kulturo dialoga, 2013). Pri sestavljanju argumentov si lahko pomagajo s <https://youth.europarl.europa.eu/sl/more-information/ambassador-school/active-lessons.html> (Evropski parlament, b. d.) in <https://www.stat.si/statweb/SloveniaEu/SloveniaInEu20> (Statistični urad Republike Slovenije, 2024). Dijaki argument zapišejo na list papirja.

Po petnajstih minutah sledi skupinsko delo. Vsi, ki so obravnavali isto temo, se pogovorijo ter izmenjajo mnenja o tem, kaj vidijo kot glavne prednosti/slabosti za posameznika/Slovenijo.

Po desetih minutah sledijo frontalne predstavitve argumentov. Po predstavitev se učitelj z dijaki pogovori o tem, kako konkretno Evropska unija (so)oblikuje naša življenja.

4. Kako mlade prepričati k volilni udeležbi na evropskih volitvah (30 minut)

Po preučeni prednosti in slabosti ter splošnih podatkih o EU učitelj dijakom predstavi volilno udeležbo na evropskih volitvah. V Sloveniji še ni bila višja od 30 odstotkov (leta 2004 28,3 %; leta 2009 28,5 %; leta 2014 24,5 %; leta 2019 28,9 %) (Evropski parlament, 2024b).

Učitelj se z dijaki pogovori o dveh vprašanjih:

*Zakaj je po vašem mnenju udeležba na evropskih volitvah tako nizka?
Zakaj je pomembno, da se evropskih volitev udeležimo?*

Po kratki razpravi (pet minut) učitelj dijakom predstavi nalogo:

Posnemite video / narišite ilustracijo/strip / napišite pesem ..., s katerimi bi vrstnike ozavešili o pomenu članstva v EU in jih spodbudili k udeležbi na evropskih volitvah.

Če je v skupini kdo, ki izrecno nasprotuje Evropski uniji, dobi posebno nalogo:

Razmislite in ubesedite/narišite ilustracijo/strip / napišite pesem, kakšna bi bila Slovenija kot majhna država brez Evropske unije ob upoštevanju vseh prednosti, ki jih države članice uživajo.

Pri tem si dijaki lahko pomagajo s publikacijo Statističnega urada *20 let Slovenije v Evropski uniji* ali na spletu raziščejo položaj kakšne evropske države, ki ni članica EU.

Po petnajstih minutah učitelj z dijaki pogleda in pohvali njihovo kritičnost ali ustvarjalnost. Boljše izdelke lahko učitelj objavi na šolskih družbenih omrežjih EPAS (Šola ambasadorka Evropskega parlamenta) ali pripravi razstavo.

5. Zaključek (5 minut)

Učitelj se z dijaki pogovori o aktivnosti: Ali so izvedeli kaj novega? Ali po končani aktivnosti razmišljajo kaj drugače o Evropski uniji? Ali bi se sami udeležili volitev v EU? Kaj bi lahko povedali staršem/prijateljem?

VIRI

- Evropska komisija. (2020). *Evropa. Delovati bolj povezano!* https://www.cmepius.si/wp-content/uploads/2020/06/EUDelovatiBoljPovezano.sl_.pdf
- Evropska komisija. (2021). *Kratek vodnik po EU*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1ee943e8-8a7e-11ee-99ba-01aa75ed71a1/language-sl>
- Evropska komisija. (2023). *EU & jaz*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1421c4c8-9e25-11ee-b164-01aa75ed71a1/language-sl>
- Evropski parlament. (2024a). *Evropske volitve: vaša priložnost, da odločate o prihodnosti*. <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/sl/be-heard/elections>
- Evropski parlament. (2024b). *Evropski rezultati*. <https://results.elections.europa.eu/sl/volilna-udelezba/>
- Evropski parlament. (b. d.). *Aktivno učenje o Evropski uniji*. <https://youth.europarl.europa.eu/sl/more-information/ambassador-school/active-lessons.html>
- Počkar, M., idr. (2011). *Uvod v sociologijo*. DZS.
- Posvetovalni referendum o pristopu Republike Slovenije k Evropski uniji (EU). (2024, 1. maj). V *Wikipedija*. [https://sl.wikipedia.org/wiki/Posvetovalni_referendum_o_pristopu_Republike_Slovenije_k_Evropski_uniji_\(EU\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Posvetovalni_referendum_o_pristopu_Republike_Slovenije_k_Evropski_uniji_(EU))
- Statistični urad Republike Slovenije. (2024). *20 let Slovenije v EU*. <https://www.stat.si/statweb/SloveniaEu/SloveniaInEu20>
- Za in proti, zavod za kulturo dialoga. (2013). *Misliti in govoriti boljši svet*. http://www.zainproti.com/web/Prirocnik_slo.pdf

Priloga 1: Vprašanja za spletni kviz Kahoot

1. Katere konkretne okoliščine so vodile k nastanku EU?
2. Zakaj je 9. maj dan Evrope?
3. Katere države so podpisale pogodbe o ustanovitvi treh različnih evropskih skupnosti?
4. Kdo določa splošno politično usmeritev EU?
5. Kdo pripravlja predloge zakonodajnih aktov EU?
6. Kdo odobri zakonodajne akte EU?
7. Kdo upravlja proračun?
8. Kdo zastopa interese državljanov in državljanov?
9. Kdo zastopa interese držav članic?
10. Kdo zastopa interese EU kot celote?
11. Katera institucija ima samo enega predstavnika/člana iz vsake države?
12. Člane katere evropske institucije izvolimo neposredno?
13. Kdaj bodo naslednje evropske volitve?
14. Na kateri politični ravni se določi omejitev hitrosti na avtocesti?
15. Na kateri politični ravni je določeno, da ob nakupu novega računalnika velja vsaj dveletna garancija?
16. Na kateri politični ravni se določi, kdaj se zbirajo odpadki?
17. Na kateri politični ravni se določi, kaj se učite v šolah?
18. Katera politična raven je pristojna za pošiljanje vojaških enot na konfliktna območja po svetu?
19. Na kateri politični ravni je določeno, da ima vsak delavec, zaposlen za polni delovni čas, na leto vsaj 20 dni dopusta?
20. Na kateri politični ravni je bila sprejeta prepoved plastike za enkratno uporabo (npr. slamic)?
21. Katera od spodnjih držav NI država članica EU?
22. Približno koliko državljanov živi v EU?
23. Kateri od navedenih pogojev NI pogoj, da bi država postala članica EU?
24. Ali ima EU vojsko?
25. V katerih državah EU je smrtna kazen še vedno dovoljena?
26. Katere od spodnjih dejstev NI posledica zakonodaje EU?
27. Kaj določa Schengenski sporazum?
28. Ali lahko državljan EU dela v drugi članici EU pod enakimi delovnimi pogoji kot državljan članice?

28

Tanja Tušek

SMISEL PROSTOVOLJSTVA

Ključne besede: Civilna družba, prostovoljna dejavnost, solidarnostna akcija

UVOD

Sodobne družbe, še zlasti z globalizacijskimi procesi, postajajo vse bolj večkulturne in v večini držav sveta sobiva več etničnih skupin. Ker se soočamo z vse pogostejšimi migracijami in ker tudi Slovenija beleži pozitiven migracijski saldo (Senegačnik, 2022), je prav, da dijakom omogočimo razumeti nastalo situacijo in jim približamo stiske ter težave migrantov. S predlagano dejavnostjo krepimo politično pismenost in družbeno udejstvovanje, pri čemer pa je potrebno medsebojno usklajeno delovanje institucij.

Mladostniki, ki pogosteje opravljajo prostovoljno delo ali so politično in družbeno dejavni, zaznajo več družbenih problemov. Njihovo zanimanje za aktualna družbena dogajanja je večje, skrb za družbo se poveča. Tak način njihovega družbenega vključevanja krepí njihovo samozavest, da zmorejo sodelovati pri razreševanju težav skupnosti, hkrati pa razvijajo lastno politično identiteto. Ker dejavnost razvija razred kot celota, je komunikacija med vrstniki zelo pomembna za razvoj medosebnih spretnosti, doživljanja sprejetosti, solidarnosti in pripadnosti skupini, ki so bistvene determinante posameznikovih državljskih kompetenc (Gril, 2011).

Po Hartovi lestvici participacije, ki opisuje vključenost mladih v aktivnosti družbenih organizacij, predstavljena dejavnost temelji na višji ravni, sedmi ali osmi od osmih. Mladi predlagajo začetno idejo in se odločajo o izvedbi projekta, profesorji so na voljo kot svetovalci oziroma so povabljeni, da z njimi sodelujejo (Hart, 1992). Predlagana oblika družbene angažiranosti dijakom približa razumevanje civilne družbe. Razred zasleduje nek cilj, v našem primeru izbere eno od oblik solidarnostne akcije. To pomeni, da aktivnost dijakov preusmerimo k izboljšanju kakovosti življenja posameznikov ali družbenih skupnosti ali pa krepimo medgeneracijsko povezovanje.

Delo dijakov temelji na kritičnem mišljenju, solidarnosti, tinskem delu, odgovornosti in empatičnosti.

CILJI

Dijaki:

- analizirajo vlogo in pomen civilnodružbenih, humanitarnih, solidarnostnih akcij in iniciativ v družbi;
- poznajo strukturo civilne družbe in raziskujejo možnosti sodelovanja;
- razumejo povezavo med dostopom do privilegijev in zagotavljanjem človekovih pravic;
- imajo priložnost razumeti stiske, kršitve pravic, občutke ljudi, ki so prisiljeni bežati;
- načrtujejo, organizirajo in reflektirajo solidarnostno akcijo;
- poiščejo pozitivne in negativne učinke solidarnostnih akcij in medgeneracijskih povezovanj.

TRAJANJE

6 šolskih ur (odvisno od obsega in izvedbe prostovoljne akcije)

POTREBŠČINE

- Delovni listi
- pisala

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora za sodelovalno učenje dijakov. V pomoč so nam naslednji viri:

- <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/eu-migration-policy/western-balkans-route/> (Evropski svet in Svet EU, 2024)
- <https://www.gov.si/drzavni-organi/vladne-sluzbe/urad-vlade-za-oskrbo-in-integracijo-migrantov/> (Urad Vlade Republike Slovenije za oskrbo in integracijo migrantov, 2024)
- <https://www.prostovoljstvo.org/zakon-oprostovoljstvu> (Slovenska filantropija – Združenje za promocijo prostovoljstva, 2024)

POTEK IZVEDBE

Prostovoljstvo se v družbi izvaja v različnih oblikah in na različne načine. Dijake usmerimo k razmišljanju o smislu prostovoljstva in jih na koncu pripravimo na izvedbo ene prostovoljne, solidarnostne ali medgeneracijske akcije. Izbire vsebin akcij so poljubne. Za lažje razumevanje pomena prostovoljstva si pomagamo z dvema primeroma (točki 2 in 3).

1. Ogrevanje (30 minut)

Frontalna oblika uvoda v uro. Učitelj povabi dijake k razmišljanju z vprašanji: Lahko naštejete situacije, ko ste drugemu nudili kakšno podporo? Kako ste se ob tem počutili? Lahko naštejete primere, ko ste vi prejeli podporo druge osebe? Kako ste se ob tem počutili? Razmišljamo tudi o razredni klimi, kakšni so medsebojni odnosi dijakov v razredu. Ali obstaja nesebična pomoč drug drugemu?

Ker smo družbena bitja in ker je v družbi vedno potreba po izboljšanju razmer in opozarjanju na krivice, je pomen civilne družbe velik. Kaj torej je civilna družba? Primeri organizacij civilne družbe so sindikati, humanitarne organizacije, verske in mladinske organizacije, športna in kulturna društva, družbena gibanja, civilne pobude ... Dijake vprašamo, ali so del katere od teh organizacij, in če so, kaj je njihov pomen.

Na primerih organizacij razmišljamo o uspešnosti njihovih akcij: Amnesty International, Inštitut 8. marec, Karitas, UN WOMEN, Greenpeace, Mladi za podnebno pravičnost, Mladinski centri

Dijake povabimo, da tudi sami imenujejo kakšno organizacijo.

Se zavedamo, da so v 21. stoletju lokalni problemi prerasli v globalne probleme oz. izzive? Kako to zaznavamo?

2. Družba (ne)obilja in (ne)varnosti (20 minut)

Dejavnost dijakom omogoča kritični premislek o lastnih privilegijih in privilegijih drugih. V pomoč nam je *Priročnik – Etika*, delo Društva Humanitas (Zbirka »Globalni izzivi – globalni predmeti«) (Društvo Humanitas, 2020). Dijaki se razdelijo v skupine po štiri. V pomoč jim je seznam privilegijev. Za namen te aktivnosti nima nihče nobenega privilegija, vsi so jim vzeti. Če jih želijo nazaj, jih morajo odkupiti in vsak stane »sto evrov«. Vsaka skupina prejme določen znesek, s katerim lahko odkupi privilegije. V skupini steče pogovor o pomembnosti posameznih privilegijev in njihovem izboru, o vlogi denarja in pomenu človekovih pravic. Skupine si na koncu izmenjajo mnenja in poglede. S to vajo ozavestimo svoj položaj v družbi in osmišljamo izvajanje solidarnostnih akcij za pomoč drugim. Iščemo rešitve za sistemske spremembe v družbi.

3. Domišljijско potovanje (45 minut)

Razmišljanje o privilegijah je dober uvod v naslednjo aktivnost. V SSKJ namreč piše, da je »privilegij posebna pravica, ugodnost, ki omogoča določenemu družbenemu sloju, skupini ljudi ali posamezniku poseben, boljši položaj«. Številnim prebivalcem so mnogi privilegiji odvzeti ali pa jim sploh niso dani (zaradi naravnih ali družbenih danosti). Z naslednjo vajo iščemo potrditve ali zanikanja obstoja solidarnostnih mrež.

V pomoč nam je vir Društva Humanitas, *Domšljijško potovanje* (Humanitas, 2023). Stole postavimo v krog in dijake povabimo na posebno potovanje s pomočjo vodene vizualizacije. Dijaki se poskusijo vživeti v kožo begunca tik pred begom od doma. Delavnica s pomočjo vizualizacije in sprejemanja hitrih odločitev simulira potovanje in stres ob begu ljudi. Skozi štiri korake se spodbuja empatija, na koncu pa se iščejo načini, kaj lahko spremenimo, zato aktivnost sklenemo s skupno debato.

Nekaj predlogov vprašanj za diskusijo z dijaki:

Kako ste se vživeli v kožo begunca/begunke?
Kje ste se počutili najbolj negotove, kako ste se takrat počutili?
Kako vas ta izkušnja spremeni kot osebo?
Kaj najbolj vpliva na vaše odločitve?
Opišite vlogo prostovoljstva v takih primerih.

4. Tudi mi zmoremo (40 minut)

Z ogledom videoposnetka Mentorstvo za integracijo otrok migrantov - <https://www.youtube.com/watch?v=gkVUZr4YIGk&t=114s> (Slovenska filantropija – Združenje za promocijo prostovoljstva, 2021) (15 minut) pripravimo dijake na izvedbo akcije.

Cilj ogleda je razmišljati o bogastvu prostovoljnega dela, o prednostih in slabostih tega dela. Ogled posnetka je povod za pogovor z razredom, kako se organizirati in izpeljati akcijo.

Ura je namenjena podajanju jasnih navodil za izvedbo.

Cilji akcije:

V uvodnih urah smo na primeru privilegijev in migracij ugotovili nepravilnosti in nepravičnosti v družbi. Kot družba se lahko na take pojave različno odzivamo. Tudi v naši neposredni okolici je veliko načinov, kako krepimo solidarnost. Namen naloge je, da znamo opazovati in se smiselno odzvati.

- a) Vsak razred načrtuje in izvede poljubno solidarnostno akcijo ali medgeneracijsko povezovanje.
- b) Sami izberejo, s kom bodo sodelovali in s kakšnim namenom.
- c) Profesor predhodno stopi v stik z ustanovo. Prosi za sodelovanje. Nato dijaki izvedejo organizacijske korake (vsak dijak v razredu ima jasno nalogo).
- d) O časovnih in organizacijskih dimenzijah obvestijo tudi vodstvo šole.
- e) Poskrbijo za reklamo, če je to potrebno.
- f) Sodelujejo lahko z domovi za starejše, z vrtci, z osnovnimi šolami, zbirajo lahko material za konkretno organizacijo, za živali, izpeljejo čistilno akcijo itd. Razmisliti velja, katere akcije so dobre, smiselne in kakovostne, katere pa ne. V pomoč so lahko naslednji kriteriji:
 - Kaj z akcijo dosežemo? Koristnost!
 - Kaj z akcijo pridobimo (skupina »dajalcev« in skupina »prejemnikov«)?

- Pomislimo na varnost izvedbe in zaupanje sodelujočih.
 - V kakšnem primeru bomo z izvedeno akcijo zadovoljni?
- g) Za izvedbo akcije priznamo dve šolski uri.

5. Refleksija (15 minut)

Dijaki razmislijo o uspešnosti izvedene akcije. Kaj bi lahko bilo bolje? Kako bi akcijo izpeljali, če bi imeli še eno priložnost? Kaj jih je presenetilo, kaj jih je razveselilo? Ali je bil namen izpolnjen? Kako so se po končani akciji počutili? Česa so se naučili?

VIRI

- Društvo Humanitas. (2020, 2. december). *Zbirka globalni izzivi – globalni predmeti*. <https://www.humanitas.si/novice/zbirka-globalni-izzivi-globalni-predmeti/>
- Društvo Humanitas. (2023). *Domisljijsko potovanje*. <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2023/09/Domislijsko-potovanje-2023.pdf>
- Evropski svet in Svet EU. (2024, 31. julij). *Zahodnobalkanska pot*. <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/eu-migration-policy/western-balkans-route/>
- Gril, A., in Klemenčič, E. (2011). Politična pismenost in družbeno udejstvovanje. V M. Lukšič - Hacin, M. Milharčič Hladnik in M. Sardoč (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 115–123). Založba ZRC SAZU
- Hart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF.
- Muhič, B. (1970). *Etika: priročnik za vnašanje globalnega učenja v predmetno poučevanje*. Društvo Humanitas.
- Senegačnik, J., (2022). *Geografija sodobne Slovenije 1*. Modrijan izobraževanje.
- Slovenska filantropija – Združenje za promocijo prostovoljstva. (2021). *MINT – Mentorstvo za integracijo otrok migrantov* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=gkVUZr4YIGk&t=114s&ab_channel=Slovenskafilantropija-Zdru%C5%BEenjeZaPromocijoProstovoljstva
- Slovenska filantropija – Združenje za promocijo prostovoljstva. (2024). *Zakon o prostovoljstvu*. <https://www.prostovoljstvo.org/zakon-oprostovoljstvu>
- Urad Vlade Republike Slovenije za oskrbo in integracijo migrantov. (2024). *Urad vlade za oskrbo in integracijo migrantov*. <https://www.gov.si/drzavni-organi/vladne-sluzbe/urad-vlade-za-oskrbo-in-integracijo-migrantov/>
- Zakon o prostovoljstvu (Zprost). (2011). *Uradni list RS*, št. 10/11, 16/11 in 82/15). <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5532>

29

dr. Maja Vehar

REPRODUKTIVNE PRAVICE IN SPOLNA VZGOJA NA PRESEČIŠČU PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI

Ključne besede: Reproduktivne pravice, pravica do splava, pravica do načrtovanja družine, pravica do odločanja o lastnem telesu, spolna vzgoja, kontracepcija

UVOD

Spolnost teoretiki različno definirajo, nekateri trdijo, da gre za socialni konstrukt, pri katerem igrajo pomembno vlogo dejavniki, kot so družina, religija, šolski sistem, politična ureditev in mediji (Jogan, 2001, str. 19–112), ter tudi spolna vzgoja, ki prenaša oz. spreminja vzorce ženskosti in moškosti ter posledično tudi družbeno strukturo (Jogan, 2001, str. 60).

Spolnost je torej kompleksen pojav, kjer lahko obravnavamo več vidikov: biološki in telesni vidik, psihološki in družbeni vidik (spolna identiteta), čustveni vidik, osebni vidik (doživljanje spolnosti), medosebni vidik in kulturni vidik. Poleg tega pa sta pomembna tudi duhovni (npr. stališča posamezne religije o spolnosti) in etični vidik spolnosti (Skoberne, 2004, str. 31).

V okviru slednjega se pogosto razpravlja o pravicah žensk in pravici do načrtovanja družine, kamor lahko uvrščamo odločanje o lastnem telesu, splav in kontracepcijo. V preteklosti in tudi danes igrajo pomembno vlogo pri oblikovanju teh pravic različni akterji. Med prvimi lahko izpostavimo religije, v evropskem prostoru predvsem krščanstvo (Fridl, 2009, str. 21) in državne oblasti. Michel Foucault (1978, str. 25–26) namreč poudarja, da imajo sodobne civilizacije težnjo po nadzoru spolnosti in s tem tudi rodnosti zaradi različnih vzrokov, npr. političnih in ekonomskih, nadzor pa lahko izvajajo odkrito ali prikrito s strogimi ali mehкими ukrepi. Ukrepi omejevanja reproduktivnih pravic so značilni predvsem za nacionalizme. V slednjih je visoka rodnost zaželena, saj naj bi moč naroda temeljila tudi na njegovi številčnosti (Dolar Bahovec, 1991, str. 250–251; Mencin Čeplak, 2016; Yuval-Davis, 2009). Primere zanj lahko najdemo tako v evropski preteklosti kot sodobnosti (primer Madžarske: Szalai, 1988; primer Bolgarije: Stoyanova in Richardus, 1990; primer Romunije: Baban, 2000; primer Poljske: Human Rights Watch, 2023).

Dandanes se lahko srečamo tudi z drugimi perečimi vprašanji, ki se dotaknejo področja spolnosti in reproduktivnih pravic: retradicionalizacija družbe (npr. ponovna prepoved splava, omejevanje dostopa do splava, poudarjanje tradicionalnih vrednot in spolnih vlog) (Jogan, 2000, 2001, 2004), globalizacija, individualizacija in digitalizacija.

CILJI

Dijaki:

- razvijajo sposobnost za kritično presojo lastnih prepričanj in prepričanj drugih o reproduktivnih pravicah, pravicah žensk in pravicah do načrtovanja družine;

- razvijajo sposobnost za razmislek o lokalnih, nacionalnih, evropskih in globalnih problemih na področju reproduktivnih pravic;
- razvijajo stališča, povezana s spoštovanjem posameznika, razumevanjem in sprejemanjem različnosti, empatijo, premagovanjem predsodkov, strpnim sobivanjem na področju spolne identitete in reproduktivnih pravic;
- spoznavajo zgodovinski razvoj oz. spreminjanje reproduktivnih pravic;
- se usposabljaajo za odgovorno delovanje na področju lastnih reproduktivnih pravic;
- spoznavajo reproduktivne pravice in načine njihovega varovanja;
- spoznavajo, kaj jim reproduktivne pravice omogočajo, kaj jim je na voljo in kako do tega dostopajo;
- usposabljaajo se za skupno iskanje rešitev;
- prepoznajo negativne posledice neupoštevanja reproduktivnih pravic;
- spoznajo in razložijo izbrani člen Ustave Republike Slovenije, njegove predhodnike in zakone, ki iz njega izhajajo.

TRAJANJE

5–6 šolskih ur (npr. v obliki projektne dneva)

POTREBŠČINE

Za izvedbo aktivnosti potrebujemo:

- izročke z zgodovinskimi viri (v prilogah),
- šolsko tablo in flomastre,
- računalnik, projektor,
- povezavo do spleta in dostop do interaktivnih programov (npr. Kahoot, Mentimeter),
- izdelan e-listovnik v obliki spletne učilnice,
- papir za osnutke,
- šelešamer za izdelavo plakatov,
- različna pisala (flomastri, barvice, svinčniki ipd.),
- pripomočki za naključno razporejanje dijakov v skupine (npr. listki ipd.).

PRIPRAVE

Učilnico prilagodimo tako, da omogoča skupinsko delo.

Učitelj si pred izvedbo dejavnosti natančno pregleda priložene zgodovinske vire, lahko jih zamenja z viri, ki se mu zdijo primernejši oz. se nanje lažje nanaša.

Učitelj se pred izvedbo dejavnosti temeljito pozanima o tematiki, prav tako preveri, kako se tematika obravnava na ravni šole.

Učitelj pred pričetkom aktivnosti poskrbi, da bodo v času aktivnosti na voljo zgoraj navedene potrebščine, prav tako uredi možnost za oddajo refleksije v e-listovniku.

POTEK IZVEDBE

1. faza: uvodna motivacija (30 minut)

Profesor pripravi za dijake kviz z nekaj vprašanji iz zgodovine spolnosti in načrtovanja družine. Za izdelavo kviza lahko uporabi program Kahoot oz. drug program, ki omogoča interaktivno sodelovanje dijakov.

V kviz lahko vključi naslednja vprašanja:

Katera država je prva dovolila splav? (Sovjetska zveza)
Ali je splav v Sloveniji dovoljen? (Da)
Katera država je prva vpisala splav v ustavo? (Socialistična federativna republika Jugoslavija)
Kdaj postane splav v Sloveniji dostopen na zahtevo ženske? (Sredina 70. let 20. stoletja)
Katera znana tovarna poleg Leka in Krke je na Slovenskem izdelovala kontracepcijo? (Sava Kranj)
Kdaj so v Franciji vnesli pravico do splava v ustavo? (2024)
Ali je bila pred drugo svetovno vojno spolna vzgoja v šolah dovoljena? (Ne)
Kdaj se je pojavila epidemija virusa HIV? (80. leta)
Ali so oblike kontracepcije poznali tudi v antiki? (Da)
Koliko znaša rodnost v Sloveniji?
...

2. faza: delo z viri (60 minut)

Dijake razdelimo v dvojice oz. skupine (odvisno od številčnosti razreda). Vsaka skupina dobi kartico z zgodovinskim virom oz. razlago. Vir natančno preberejo in mu poskušajo določiti okoliščine (država, časovno obdobje). Te poskušajo razvozlati z namigi, ki se skrivajo v zapisu vira, ter virov, ki so v besedilu citirani. Obenem razmislijo, ali jih je v zapisu karkoli presenetilo. Razmišljajo tudi, o katerih pravicah vir govori.

- 1. priloga: Posledice nestrokovnega nelegalnega splava
- 2. priloga: Vpis pravice do načrtovanja družine v ustavo
- 3. priloga: Splav na preizkušnji
- 4. priloga: Splav danes
- 5. priloga: Zgodnji poskusi načrtovanja družine
- 6. priloga: Razvoj kontracepcije

Medtem ko se skupine pripravljajo, profesor na tablo nariše časovni trak in na njem označi glavna časovna obdobja. Nato sledi predstavljanje virov. Vsaka skupina predstavi svoj vir in pojasni okoliščine. Izrazijo tudi, kaj jih je ob prebranju presenetilo. Dogodek umestijo na časovno premico.

Predstavitvam posameznih skupin sledi pogovor o nastali časovni premici.

Profesor na koncu razprave zastavi vprašanje, kaj je potrebno, da bi bilo število nezaželenih nosečnosti in splavov čim manjše. Med odgovori dijaki najverjetneje omenijo tudi spolno vzgojo. Sicer jih nanjo spomni profesor. Pove jim, da se bodo naslednje aktivnosti nanašale nanjo.

3. faza: osebna izkušnja (45 minut)

Dijaki razmislijo, kakšna je bila spolna vzgoja, ki so jo imeli do zdaj. Kdo je prinašal informacije in katere? Na koga so se obrnili ipd. Svoje vtise zabeležijo na list.

Ker gre za občutljivo tematiko, o tematiki dijaki ne razpravljajo v skupinah ali pred celotnim razredom. Učitelj pripravi kviz v programu, ki omogoča anonimizacijo rezultatov. Primer takšnega programa je Mentimeter.

V kviz učitelj lahko vnese poljubna vprašanja. Nekaj primerov:

Kje si izvedel oz. izveš največ informacij o spolnosti?
Kdaj si bil prvič deležen spolne vzgoje v šoli?
Ali lahko vprašanja o spolnosti nasloviš na starše?
Kateri viri se ti zdijo najzanesljivejši?
 ...

Omenjeni program omogoča vnašanje opisnih in številskih odgovorov. Prav tako je mogoče izbiranje med vnaprej podanimi možnostmi. Program med vnašanjem odgovorov izrisuje shematični oz. grafični prikaz rezultatov.

O dobljenih rezultatih se profesor z dijaki v razredu pogovori.

Če dijaki pokažejo interes za debato o individualnih izkušnjah, lahko učitelj izvede še dodatno dejavnost. Dijaki anonimno zapišejo na listke, karkoli jih o spolnosti zanima. Svoja vprašanja oddajo v škatlo. Oddaja vprašanj lahko poteka tudi prek digitalne aplikacije, ki omogoča anonimnost. Dijaki se razdelijo v manjše skupine. Skupina obravnava nekatera vprašanja (profesor jih lahko razdeli naključno ali naredi izbor). Pogovori potekajo v prijetnem in varnem vzdušju. Dijaki se kot vrstniki pogovarjajo o vprašanjih. Če potrebujejo pomoč, lahko zanjo prosijo učitelja. Ni nujno, da bo skupina prišla do vseh odgovorov na zastavljena vprašanja, smisel dejavnosti je spodbujanje pogovora o temah, ki zaradi tabuiranosti pogosto ostanejo preslišane oz. nenaslovljene.

4. faza: aktivnost (90 minut)

Profesor s pomočjo izhodišč iz prejšnje debate pogovor naveže na današnje stanje. Dijakom lahko v uvodu tudi predstavi primer dobre prakse. Med njimi je npr. serija televizijskih in radijskih oddaj oz. podkastov Prvič, ki je nastala v okviru RTV-ja. Dijakom prikaže izsek ene od oddaj, npr. oddaje »Srcozlom« - <https://www.rtvsl.si/radio/podkasti/prvic/173251753/175025781> (RTV Slovenija, 2024).

Dijake spodbudi k pogovoru. Vpraša jih, ali so se z oddajo že kdaj srečali. Kakšna se jim zdi oddaja? Kaj bi izboljšali?

Prav tako jim lahko predstavi različne platforme, ki mladim nudijo preverjene odgovore na vprašanja o spolnosti, npr. To sem jaz - <https://www.tosemjaz.net/> (Nacionalni inštitut za javno zdravje, b. d.).

Nato dijake profesor razdeli v skupine in jim razloži navodila za aktivno udejstvovanje.

1., 2. in 3. skupina: oblikovanje pobude za dejavnosti v okviru spolne vzgoje na ravni šole

Dijaki vsake skupine razmislijo, kakšne spolne vzgoje so bili deležni v šoli. Na podlagi predlogov sošolcev iz prejšnje faze oblikujejo predloge za delavnice, pogovore, predavanja ipd., ki bi jih šola lahko dodatno izvedla, npr. v okviru razrednih ur.

Nato si skupine izmenjajo ideje in se dogovorijo, katere ideje bi vključili v pobudo šoli. Pripravijo zapis pobud, ki ga kasneje predajo svetovalni službi.

4., 5. in 6. skupina: priprava ozaveščevalnih plakatov

Dijaki posamezne skupine raziščejo, kje lahko mladi najdejo preverljive, zanesljive in aktualne informacije ter podpora pri vprašanjih o spolnosti. Pri iskanju si pomagajo s spletom. Razmislijo, o katerih storitvah, portalih ipd. bi morali izvedeti vsi dijaki šole.

Skupine se združijo in pregledajo rezultate. Odločijo se, s katerimi možnostmi bodo seznanili dijake šole. V skupini si porazdelijo izdelavo plakatov, ki bodo namenjeni ozaveščanju mladih o tem, kje najti preverjene informacije o spolnosti in odraščanju.

5. faza: refleksija (30 minut)

Po opravljenih dejavnostih dijaki doma razmislijo o aktivnostih. V spletno učilnico napišejo kratko refleksijo o tem, kakšna se jim je aktivnost zdela, kaj so že vedeli, kaj jih je presenetilo ...

VIRI

- Baban, A. (2000). Women's Sexuality and Reproductive behavior in post-Ceaușescu Romania: A Psychological Approach. V S. Gal in G. Kligman (ur.), *Reproducing gender: Politics, publics, and everyday life after socialism* (str. 225–256). Princeton University Press.
- Center for Reproductive Rights. (b. d.-a). European abortion laws. <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/European%20abortion%20law%20a%20comparative%20review.pdf>
- Center for Reproductive Rights. (b. d.-b). The world's abortion laws. <https://reproductiverights.org/worldabortionlaws?country=GBR>
- Dolar Bahovec, E. (ur.). (1991). *Abortus – pravica do izbire?!*: pravni, medicinski, sociološki, moralni in politični vidiki. Skupina Ženske za politiko.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality. Volume 1*. Pantheon Books.
- Fridl, S. (2009). Moč in pomen seksualnosti: Celostna obravnava človeka in njegove seksualnosti v socialnem delu [Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo]. eGradiva. <https://egradiva.fsd.uni-lj.si/search/extshow/221>
- Human Rights Watch. (2023, 14. september). Poland: Abortion Witch Hunt Targets Women, Doctors. <https://www.hrw.org/news/2023/09/14/poland-abortion-witch-hunt-targets-women-doctors>
- IPPF European Network. (2009). *Abortion legislation in Europe*. http://www.spdc.pt/files/publicacoes/Pub_AbortionlegislationinEuropeIPPFEN_Feb2009.pdf
- Jalušič, V. (1992). *Dokler se ne vmešajo ženske ... Ženske, revolucija in ostalo*. Krt.
- Jalušič, V. (2002). *Kako smo hodile v feministično gimnazijo*. Založba /*cf.
- Jogan, M. (2000). Postsocializem in androcentrizem. *Družboslovne razprave*, 16(34–35), 9–30.
- Jogan, M. (2001). *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Fakulteta za družbene vede.
- Jogan, M. (2004). Slovenska postmoderna družba in spolna neenakost. *Teorija in praksa*, 41(1–2), 361–376.
- Kassam, A. (2014, 23. september). Spain abandons plan to introduce tough new abortion laws. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/23/spain-abandons-plan-introduce-tough-new-abortion-laws>
- Knerr, W. (ur.). (2006). *Sexual education in Europe: A reference guide to policies and practices*. IPPF European Network. https://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Esaude/sexuality_education_in_europe.pdf
- Lavrič, V. (1967). *Berilo za ženske*. Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- Mencin Čeplak, M. (2016). Abortion, or an everlasting problem with/for women? *Teorija in praksa*, 53(6), 1369–1385.
- Miklavčič, K. (2022, 14. maj). Ugovor vesti in dostopen splav: 'Ravnovesje', od katerega so odvisna življenja. *N1info.si*. <https://n1info.si/novice/svet/ugovor-vesti-in-dostopen-splav-ravnovesje-od-katerega-so-odvisna-zivljenja/>
- Nacionalni inštitut za javno zdravje. (b. d.). *To sem jaz*. <https://www.tosemjaz.net/>
- Novice.svet24. (2020, 23. oktober). Poljsko ustavno sodišče prepovedalo splav tudi v primeru razvojnih nepravilnosti zarodka. *Svet24.si*. <https://novice.svet24.si/clanek/novice/svet/5f92867de8bb4/poljsko-ustavno-sodisce-prepovedalo-splav-tudi-v-primeru-razvojnih-nepravilnosti-zaroda>
- Pavard, B. (2019). The right to know? The politics of information about contraception in France (1950s–80s). *Medical History*, 63(2), 173–188.
- Pavlič Jerič, A. (2020, 29. oktober). Na shodih proti omejitvi splava 430.000 ljudi, protestna akcija tudi v Ljubljani. *RTV Slovenija*. <https://www.rtvlo.si/svet/evropa/na-shodih-proti-omejitvi-splava-430-000-ljudi-protestna-akcija-tudi-v-ljubljani/540641>

- Rožman, S. (2009). Geneza pravice do umetne prekinitve nosečnosti v nekdanji Jugoslaviji. *Ars & Humanitas*, 3(1–2), 301–325.
- RTV Slovenija. (2024, 26. februar). *Prvič: Srcozlom*. <https://www.rtvlo.si/radio/podkasti/prvic/173251753/175025781>
- Skoberne, M. (2004). Spolnost in spolno zdravje. Spolnost, 1. del. *Obzornik zdravstvene nege*, 38(2004), 31–41.
- STA. (2018, 14. december). Prvič v zgodovini na Irskem dovoljen splav. *24ur.com*. <https://www.24ur.com/novice/svet/prvic-v-zgodovini-na-irskem-dovoljen-splav.html>
- Stoyanova, V., in Richardus, J. H. (1990). Induced abortions in Bulgaria: Trends during the period 1986–1996. *European Journal of Public Health*, 9(3), 223–228.
- Szalai, J. (1988). Abortion in Hungary. *Feminist Review*, 29(1988), 98–100.
- Tri žalostne, a resnične zgodbe (1961). *Naša žena*, 20(2), 40–41.
- Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974)/Družbena ureditev. (2018, 7. februar). *Wikivir*. [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_\(1974\)/Dru%C5%BEBena_ureditev](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_federativne_republike_Jugoslavije_(1974)/Dru%C5%BEBena_ureditev)
- Ustava Socialistične republike Slovenije (1974)/Družbena ureditev. (2006, 18. julij). *Wikivir*. [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_\(1974\)/Dru%C5%BEBena_ureditev](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_(1974)/Dru%C5%BEBena_ureditev)
- Vehar, M. (2021). Spolna vzgoja v Sloveniji od spremembe družbenopolitičnega sistema po drugi svetovni vojni do konca 60. let [Doktorsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta].
- Yuval-Davis, N. (2009). *Spol in nacija*. Sophia.
- Zielinski, E. (2000). Between ideology, politics, and common sense. V S. Gal in G. Kligman (ur.), *Reproducing gender: Politics, publics, and everyday life after socialism* (str. 23–57). Princeton University Press.
- Zupanič Slavec, Z. (2012). Zgodovina kontracepcije. V B. Pinter (ur.), *Kontracepcija danes* (str. 1–6). Slovensko društvo za reproduktivno medicino.

Priloga 1: Posledice nestrokovnega nelegalnega splava

V času po drugi svetovni vojni je bil splav na Slovenskem velik problem. O njem so pogosto pisali tudi v tisku. V reviji *Naša žena* lahko poleg strokovnih prispevkov najdemo tudi opise primerov, s katerimi so se srečevali zdravstveni delavci. O posledicah nestrokovnega splava govori tudi spodnja izpoved:

»Mož, ki je spremljal bolnico, je izpovedal sledeče: «Imam že dva otroka, tretji je na poti. Stanujemo v tesnem, enosobnem stanovanju. Z nami živi moja mati, ki nama gospodinji, kajti žena je tudi zaposlena. Ko se je potrdila slutnja, da je žena tretjič noseča, sva bila vsa iz sebe. Iskala sva pomoči in jo našla pri neki ženski. Le-ta je vložila ženi v nožnico majhno leseno palčko. Po nekaj dneh je žena splavila. Mislila sva, da je vse hudo za nama. Po dveh dneh pa je začela žena tožiti, da se zelo slabo počuti, da jo trese mrzlica in jo boli v trebuhu. Osmi dan žena ni mogla več odpirati ust. Naslednji dan je postala njena hrbtenica trda. Poklical sem zdravnika.» (Tri žalostne, a resnične zgodbe, 1961, str. 40).

Do zgornjega primera je najverjetneje prišlo, ker je bil v prvih letih po drugi svetovni vojni dostop do splava še vedno omejen, kontracepcija pa še ni bila dovolj razvita oz. prepoznana. O upravičenosti do legalnega strokovnega splava so odločale komisije na podlagi vzrokov, ki jih je določala zakonodaja. Sprva so splav lahko odobrile le, če je bilo ogroženo zdravje matere ali če je bila nosečnost posledica kaznivega dejanja (npr. posilstva). Kasneje so dodali tudi socialne vzroke – npr. samskost, razhod s partnerjem, alkoholizem, slabe stanovanjske razmere, brezposelnost itd. (Rožman, 2009, str. 301–325).

Ker je bil postopek pred komisijo zahteven, so se ženske do pojava zanesljive kontracepcije pogosto zatekale k nelegalnemu splavu. Kriminalni splavi so se izvajali na črno in so bili redko opravljeni strokovno. Uporabljali so različna splavila:

- mehanična splavila: izpraskanje maternice, masaža in vdevanje različnih predmetov v maternico (npr. kovinski ali gumijasti kateter, sonda, svinčnik, gosje pero, zobotrebec, telohov, peteršiljev ali hrenov koren ipd.);
- toplotna splavila: vroče kopeli, izpiranje nožnice z vročo vodo, termofor, vroči obkladki itd.;
- kemična splavila: kinin, egotin, fosfor, strupena zelišča itd. (Lavrič, 1967, str. 85).

Posledično je pogosto prišlo do različnih zapletov. Prihajalo je do različnih okužb in krvavitev, ki so lahko vodile tudi v neplodnost ali celo smrt (Vehar, 2021).

Priloga 2: Vpis pravice do načrtovanja družine v ustavo

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (1974)

»191. člen: Pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvih otrok. Ta pravica se lahko omeji samo iz zdravstvenih razlogov.« (Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije 1974, 2018)

Ustava Socialistične republike Slovenije (1974)

»233. člen: Pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvih otrok. Ta pravica se lahko omeji samo iz zdravstvenih razlogov. V zvezi z uresničevanjem te pravice zagotavlja družbena skupnost potrebno izobrazbo ter ustrezno socialno varstvo in zdravstveno pomoč v skladu z zakonom.« (Ustava Socialistične republike Slovenije 1974, 2006).

Sredi sedemdesetih let 20. stoletja se je na jugoslovanski in slovenski ravni oblikovala nova ustava. V ustavo SFRJ iz leta 1974 so se odločili uvrstiti tudi pravico posameznika, da načrtuje rojstvo svojih potomcev. Do tedaj še nobena država na svetu ni vsebovala takšne pravice. Slovenska je bila sprejeta istega leta kot jugoslovanska in je poleg prej omenjene pravice vsebovala še dodatek, zaradi katerega je bila posebna. Dodatek je državo zavezoval k zagotavljanju ustreznega znanja ter socialnega in zdravstvenega varstva na področju načrtovanja družine. To je pomenilo, da je morala država zagotavljati spolno vzgojo, med katero se bodo prebivalci lahko seznanili z načini načrtovanja družine, (kontracepcija) in poskrbeti, da bodo ti načini dejansko tudi dostopni (ambulante, izdajanje zdravil ipd.).

Ustava je omogočala, da so republike sprejele tudi dodatne zakone, ki so urejali področje načrtovanja družine. V Sloveniji je tako prišlo do sprejema liberalne zakonodaje. Leta 1977 je nastal Zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, ki je spremenil dostopnost splava. Za legalni in strokovni splav ni bilo treba več doseči dovoljenja komisije, ampak se je opravil na zahtevo nosečnice, če nosečnost ni bila daljša od desetih tednov. Splav do desetega tedna nosečnosti je torej postal svobodna in osebna odločitev ženske (Vehar, 2021, str. 348–349).

Priloga 3: Splav na preizkušnji

V času osamosvojitve Slovenije se je pogosto govorilo o izumiranju slovenskega naroda (Jogan, »Postsocializem in androcentrizem«, 15). Pojavljali so se različni predlogi, kako povečati nizko rodnost, npr. davek na nestarševstvo, vzgoja parov za starševstvo ter promoviranje starševstva kot vrednote mladih. Med predlogi pa je bil tudi umik pravice do splava iz nove (Dolar Bahovec, 1991).

Zagovorniki splava so menili, da je treba upoštevati obstoječo zakonodajo ter ugotovitve različnih strokovnjakov. Menili so namreč, da prepoved splava ne bo zmanjšala števila splavov, ti se bodo ponovno umaknili v ilegalno in z nestrokovnostjo prinesli hude zdravstvene posledice. Zagovarjali so tezo, da bi z omejevanjem pravice do splava prišlo do vsiljevanja verskega prepričanja vsem državljanom, ponovne uvedbe patriarhalnega sistema. Nasprotniki splava so videli kot konservativne in nerazgledane posameznike, ki žensko vidijo kot stroj za rojevanje (Dolar Bahovec, 1991).

Nasprotniki splava, ki so imeli vidno podporo Rimskokatoliške cerkve, so menili, da je splav problem celotne družbe in zato odločitev ne gre prepustiti zgolj posameznici, ki se v takšni situaciji znajde. Svoje zahteve so argumentirali z verskimi vrednotami (življenje je sveto in nedotakljivo), moralo in odgovornostjo do slovenskega naroda. Obenem so poudarjali, da bi o splavu morali odločati tudi očetje otroka in da je treba pri zdravnikih upoštevati ugovor vesti. Hkrati so izpostavljali, da je materinstvo glavno poslanstvo in dolžnost ženske. Če se mu je slednja želela izogniti, pa so ji pripisovali sebičnost (Dolar Bahovec, 1991).

Za zagovarjanje svojih stališč so nasprotniki splava posegali po spornih metodah. Prihajalo je do manipulacij statističnih podatkov. Med dovoljene splave so prišeli npr. še spontane splave, mrtvorojene otroke ipd. V svojih gradivih so uporabljali nazorne posnetke splava, obenem pa so uporabljali tudi izjemno močne besede. Splav so enačili z umorom, ubojem, brezobzirnim zatiranjem, uničenjem nerojenih, nedolžnih, nemočnih in najbolj pozabljenih otrok. Ženske (in zdravnike) so predstavljali kot brezvestne, nemoralne, pokvarjene morilke oz. morilske pošasti, sovražnice, izdajalke naroda, dezerterke. V nekaterih zapisih so splav enačili tudi s plinskimi celicami v nacističnih koncentracijskih taboriščih in množičnimi povojnimi poboji v Sloveniji (Dolar Bahovec, 1991).

Kljub ostrim bitkam je javno mnenje ostalo naklonjeno splavu kot temeljni človekovi pravici (Prav tam). Prizadevanja ženskih organizacij pa so poskrbela, da se je pravica do splava ohranila tudi v ustavi samostojne Slovenije (Jalušič, 1992; Jalušič, 2002).

Priloga 4: Splav danes

Če je v Sloveniji do pomembnih premikov na področju načrtovanja družine (zakonodaja, razvoj kontracepcije, spolna vzgoja) prišlo v petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, ne nazadnje je bila leta 1958 kontracepcija s strani oblasti priznana kot najbolj human način načrtovanja družine, leta 1961 pa je po Sloveniji delovalo že 120 posvetovalnic za kontracepcijo (Vehar, 2021, str. 80–96), pa je bil razvoj v nekaterih evropskih državah precej drugačen.

V Franciji so npr. leta 1920 sprejeli zakon, ki je prepovedoval širjenje informacij o spolnosti, do leta 1967 pa je bila prepovedana tudi kontracepcija (Pavard, 2019, str. 173–188). Nato so v drugi polovici sedemdesetih let legalizirali splav na zahtevo (Dolar Bahovec, 1991, str. 254–255), sredi osemdesetih let pa so spolno vzgojo uvedli v osnovne šole (Knerr, 2006, str. 42).

V Italiji je bil viden močan vpliv Rimskokatoliške cerkve. Splav na zahtevo so legalizirali leta 1978 (Dolar Bahovec, 1991, str. 256–257; Center for Reproductive Rights, b. d.-a), vendar je bil zaradi ugovora vesti marsikje nedostopen. Tudi danes v Italiji opravljanje splava zavrača 70 % ginekologov, na hrvaškem pa 60 % (Miklavčič, 2022). Vpliv verskih krogov je viden tudi v Španiji, kjer je splav na zahtevo postal dostopen leta 2010 (IPPF European Network, 2009, str. 73; Kassam, 2014), in Portugalskem, kjer so splav na zahtevo omogočili tri leta prej (IPPF European Network, str. 65). Še kasneje je do sprememb prišlo na Irskem, kjer je bil dolgo časa strogo prepovedan, po referendumu pa je leta 2018 postal dostopen na zahtevo (STA, 2018).

Danes splavov na zahtevo v Evropi nima Združeno kraljestvo, dopušča pa možnost splava zaradi socialnih in ekonomskih vzrokov (Center of Reproductive Rights, b. d.; Pavlič Jerič, 2020). Skoraj popolno prepoved splava ima Poljska, ki je od postopne legalizacije splava v petdesetih in šestdesetih letih po letu 1990 prešla na omejevanje pravice do splava. Uvedene so bile komisije in črtani razlogi, na podlagi katerih je splav mogoč. Leta 2020 pa je ustavno sodišče prepovedalo splav tudi v primeru razvojne nepravilnosti zarodka (Novice.svet24, 2020; Zielinsk, 2000, str. 25–34). Danes je tako splav mogoč le, če nosečnost oz. spontani splav ogroža življenje ženske oz. če gre za nosečnost zaradi posilstva in incesta (Center for Reproductive Rights, b. d.-a). Najstrožji zakon v Evropi pa ima Malta, ki omogoča splav samo, če je ogroženo življenje nosečnice (Center for Reproductive Rights, b. d.-a).

Na drugih celinah je splav še vedno popolnoma prepovedan v 16 državah, med njimi so npr. Irak, Egipt, Madagaskar, Dominikanska republika, Kongo, Filipini itd. (Center for Reproductive Rights, b. d.-b).

Priloga 5: Poskusi načrtovanja družine

Človek je imel od nekdaj željo po načrtovanju rojstev in števila otrok. Kot izvemo v delu Zvonke Zupanič Slavec, so se iz časov starega Egipta ohranile tudi prve pisne informacije o kontracepciji. Zapisi nam prinašajo informacije, da so uporabljali različne nožnične pregrade iz gume, sode in kamene soli pa tudi vložke iz voska in semen granatnega jabolka ter čepke, prepojene s sokom akacijevih listov in medu. Tudi stari Grki in Rimljani so poznali podobna sredstva – npr. nožnične tampone, izdelane iz volne in prepojene z olivnim oljem, cedrovo smolo, kadili, oljem mirte in dodatki svinca. Poznali so tudi kontracepcijsko moč divjega kostanja in navadnega komarčka. V srednjem veku so uporabljali predvsem morsko spužvo, kot spermicide pa so poznali kisle snovi ter tudi masti in olja, ki naj bi močno zmanjšala gibljivost spermijev (Zupanič Slavec, 2012, str. 2). Od Hipokrata dalje pa se je razvijala metoda materničnega vložka, pri kateri so v maternico vstavljali različne materiale – slonova kost, steklo, ebenovina itd. (Zupanič Slavec, 2012, str. 3). Že iz stenskih slik na jamah Combarelles pa je vidna uporaba kondomov, ki so bili najpogosteje izdelani iz črevesa živali ali platna (Zupanič Slavec, 2012, str. 3).

Priloga 6: Razvoj kontracepcije

V sredi petdesetih let 20. stoletja so se v Sloveniji pojavile pobude za uveljavljanje kontracepcije. Vodilni ginekolog takratnega časa, Franc Novak, je podal zahtevo, da je treba pričeti doma proizvajati kontracepcijska sredstva, jih promovirati med prebivalstvom ter poskrbeti za spolno vzgojo (Vehar, 2021, str. 13).

Med sodobnimi sredstvi so najbolj oglaševali diafragma, kontracepcijsko sredstvo, namenjeno ženskam, saj se jim je zdelo pomembno, da se ženska lahko sama odloči, ali želi zanositi ali ne. Proizvajati so jo začeli v tovarni Sava Kranj. Po začetnih težavah s stroji je podjetje z diafragmami oskrbovalo celotno Jugoslavijo. Diafragma se je uporabljala v kombinaciji s spermicidnimi geli ipd. Pri tem sta pomembno vlogo v Sloveniji odigrali podjetji Lek in Krka, drugod v Jugoslaviji pa npr. Bosnalijek in beograjski Eskulap. Priljubljena je bila tudi spermicidna pena Emko, ki so jo dobivali iz tujine. Na voljo so bili tudi kondomi, ki jih je izdelovalo podjetje Ris iz Zagreba (Vehar, 2021, str. 105–106).

Kontracepcijska sredstva so se naglo razvijala tudi v šestdesetih letih. Pri razvoju je imel pomembno vlogo Inštitut za načrtovanje družine v Ljubljani, ki je nova sredstva preizkušal in zanje nato tudi izdal dovoljenje za prodajo na trgu (Vehar, 2021, str. 140). V tistem času sta se na slovenskem tržišču pojavili dve novi obliki kontracepcije, in sicer hormonska kontracepcija v obliki oralnih tablet in maternični vložek (Vehar, 2021, str. 14). Kako je to spremenilo uporabo kontracepcije, je vidno iz spodnjih statističnih podatkov:

»Sprva so bile aktualne predvsem mehanske metode kontracepcije, pri katerih je prevladovala diafragma. Leta 1962 je po podatkih Bogdana Tekavčiča predstavljala 24 % zastopanost med metodami, 6 % pa so predstavljali kondomi. O porastu priljubljenosti diafragme priča tudi podatek, da so leta 1959 izdali dvakrat več diafragm kot leta 1958, in sicer 6202, leta 1960 pa 7161. Nato pa je njihova priljubljenost začela upadati, leta 1963 so jih izdali 3200, leta 1969 pa 281. V šestdesetih letih je bila zaradi znižanja prodaje (od 12.000 proizvedenih diafragm jim jih ni uspelo prodati 500) proizvodnja diafragm v Savi ukinjena. V 60. letih je upadala tudi poraba kemičnih metod, medtem ko sta uporaba kondomov in hormonske kontracepcije naraščali, prva počasi, druga pa izjemno hitro /.../. Hormonska kontracepcija je kljub očitkom o škodljivosti, ki jim je stroka nasprotovala, postala izredno zaželena. Leta 1964 so lekarne izdale 2.800 zavoječkov tablet, leta 1969 pa 316.600 zavoječkov. Po njihovih ocenah je tako 25.000 žensk v Sloveniji letno uživalo hormonsko kontracepcijo, okrog 15.000 pa jih je imelo IUD vložke. Skupno je torej 40.000 žensk uporabljalo zelo zanesljivo zaščito, kar predstavlja 8 % žensk, ki so bile takrat v rodni dobi.« (Vehar, 2021, str. 335–336).

30

Tim Verstovšek

SPODNJE POSAVJE – SPOJ DRUŽBENIH IN NARAVOVARSTVENIH POLEMIK

Ključne besede: Totalitarizmi, izgnanci, Posavje, jedrska energija, okolje, populizem

UVOD

Obvezni vsebinski sklop aktivno državljanstvo omogoča medpredmetno povezovanje s humanističnimi, družboslovnimi in naravoslovnimi področji, kar daje dijakom priložnost interdisciplinarnega in avtentičnega obravnavanja vsebin. Spodnje Posavje lahko služi kot primer lokacije, ki omogoča dostop do takšnega povezovanja.

V naravoslovnem delu dijakom učitelj predstavi problematiko jedrske energije kot ekološki in tudi politični problem. Populizem, katerega namen je poenostavljena retorika, ki odgovarja čim večjemu deležu prebivalstva, goji strah pred jedrsko energijo. Glede na ankete v Sloveniji je zaskrbljenost glede jedrske nesreče sicer zmerna (Rejec Brancelj in Kušar, 2006, str. 229). Alternativni viri ostajajo premalo izkoriščeni zaradi pomanjkanja naložb in cenovne udobnosti fosilnih goriv (Burja, 2007, str. 35). Po drugi strani JEK proizvede okoli 40 % vse slovenske elektrike - <https://www.gen-energija.si/o-gen-skupini/skupina> (Skupina GEN, b. d.).

Nuklearne elektrarne imajo zanemarljiv vpliv na okolje glede na okoljske meritve (Stanners in Vordeau, 1995, str. 101), izjema so seveda jedrski odpadki (prav tam, str. 403). Kot predlaga Stanič (2011, str. 144–145), bi bilo jedrsko energijo mogoče izkoristiti tudi v ekološke namene, kot je ogrevanje rastlinjakov eksotičnih rastlin. Tako bi proizvajali eksotične dobrine doma in prihranili pri stroških in ogljičnem odtisu prevoza. Namen obiska je dijakom prikazati jedrsko energijo v objektivni luči in jim omogočiti pluralnost informacij pri oblikovanju mnenja.

V družboslovnem delu dijaki obišejo grad Rajhenburg. Zgrajen je bil v 12. stoletju, leta 1881 so ga odkupili menihi trapisti in preuredili v samostan. Med vojno je služil kot taborišče za izgon Slovencev. Leta 1947 je bil red trapistov razpuščen, grad pa preurejen v kazensko-poboljševalni dom za ženske. (Rožman, b. d.). Poudarek ogleda je na zgodovini gradu v času druge svetovne vojne.

Nacisti so območje Slovenije interpretirali kot krivično odvet nemški koridor do Jadrana (Bieber, 1966, str. 65–66). V Posavju so želeli z množičnim izgonom »rasno neprimerne« slovenskega prebivalstva germanizirati območje. Izseljavanje so izvajali v štirih valovih, sprva v Srbijo in Hrvaško (Fürst in Kokalj, 2014, str. 23–27). Ko so ugotovili, da se Slovenci v tem območju vključujejo v partizansko odporiško gibanje, so jih začeli izseljevati v Nemčijo (Ferenc, 2010, str. 181). Skupno so izselili čez 41.000 ljudi (prav tam, str. 227). V Posavju so razpuščali domača društva in skušali germanizirati vse pore javnega življenja (Ferenc, 1977, str. 392). Na domačije izgancev so naselili kočevske Nemce, ki so se izkazali za slabo izbiro, saj zaradi mešanih družin niso delili naklonjenosti nacizmu (Škaler, 1958, str. 20). Dijaki spoznajo zgodovino in zgodbe izgancev, primerjajo jih s sodobnimi dogodki in lažje oblikujejo pozitiven odnos do nacionalne zavesti.

CILJI

Aktivno državljanstvo, tematski sklop Državljan/-ka posameznik/-ca

Dijaki:

- s spoznavanjem usode izgnancev in političnih zapornic v času komunizma raziskujejo pomen pojma demokracija ter pomen avtonomije posameznika (gl. Učni list, del I, naloge 2, 3, 6, 7);
- na podlagi virov o usodi izgnancev ter na podlagi spoznanj o jedrski energiji razumejo, kako prepričanja in vrednote vplivajo na osebne in politične odločitve ljudi (gl. Učni list, del I, naloge 1, 3, 4, 6, 7; del II – tabela in refleksija);
- s spoznanji o usodi izgnancev ter s spoznanji o ekoloških posledicah pridobivanja energije razumejo potrebnost družbenih pravil, norm in zakonov, ki omejujejo in hkrati omogočajo svobodo posameznika (gl. Učni list, del I, naloge 1, 6, 7; del II – tabela in refleksija);
- na podlagi materialnih in pisnih virov o izgnancih in rasnih teorijah, povezanih z izgnanstvom, raziskujejo odnos med družbeno pravičnostjo, svobodo in enakostjo (gl. Učni list, del I, naloge 1, 2, 3, 6);
- se z oblikovanjem refleksij in aktualizacijo tako ekoloških kot migrantskih problemov usposablja za sodelovanje v javni razpravi, za premislek in zagovor lastnih stališč, za sprejemanje in spoštovanje nasprotnih stališč ter za iskanje kompromisov (gl. Učni list, del I, naloge 6, 7; del II – tabela in refleksija);
- z oblikovanjem refleksij na te teme prepoznajo negativne posledice nestrpnosti, izključevanja ipd. (gl. prav tam);
- na podlagi spoznanj o slovenski kulturni dediščini (grad) in zgodovini izgnanstva (in z njo povezanim rasizmom in nacizmom) razvijajo zmeren, spoštljiv in korekten odnos do patriotizma ter nacionalne pripadnosti (gl. prav tam).

Tematski sklop Sodelovanje v skupnosti

Dijaki:

- na podlagi novih spoznanj o jedrski energiji primerjajo svoje predhodno stališče in s tem analizirajo vlogo medijev pri oblikovanju lastnega in hkrati javnega mnenja ter njihov vpliv v sodobni družbi, vpliv oblasti ter pomen in težave verodostojnosti informacij. (gl. Učni list, del II, tabela in refleksija);
- pri aktualizaciji tem o izgnancih (begunska kriza) ter ekoloških vprašanjih oblikujejo kritični pogled na možnost zlorabe svobode govora, povezane s svetovnim spletom, novimi (množičnimi in nepreverjenimi) komunikacijskimi tehnologijami in splošnim medijskim in političnim populizmom (gl. Učni list, del I, naloge 6, 7; del II – tabela in refleksija);
- ob demonstraciji delovanja in predstavitvi ekonomičnosti različnih načinov pridobivanja energije razumejo temeljna načela delovanja gospodarstva in kritično vrednotijo odnos med finančno ugodnostjo na eni in ceno onesnaževanja okolja na drugi strani (gl. Učni list, del II – tabela in refleksija);
- na podlagi novih spoznanj o jedrski energiji in alternativnih virih raziskujejo primere trajnostno naravnanih gospodarskih praks (gl. Učni list, del II – tabela in refleksija).

Tematski sklop Državljan/-ka Republike Slovenije

Dijaki:

- s pomočjo refleksije o vprašanju jedrske energije ter o kulturni in zgodovinski dediščini gradu Rajhenburg ter z njim povezanimi zgodovinskimi dogodki prepoznajo pomen aktivnega državljanstva in potrebo po aktivni participaciji v družbi in državi pri obravnavi in reševanju teh tem (gl. Učni list, del I – naloge 6, 7; del II – tabela in refleksija).

Tematski sklop Državljan/-ka Evropske unije in sveta

Dijaki:

- ob obravnavi vprašanja stroškov pridobivanja energije, zaščite naravnih virov, regulacije odgovorne zelene, jedrske, energetske in ekološke politike spoznavajo pomen članstva Slovenije v EU in pravice (sploh na področju subvencioniranja zelenih praks), ki jih imajo kot evropski in kot slovenski državljani, ter možnosti vplivanja na oblikovanje skupnih rešitev na ravni EU (gl. Učni list, del II – tabela in refleksija);
- z aktualizacijo problematike izgnancev v primerjavi s sodobnimi kriznimi žarišči prepoznajo in vrednotijo vzroke in posledice vojn v globaliziranem svetu ter razvijejo korekten odnos do razprav o miru in demokraciji (gl. Učni list, del I, naloga 7);
- s to aktualizacijo presojuje vzroke in posledice globalnih migracij in prepoznajo vlogo svetovnih organizacij in iniciativ v humanitarnem delu (gl. prav tam);
- na podlagi refleksije ozavešijo pomen trajnostnega razvoja in medkulturnih odnosov (gl. prav tam).

TRAJANJE

8 ur (4 ure naravoslovni del in 4 ure družboslovni del; vključena skupni uvodni del in končna refleksija)

POTREBŠČINE

- Učni list (v prilogi)
- spletna anketa (obrazec v prilogi)
- brošure o obravnavanih temah ali sorodno gradivo
- mobilni telefoni
- pisala
- podlaga

PRIPRAVE

Spletna stran gradu Rajhenburg nudi lep vsebinski vpogled v obravnavano družboslovno temo, kjer se pridobijo podrobne informacije. Dodatna možnost je tudi učbenik za zgodovino za gimnazije za 4. letnik. Za naravoslovni del je poleg gradiva na spletni strani Sveta energije možnost uporabe spletnih portalov, povezanih z ekošolo. Delno tematike pokrivajo tudi priročniki za aktivno državljanstvo, predvsem *Spoznaj svoj življenjski slog 4: trajnostna energija*.

Dijaki naravoslovno temo obravnavajo že v okviru biologije in študija okolja. Na avtobusu med potjo v Posavje učitelji naredijo družboslovni in naravoslovni uvod – če so dijaki razporejeni na več avtobusov, učitelji poskrbijo, da je na vsakem avtobusu po en učitelj zgodovine in en naravoslovni učitelj (biologija, kemija, študij okolja ipd.).

Učitelji podajo uvodne informacije. Dijaki nato s pomočjo telefonov rešijo spletno anketo (v konkretnem primeru – spletni anketni servis 1ka), v kateri podajo odgovore v smislu, kaj že vedo o temah, kakšen je njihov pogled na jedrsko energijo pred ekskurzijo, kakšen odnos imajo do izgnanstva, begunstva, koliko se zavedajo medijskega populizma ipd. (gl. Uvodna anketa – obrazec). Lahko se jim razdeli informativna brošura o izgnancih in jedrski energiji, če je tako gradivo za učitelje dostopno.

Na samih ogledih rešujejo učni list – ustrezen del za ustrezen ogled. Med vožnjo domov napišejo še vodeno refleksijo, kjer primerjajo svoj pogled na vprašanja pred in po ekskurziji. Učne liste oddajo učitelju pred zaključkom ekskurzije.

POTEK IZVEDBE

1. Uvodna anketa (15 minut)

Dijaki ob odhodu avtobusa z začetne točke prejmejo povezave do spletne ankete, kjer odgovorijo na vprašanja. Ta se dotikajo obeh obravnavanih tem. Dijaki odgovarjajo le na podlagi lastne razgledanosti – kaj že vedo, koliko so informirani, od kje prejemajo informacije o določeni temi, na kratko opišejo svoj pogled na jedrsko energijo in pojasnijo svoje razumevanje pojma »izgnanec« – lahko dodajo še konkretne aktualne primere, če jih poznajo. S tem dobijo vpogled v svoje predhodno znanje.

2. Uvodna predstavitev obravnavanih tem in navodila za delo (30 minut)

Profesor ustreznega vsebinskega področja dijakom na avtobusu na kratko predstavi vsebino dela ekskurzije.

Profesor zgodovine dijakom razdeli brošure o izgnanstvu, predstavi okupacijo Spodnjega Posavja, raznarodovalne ukrepe in naredi poseben poudarek na izgnanstvu. Opiše vzroke za ta ukrep, namen in na kratko pojasni, kakšne posledice je to imelo za lokalno prebivalstvo. Podrobnosti bodo dijaki prejeli na gradu Rajhenburg. Dijakom na kratko predstavi še zgodovino gradu.

Profesor naravoslovnega predmeta dijakom razdeli brošure/gradivo na temo jedrske energije in alternativnih virov ter predstavi različne načine pridobivanja električne in toplotne energije. Pojasni pojme ogliščni odtis, krožno gospodarstvo, trajnostni razvoj in drugo, kar bi bilo primerno in potrebno poznati za obravnavano temo.

Po uvodni predstavitvi dijakom profesorji razdelijo učne liste. Dijaki prejmejo navodilo, naj te liste sproti rešujejo pri obeh obiskih. Zaključna refleksija v naravoslovnem delu učnega lista se piše na koncu, ob vožnji domov.

3. Obisk prve točke (120 minut – Svet energije, 15 minut – ogled NEK)

Če se na ekskurzijo odpravi več avtobusov, se praviloma polovica najprej odpravi v Svet energije in nato opravi avtobusni ogled NEK, druga pa v Rajhenburg. Nato sledi menjava. V tej predstavitvi bomo obravnavali najprej naravoslovni del ekskurzije.

Dijaki prispejo v Svet energije, kjer najprej opravijo ogled kratkega filma o pridobivanju energije in njeni vlogi v vsakdanjem življenju. Sledi vodeni ogled raziskovalnega centra, kjer dijaki s pomočjo modelov naprav spoznavajo različne načine toplotne in električne proizvodnje. Med eksponati je primerjava porabe sredstev (tako finančnih kot naravnih) za posamezni način. S pomočjo interaktivnega zemljevida spoznavajo stopnjo onesnaženosti in tipe pridobivanja energije po posameznih evropskih državah. Podučijo se o pomenu gradnje JEK 2, o jedrskih odpadkih, finančnih in ekoloških izzivih jedrske energije, njenih temeljnih ovirah in prednostih. Na koncu sledi nekaj praktičnih preizkusov v posebnem prostoru.

Dijaki čim bolj sproti rešujejo naloge na učnem listu, po potrebi postavljajo vprašanja vodiču in sodelujejo pri praktičnih preizkusih. Po opravljenem ogledu jim pustimo nekaj minut za dopolnitev odgovorov, nato pa sledi avtobusni ogled JEK, ki je od raziskovalnega centra oddaljena le nekaj sto metrov, tako da se združitve ogledov časovno zelo lepo izide.

Dijaki se nato odpeljejo še do JEK, kjer sledi avtobusni ogled. Vodič vstopi na avtobus in dijakom v živo pokaže infrastrukturo, obrazloži njen pomen, vsebino povezuje s spoznanji iz Sveta energije (po predhodnem dogovoru).

Pojasnilo k vsebini nalog na učnem listu: Naloge naj ne sugerirajo končnega mnenja. Namen je, da dijak sam izoblikuje stališča do jedrske energije, odgovornega in varčnega ravnanja z energijo ter odpira svoje argumentirane dvome. Naloge naj sicer objektivno pokrijejo prednosti in slabosti jedrske energije, termoelektrarn, populizma v politiki in druga vprašanja, vendar naj na koncu vedno sledi naloga refleksije, ki terja dijakovo mnenje (gl. Učni list, del I – nalogi 6 in 7; ter del II – primer navodil pri refleksiji). Pred ogledom velja opomniti gostitelje, da med predstavitvijo poudarijo tudi politična vprašanja v zvezi s predstavljeno temo, saj nismo na tipični biološki oz. ekološki ekskurziji.

4. Obisk druge točke (grad Rajhenburg – 120 minut, zaključna diskusija – 15 minut)

Dijaki si najprej ogledajo krajši dokumentarni film o slovenskem izgnanstvu in tako povežejo predstavitev profesorjev na avtobusu z vsebino filma. Nato dijakke vodiči po skupinah odpeljejo po gradu. Vodiči načeloma predstavijo celotno zgodovino gradu, od srednjeveških začetkov do 20. stoletja, vendar s posebnim poudarkom na sobah, ki predstavljajo zgodovino gradu v 20. stoletju, torej v času, ko je bil grad preseljitveno taborišče (nacistem) in politični zapor oz. prevzgojni zavod za ženske (komunizem). Dijaki s pomočjo vodičeve razlage, ogleda eksponatov, napisov in drugih informacij v muzeju izpolnjujejo učne liste. Ti praviloma vsebujejo le naloge, vezane na 20. stoletje, da se držimo teme. Med eksponati se seznani s predmeti izgnancev, dnevniškimi zapisi, seznamami in evidencami okupatorja, zemljevidom taborišč za izgnance v Evropi, z zaporniški celicami in drugimi materialnimi ostanki.

Po ogledu sledi kratka diskusija z dijaki, v kateri primerjajo svoje predhodno znanje (kar so rešili v uvodni anketi) z novimi spoznanji. To se lahko opravi v atriju gradu ali kasneje na avtobusu. Primeri vprašanj: Ali se vam zdi, da ste pravilno razumeli pojem »izgnanec«? Imate kakšen primer v družini in bi radi o tem kaj povedali? Kaj po vašem mnenju privede človeka, da izvaja takšna dejanja, kot so jih nacisti? Si kdaj predstavljate, kako bi bilo, če bi bili vi v vlogi beguncev? Se vam zdita besedi begunec in izgnanec vsaj sorodni, če že ne sopomenki?

Pojasnilo k nalogam: Velja izpostaviti aktualne primere begunske krize z Bližnjega vzhoda in Ukrajine ter primerjati te dogodke z izgnanstvom (gl. Učni list, del I, naloga 7). Med vprašanji velja izpostaviti tudi razmislek o pristranskosti medijev o teh problemih, količini informacij ter koliko je v sodobnem času poudarjena slovenska zgodovina izgnanstva – sploh na političnih, kulturnih in domoljubnih dogodkih.

5. Oblikovanje zaključne refleksije (45 minut)

Refleksijo o izgnanstvu in totalitarizmi smo z dijaki opravili po ogledu Rajhenburga, zato se bomo v tem delu posvetili refleksiji naravoslovnega dela ekskurzije.

Dijakom na začetku vožnje domov podamo navodilo, naj v zaključni refleksiji – tj. razmišljanju o jedrski energiji na koncu naravoslovnega dela učnega lista – s pomočjo navodil oblikujejo krajši esejski odgovor (v našem primeru je bilo to vsaj 300 besed) o novih spoznanjih o jedrski energiji, o sedanjem pogledu nanjo, o njenih prednostih in slabostih, o varčni porabi toplotne in električne energije na splošno ter v domačem okolju ipd. Dijaki oblikujejo končno razmišljanje. Ob prihodu na začetno točko ekskurzije, torej ob vrnitvi domov, profesorji pobereмо učne liste, ki jih nato koordinator aktivnega državljanstva v oddelku preveri in ob priložnosti dijakom vrne s povratno informacijo.

VIRI

- Biber, D. (1966). *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933–1941*. Cankarjeva založba.
- Burja, A. (ur.). (2007). *Trajnostni način življenja in odgovorna potrošnja – youthXchange: izobraževalni priročnik*. Ministrstvo za okolje in prostor.
- Ferenc, T. (1977). Tragedija Slovencev na izselitvenem območju ob Savi in Sotli. V L. Smrekar (ur.), *Krško skozi čas: 1477–1977: zbornik ob 500-letnici mesta* (str. 457–545). Skupščina občine Krško.
- Ferenc, T. (2010). *Izbrana dela 2. Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno: raznarodovanje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Fürst, I., in Kokalj Kočever, M. (2014). *Slovenski izgnanci 1941–1945*. Muzej novejšje zgodovine.
- Rejec Brancelj, I., in Kušar, U. (ur.). (2006). *Kazalci okolja 2005*. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Agencija Republike Slovenije za okolje.
- Rožman, H. (b. d.). Zgodovina gradu. Grad Rajhenburg. <https://www.gradrajhenburg.si/o-gradu>
- Skupina GEN. (b. d.). Zanesljiva proizvodnja in dobava električne energije iz čistih virov. *Skupina GEN*. <https://www.gen-energija.si/o-gen-skupini/skupina->
- Stanič, G. (2011). *Moč svobode: za neposredno oblast tistih državljanov Slovenije, ki delajo, inovirajo, varčujejo in ustvarjajo dobrine kakovostnega trajnega načina življenja*. G. Stanič – svetovanje.
- Stanners, D., in Vordeau, P. (1995). *Europe's Environment: The Dobriš Assessment*. European Environment Agency.
- Škaler, S. (1958). *Posavje v letu 1941*. Društvo izgnancev Slovenije občine Brežice.

Priloga 1: UVODNA ANKETA – OBRAZEC:

Ekskurzija v Spodnje Posavje – aktivno državljanstvo

1. Koliko že veš o slovenski zgodovini izgnanstva med drugo svetovno vojno (označi odgovor)?

skoraj nič malo srednje veliko

2. Koliko že veš o jedrski energiji, ekologiji in zeleni politiki (označi odgovor)?

skoraj nič malo srednje veliko

3. Navedi, kako bi obrazložil/-a, kaj pomenijo naslednji izrazi:

ekologija

krožno gospodarstvo

zelena politika

4. Kaj razumeš pod besedo »izgnanec«? Navedi tri primere.

5. Kaj so po tvojem mnenju glavni razlogi, da pride do pojava izgnanstva?

6. Ustrezno označi (1 = najmanj, 5 = največ), kako varna se ti zdi jedrska energija.

1 2 3 4 5

7. Koliko odstotkov električne energije po tvojem mnenju na Slovenskem proizvajamo s pomočjo jedrske energije?

8. Navedi, od kod dobivaš največ informacij o jedrski energiji.

9. Na lestvici ustrezno označi, kako zanesljivi se ti zdijo viri, od katerih prejemaš svoje informacije o jedrski energiji.

1 2 3 4 5

10. Navedi, od kod dobivaš največ informacij o temah begunstva, izgnanstva, migracij ipd.

11. Na lestvici ustrezno označi, kako zanesljivi se ti zdijo viri, od katerih prejemaš svoje informacije o migracijah, begunstvu ipd.

1 2 3 4 5

12. Kakšna so tvoja pričakovanja do ekskurzije? Koliko novih informacij lahko po tvojem mnenju danes pridobiš? Označi ustrezní odgovor.

Malo – teme so bile že večkrat izpostavljene v medijih in šoli in zato ne ponujajo dosti novega.

Nekaj – zagotovo so teme medijsko poznane, vendar pomanjkljivo obravnavane.

Veliko – teme so v medijih, šolah in javnosti zanemarjene iz različnih razlogov.

Priloga 2: Učni list

Dijaki in dijakinje v sklopu obveznosti aktivnega državljanstva danes obiskujete Spodnje Posavje. Ogled je razdeljen na dva dela. V prvem delu si bo polovica ogledala raziskovalni center Svet energije, ki se ukvarja z razvojem zelene tehnologije, ekologijo in naravi prijaznim načinom življenja; druga polovica bo obiskala grad Rajhenburg, kjer je bilo v času druge svetovne vojne največje preselitveno taborišče v Evropi. Potem se polovici zamenjata. Oboji boste čez dan opravili še avtobusni ogled Nuklearne elektrarne Krško.

Poslušajte vodiče in sproti izpolnajte učni list. Dopolnite svoja razmišljanja, razpišite se pri esejskih vprašanjih. Na poti nazaj v Ljubljano učni list dopolnite in oddate nadzornim učiteljem oz. spremljevalcem. **Primerno izpolnjen in podpisan oddan učni list je pogoj, da se vam priznajo obveznosti v sklopu aktivnega državljanstva današnjega dne!**

Izpolni dijak

Ime in priimek:

Razred:

Datum:

(Izpolni profesor)

Ocena (opravi/-a / ni opravi/-a)

Podpis:

1. Totalitarizem in izgnanstvo (grad Rajhenburg)

1. Zakaj je okupator izvajal preseljevanje v Spodnjem Posavju med drugo svetovno vojno? Zakaj je za izselitev izbral prav Spodnje Posavje?

2. Koga je okupator najprej izselil in zakaj?

3. Kako je okupator določil, kdo bo izseljen? Kaj je vplivalo na to, da si smel ostati oz. da so te premestili?

4. Kam so izseljevali slovensko prebivalstvo in zakaj ravno tja?

5. Čemu so bili namenjeni prostori gradu po drugi svetovni vojni? Kdo je prevzel lastništvo in upravo gradu?

6. Izpostavi najmanj dve zanimivosti o slovenskih izgnancih in kazenskih ustanovah na gradu – te je kaj pretreslo, presenetilo?

7. Ali meniš, da se sodobna begunska kriza (Bližnji vzhod, Ukrajina, Afrika ipd.) lahko primerja z izgnanstvom na Slovenskem v času druge svetovne vojne? (vsaj 100 besed)

2. Jedrska in zelena energija

Navedi, kaj novega si izvedel/-a o jedrski energiji na naslednjih področjih:

O energetske politiki držav in vključevanju jedrske energije	
O varnosti jedrskih elektrarn in možnosti nesreč	
O vplivu jedrskih elektrarn na okolje (odpadki) in o alternativnih rešitvah	

REFLEKSIJA

RAZMIŠLJANJE O JEDRSKI ENERGIJI IN O OKOLJU PRIJAZNEM NAČINU ŽIVLJENJA

Napiši svoje razmišljanje (vsaj 200 besed) o temah, ki smo jih obravnavali pri obisku raziskovalnega centra GEN – Svet energije in ob avtobusnem ogledu Nuklearne elektrarne Krško. Pomagaš si lahko z odgovori v tabeli na prejšnji strani. Pri pisanju odgovori na spodnja vprašanja:

1. Ali se je tvoj pogled na jedrsko energijo po današnji ekskurziji spremenil?

Če se je, navedi, kako. Sicer pojasni svoj odnos do jedrske energije in kje pridobivaš svoje informacije.

2. Ali meniš, da mediji zadostno pokrivajo in obravnavajo vprašanja o zeleni energiji, ekologiji, varnosti in nevarnosti jedrske energije ter o okolju prijaznem načinu življenja? Se ti zdi, da so pri teh vprašanjih pristranski – če da, kako?

3. Ali meniš, da državne institucije, mediji, šole, interesne skupine in druge oblike družbenega organiziranja ustrezno obveščajo prebivalstvo o okoljskih temah? Ali ustrezno ukrepajo, kadar je potrebno?

Če želiš, jim lahko dopišeš svoje sporočilo.

4. Navedi dva primera, kako že skrbiš za odgovorno in varčno porabo električne in toplotne energije v domačem gospodinjstvu, ter dva primera, kako bi to še izboljšal/-a.

Razmišljanje:

31

Roman Založnik in Zvone Meža

DRŽAVLJANI REPUBLIKE SLOVENIJE – KAKO DOBRO POZNAM POMEMBNEJŠE POLITIČNE IN KULTURNE INSTITUCIJE SVOJE DRŽAVE?

Ključne besede: Institucije državnega pomena (Državni zbor, Predsedniška palača, Narodna galerija, SNG Opera in balet, Slovenski šolski muzej), država, politika, demokracija, poslanec, Ustava RS

UVOD

Učni dan z naslovom »Kako dobro poznam pomembnejše politične in kulturne institucije države?« bo dijakom predstavil temeljne pojme o demokraciji, politiki, o delovanju državnih institucij ter jih popeljal na ekskurzijo, ki bo vključevala obisk pomembnih kulturnih in političnih ustanov v Sloveniji. Aktivnost je izjemna priložnost za dijake, da se neposredno povežejo z bistvenimi elementi družbenega življenja, saj poznavanje tovrstne tematike odpira vrata razumevanju temeljnih struktur in vlog institucij, ki oblikujejo politično, kulturno in izobraževalno podobo družbe.

Pomembno je, da dijaki pri raziskovanju in spoznavanju vsebin aktivnega državljana razvijajo kritično razmišljanje, prepoznajo povezave med institucijami in svojim vsakdanjim življenjem ter se zavedajo vloge, ki jo imajo kot državljani pri oblikovanju družbenega okolja.

Raziskovanje institucij države postavlja dijake v središče procesa učenja, kjer bodo razvijali analitične in kritične veščine, sposobnost povezovanja teorije s prakso ter razumevanje demokratičnih principov.

Srečanje z institucijami, kot so Državni zbor, Predsedniška palača, Narodna galerija, SNG Opera in balet ter Slovenski šolski muzej, bo dijakom omogočilo neposreden vpogled v njihovo delovanje.

Poleg tega bo izkušnja neposrednega stika s predstavniki teh institucij na ekskurziji prispevala k razvoju odgovornosti do lastnega državljanstva.

Razpršeni med političnim, kulturnim in izobraževalnim kontekstom, se bodo dijaki srečali s ključnimi mehanizmi oblasti, umetnosti in izobraževanja.

Raziskovalna narava učnega dne bo dijakom tudi omogočila izgradnjo veščin kritičnega razmišljanja, poglobljenega analiziranja in odgovornega državljanskega angažmaja.

Pomembno bo vzpostaviti tudi povezavo med teoretičnim znanjem o institucijah in praktičnim doživetjem ob obisku omenjenih ustanov. Cilj je, da dijaki razvijajo ne le teoretično znanje, ampak tudi kritično razumevanje ter se zavedajo vpliva institucij na njihovo vsakdanje življenje.

CILJI

Dijaki:

- spoznavajo različne pomene pojma politika in vlogo posameznika kot politika;
- spoznavajo značilnosti demokracije ter raziskujejo, kako država in njene institucije podpirajo demokracijo;
- spoznavajo delovanje političnega sistema Republike Slovenije in njegov vpliv na življenja prebivalcev in državljanov;
- razumejo, kako Ustava Republike Slovenije določa ureditev in delovanje naše države;
- povezujejo teoretična znanja aktivnega državljanstva s praktičnimi izkušnjami ob obisku institucij državnega pomena;
- kritično razmišljajo o vlogi institucij v družbi;
- krepijo sposobnosti postavljanja vprašanj poslancem iz lokalnega okolja v Državnem zboru;
- krepijo zanimanje za politiko, umetnost in kulturo;
- razvijajo odgovornost do lastnega ozaveščenega državljanstva;
- krepijo veščine analize in refleksije po opravljeni aktivnosti.

TRAJANJE

Uvod v aktivnost: 2 šolski uri (v učilnici)

Učni dan: 8 šolskih ur (ekskurzija)

POTREBSČINE

- Avtobusni prevoz za ekskurzijo.
- Elektronsko in telefonsko dogovarjanje za ogled institucij.
- Pisarniški pripomočki (listovnik dijaka, pisala).
- Pametni telefoni za dokumentiranje učnega dne oz. ekskurzije.
- Pisni in spletni viri za pripravo zapisa s kratko predstavitvijo/povzetkom osnovnih dejstev za eno od navedenih oz. predlaganih tem/referatov, ki jih dijaki predstavijo na poti proti Ljubljani.

PRIPRAVE

- Predstavitev teme in temeljnih pojmov o delovanju državnih institucij v Republiki Sloveniji (učilnica).
- Predstavitev in informiranje o ciljih in poteku ekskurzije v Ljubljano, ki bo vključevala obisk pomembnih kulturnih in političnih ustanov v Sloveniji (učilnica).
- Razdelitev tem oz. referatov, ki jih bodo dijaki predstavili na avtobusu na poti proti Ljubljani (učilnica).
- Pridobivanje informacij o vsaki instituciji za predstavitev (računalniška učilnica, uporaba telefonov, šolska knjižnica).
- Organizacija prevoza in vstopnic (kabinet učitelja).
- Elektronsko in telefonsko dogovarjanje za ogled institucij (kabinet učitelja).
- Ogledi in vodenje po institucijah političnega in kulturnega pomena (Državni zbor, SNG Opera in balet, Predsedniška palača, Narodna galerija, Slovenski šolski muzej).

POTEK IZVEDBE

1. Uvodna predstavitev teme (1 ura)

- Osnovna razlaga tematike in ciljev aktivnosti.
- Povezava med teorijo in prakso.

Uvodna ura bo potekala v razredu, kjer bodo dijaki dobili informacije in navodila glede izvedbe učnega dne z naslovom »Kako dobro poznam pomembnejše politične in kulturne institucije svoje države?«. V uvodnem delu bomo poudarili pomen poznavanja demokracije (Banjac, 2021; e-Uprava, b. d.-a; e-Uprava, b. d.-b; Magdič, 2012; Socialna akademija, b. d.; Šimenc, 2021; Urad RS za mladino, b. d.) in institucij države (Pečnik, Križman in Dolšina, 2015; Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje, 2024) za posameznika in družbo ter opredelili ključne koncepte, ki jih bodo dijaki usvajali na učni dan. To je izjemno pomembno za dijake, saj jim bo omogočilo boljše razumevanje njihove vloge v družbi. Ti ključni koncepti bodo osredotočeni predvsem:

- na razumevanje, kaj demokracija pomeni, kako deluje (Banjac, 2021; Šimenc, 2021);
- na razumevanje političnega sistema v Sloveniji, vključno z delovanjem političnih strank in dogajanjem v zvezi z volitvami;
- na spoznanje, da imajo politične stranke različne politične ideje in politična stališča ter pripadajo različnim ideologijam;
- na spoznavanje različnih institucij države in razumevanje njihovih funkcij, odgovornosti in medsebojne povezanosti (Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje, 2024);
- na razumevanje pomena spoštovanja ustave, človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Republika Slovenija, 1991).

Razlaga in pojasnjevanje bosta osredotočena na razvoj njihovega državlanskega zavedanja, sposobnost kritičnega razmišljanja in razumevanja demokratičnih procesov.

2. Priprava na izvedbo učnega dne (1 ura)

- Potek in izvedba učnega dne.
- Predstavitve nalog dijakov za individualno pripravo na ekskurzijo.

V nadaljevanju druge učne ure dijaki prejmejo informacije o poteku in vsebini učnega dne kot izvedbo ekskurzije v Ljubljano, vključno z njenimi cilji in namenom. Razložimo, da bodo tudi dijaki z referati oz. s svojimi predstavitvami aktivno sodelovali pri izvedbi učnega dne. Po razdelitvi tem se dijaki odpravijo v računalniško učilnico, kjer na računalnikih na spletu poiščejo ustrezne vire, s pomočjo katerih pripravijo zapis s kratko predstavitvijo kot individualno pripravo na ekskurzijo (Pečnik, Križman in Dolšina, 2015).

3. Predstavitve dijakov med prevozom do Ljubljane (120 minut)

Dijaki posamično v vnaprej določenem vrstnem redu predstavijo posamezne teme: Osnovni podatki o Republiki Sloveniji, Kratka zgodovina Slovencev oz. slovenskega prostora, Naravno, Državna ureditev RS in simboli Slovenije, Ljubljana, glavno mesto Slovenije, Kaj je politika in značilnosti neposredne, predstavniške in liberalne demokracije, Ustava RS in njena ustavna ureditev, Državni zbor RS, Državni svet RS, Sodišča v RS (poudarek na Ustavnem in Vrhovnem sodišču), Civilna družba in nevladne organizacije v RS, Človekove pravice in varuh človekovih pravic, Prostovoljstvo v RS, Aktualne politične teme v RS, Aktualna vprašanja s področja človekovih pravic, Predsedniška palača in Urad vlade RS, SNG Opera in balet, Muzeji v Ljubljani, Šolski muzej, Narodna galerija, Moderna galerija.

Preostali sošolci spremljajo predstavitev. Ugotovitve in spoznanja uporabijo tako, da si delajo krajše povzetke, ki jim bodo služili za izdelavo skupnega poročila o izvedenem učnem dnevu.

4. Obisk in vodeni ogled po pomembnejših političnih in kulturnih ustanovah naše države (8 ur)

4. Vodeni ogled prostorov SNG Opera in balet (35 minut)

Dijaki začnejo ogled Ljubljane z obiskom ene izmed najstarejših kulturnih ustanov na Slovenskem. SNG Opera in balet je osrednje slovensko glasbeno gledališče, ki se poleg rednih programskih novosti ponaša tudi z obširnimi repertoarjem opernih, baletnih in koncertnih del iz sodobne in klasične glasbeno-gledališke ustvarjalnosti v matični hiši ter na gostovanjih doma in v tujini. Vodnik nas z vodenjem in razlago popelje po prostorih stavbe, ki jih kot obiskovalec predstave ne moreš videti (SNG Opera in balet Ljubljana, 2024). Vodeni ogled SNG Opera in balet Ljubljana tako omogoča dijakom širši vpogled v svet operne in baletne umetnosti. Opera in balet lahko služita kot most med različnimi umetniškimi praksami, kot so glasba, ples, gledališče in literatura. Dijaki bi lahko prepoznali te povezave, kar bi jim lahko pomagalo pri razumevanju kulturne dediščine ter pri povečanju njihovega kulturnega znanja in občutka za nacionalno identiteto. Takšen vodeni ogled je tudi priložnost za socialno učenje, saj dijaki lahko med seboj delijo svoje vtise, misli in izkušnje ter razpravljajo o umetnosti.

Obisk Državnega zbora (80 minut)

Dijaki se od SNG Opera in balet v nekaj minutah sprehodijo do parlamenta, kjer nas sprejmeta poslanca iz lokalnega okolja z obeh političnih polov (levega in desnega). Skupaj z vodičem po parlamentu nas popeljejo po prostorih DZ ter dijake seznaniijo z vlogo in pomenom ter s sestavo parlamenta kot najvišjega predstavniškega in zakonodajnega organa RS, ki opravlja tudi druge funkcije (Državni zbor, b. d.). Po ogledu v manjši dvorani sledi še pogovor z obema poslancema. Po njuni predstavitvi dijaki sodelujejo v pogovoru, postavljajo vprašanja, tudi tista, ki so si jih zapisali v pripravi in so povezana z njihovim političnim delovanjem, delovanjem državnega zbora, državnega sveta, poslancev, ustavno ureditvijo in aktualnimi političnimi temami v RS.

Obisk Predsedniške oziroma Vladne palače (50 minut)

Po kratkem odmoru se odpravimo do Predsedniške palače, kjer nas sprejme oseba, zadolžena za protokol predsednika/-ce države. Predsedniška palača je hkrati sedež Urada predsednika RS in Generalnega sekretariata Vlade RS. Leta 1993 je bila razglašena za kulturni spomenik (Predsednica Republike Slovenije, 2024). Sledi vodeni ogled Predsedniške palače, predstavitev dela (pomen, naloge in vloga) predsednika/-ce RS in Vlade RS. Dijaki že med samim vodenjem po prostorih in ob koncu ogleda zastavljajo vprašanja, predvsem tista, ki so povezana z delovanjem predsednika države ali vlade.

Odmor za kosilo in samostojni ogled Ljubljane (90 minut)

Vodeni ogled po zbirkah Narodne galerije (45 minut)

Po daljšem odmoru se zberemo na Trgu republike in sprehodimo do Narodne galerije, osrednje nacionalne ustanove za starejšo umetnost v Sloveniji, ki hrani največjo zbirko likovnih in drugih del na Slovenskem. Po vnaprejšnjem dogovoru se odločimo za vodenje po stalni zbirki. Dijaki aktivno spoznavajo in pristno doživljajo umetnost pred izvirnimi umetniškimi deli, kar je zanje edinstvena izkušnja (Narodna galerija, b. d.). Vodeni ogled Narodne galerije dijakom tako ne ponuja le vpogleda v umetnost, ampak tudi izkušnjo in pridobivanje številnih koristi, ki segajo od estetskega razvoja do kritičnega mišljenja in kulturnega razumevanja. Ob ogledu umetniških del dijaki spoznavajo nacionalno umetnost in njen pomen za nacionalno identiteto. Razvijajo globlje razumevanje kulturne dediščine, zgodovine in identitete države, kar prispeva k boljšemu kulturnemu ozaveščanju dijakov.

Učna ura v Slovenskem šolskem muzeju (60 minut)

Zadnja postaja učnega dne se zaključi s sproščujočo šolsko uro v Slovenskem šolskem muzeju, kjer dijaki doživijo rekonstrukcijo starega šolskega razreda, opremljenega s starimi učili in pohištvo. Dijaki pod strogim očesom gospodične učiteljice ali gospoda učitelja podoživijo šolo naših babic in dedkov iz različnih zgodovinskih obdobj

(Slovenski šolski muzej, b. d.). **Učna ura v muzeju omogoča dijakom neposreden stik z bogato kulturno dediščino, hkrati pa skozi učno uro dijaki razvijajo kritično mišljenje o takratnem šolskem sistemu, izobraževalnih praksah za posameznika in družbo. Za dijake tovrstna aktivnost predstavlja preplet zabave in spontanega učenja o naši narodni preteklosti.**

5. Analiza in refleksija učnega dne med prevozom proti Koroški (120 minut)

Skupinska razprava o vtisih in pridobljenem znanju. Pisanje individualnih refleksij. Dijaki po končanem učnem dnevu v enem tednu oddajo svoje predstavitev in poročilo/povzetek učnega dne v svoj e-listovnik, v spletno učilnico učitelja.

VIRI

- Banjac, M. (2021). Državljan Republike Slovenije. V M. Banjac in K. Šipuš (ur.), *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet* (str. 79–122). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf
- Banjac, M., Šipuš, K., Tadič, D., Razpotnik, Š., Novak, M., Lajh, D., in Pušnik, T. (2022). *Izkustveno učenje: od teorije k praksi*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Izkustveno_ucenje.pdf
- Državni zbor. (b. d.). *Organizirani ogledi*. <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/is/zaObiskovalce/organiziraniOgledi>
- e-Uprava. (b. d.-a). *Država in družba: E-demokracija*. <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija>
- e-Uprava. (b. d.-b). *Kaj je demokracija?* <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/o-demokracijskih-procesih/pojem-demokracije/kaj-je-demokracija>
- Magdič, S. (2012, 8. september). *Kaj je politika*. Časnik. <https://casnik.si/kaj-je-politika/>
- Narodna galerija. (b. d.). *Narodna galerija*. <https://www.ng-slo.si/si/>
- Pečnik, J., Križman, Z., in Dolšina, M. (2015). *Aktivno državljanstvo in domovina: Spoznajmo domovino Slovenijo. Priročnik za strokovne ek-skurzije po Sloveniji*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/ADD-spoznajmo-domovino-slovenijo.pdf>
- Predsednica Republike Slovenije. (2024). *Predsedniška palača*. <https://www.predsednica-slo.si/si/palaca>
- Republika Slovenija. (1991). *Ustava Republike Slovenije*. Uradni list Republike Slovenije. <https://www.us-rs.si/pravna-podlaga/ustava>
- SNG Opera in balet Ljubljana. (2024). *SNG Opera in balet Ljubljana*. <https://www.opera.si/>
- Slovenski šolski muzej. (b. d.). *Slovenski šolski muzej*. <https://solskimuzej.si/>
- Socialna akademija. (b. d.). *Ko naj bi imelo odločilno besedo ljudstvo... Demokracija*. Razgledan.si. <https://razgledan.si/lekcije/demokracija/>
- Šimenc, M. (2021). Državljan posameznik. V M. Banjac in K. Šipuš (ur.), *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet* (str. 9–34). Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf
- Urad RS za mladino. (b. d.). *Mladinska politika*. Mlad.si. <https://www.mlad.si/informacije/kaj-je-mladinska-politika/>
- Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje. (2024). *Državni organi*. <https://www.gov.si/drzavni-organi/>

32

Lea Zupanc

ODDAJ SVOJ GLAS IN PRISPEVAJ

Ključne besede: Volitve, soodločanje, aktivna participacija, kritično mišljenje, samoiniciativnost, Evropska unija, mladi

UVOD

Za demokratične družbe je značilno, da imajo ljudje pravico do izražanja lastnih misli ter do aktivnega družbenega in političnega delovanja v skupnosti (Avbelj, Ganna Mahmoud, Tawitian in Zupančič, 2019, str. 20). Koncepti, kot so aktivno državljanstvo, politična participacija in ne nazadnje koncept izkustvenega učenja, igrajo v tej aktivnosti pomembno vlogo. V zborniku Izkustveno učenje: od teorije k praksi - https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Izkustveno_ucenje.pdf (Banjac, Šipuš, Tadič, Razpotnik, Novak, Lajh in Pušnik, 2022) avtorji zelo temeljito predstavijo prednosti izkustvenega učenja, ki ga je mogoče v tej temi zelo lepo zaobjeti. Izkustveno učenje je v svoji biti proces spoznavanja in pridobivanja vednosti na podlagi izkušnje oz. določenega delovanja v konkretnih situacijah. Dijaka izpostavi specifični izkušnji in ga spodbuja k razmisleku o njej, s čimer pridobiva nova znanja, veščine pa tudi odnose do družbenih fenomenov, skupin ter posameznikov v družbi, v katero je potopljen in v kateri deluje (Banjac idr., 2022, str. 10). S tem ko aktivno sodelujejo in raziskujejo tematiko, postajajo aktivni državljani in aktivnejši pri spoznavanju političnih sistemov, ustave, političnih pravic in navsezadnje spoznajo samo delovanje države; spoznavajo različna stališča in vrednote posameznikov. S pridobljenimi znanji ustvarjajo svoje videnje tematike, kar je zelo pomembno za njihov prispevek k prihodnosti družbe. Najbolj izpostavljena politična aktivnost, ki predstavlja način sooblikovanja skupnosti, pa so ravno volitve.

Dejavnost »Oddaj svoj glas in prispevaj« je aktivno razmišljanje dijakov o družbenih tematikah, ki so danes pereč problem, predvsem med mladimi, ki šele vstopajo v svet odraslih in se pri poplavi informacij in dobrin vedno manj udeležujejo volitev ali institucionalnih političnih aktivnostih in jih zato tudi ne poznajo dobro. To lahko povzroča njihovo zmedenost, zaskrbljenost in dezorientiranost. To, da so mladi politično aktivni, kažejo različne študije, vendar ne na stari, tradicionalni način, ampak na svoj, apolitični način. V zborniku Razsežnosti raziskovanja politične participacije mladih onkraj volitev - <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/397/721/8355> (Pušnik in Banjac, 2022), avtorji Banjac, Pušnik, Lukšič in drugi zelo nazorno opisujejo načine aktivnosti mladih (Petki za prihodnost, Upor proti izumrtju, podnebni aktivisti idr.) in vredno je razmisliti o tem, da bi se kot družba bolj približali prihodnjim generacijam aktivnih državljanov.

Ko danes govorimo o demokraciji (Banjac, Pušnik in Šipuš, 2022), volilni pravici kot pomembni politični pravici državljana, o aktivnem državljanstvu ter povezovanju državljanov na podlagi skupnih interesov, je zelo pomembno, da se mladim predstavi njihova vloga za prihodnost in kako lahko ukrepajo že danes.

V teoretičnem uvodu se dijaki seznanijo z možnostmi odločanja v demokratični družbi. Dejavnost poteka v obliki simulacije/igre vlog. Uporabni primeri za teoretični del, ki so tako zanimivi za dijake kot tudi uporabni za učitelje pri pripravi učne ure, najdete v učbenikih za DKE v 7. (Ganna Mahmoud, Tawitian in Zupančič, 2018) in 8. razredu (Avbelj idr., 2019) in na posnetkih Aktivatorjev, npr. »Hlodokracija« (Aktivatorji, 2019), »Pravica za vse« (Aktivatorji, 2014), »Park za skeitjanje« (Aktivatorji, 2020) ...

Ob usvojenem znanju o volilnem sistemu v Republiki Sloveniji in o boju predhodnih generacij za človekove in politične pravice bo simulacija/igra vlog uprizorila potek volitev in sam koncept »oddaje glasu«. Za podlago pri sestavi učne ure lahko uporabite vire:

- *Jaz, midva, mi 8: Učbenik za domovinsko in državljansko kulturo in etiko v 8. razredu osnovne šole* (Avbelj idr., 2019, str. 48–49, 94–105);
- *Poslanstvo Državnega zbora* (Državni zbor, b. d.);
- Slovenske državnozborske volitve 2022 (TVInfodrom, 2022);
- *Kako deluje slovenski proporcionalni volilni sistem?* (Kosmač, 2018)

Vsebina je relevantna, ker biti aktivni državljan pomeni, da se državljani zavzemajo za skupno blaginjo družbe, v kateri živijo, lahko delujejo na različnih področjih življenja in v različnih skupnostih (šolska, lokalna, državna, mednarodna) (Avbelj idr., 2019). In če mladim pokažemo, kako so lahko aktivni in da njihov »glas« šteje, mogoče postanejo bolj zainteresirani za participacijo tudi na tradicionalni ravni, kot so volitve.

Na delavnici dijaki spoznajo različne vidike demokracije in kako se ta izvaja v praksi. Hkrati razvijajo tudi kritično mišljenje in se usposabljaajo za sodelovanje v (javni) razpravi z drugimi.

CILJI

Dijaki:

- spoznavaajo različne vidike demokracije in njeno povezanost s svobodo in enakostjo;
- spoznavaajo vrste (človekovih) pravic in njihov pomen v sodobnem svetu ter na konkretnih primerih prepoznavajo kršitve človekovih pravic;
- uporabljajo osnovne elemente kritičnega mišljenja in se usposabljaajo za sodelovanje v (javni) razpravi z drugimi;
- na primerih spoznavaajo, da je politika skupno urejanje našega življenja, in s tem razvijajo pozitiven odnos do nje;
- spoznavaajo vsebino Ustave Republike Slovenije in temeljne značilnosti političnega sistema Republike Slovenije;
- raziskujejo, kako je posameznik lahko aktiven državljan in kako lahko aktivno sodeluje v lokalni skupnosti, družbi in državi;
- spoznavaajo temeljne razloge, zakaj je nastala Evropska unija, njene vrednote, simbole in osrednje institucije;
- ob konkretnih primerih raziskujejo, kako članstvo v Evropski uniji vpliva na naša življenja in kakšne pravice imamo kot državljani EU;
- ob konkretnih primerih spoznavaajo, kako vedno večja globaliziranost sodobnega sveta vpliva na Slovenijo ter kako lahko posameznik z aktivno državljansko držo skupaj z drugimi prispeva k spremembam v svetu;
- predsedniških kandidatov spoznajo pomen zagovarjanja lastnih stališč;
- ob simulaciji novinarske ekipe spoznavaajo bistvene značilnosti medijev in družbenih omrežij ter razumejo njihovo vlogo v sodobni družbi (nadzor oblasti, oblikovanje javnega mnenja, problem zasebnosti), na primerih spoznavaajo vlogo medijev, pomen svobode govora in možnosti njenih zlorab;
- prek volitev z izdelanim osebnim dokumentom dojemajo pomen tako slovenskega kot tudi evropskega državljanstva in njegove odsotnosti.

TRAJANJE

16 šolskih ur (odvisno od dolžine teoretičnega uvoda, predznanja dijakov in poteka volitev, če bi bilo treba izpeljati več kot samo en krog)

POTREBŠČINE

Za izvedbo učnega sklopa v celoti potrebujemo kar nekaj potrebščin, ki so zaradi večje preglednosti razdeljene v pet izvedbenih faz.

V prvi fazi, ko so dijaki že spoznali teoretični uvod in jim je že predstavljeno, kakšna učna aktivnost se bo odvijala, si bomo skupaj pogledali nekaj uporabnih filmčkov na temo izvedbe volitev. Zato potrebujemo splet, projektor, računalnik, pisala, liste papirja ali zvezke, tablo in e-listovnik dijaka. Namen te demonstracije je, da si dijaki predstavljajo, kako volitve potekajo in katere potrebščine bodo morali uporabiti.

V drugi fazi bodo dijaki potrebovali splet, projektor, računalnik, pisala, liste papirja ali zvezke, tablo, e-listovnik dijaka, šelshamerje formata A3, barvne flomastre in rekvizite, ki jih bodo izdelali sami glede na vlogo, ki jo bodo dobili pri izvedbi volitev. Na primer predsedniški kandidat ali kandidat za državni zbor bo pripravil predstavitvene filmčke za svojo kampanjo, reklamni material in volilne plakate. Pri tem mu bo pomagal volilni štab (dijaki svetovalci). Novinarska ekipa mora poleg vprašanj za kandidate pripraviti mikrofona, logotip novinarske hiše, snemalno kamero (lahko tudi prava), volivci si sami izdelajo osebne dokumente, volilna komisija pripravi volišče, izdelava volilne skrinjice, volilni imenik, volilni boks, zastavo RS, glasovnico ...

V tretji fazi se bo odvijal proces simulacije oz. igre vlog in dijaki potrebujejo vse zgoraj našteteto. Nastopajo različno glede na svojo vlogo.

V četrti in peti fazi potekajo volitve in učenci poleg zgoraj naštetih potrebščin, ki jih že uporabljajo, potrebujejo še prigrizke in pijačo za pogostitev.

PRIPRAVE

Priprava učnega prostora poteka v treh fazah. Prva faza, ko gre za izvedbo osnovnega, teoretičnega spoznavanja učne snovi, lahko poteka v klasični postavitvi ali pa se mize in stoli postavijo v polkrog, da dijaki lahko sledijo tabelski sliki in istočasno med seboj sodelujejo pri izmenjavi mnenj in predlogov.

Ko se začne aktivna druga faza priprav na učno uro, je treba dijake razdeliti v skupine glede na nalogo, ki so jo dobili. Potem se pripravi učilnica za delo po skupinah – mize se razdelijo v toliko skupin, kolikor je različnih priprav. V našem primeru je to vsaj osem skupin (vsaj tri predsedniške kampanje, komisija, inšpekcija, volivci, vsaj dve medijski hiši). Če ni dovolj prostora, lahko uporabimo tudi druge prostore na šoli, ki zagotavljajo mir za pripravo na vlogo (knjižnica, avla, prazna učilnica ...).

POTEK IZVEDBE

Priprava se začne v učilnici s teoretičnim uvodom (ta lahko traja od dve do šest šolskih ur (od 90 do 270 minut) ali pa se teorija razporedi po delih med samim procesom in razdelitvijo vlog (simulacija ali igra vlog, to je stvar dogovora med učenci in učiteljem - moderatorjem).

Simulirali bi volitve, npr. predsedniške, ker so lažje za izvedbo in ne potrebujemo toliko dijakov, če pa bo interes večji za parlamentarne volitve, se bomo odločili zanje – po želji.

V prvi fazi se seznani s teoretično podlago in svojimi vlogami v tej aktivnosti. Vsi dijaki se bodo odločili za eno izmed vlog in se na najo temeljito pripravili. Potrebujemo dijake, ki bodo predsedniški kandidati, podporni volilni štab, volilna komisija, novinarska ekipa, komisija za kršitve poteka volitev in volilnega molka, volivci.

Druga faza bi trajala 270 minut ali šest šolskih ur. V tej fazi potekajo intenzivne priprave na svojo vlogo: vživljanje v svojo vlogo in priprava nanjo – raziskovanje, priprava programa, idej, ki jih bodo predstavili, iskanje virov in proučevanje dejanskega stanja družbe, pereče problematike v svetu in Sloveniji ter kaj bi bilo mogoče spremeniti. To velja samo za kandidate in njihov podporni štab, ker bodo med volilno kampanjo problematiko (okoljevarstveno, politično, družbeno ...) predstavili drugim dijakom (t. i. javnosti), ki se bodo odločali o tem, koga bodo volili, glede na programe kandidatov. Pri tem ne bodo pasivni, ampak bodo tudi sami raziskovali, ali vse povedano drži. Vsi dijaki bodo zbirali materiale, ki so potrebni za izvedbo nalog posamezne skupine, priprave na predstavitev in za izdelovanje rekvizitov.

Vsak posameznik je aktiven in se pripravlja na svojo vlogo. Ravno tako se prek filmčkov, sošolcev, staršev in učitelja – moderatorja pozanima, kaj vse mora pripraviti, in predstavi svojo idejo. Pri tem so odprti za predloge preostale skupine za čim boljšo izvedbo aktivnosti.

Sledi tretja faza, ki bo trajala 90 minut ali dve šolski uri. V tej fazi bodo kandidati predstavljali svoje politične programe, se soočali z drugimi kandidati - konkurenti, bili medijsko izpostavljeni in tudi ob tiskovni konferenci na voljo za vprašanja novinarjev pa tudi volivcev. Po končani fazi bo sledil volilni molk, da dijaki začutijo, kaj pomeni NE govoriti o tem, se poglobiti vase in kritično razmišljati o kandidatih, njihovih programih in sebi kot volivcu ter o tem, kateri program ti je bližje.

V četrti fazi sledi prvi krog volitev. V tej fazi se vključijo vsi dijaki v vlogi volivcev, tudi tisti, ki so se do zdaj morda držali v ozadju. Po končanem volilnem dnevu bosta na vrsti štetje glasov in razglasitev rezultatov. Če ne dobimo zmagovalca, potem potekajo priprave na drugi krog in nagovarjanje volivcev, predvsem tistih, ki so izbrali kandidata, ki se ni uvrstil v drugi krog, zato bodo izbirali med preostalimi političnimi opcijami, sledijo novinarska vprašanja, vprašanja volivcev itd. in nato znova volilni molk.

V peti fazi, ki traja 90 minut ali dve šolski uri, se odvije drugi krog volitev, po končanem volilnem dnevu pa razglasitev zmagovalca in pogostitev, ki ni vezana samo na tabor zmagovalcev. Tu se vključi celoten razred in vsak prinese prigrizek po predhodnem dogovoru. Gre za sklepno dejanje celotne učne aktivnosti, zato sledita skupna evalvacija in samorefleksija vsakega dijaka posebej.

S tem dijaki prevzamejo odgovornost za svojo vlogo v učni aktivnosti, da pridejo pripravljeni in s seboj prinesejo vse, kar bodo potrebovali pri aktivnosti (predhodna priprava in načrtovanje). Ko se vživijo v proces, v praksi vidijo, na kaj vse se je treba pripraviti, še preden se začne volilni dan. Ker gre za proces vključevanja vseh dijakov v skupini, tudi tistih, ki si ne želijo izpostavljanja, lahko sodelujejo po svojih najboljših močeh (pred volilnim dnem so si izdelovali svojo lastno osebno izkaznico ter zastavili po eno vprašanje kandidatom na tiskovni konferenci, na volilni dan pa oddajo svoj glas, ki šteje in je enako pomemben kot glas preostalih sošolcev - volivcev).

Ob taki aktivnosti se zavemo vloge in vpliva medijev, moči volivcev, dobre propagande, temeljitih priprav na svoj del prispevka k skupni aktivnosti. Naučimo se zagovarjati svoja stališča in s poslušanjem in upoštevanjem drugih kritično razmišljamo o podanih programih, sledita diskusija in samorefleksija.

Pri samem procesu si želimo, da dijaki spoznavajo različne oblike predstavniške demokracije (volitve, referendum, iniciativa, plebiscit ...) IN kako zelo je pomembno, da se zavedajo, da TUDI en glas šteje! Da lahko aktivno soddločajo o svoji prihodnosti in pri tem dejansko postanejo zelo aktivni, angažirani.

VIRI

- Aktivatorji. (2014, 19. september). *Pravica za vse: Izobraževalna serija za otroke in mlade*. RTV Slovenija. <https://365.rtv slo.si/arhiv/aktivatorji/174295681>
- Aktivatorji. (2019, 5. september). *Hlodokracija: Izobraževalna serija za otroke in mlade*. RTV Slovenija. <https://365.rtv slo.si/arhiv/aktivatorji/174267089>
- Aktivatorji. (2020, 21. april). *Park za skeptanje: Izobraževalna serija za otroke in mlade*. RTV Slovenija. <https://365.rtv slo.si/arhiv/aktivatorji/174273872>
- Avbelj, M., Ganna Mahmoud, D., Tawitian, E., in Zupančič, M. (2019). *Jaz, midva, mi 8: Učbenik za domovinsko in državljansko kulturo in etiko v 8. razredu osnovne šole*. Založba Rokus Klett
- Banjac, M., Pušnik, T., in Šipuš, K. (2022). *Aktivno EU državljanstvo: priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Aktivno_EU_drzavljanstvo.pdf
- Banjac, M., Šipuš, K., Tadič, D., Razpotnik, Š., Novak, M., Lajh, D., in Pušnik, T. (2022). *Izkustveno učenje: od teorije k praksi*. Zavod RS za šolstvo in Fakulteta za družbene vede. https://www.zrss.si/pdf/BEAT_Izkustveno_ucenje.pdf
- Državni zbor. (b. d.). *Poslanstvo Državnega zbora*. <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/odz/pristojnosti/poslanstvo/>
- Ganna Mahmoud, D., Tawitian, E., in Zupančič, M. (2018). *Jaz, midva, mi 7: Učbenik za domovinsko in državljansko kulturo in etiko v 7. razredu osnovne šole*. Založba Rokus Klett.
- Kosmač, G. (2018, 1. maj). *Kako deluje slovenski proporcionalni volilni sistem?* RTV Slovenija. <https://www.rtv slo.si/slovenija/grem-volit/o-volitvah/kako-deluje-slovenski-proporcionalni-volilni-sistem/453901>
- N1 Slovenija. (2022, 2. september). *N1 Studio: Iz oči v oči Nataša Pirc Musar in Anže Logar* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=RlefjYAFx4g&ab_channel=N1Slovenija
- Pušnik, T., in Banjac, M. (ur.). (2022). *Razsežnosti raziskovanja politične participacije mladih onkraj volitev*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/397/721/8355>
- TVInfodrom. (2015, 17. december). *Infodrom: Volilni molk* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=O0p6GbsBO8c&ab_channel=TVInfodrom
- TVInfodrom. (2017, 28. april). *Infodrom: Volitve* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=KmMsN_uJLmQ&ab_channel=TVInfodrom
- TVInfodrom. (2018, 1. junij). *Infodrom: Volitve v državni zbor* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VNvawPIBy-P8&t=13s&ab_channel=TVInfodrom
- TVInfodrom. (2019, 26. maj). *Infodrom: Podrobno pod lupo: Kako potekajo volitve?* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=oTUFnKZFTxU&ab_channel=TVInfodrom
- TVInfodrom. (2022, 9. april). *Infodrom: Slovenske državnozborske volitve 2022* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=GaL6SQ3uR3c&ab_channel=TVInfodrom

Sofinancira
Evropska unija